

**REVISTA UNIVERSITARA DE SOCIOLOGIE
REVUE UNIVERSITAIRE DE SOCIOLOGIE
UNIVERSITARY JOURNAL OF SOCIOLOGY**

Anul VII - nr. 1(13)/2010

Editura Universitaria

Editura Beladi

Craiova, 2010

Colegiul de onoare:

- Cătălin Zamfir - Universitatea din București, membru corespondent al Academiei Române
- Ion Dogaru - Universitatea din Craiova, membru corespondent al Academiei Române
- Albert Ogien – Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Franța
- Maria Sampelayo – Universidad Camilo Jose Cela de Madrid, Espana
- Ugo de Ambrogio – Institutul Social Milano, Italia
- Gilles Frigoli, Université de Nice Sophia Antipolis, Franța
- Marie-Carmen Garcia, Université Lumière- Lyon 2, Franța
- Bernard Lahire, Ecole Normale Supérieure Lettres et Sciences Humaines, Franța
- Efstratios Papanis, University of the Aegean, Grecia
- Philippe Joron, Université Montpellier III, Franța
- Michel Crespy, Université Montpellier III, Franța

Comitetul de redacție:

Ilie Bădescu, Septimiu Chelcea, Maria Voinea, Marian Preda, Lazăr Vlăsceanu, Dumitru Sandu, Ioan Mărginean, Radu Baltasiu, Zoltan Rostas (Universitatea din București), Constantin Schifirneț (SNSPA), Vasile Miftode, Ion Ionescu, Nicu Gavriluță (Universitatea „A.I. Cuza” - Iași), Traian Rotariu, Petru Iluț (Universitatea din Cluj-Napoca), Ion Vladimirescu, Cristina Otovescu-Frăsie (Universitatea din Craiova), Ștefan Buzărnescu, Romulus Dabu (Universitatea de Vest din Timișoara), Floare Chipea, Adrian Hatos (Universitatea din Oradea), Dumitru Batâr (Universitatea "Lucian Blaga" - Sibiu), Mihai Pascaru (Universitatea „1 Decembrie 1918” – Alba Iulia), Maria Constantinescu (Universitatea din Pitești), Dorel Abraham (CURS București)

REVISTA UNIVERSITARĂ DE SOCIOLOGIE

Apare semestrial, în format tipărit și electronic
(<http://cis01.central.ucv.ro/revistadesociologie/>)

Colegiul de redacție

Nicolae Panea, Adrian Gorun, Cristiana Teodorescu,
Miron Roman, Constantin Crăițoiu, Adrian Otovescu,
Liviu Belulescu, Tiberiu Horașiu Gorun, Florin Gherghina

Secretariat de redacție

Eugenia Udangiu, Ion Munteanu, Florin Păsătoiu, Radu Petcu
Gabriel Pricină, Maria Pescaru, Veronica Ion

Director,
Dumitru Otovescu

Redactor-șef,
Gabriela Motoi

Publicație semestrială

Apare sub egida Institutului Social Oltenia și a Catedrei de Sociologie
Universitatea din Craiova

Adresa redacției : Universitatea din Craiova, str. A.I. Cuza, Nr.13, c. 167B
Tel/Fax.: 0251/418.515; 0723/408.386; 0748/085.231
E-mail : iso@central.ucv.ro

Revista Universitară de Sociologie

ISSN: 1841-6578

Inclusă în baza de date Genamics JournalSeek – S.U.A.:
<http://journalseek.net/cgi-bin/journalseek/journalsearch.cgi?query=1841-6578&field=title&editorID=&send=Search+Title%2FISSN+Only>

Foto coperta 1: Jardin de Tuileries – Paris (2010)

Foto coperta 4 : Universitatea din Craiova – clădirea centrală

Responsabil de număr: Gabriela Motoi

Bun de tipar: iunie 2010

Apărut: 2010

Format: 18,2 cm/ 25,7 cm, hârtie offset, 80gr./mp

Tiparul executat la S.C. BELADI, Craiova,

Str. Nufărului, nr. 23

Tel.: 0351/176.033, 0723.408.386

CUPRINS

CONTENTS

TABLE DE MATIÈRES

Albert OGIEN (École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris)

Care este rolul etnometodologiei?/7

A quoi sert l'ethnométhodologie ?/20

Dumitru OTOVESCU, Adrian OTOVESCU (Universitatea din Craiova)

Cauze și manifestări ale crizei mondiale actuale/35

Causes and Manifestations of the Current Global Crisis/40

Cristina ILIE (Universitatea din Craiova)

Recesiunea economică și fluxurile migratorii/45

Economic Recession and Migratory Flows/53

Dan SEMENESCU (Universitatea „Bogdan Vodă” din Cluj-Napoca)

**Originea ideilor evoluționiste și a etnocentrismului occidental
în științele sociale/60**

**L'Origine des idées évolutionniste et de l'ethnocentrisme Occidental
à travers les sciences sociales/71**

Gabriela MOTOI (Universitatea din Craiova)

Abordări contemporane cu privire la educație și muncă/83

Contemporary Approaches regarding Education and Work/88

Amalia BĂDIȚĂ, Cristiana VÎLCEA (Universitatea din Craiova)

**Aspecte privind evoluția forței de muncă în zona rurală din proximitatea
Craiovei/93**

**Aspects of the Labour Force Evolution in the Rural Area from the Vicinity
of Craiova/103**

Cristinel TRANDAFIR, Gabriela MILITARU (Universitatea din Craiova,
Colegiul Tehnic „Ion Mincu”, Craiova)

Caracterul tradițional al muncii la români/113

The Traditional Character of Labour to the Romanian people/126

Eugenia UDANGIU (Universitatea din Craiova)

Corporația globalizată: schimbare de valori, schimbare de imagine/136

Globalized Corporation: Value and Image Change/140

Veronica ION (Universitatea din Craiova)
Comunicarea religioasă virtuală/144
La communication religieuse virtuelle/150

Cristina OTOVESCU-FRĂSIE, Maria PESCARU, Florin GHERGHINA
(Universitatea din Craiova, Universitatea din Pitești, Universitatea de Medicină și
Farmacie din Craiova)

Sistemul african și asiatic de protecție a drepturilor omului/157
The African and Asian System of Human Rights Protection/163

Alexandra PORUMBESCU (Universitatea din Craiova)
Studiu asupra incluziunii sociale in Uniunea Europeană/169
A Brief Study upon Social Inclusion in the European Union/177

Adina Gabriela DASCĂLU (Universitatea din Craiova)
**Abordarea istorică a concurenței – punct de pornire pentru teoria economică
contemporană/185**
**The Historical Approach to Competition- Starting Point for Contemporary
Economic Theory/194**

Recenzii:

Maria Pescaru, **Asistența și protecția socială a drepturilor copilului**
(Gabriela Motoi)/202

Dumitru Sandu, **Lumile sociale ale migrației românești în străinătate**
(Elena Bratu)/207

Care este rolul etnometodologiei? *

Prof.univ.dr. Albert OGIEN
Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris
Centre d'Etudes des Mouvements Sociaux
ogien@ehess.fr

Rezumat: *Încă de la publicarea lucrării *Studies in Ethnomethodology*, cercetările nu au încetat să se dezvolte în diferite direcții, iar problema care se pune este de a ști ce ar trebui să vizeze analiza metodelor pe care indivizii le utilizează pentru a recunoaște și elabora o ordine pe care se sprijină pentru a înțelege ceea ce se întâmplă într-o situație de acțiune și de a-și orienta corect conduita lor.*

Cuvinte cheie: *cotidian, demers etnometodologic, descriere, explicație*

Receptarea principiilor etnometodologice în mediul sociologic a rămas întotdeauna un fapt bruiațat de către interpretările care se bazează, adesea, pe unele neînțelegeri. Iar acest bruiațat a fost înlăturat cu greu, de-a lungul timpului. Conform opțiunii anti-teoretice a lui Garfinkel, nu există cu adevărat o doctrină oficială a etnometodologiei, în numele căreia cei care o revendică să poată să decreteze o greșală de interpretare. Această absență a unui “canon al etnometodologiei” are o altă consecință, pe care au subliniat-o foarte mulți comentatori: câmpul de

studio al etnometodologiei este dominat de o diversitate de lucruri¹.

De altfel, conform lui Lynch, am putea să aruncăm o „privire amuzată” asupra efectelor acestei diversități și asupra numeroaselor contrasensuri pe care le-a presupus: „[...]nu avem nici un motiv să ne plângem pentru aceste neînțelegeri, pentru că putem susține că tocmai ele sunt cele care au dat această notorietate ambiguă de care se bucură Garfinkel și etnometodologia în sociologie. Ca și rezultat al manualelor, al cursurilor, al polemicilor, al filiațiilor teoretice și al politicilor academice, etnometodologia s-a păstrat în timp, datorită unei neînțelegeri colective a

* O versiune mult mai scurtă a acestui text a fost publicată în revista *Critique*, n°735, 2008

¹ P. Attewell, *Ethnomethodology Since Garfinkel*, în *Theory and Society*, 1 (3), 1974; D. O’Keefe, *Ethnomethodology*, în *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 9 (2), 1979; M. Peyrot, *Understanding Ethnomethodology: A Remedy for Some Common Misconceptions*, în *Human Studies*, 5, 1982; P. Atkinson, *Ethnomethodology. A Critical Review*, în *Annual Review of Sociology*, 14, 1988; D. Maynard & S. Clayman, *The Diversity of Ethnomethodology*, în *Annual Review of Sociology*, 17, 1991

textului fondatorului său: un consens aproape total format din neînțelegeri profunde cu privire la o serie comună de sloganuri”².

Potrivit lui Lynch, neînțelegerea este cea care a reprezentat garantul succesului etnometodologiei și a asigurat permanența sa în universul academic al sociologiei. Și este adevărat că furia pe care au manifestat-o atât de asiduu oamenii de știință vis-a-vis de acest curent de analiză³ a contribuit foarte mult la a o menține în actualitatea disciplinei, mai mult decât discutarea tezelor sale sau forța de persuasiune a sociologilor care i-au luat apărarea. În orice caz, este ceea ce s-a întâmplat în Franța, țară în care în care ideea pe care sociologii și-au făcut-o cu privire la etnometodologie s-a bazat pe concepția lui Pierre Bourdieu: acest demers „reducе știința socială la *rapoarte ale rapoartelor* pe care le produc agenții”⁴. Altfel spus,

² M. Lynch, *Scientific Practices and Ordinary Action*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993, p.13. O altă descriere a reușitei procesului de anonimizare a etnometodologiei a fost propusă de către R. Collins, *Les traditions sociologiques*, în *Enquête*, 2, 1995

³ Așa cum arată L. Quéré et M. Barthélémy în introducerea lor la traducerea franceză a *Studiilor de etnometodologie* (PUF, Paris, 2007) acuzația cea mai ”elegantă” care a fost adusă la acea vreme etnometodologiei a fost că ea reprezintă o sociologie a drogaților, scopul fiind acela de a descalifica acest curent.

⁴ P. Bourdieu, *Le sens pratique*, Editions de Minuit, Paris, 1980, p.45. Dacă Bourdieu a fost cel care a criticat cel mai mult etnometodologia, totuși, ele este sic el mai paradoxal dintre toții criticii:

etnometodologia este cu greu o sociologie.

Este adevărat că suma acuzațiilor aduse lui Garfinkel ar fi trebuit să îi ridice orice credit: particularist (el respinge posibilitatea de a generaliza faptele sociale, raportându-le la funcția pe care o au în cadrul societății⁵), localistă (neagă istoricitatea fenomenelor sociale⁶), subiectivistă (aprobă, în mod deliberat, perspectiva agenților⁷), artificialistă (nu cunoaște rolul central al instituțiilor politice, al relațiilor de putere și al violenței dominației⁸), interpretativistă (își limitează analizele sale la enunțurile interogative⁹), fenomenologică (el insistă asupra experienței individuale, ignorând condițiile de posibilitate ale acestei experiențe¹⁰). Cum este posibil

pentru că el postula primatul practicii. Cea mai importantă critică vizează importanța pe care Garfinkel a acordat-o simțului comun.

⁵ B. McSweeney, *Meaning, Context and Situation*, în *European Journal of Sociology*, 14, 1973

⁶ J. C. Passeron, *Le raisonnement sociologique*, Albin Michel, Paris, 2005 (2ème édition)

⁷ L. Coser, *Two Methods in Search of a Substance*, în *American Sociological Review*, 40(6), 1975

⁸ E. Gellner, *Ethnomethodology: the Re-enchantment Industry or the Californian Way of Subjectivity* (1975), în *Understanding Humanity*, Oxford University Press, Oxford, 1993

⁹ J. Habermas, *Théorie de l'agir communicationnel*, Fayard, Paris, 1987, vol. 1, p.146-147

¹⁰ P. Bourdieu, *op. cit.*, p.43-44. Asupra caracterului gresit fondat al acestei acuzații, a se vedea J. Heap & P. Roth, *On Phenomenological Sociology*, în *American Sociological Review*, 38 (3),

ca un demers atât de plin de defecte a putut să își găsească un loc în cadrul sociologiei? Ori, faptele stau în felul următor: în termenii a ceea ce apare astăzi ca nefiind decât o îndelungată ceartă de familie, limbajul sociologiei a reluat câteva dintre noțiunile lexicului etnometodologic (indexicalitate, reflexivitate, categorizare, cunoașterea simțului comun, raționament practic, rutină etc.) și mai multe formule extrase din dialectul său s-au fixat aici: „actorul nu este un idiot cultural”; „temele sociologiei sunt resurse pentru acțiune”; „trebuie să extragem faptele sociale ca fiind realizări practice” etc.¹¹. Și, mai mult din oboseală decât din convingere, instituțiile oficiale ale sociologiei au admis faptul că este convenabil să subvenționeze un pliant etnometodologic¹². Dar, cum se întâmplă adesea, recunoașterea tardivă a vechilor contestatari s-a produs în momentul în care pericolul pe care încetaseră să îl reprezinte s-a dovedit a fi produsul unei temeri iraționale.

1973 ; sau M. Rogers, *Sociology, Ethnomethodology and Experience*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983

¹¹ Receptarea etnometodologiei nu a fost pur negativă. Meritele sale au fost recunoscute de către A. Giddens, *New Rules of Sociological Method*, Hutchinson, Londres, 1976 sau J.-M. Berthelot, *Sociologie analytique et paradigmes de l'action*, în *Sociologie du travail*, 2, 1994

¹² Garfinkel a fost onorat din acel moment de către organizațiile profesionale care i-au refuzat mult timp adeziunea și o secție de „Etnometodologie” a fost recunoscută de către Asociația Sociologilor Americani, în anul 2004.

Deci, ne aflăm în prezent în situația paradoxală în care întrebările, destul de virulente, pe care etnometodologia le pusese într-o vreme practicii sociologice sunt, mai mult decât niciodată de actualitate în cotidianul cercetării sociologice, dar totuși, răspunsurile pe care și le-a propus să le ofere – și care mi se par la fel de fundamentate – sunt profund ignorate.

Timpul poate veni să redescopere conținutul exact al propozițiilor etnometodologiei și să constate că ele reprezintă un ajutor prețios pentru a desluși o dificultate cu care tinerele generații de sociologi se confruntă în prezent: ce lor trebuie să rezervăm practicilor obișnuite și acțiunii individuale într-un model de explicație care rămâne, mai mult sau mai puțin, marcat de determinism? Mi se pare că, la aproape 50 de ani de la formularea lor, argumentele avansate de către Garfinkel în *Studii de etnometodologie*, lucrare apărută în 1967, pot încă să servească reflecției asupra manierei moderne de a face sociologie, care constă în integrarea individului și a capacităților de acțiune într-o explicație a stării unei societăți și a transformărilor care o afectează.

Putem să ne gândim că orice sociolog știe, în prezent, că această carte expune o manieră diferită de a face sociologie, într-o ruptură totală de canoanele formei dominante din acea vreme: structuralism-funcționalismul lui Talcott Parsons. Dar eu cred că ceea ce este mai puțin clar este ceea ce a justificat această ruptură, concepută și exprimată la începutul anilor 50 de către Garfinkel, în vremea în care era elevul lui Parsons. Deci, acesta este primul

lucru asupra căruia va trebui să revenim.

Sensul unei rupturi

Una dintre urmele profunde pe care Parsons le-a lăsat asupra sociologiei este legată de faptul că el a făcut din acțiunea socială un obiect al investigațiilor științifice ale sociologiei¹³. În cadrul teoriei pe care a elaborat-o, comportamentele individuale sunt concepute ca fiind produsul aplicării unui ansamblu de reguli clar stabilite (teza raționalității) pe care un sistem normativ, caracteristic unei societăți, le impune fiecăruia dintre membrii acesteia (teza socializării), care sunt, în acest fel, pătrunși de motivația de a respecta prescripțiile acestora (teza interiorizării). Validitatea acestui model de explicație se impune cu atât mai repede cu cât el a furnizat „variabilele sale structurale” (celebrul sistem AGIL¹⁴) tehnicilor de cuantificare – aflate în plin elan – puse în practică pentru a dovedi legitimitatea sociologiei ca domeniu științific. Pentru Garfinkel, această teorie a acțiunii este complet iluzorie. Contrar acestei concepții de „contabili și matematicieni” și extrăgând intuițiile sale din familiaritatea sa cu fenomenologia¹⁵, *Studiile* își propun

să demonteze faptul că nu ne putem da seama de acțiunea socială decât dacă analizăm maniera în care indivizii prinși în realizarea sa ajung să o ducă la termen, în circumstanțele și durata în care ea se realizează. Originalitatea proiectului lui Garfinkel, și ceea ce îl distinge de cel pe care îl propun, în aceeași perioadă, interacționiști precum Goffman sau Becker, ține de, folosind un termen de factură fenomenologică: „revenirea la lucrurile însele”, fixează o ambiție a sociologiei: „revenirea la practicile însele”. Și acest obiectiv – care devine cel al etnometodologiei, nume prin care explică invenția în primul capitol al *Studiilor* – transformă radical obiectul anchetei empirice: datele pertinente care trebuie acumulate trebuie să fie culese prin observația *in situ* a modului în care indivizii fac și spun ceea ce fac și spun atunci când acționează în comun, cu scopul de a descoperi „metodele” pe care le utilizează pentru a realiza activitatea practică în care sunt prinși.

Pe scurt, proiectul lui Garfinkel constă, parafrazându-l pe Marx, în repunerea pe picioare a teoriei lui Parsons, care, după părerea sa, era irațională. Nici mai mult, nici mai puțin. Unul dintre motivele neînțelegerii demersului etnometodologiei (este vorba despre distincția de modelul analizei conversației de cel cu care tindem,

¹³ T. Parsons, *The Structure of Social Action*, McGraw-Hill, New York, 1937

¹⁴ Pe această temă, a se vedea G. Rocher, *L'action sociale*, Le Seuil (Points), Paris, 1968

¹⁵ În introducerea sa la H. Garfinkel, *Seeing Sociologically. The Routine Grounds of Social Action*, Boulder, Paradigm Publishers, 2005, A. W. Rawls ne amintește că, vorbind în mod natural limba germană, Garfinkel a cules și s-a

alăturat la două figuri ale fenomenologiei inspirate din Germania nazistă: A. Schütz și A. Gurwitsch. El i-a ghidat în universal academic American, contribuind la traducerea și publicarea operelor lor.

adesea, să îl confundăm¹⁶) ține de caracterul limitat și empiric pe care îl atribuie creatorul său: furnizarea unei descrieri riguroase și detaliate a structurilor elementare a acțiunii colective.

Ceea ce i-a revoltat pe primii cititori ai lui Garfinkel este legat de una dintre instrucțiunile pe care le dă: descrierea a ceea ce face dintr-o acțiune colectivă, tipul de acțiune care trebuie să fie detașată analitic de orice formă de interpretare. Pentru sociologic, ideea de a ridica o separație radicală sfidează bunul simț și încrește obiceiurile: cu ce ar putea să semene o analiză a acțiunii care refuză să ia în considerare geneza sa istorică, raportul cu relațiile sa putere și consecințele acestuia? Această întrebare și-o vor pune inevitabil noile generații de cititori ai lui Garfinkel, iar răspunsul care va fi dat (a cărui formulare optimă se regăsește într-un articol scris de Harvey Sacks, în 1970 și care este considerată cea mai bună formulare a demersului etnometodologiei¹⁷) riscă să ridice aceleași perplexități. Deci, acesta este al doilea lucru pe care este necesar să îl clarificăm, precizând natura orientărilor analitice ale etnometodologiei.

De la practică la cotidian

¹⁶ Diferența între cele două demersuri a fost analizată de către Lynch, *op. cit.*

¹⁷ H. Garfinkel & H. Sacks, *On Formal Structures of Practical Actions*, în J.C. McKinney & E.A. Tyriakian (eds), *Theoretical Sociology*, Appleton Century Crofts, New York, 1970. Acest text figurează în anexa traducerii franceze a *Studiilor*.

Unul dintre contrasensurile cele mai delicate comise cu privire la etnometodologie este de a o credita, pozitiv sau negativ, cu o inovație majoră: reabilitarea „punctului de vedere al actorului”. Ori, o lectură a *Studiilor* ne obligă să se rendre a l evidence> Garfinkel respinge, așa cum a arătat și Bauman, ideea că ceea ce poate gândi individul poate fi considerat nucleul sau rațiunea acțiunii sale¹⁸; și, așa cum a arătat Habermas, el nu manifestă nici un interes pentru comunicare ca factor esențial al coordonării acțiunii fundamentate pe negocierea unui acord¹⁹. Mai mult, el nu pretinde să furnizează o descriere a activității practice ca realitate ce ia naștere din interacțiunile dintre indivizi. Fenomenul pe care încearcă să îl surprindă este de o cu totul altă natură: producerea fără încetare a unei ordini tranzitorii și constant revizuită în cursul aceleiași acțiuni în curs de realizare și pentru ca această acțiune să se poată realiza.

Garfinkel se preocupă să distingă noțiunea de ordine așa cum este ea percepută în etnometodologie (pentru a califica o obiectivitate aproximativă și provizorie atribuită elementelor unui context de acțiune, a cărui validitate se descoperă în cursul activității practice și se concentrează pe capacitatea de asigurare a continuității sale) de ordinea pe care o găsim în sociologia tradițională (în care noțiunea de ordine face trimitere la o stare de lucruri construite în mod

¹⁸ Z. Bauman, *On the Philosophical Status of Ethnomethodology*, în *Sociological Review*, 21 (1), 1973

¹⁹ În *Théorie de l'agir communicationnel*, *op. cit.*

teoretic și căreia îi sunt conferite proprietăți de stabilitate și de determinare). Pentru a marca diferența, Garfinkel adaugă un asterisc noțiunii și vorbește de „fenomenele ordinii”²⁰.

Prin urmare, demersul etnometodologiei nu se reduce la opoziția tradițională între demersul cantitativ și calitativ în sociologie. Garfinkel a radicalizat problemele cu scopul de a face această opoziție să dispară: el nu se preocupă să înfățișeze construcția unei realități sociale de către indivizii angajați în mod deliberat în îndeplinirea unei sarcini colective de „definire a unei situații” sau de „negociere a unui acord”, ci să izoleze și să descrie operațiile epistemice (sau „metodele”) pe care agenții le utilizează într-o manieră *ireflexivă*, pentru a pune în ordine elementele perceptibile ale unui mediu de acțiune (lucruri, indivizi, fapte și gesturi, enunțuri) cu scopul de a asigura impredictibilitatea derulării schimbărilor sociale. Acest lucru este specificat și de prefața pe care Garfinkel a realizat-o la *Studii de*

²⁰ H. Garfinkel, *Le programme de l'ethnométhodologie*, în M. de Fornel, A. Ogien & L. Quéré, *op. cit.*, unde scrie că ”pentru orice eveniment social real, studiile etnometodologice arată clar cum, în fiecare caz concret, membrii, care dispun de o competență obișnuită, își coordonează activitățile pentru a produce, a manifesta și a stabili, în detalii foarte clare, ordinea de fenomene despre care ne putem da seama local și natural – altfel spus fenomene care pun în joc logica, cauzalitatea, clasificările, temporalitatea, coerența, uniformitatea, analizele de detaliu, sensul, erorile, accidentele, coincidențele, rațiunea, veridicitatea metodelor”, *idem*, p.40-41

etnometodologie, în care sunt fixate două obiective ale anchetei empirice, care pot fi utilizate din această perspectivă:

„- a percepe cum activitățile cotidiene ale indivizilor sunt rezultatul metodelor prin care pot fi analizate acțiunile practice, circumstanțele practice, cunoașterea simțului comun al structurilor sociale și raționamentul sociologic practic;

- a descoperi proprietățile formale ale acțiunilor practice curente din interiorul situațiilor reale, ca realizări continue ale acestora din urmă”²¹.

Suntem departe de o reabilitare „din punct de vedere al actorului”. Genul de analiză pe care datele unei anchete empirice ce urmărește aceste două obiective pot să îl alimenteze este, simultan și inextricabil, cel al proprietăților raționale al activităților practice și cel al abilității practice (nu reflexive) pe care indivizii le manifestă în ajustarea acțiunilor lor la aceste proprietăți (adică faptul empiric atestat din furnizarea criteriilor de judecată pe care le utilizează pentru a identifica, categoriza și a percepe lucrurile și evenimentele care îi înconjoară, și pentru a face asta în secvențialitatea schimbărilor și pentru a le garanta continuitatea).

Acest program est derutant, cel puțin din două puncte de vedere. În primul rând, el ne invită la conceperea atribuirii unei inteligibilități lucrurilor lumii și procedurile de revizuire care

²¹ H. Garfinkel, *Recherches...*, *op. cit.*, p.46. Pentru o prezentare metodică a acestor noțiuni a se vedea A. Ogien & L. Quéré, *Le vocabulaire de la sociologie de l'action*, Ellipses, Paris, 2005

o însoțesc ca fiind operații epistemice de natură practică, adică se referă integral la aceeași acțiune și nu pot fi separate de aceasta. În al doilea rând, el inversează ordinea tradițională a priorităților în sociologie: fragmentele de activitate practică pe care sociologul decide să le studieze servesc, mai întâi, la descrierea acestor operații epistemice; iar descrierea nu scoate în evidență decât o creștere excesivă – dar într-o manieră iremediabilă, pentru că caracterul contextual al datelor empirice culese obligă la surprinderea minuțioasă a formei activității practice, pe baza căreia sunt adunate detaliile care alimentează analiza.

Putem constata aspectul pozitiv al acestei inversiuni. Mi se pare util să am această idee atunci când vorbim de o critică a etnometodologiei. Ea ne permite să înțelegem despre ce este vorba în această deplasare a obiectului analizei sociologice dinspre practici înspre cotidian. Și putem să pariem că interogarea cu privire la pozițiile metodei care justifică această deplasare ar trebui să ajute sociologul, chiar dacă el nu este de acord cu opțiunile lui Garfinkel, să precizeze termenii unei chestiuni de metodă, devenită persistentă: ce loc ar trebui să acorde analiza sociologică a acțiunii, individului și acțiunii sale autonome?

Etnometodologia și lumea

Cea de-a doua acuză adusă demersului lui Garfinkel denunță „localismul” acestuia. Ea poate fi formulată astfel: etnometodologia neutralizează vocația critică a sociologiei, ocultând în mod deliberat existența efectelor stratificării sociale,

arbitrariului ierarhiilor instituite sau ale reproducerii raporturilor de putere. Dacă aceste fenomene nu l-au interesat pe Garfinkel, a fost dintr-un motiv important: ele nu reprezintă decât generalizări teoretice, care nu au nici un fel de relevanță pentru cine caută să descrie modul în care se realizează acțiunea – local și secvențial. Dar nimic nu implică faptul că Garfinkel s-a opus ideii că alți autori au încercat să ofere o descriere etnometodologică a inegalității, a puterii, a alienării sau a dominației. Ceea ce l-a mobilizat a fost faptul de a face legitimă ancheta empirică asupra ceea ce el numește „fenomenele ordinii”²². Altfel spus, demersul său a constat în câștigarea unor noi teritorii pentru analiza sociologică²². Iar *Studiile* pot fi citite ca un fel de răspuns la ceea ce are de câștigat sociologia din această extindere a domeniului său de investigație. Care este acest răspuns?

Putem spune că toate studiile reunite în această carte încearcă să dea suficientă robustețe unei propoziții: derularea oricărei activități practice depinde de un efort continuu de punere în ordine, care este ghidat de către exigențele ce îi dictează „structuri formale ale acțiunilor practice”²³. Acest efort este, pentru Garfinkel, fenomenul pe care sociologul trebuie să fie atent să nu îl piardă în cursul analizelor sale, ceea

²² O confuzie similară a fost comisă referitor la demersul lui Goffman, care și-a explicat tipul de extensie a domeniului pe care îl cerceta, prin dezvoltarea analizelor „ordinii interacțiunii”. A se vedea *The Interaction Order*, în *American Journal of Sociology*, 5 (3), 1983

²³ Este titlul articolului semnalat deja, scris de Garfinkel & Sacks

ce, pentru el, este trăsătura constitutivă a lucrărilor de ”sociologie formală”²⁴. Pentru a preveni o astfel de eventualitate, Garfinkel fixează o regulă fundamentală pe care trebuie să o respecte orice cercetător: aceea de a-și limita ancheta sa la o analiză, în cele mai mici detalii, a modalității obișnuite și inventive prin care „membrii au recurs la activitățile vieții curente, ca metode pentru recunoaștere și demonstrare a proprietăților raționale a expresiilor și acțiunilor indexicale, adică de a recunoaște și a demonstra că putem să le izolăm, că ele sunt tipice și uniforme, că putem să le repetăm eventual, că ele sunt aparent în raport unele cu celelalte, că ele sunt coerente, echivalente, substituibile, descriptibile într-un mod anonim, că au o orientare, că sunt proiectate” [...]”²⁵.

Sub această definiție apare o teză crucială: principiile de raționalitate care organizează acțiunea nu trebuie să fie localizate în spiritul actorilor, ci, mai degrabă, în ceea ce Garfinkel numește, în capitolul 8 al *Studiilor*, „raționalitățile acțiunii”. Iar ceea ce dă legitimitate sociologică acestei de-localizări este recomandarea următoare: inteligibilitatea atribuită lucrurilor și evenimentelor care se succed în fluxul schimburilor sociale rezultă din

²⁴ Garfinkel califică drept ”formale” aceste sociologii care analizează acțiunea plecând de la categoriile explicative ale unei teorii a priori și aplicate mecanic situațiilor reale. Pentru el, defectul acestor sociologii este de a detașa sistematic analizele de acțiunea condițiilor practice și secvențiale în care ele se configurează din interiorul lor.

²⁵ *Recherches...*, op. cit., p.63.

respectarea obligațiilor care se impun asupra conduitelor individuale, necesitatea de a descoperi ”de fiecare dată din nou” conținutul particular pe care îl iau, conform circumstanțelor, proprietățile de tipificare, coerență, echivalență, substituibilitate, independență logică, pe care Garfinkel le regroupează în noțiunea de ”structuri formale ale acțiunilor practice”. Așa cum a arătat și Bloor²⁶, această recomandare este ambiguă. Căci dacă ea admite că îndeplinirea acțiunii necesită o redescoperire a unei ordini, ideea de redescoperire implică ca această ordine să pre-existe angajării într-o acțiune.

Localismul etnometodologiei reflectă, mai degrabă, o preocupare metodologică decât un *parti-pris* ideologic. El răspunde unei intenții: aceea de a nu integra în analiza datelor lucruri care nu au nici o legătură logică cu obiectul lor.

De la explicație la descriere

Alta dintre intuițiile fondatoare ale lui Garfinkel se regăsește în numeroase texte din *Studii*: aceea care face referire la descrierile curente ale acțiunii – indiferent că ele sunt făcute de către oameni obișnuiți sau de către sociologi - și care susține că ele fac să dispară ceea ce face ca acțiunea să fie ceea ce este. Sau ceea ce Garfinkel numește *missing what* ²⁷ despre care

²⁶ D. Bloor, *Right and Left Wittgensteinians*, în A. Pickering (ed.), *Science as Practice and Culture*, The University of Chicago Press, Chicago, 1992

²⁷ Lynch ne amintește că Garfinkel semnala că ”studiile asupra muncitorilor sociali pierd din vedere maniera în care

presupune că ghidează, într-o manieră manifestă dar de neperceput (*seen but unnoticed*), schimburile dintre indivizi care practică aceeași activitate.

O parte din anti-teoreticismul și a anti-intelectualismului lui Garfinkel ține de refuzul său de a împământenii această dispariție și de respingerea oricărei tentative de a-și construi demersul sociologic prin intermediul ei²⁸.

Câteva dintre articolele sale cele mai celebre ilustrează această manieră de acțiune: experiențele de ruptură a ordinii curente a lucrurilor și punerea în evidență a normativității imanente lumii sociale (*breaching experiments* – descries în capitolul 2); organizarea procesului de luare a deciziei în cadrul activităților juraților (utilizarea regulilor de justificare, analizate în capitolul 4); desăvârșirea apartenenței sexuale ca urmare a unei practici de transexualitate (cazul Agnes, prezentat în capitolul 5).

Primul articol tratează problema modului în care se construiește un dosar al unui pacient

acești profesioniști constituie caracteristicile unui "caz" în cursul interacțiunilor pe care le întrețin cu fluxurile de clienți; studiile sociologiei medicale pierd din vedere maniera în care categoriile de diagnostice se formează în cursul întâlnirilor clinice; iar studiile militare pierd din vedere maniera în care rangurile stabile ale liniilor de comunicare se ordonează în demersul interacțional", M. Lynch, *op. cit.*, p.270-271

²⁸ Ceea ce fac tehnicile de cuantificare în sociologie. Lucrările lui Aaron Cicourel din anii 1960 au demonstrat cum recursul la aceste tehnici nu permit justificare explicării conduitei individuale sau ale acțiunilor colective pe care sociologia "științifică" le avansează.

și erorile pe care un astfel de document le introduce în înțelegerea practicii psihiatrice, în același fel ca și în procedurile de codificare puse în practică în anchetele calitative; cel de-al doilea tratează problema cohortelor de pacienți supuse unei anchete, analizând o dimensiune a caracterului artificial al reprezentativității datelor care decurg din aceasta.

Aceste analize vor părea, fără îndoială, banale pentru sociologii din ziua de azi, care sunt „rupți” de practica anchetei de teren. Dar, trebuie să ne amintim faptul că ele au fost produse în anii 1950 și că, împreună cu cele dezvoltate de Cicourel și Goffman, au pus bazele criticii interne a formelor explicației în sociologie. Lectura lor ne oferă, totuși, o informație utilă: înainte de a produce o explicație a acțiunii, pe care o percepe într-un mod retroactiv – în momentul în care este deja îndeplinită – și datorită definițiilor abstracte care vorbesc despre ce ar trebui ea să fie, sociologul trebuie să epuizeze toate posibilitățile de analiză pe care le oferă descrierea condițiilor practice (materiale, temporale, lingvistice și conceptuale) în care se desfășoară această acțiune. Altfel spus a împinge până la capăt elucidările care permit să se producă această substituție a descrierii cu explicația (pentru a relua recomandarea făcută de Wittgenstein).

Această recomandare, care face obiectul anchetei etnometodologice, a dat naștere la două tipuri de utilizatori. Pentru unii, această substituție redublează un postulat: ordinea este o producție locală care se realizează în circumstanțele specifice ale situației în care se produce: nu este decât o

știință a particularului²⁹. A doua categorie de utilizatori este formată din cei care admit pur și simplu că descrierea înseamnă automat și explicație. Această opțiune (care regăsește un sprijin în teoria lui Wittgenstein) afirmă că manierele noastre obișnuite de a stabili raportul cu o lume deja ordonată se confundă cu modalitățile noastre de a acționa în acest scop și de a vorbi despre acest lucru).

Această ruptură nu reprezintă singura linie de demarcație între modalitățile diferite de a se folosi de *Studii în etnometodologie*. Ca o concluzie, voi prezenta un tablou rapid al varietății modalităților actuale de a face din etnometodologia pe care demersul fondator al lui Garfinkel le-a inspirat.

La ce poate servi etnometodologia?

Pe parcursul acestei prezentări, au fost oferite două răspunsuri negative la această întrebare: etnometodologia nu servește nici la distrugerea vocației critice a sociologiei, nici la reabilitarea punctului de vedere al actorilor. De asemenea, a fost făcută și o precizare: etnometodologia caută să extindă domeniul de investigație al sociologiei, transformând fenomenul ordinii și „metodele obișnuite” utilizate *in situ* pentru a-l stabili și a-l menține în obiect al anchetei empirice. Această identificare puțin vagă a programului etnometodologiei poate fi precisă? În acest punct se complică lucrurile în măsura în care

Garfinkel a interzis construirea unui corp de doctrină înregistrat oficial și apărât în mod riguros. Această interdicție a perturbat pentru multă vreme doctrina etnometodologiei; și, în orice caz, a contribuit foarte mult la faptul că sociologia nu a tras învățăminte de lecțiile oferite de demersul etnometodologic. Ceea ce se dezvăluie, astfel, este faptul că trei demersuri critice, adesea concurente, s-au dezvoltat pe fondul acestei moșteniri comune.

Primul vizează definirea corectă a ceea ce trebuie să aibă în vedere metoda calitativă în sociologie. Ea introduce, în „cutia cu ustensile” a etnografiei sociologice, instrumente de descriere mult mai bine adaptate la înțelegerea acțiunii în comun, percepută în dinamica sa proprie (reflexivitate) și într-o anumită situație (inedexicalitate). Critica conținută în acest demers este esențialmente metodologică: ea invită la o revenire asupra ceea ce produce o descriere sociologică a acțiunii. Ea se rezumă la următoarea afirmație: trebuie să ne dăm seama de acțiunea în comun, în modul cel mai fidel și cel mai exhaustiv posibil, cu scopul de a restitui maniera în care ea ia naștere, în secvențialitatea schimbărilor care au produs-o. Respectarea acestei afirmații trebuie să prevină producere a două pericole: fie închiderea în narațiuni interminabile, fie confuzia cu un hiperconstructivism.

Cel de-al doilea demers împinge anti-teoreticismul și anti-intelectualismul la extreme. El propune asumarea ca obiect a unui aparat conceptual pe care cercetătorul îl utilizează pentru a formula tipul de enunțuri pe care cercetătorul îl

²⁹ Este poziția pe care o apără Bruno Latour.

utilizează pentru a formula tipul de enunțuri pe care îl produce. Această modalitate de operare, care constă în aplicarea ideii de reflexivitate la demersul sociologic³⁰, se dezvoltă, în cel mai bun caz, într-o critică a metodelor sociologiei; și ce e mai rău, se închide complet în jurul ei, transformând raționamentul sociologului în obiect exhaustiv al anchetei, căzând adesea într-o naivitate destul de inconsecventă.

Cel de-al treilea explorează nucleul anti-mentalist al etnometodologiei, aducându-și contribuția sa la o teorie sociologică a cunoașterii: este vorba despre analiza "metodelor" care asigură realizarea acțiunii colective ca și practici influențiale directe³¹. Această orientare ne permite să restabilim sociologia în dezbaterea cu privire la cunoaștere, încercând să demonstrăm empiric natura socială a cunoașterii (raportând-o la capacități naturale, la obiceiuri contractate sau la activități de genul "savoir faire" încorporate). Problema care se pune acestui demers este de a evita orice deviere către cele două înclinații pe care Garfinkel a

încercat să le elimine din analiza sociologică: psihologismul și mentalismul³².

Concluzie:

Încă de la publicarea lucrării *Studies in Ethnomethodology*, cercetările nu au încetat să se dezvolte în diferite direcții, iar problema care se pune este de a ști ce ar trebui să vizeze analiza metodelor pe care indivizii le utilizează pentru a recunoaște și elabora o ordine pe care se sprijină pentru a înțelege ceea ce se întâmplă într-o situație de acțiune și de a-și orienta corect conduita lor. Dacă nu există un răspuns clar la această întrebare, trei lucruri au putut fi stabilite cu privire la etnometodologie:

1) ea nu raportează acțiunea la intenție sau la voința unui dominant de către motive raționale, dar se atașează la descrierea metodelor obișnuite pe care orice participant la o formă de activitate colectivă (ceea ce Garfinkel numește "membru") le utilizează pentru a produce o inteligibilitate;

2) este absurd să prezentăm cercetările în etnometodologie ca fiind destinate exclusiv la reducerea sociologiei la un demers care ar trebui să renunțe la orice formă de generalizare pentru a nu privilegia decât descrierea singularităților;

³⁰ Este versiunea "reflexivității radicale", inaugurată de către P. McHugh, S. Raffel, D. Foss & A. Blum, *On the Beginning of Social Inquiry*, Routledge & Kegan Paul, Londres, 1974; prelungită de către M. Pollner, *Left of Ethnomethodology*, în *American Sociological Review*, 56, 1991; și S. Woolgar (ed.), *Knowledge and Reflexivity: New Frontiers in the Sociology of Knowledge*, Sage, Londres, 1988

³¹ Asupra acestei poziții, a se vedea A. W. Rawls, *Epistemology and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004 ; și A. Ogien, *Les formes sociales de la pensée*, Armand Colin, Paris, 2007

³² Opțiunea este apărută de către J. Coulter, *Mind in Action*, Polity Press, Cambridge, 1989 sau M. Lynch, *op. cit.* De asemenea, a se vedea H. de Molder & J. Potter (eds.), *Conversation and Cognition*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005

3) trebuie să abandonăm imaginea monolitică a unui demers dogmatic și închis în ritualuri și idiomul destinat unei secte de inițiați, care se situează la marginea sociologiei.

□i dacă ar trebui să spunem din ce punct de vedere etnometodologia se situează (ca și cum nu ar fi decât unul singur), am putea spune că acesta nu este nici cel al actorilor, nici cel al societății, ci al secvențialității acțiunii. □i ceea ce demonstrează cercetările întreprinse din această perspectivă este că fenomenele sociale pe care le putem descoperi în analiza ordonării mutuale care organizează acțiunea sunt la fel de legitime și interesante pentru sociolog, cum sunt consecințele mondializării, criza periferiilor, devianța financiară sau evoluția familiei.

Bibliografie selectivă:

1. Atkinson, P., *Ethnomethodology. A Critical Review*, în *Annual Review of Sociology*, 14, 1988
2. Attewell, P., *Ethnomethodology Since Garfinkel*, în *Theory and Society*, 1 (3), 1974
3. Bauman, Z., *On the Philosophical Status of Ethnomethodology*, în *Sociological Review*, 21 (1), 1973
4. Berthelot, J.- M., *Sociologie analytique et paradigmes de l'action*, în *Sociologie du travail*, 2, 1994
5. Bloor, D., *Right and Left Wittgensteinians*, în A. Pickering (ed.), *Science as Practice and Culture*, The University of Chicago Press, Chicago, 1992
6. Bourdieu, P., *Le sens pratique*, Editions de Minuit, Paris, 1980
7. Coser, L., *Two Methods in Search of a Substance*, în *American Sociological Review*, 40(6), 1975
8. Coulter, J., *Mind in Action*, Polity Press, Cambridge, 1989
9. Garfinkel, H.; Sacks, H., *On Formal Structures of Practical Actions*, în J.C. McKinney & E.A. Tyriakian (eds), *Theoretical Sociology*, Appleton Century Crofts, New York, 1970
10. Gellner, E., *Ethnomethodology: the Re-enchantment Industry or the Californian Way of Subjectivity* (1975), în *Understanding Humanity*, Oxford University Press, Oxford, 1993
11. Giddens, A., *New Rules of Sociological Method*, Hutchinson, Londres, 1976
12. Habermas, J., *Théorie de l'agir communicationnel*, Fayard, Paris, 1987, vol. 1
13. Heap, J.; Roth, P., *On Phenomenological Sociology*, în *American Sociological Review*, 38 (3), 1973
14. Lynch, M., *Scientific Practices and Ordinary Action*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993
15. Maynard, D.; Clayman, S., *The Diversity of Ethnomethodology*, în *Annual Review of Sociology*, 17, 1991
16. McHugh, P.; Raffel, S.; Foss, D.; Blum, A., *On the Beginning of Social Inquiry*, Routledge & Kegan Paul, Londres, 1974
17. McSweeney, B., *Meaning, Context and Situation*, în *European Journal of Sociology*, 14, 1973

18. Molder, H. de; Potter, J. (eds.), *Conversation and Cognition*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005
19. O'Keefe, D., *Ethnomethodology*, în *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 9 (2), 1979
20. Ogien, A., *Les formes sociales de la pensée*, Armand Colin, Paris, 2007
21. Ogien, A.; Quéré, L., *Le vocabulaire de la sociologie de l'action*, Ellipses, Paris, 2005
22. Parsons, T., *The Structure of Social Action*, McGraw-Hill, New York, 1937
23. Passeron, J.C., *Le raisonnement sociologique*, Albin Michel, Paris, 2005 (2ème édition)
24. Peyrot, M., *Understanding Ethnomethodology: A Remedy for Some Common Misconceptions*, în *Human Studies*, 5, 1982
25. Pollner, M., *Left of Ethnomethodology*, în *American Sociological Review*, 56, 1991
26. Rawls, A.W., *Epistemology and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004
27. Rocher, G., *L'action sociale*, Le Seuil (Points), Paris, 1968
28. Rogers, M., *Sociology, Ethnomethodology and Experience*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983
29. Woolgar, S., (ed.), *Knowledge and Reflexivity: New Frontiers in the Sociology of Knowledge*, Sage, Londres, 1988

A quoi sert l'ethnométhodologie ?*

Prof. Albert OGIEN

Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales, Paris
Centre d'Etudes des Mouvements Sociaux
ogien@cchess.fr

Résumé : Depuis la publication des *Studies in Ethnomethodology*, les recherches n'ont cessé de se développer dans ces diverses directions. Et la question se pose toujours de savoir ce que devrait, finalement, viser l'analyse des "méthodes" que les individus utilisent pour reconnaître et élaborer un

ordre sur lequel ils s'appuient pour comprendre ce qui se passe dans une situation d'action et y orienter correctement leur conduite.

Mots-cles: ordinaire, description, ethnométhodologie, explication

La réception des propositions de l'ethnométhodologie par le milieu de la sociologie a été et reste toujours brouillée par des interprétations qui reposent, souvent, sur des malentendus parfois étonnants. Et ce brouillage a du mal à être dissipé. C'est que, conformément à l'option anti-théoriciste défendue par Garfinkel, il n'existe pas vraiment de doctrine officielle de l'ethnométhodologie au nom de laquelle ceux qui s'en revendiquent pourraient décréter une erreur d'interprétation. Cette absence de canon a une autre conséquence, que tous les commentateurs ont souligné : une grande diversité règne dans le camp de l'ethnométhodologie¹. On

pourrait d'ailleurs, en suivant Lynch, porter un regard amusé sur les effets de cette diversité et des innombrables contresens qu'elle a engendrés : "[...] il n'y a aucune raison de se plaindre de ces mécompréhensions, puisqu'on peut soutenir que ce sont précisément elles qui ont donné cette notoriété ambiguë dont Garfinkel et l'ethnométhodologie ont jouie dans la sociologie. En tant que créature de manuels, de cursus, de polémiques, de filiations théoriques, et de politiques académiques, l'ethnométhodologie s'est maintenue grâce à une mécompréhension collective de son texte fondateur : un consensus presque total constitué par de profonds

* Une version plus courte de ce texte a été publiée dans *Critique*, n°735, 2008

¹ P. Attewell, "Ethnomethodology Since Garfinkel", *Theory and Society*, 1 (3), 1974 ; D. O'Keefe, "Ethnomethodology", *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 9 (2), 1979 ; M. Peyrot, "Understanding Ethnomethodology : A Remedy for Some

Common Misconceptions", *Human Studies*, 5, 1982 ; P. Atkinson, "Ethnomethodology. A Critical Review", *Annual Review of Sociology*, 14, 1988 ; D. Maynard & S. Clayman, "The Diversity of Ethnomethodology", *Annual Review of Sociology*, 17, 1991

malentendus à propos d'une série commune de slogans."²

Selon Lynch, c'est le malentendu qui a été le garant du succès relatif de l'ethnométhodologie et a assuré sa permanence dans l'univers académique de la sociologie. Et il est vrai que l'acharnement que les professionnels ont assidûment manifesté à l'encontre de ce courant d'analyse³ a bien plus contribué à le maintenir dans l'actualité de la discipline que la discussion de ses thèses ou la force de persuasion de la poignée de sociologues qui les ont reprises à leur compte. C'est, en tout cas, ce qui s'est passé en France, où l'idée que les sociologues se sont faite de l'ethnométhodologie s'est longtemps alignée sur le jugement à l'emporte-pièce de Bourdieu : cette démarche "réduit la science sociale à des « comptes rendus des comptes rendus » que produisent les agents"⁴.

² M. Lynch, *Scientific Practices and Ordinary Action*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993, p.13. Une autre description de la réussite du processus d'"anonymisation" de l'ethnométhodologie est proposée par R. Collins, "Les traditions sociologiques", *Enquête*, 2, 1995

³ Comme L. Quéré et M. Barthélémy le rappellent dans leur introduction à la traduction française des *Recherches en ethnométhodologie* (Paris, PUF, 2007) l'accusation la plus élégante qui a été portée, à cette époque, contre l'ethnométhodologie est d'être une sociologie de drogués, ce qui était sensé la disqualifier

⁴ P. Bourdieu, *Le sens pratique*, Paris, Ed. de Minuit, 1980, p.45. Si Bourdieu a été l'artisan le plus déterminé du rejet de l'ethnométhodologie, il en a été le plus paradoxal aussi car il en partageait l'intuition centrale : la primauté de la pratique. Son rejet vise surtout l'inspiration phénoménologique de ce courant et

Autrement dit, l'ethnométhodologie est à peine une sociologie.

Et il est vrai que la somme des accusations portées contre le travail de Garfinkel aurait dû lui ôter tout crédit : particulariste (il récuserait la possibilité de généraliser les faits sociaux en les rapportant à la fonction qu'ils occupent dans la société⁵), localiste (il nierait l'historicité des phénomènes sociaux⁶), subjectiviste (il endosserait délibérément la perspective des agents⁷), artificialiste (il méconnaîtrait la centralité des institutions politiques, des relations de pouvoir et de la violence de la domination⁸), interprétativiste (il limiterait ses analyses aux énoncés des

l'importance que Garfinkel accorde au sens commun. Pour Bourdieu, l'allant-de-soi ne va jamais de soi : ce qu'un individu tient pour l'évidence signale simplement l'incorporation d'une vision du monde (ou l'acquisition d'un habitus) entièrement déterminée par la position qu'il occupe dans une structure sociale inégalitaire. De ce point de vue, l'"attitude naturelle" n'a rien de naturelle : elle est la forme sous laquelle se présente la domination. Et ce n'est rien d'autre que cette domination que les comptes rendus d'acteurs reflètent.

⁵ B. McSweeney, "Meaning, Context and Situation", *European Journal of Sociology*, 14, 1973

⁶ J.-C. Passeron, *Le raisonnement sociologique*, Paris, Albin Michel, 2005 (2ème édition)

⁷ L. Coser, "Two Methods in Search of a Substance", *American Sociological Review*, 40(6), 1975.

⁸ E. Gellner, "Ethnomethodology : the Re-enchantment Industry or the Californian Way of Subjectivity" (1975), dans : *Understanding Humanity*, Oxford, Oxford University Press, 1993

enquêtés⁹), phénoménologique (il rendrait compte de l'expérience individuelle en ignorant les conditions de possibilité de cette expérience¹⁰). Comment en effet une démarche affligée de tant de défauts a-t-elle pu survivre et se forger une place dans la discipline ? Or le fait est là : au terme de ce qui apparaît aujourd'hui n'avoir été qu'une longue querelle de famille, la langue de la sociologie a repris quelques notions au lexique de l'ethnométhodologie (indexicalité, réflexivité, catégorisation, connaissance de sens commun, raisonnement pratique, routine, etc.) et plusieurs formules tirées de son vernaculaire s'y sont définitivement installées : "l'acteur n'est pas un idiot culturel" ; "les thèmes de la sociologie (*topics*) sont des ressources pour l'action" ; "il faut traiter les faits sociaux comme des accomplissements pratiques" ; etc.¹¹. Et, par lassitude plus que par conviction, les institutions officielles de la sociologie ont admis qu'il convenait d'octroyer un

⁹ J. Habermas, *Théorie de l'agir communicationnel*, Paris, Fayard, 1987, tome 1, p.146-147

¹⁰ P. Bourdieu, *op. cit.*, p.43-44. Sur le caractère mal fondé de cette accusation, voir J. Heap & P. Roth, "On Phenomenological Sociology", *American Sociological Review*, 38 (3), 1973 ; ou M. Rogers, *Sociology, Ethnomethodology and Experience*, Cambridge, Cambridge University Press, 1983

¹¹ La réception de l'ethnométhodologie n'a pas été purement négative. Ses mérites ont été reconnus par A. Giddens, *New Rules of Sociological Method*, Londres, Hutchinson, 1976 ou J.-M. Berthelot, "Sociologie analytique et paradigmes de l'action", *Sociologie du travail*, 2, 1994

strapontin à l'ethnométhodologie¹². Mais, comme souvent, la reconnaissance tardive de vieux contestataires s'est faite au moment où le danger qu'ils étaient censés représenter s'est avéré être le produit d'une hantise irraisonnée.

On se trouve donc aujourd'hui dans cette situation paradoxale où les questions que l'ethnométhodologie a jadis posées, et avec quelle virulence, à la pratique de la sociologie sont plus que jamais d'actualité dans le quotidien de la recherche, mais que les réponses qu'elle a proposé de leur donner - et qui me semblent toujours aussi fondées - sont largement ignorées.

Le temps est peut-être enfin venu de redécouvrir le contenu exact des propositions de l'ethnométhodologie et de constater qu'elles sont une aide précieuse pour dénouer une difficulté à laquelle les jeunes générations de sociologues se trouvent à présent confrontées : quelle place faut-il réserver aux pratiques ordinaires et à l'action individuelle dans un modèle d'explication qui reste, peu ou prou, marqué par le déterminisme ? Il me semble que, près de cinquante années après leur formulation, les arguments avancés par Garfinkel dans les *Studies in Ethnomethodology* parues en 1967 peuvent toujours servir la réflexion sur cette manière moderne de faire de la sociologie qui consiste à intégrer l'individu et ses capacités d'agir dans

¹² Garfinkel est depuis peu honoré par les organismes professionnels qui lui ont longtemps refusé l'adhésion et une section "Ethnométhodologie" a été reconnue par l'Association des Sociologues Américains en 2004

une explication de l'état d'une société et des transformations qui l'affectent.

On peut penser que tout sociologue sait aujourd'hui que ce livre expose une manière radicalement différente de faire de la sociologie, en rupture totale avec les canons de la forme dominante à cette époque : le structuro-fonctionnalisme de Talcott Parsons. Mais je crois que ce qui est beaucoup moins clair est ce qui a justifié cette rupture, conçue et exprimée au début des années 1950 par Garfinkel au moment où il était l'élève de Parsons. C'est donc la première chose sur laquelle il est nécessaire de revenir.

Le sens d'une rupture

Une des marques profondes que Parsons a laissées sur la sociologie tient à ce qu'il a fait de l'action l'objet des investigations scientifiques de la discipline¹³. Dans la théorie qu'il a élaborée, les conduites individuelles sont conçues comme le produit de l'application d'un ensemble de règles établies (thèse de la rationalité) qu'un système normatif propre à une société impose à chacun de ses membres (thèse de la socialisation) qui sont alors pénétrés d'une motivation à en respecter les prescriptions (thèse de l'intériorisation). La validité de ce modèle d'explication s'est imposée d'autant plus vite qu'il a fourni ses "variables structurelles" (le fameux système AGIL¹⁴) aux techniques de quantification - alors en plein essor - mises en œuvre pour asseoir la

légitimité de la sociologie comme domaine scientifique. Pour Garfinkel, cette théorie de l'action est totalement illusoire. Contre cette conception de "comptables et de mathématiciens" et en tirant ses intuitions de sa familiarité avec la phénoménologie¹⁵, les *Studies* entendent démontrer qu'on ne peut rendre compte de l'action qu'en considérant la manière dont les individus pris dans sa réalisation parviennent à l'engager et à la conduire à son terme dans les circonstances et dans la durée mêmes où elle s'accomplit. L'originalité du projet de Garfinkel, et ce qui le distingue de celui que proposent, à la même époque, des interactionnistes comme Goffman ou Becker, tient à ce que, retouchant le mot d'ordre de la phénoménologie : "revenir aux choses mêmes", il fixe une ambition à la sociologie : "revenir aux pratiques mêmes". Et cet objectif - qui devient celui de l'"ethnométhodologie", appellation dont il explique l'invention dans le premier chapitre des *Studies* - transforme radicalement l'objet de l'enquête empirique : les données pertinentes qu'il s'agit maintenant d'accumuler doivent être recueillies dans l'observation *in situ* de la manière dont les individus font et disent ce qu'ils font et disent lorsqu'ils agissent en commun, dans le but de découvrir

¹³ T. Parsons, *The Structure of Social Action*, New York, McGraw-Hill, 1937

¹⁴ Voir à ce sujet G. Rocher, *L'action sociale*, Paris, Le Seuil (Points), 1968

¹⁵ Dans son introduction à H. Garfinkel, *Seeing Sociologically. The Routine Grounds of Social Action*, Boulder, Paradigm Publishers, 2005, A. W. Rawls rappelle que, parlant couramment allemand, Garfinkel a accueilli et accompagné deux figures de la phénoménologie fuyant l'Allemagne nazie : A. Schütz et A. Gurwitsch. Il les a guidés dans l'univers académique américain, en contribuant à la traduction et à la publication de leurs œuvres

les “méthodes” qu’ils utilisent pour accomplir, au moment même où ils le font, l’activité pratique dans laquelle ils sont pris.

Bref, le projet de Garfinkel consiste, en paraphrasant Marx, à remettre sur ses pieds la théorie de l’action de Parsons qui, à ses yeux, marchait sur la tête. Ni plus ni moins. Une des raisons de la mécompréhension du programme de l’ethnométhodologie (qu’il s’agit de distinguer de celui de l’analyse de conversation avec lequel on tend souvent à la confondre¹⁶) tient peut-être au caractère délibérément limité et désespérément empirique que lui assigne son créateur : fournir une description rigoureuse et détaillée des structures élémentaires de l’agir en commun.

Ce qui a révolté les premiers lecteurs de Garfinkel tient à une des instructions qu’il donne : la description de ce qui fait d’une action en commun le type d’action qu’elle est doit être analytiquement déliée de toute forme d’interprétation au sujet de la signification que prend cette action dans le monde social “réel”. Pour les sociologues, l’idée d’ériger une séparation aussi radicale défie le bon sens et froisse les habitudes : à quoi pourrait bien ressembler une analyse de l’action qui se refuse à prendre en considération sa genèse historique, son rapport aux relations de pouvoir et ses conséquences ? Cette question se posera inévitablement aux nouvelles générations de lecteurs de Garfinkel, et la réponse qu’il y a apportée (dont la meilleure formulation se trouve dans un article qu’il a écrit avec Harvey

¹⁶ La différence entre ces deux approches est bien analysée par Lynch, *op. cit.*

Sacks en 1970 et qui est tenu pour la meilleure formulation du programme de l’ethnométhodologie¹⁷) risque de soulever les mêmes perplexités. C’est donc la deuxième chose qu’il convient de clarifier, en précisant la nature des orientations analytiques de l’ethnométhodologie.

De la pratique à l’ordinaire

L’un des plus délicats contresens commis à propos de l’ethnométhodologie est de le créditer, positivement ou négativement, d’une innovation majeure : la réhabilitation du “point de vue de l’acteur”. Or, une lecture posée des *Recherches* oblige à se rendre à l’évidence : Garfinkel récuse, comme Bauman l’a noté, l’idée que ce que l’individu pense puisse être considéré que le foyer ou la raison de son action¹⁸ ; et, comme Habermas l’a déploré, il ne manifeste aucun intérêt pour la communication en tant que facteur essentiel d’une coordination de l’action fondée sur la négociation d’un accord¹⁹. Pas plus qu’il ne prétend fournir une description de l’activité pratique en tant que réalité émergente des interactions entre individus. Le phénomène dont il cherche à rendre compte est d’une tout autre nature :

¹⁷ H. Garfinkel & H. Sacks, “On Formal Structures of Practical Actions”, dans J. C. McKinney & E. A. Tyriakian (eds), *Theoretical Sociology*, New York, Appleton Century Crofts, 1970. Ce texte figure en annexe dans la traduction française des *Studies*.

¹⁸ Z. Bauman, “On the Philosophical Status of Ethnomethodology”, *Sociological Review*, 21 (1), 1973

¹⁹ Dans sa *Théorie de l’agir communicationnel*, *op. cit.*

l'incessante production d'un ordre toujours transitoire et constamment révisé dans le cours même d'une action en train de s'accomplir et afin que cette action puisse s'accomplir. Garfinkel prend soin de distinguer la notion d'ordre telle qu'elle est appréhendée en ethnométhodologie (pour qualifier une objectivité approximative et provisoire attribuée aux éléments d'un contexte d'action dont la validité se découvre dans le cours de l'activité pratique et s'éprouve à sa capacité à assurer sa continuité) de celle qu'on retrouve dans la sociologie traditionnelle (où elle renvoie à un état de choses théoriquement construit auquel sont conférées les propriétés de stabilité et de détermination). Pour marquer la différence, Garfinkel accole une astérisque à la notion et parle de "phénomènes d'ordre"*²⁰.

Le programme de l'ethnométhodologie ne se réduit donc pas à la traditionnelle opposition entre

²⁰ H. Garfinkel, "Le programme de l'ethnométhodologie", dans M. de Fornel, A. Ogien & L. Quéré, *op. cit.*, où il écrit que "pour n'importe quel événement social réel, [les études ethnométhodologiques] montrent précisément comment, dans chaque cas concret, les membres, qui disposent d'une compétence ordinaire, coordonnent leurs activités de façon à produire, manifester, établir, dans des détails incarnés de leur vivre ensemble, des phénomènes d'ordre dont on peut rendre compte localement et naturellement - autrement dit des phénomènes mettant en jeu de la logique, de la causalité, des classifications, de la temporalité, de la cohérence, de l'uniformité, des analyses de détails, du sens, des méprises, des erreurs, des accidents, des coïncidences, de la facticité, de la raison, de la vérité et des méthodes.", *id.*, p.40-41.

démarches quantitative et qualitative en sociologie. Garfinkel en a radicalisé les enjeux au point de la faire disparaître : il ne vise pas à rendre compte de la construction d'une réalité sociale par des individus délibérément engagés dans une tâche collective de "définition de situation" ou de "négociation d'un accord", mais bien à isoler et à décrire les opérations épistémiques (ou les "méthodes") que les agents utilisent *de façon irréfléchie* pour mettre *directement* en ordre les éléments perceptibles d'un environnement d'action (choses, individus, faits et gestes, énoncés) aux seules fins pratiques d'assurer l'imprédictible déroulement des échanges sociaux. Et c'est ce spécifie la préface que Garfinkel a donné à ses *Recherches en ethnométhodologie* spécifique, qui fixe deux objectifs au type d'enquête empirique qu'il s'agit de conduire dans cette perspective :

"- apprendre comment les activités ordinaires réelles des membres sont faites de méthodes pour rendre analysables les actions pratiques, les circonstances pratiques, la connaissance de sens commun des structures sociales et le raisonnement sociologique pratique ;

- découvrir les propriétés formelles des actions pratiques courantes « de l'intérieur » de situations réelles, en tant que réalisations continues de celles-ci."²¹

²¹ H. Garfinkel, *Recherches...*, *op. cit.*, p.46. Il n'est sans doute plus la peine d'expliciter les termes du jargon inventé par Garfinkel tant ils ont été commentés. Pour une présentation méthodique et raisonnée de ces notions, on peut se reporter à A. Ogien & L. Quéré, *Le vocabulaire de la sociologie de l'action*, Paris, Ellipses, 2005

On se trouve là à mille lieux d'une réhabilitation du "point de vue de l'acteur". Le genre d'analyse que les données d'une enquête empirique poursuivant ces deux objectifs peuvent venir alimenter est, simultanément et inextricablement, celui des propriétés rationnelles des activités pratiques et celui de l'habileté pratique (pas réfléchi) que les individus manifestent dans l'ajustement de leur action à ces propriétés (c'est-à-dire le fait empiriquement attesté de se servir correctement des critères de jugement ordinaire qu'ils utilisent habituellement pour identifier, catégoriser et saisir les choses et événements qui les environnent, et à le faire *dans* la séquentialité des échanges et *pour* en garantir la continuité).

Ce programme est déroutant à deux titres au moins. En premier lieu, il invite à concevoir l'attribution d'une intelligibilité aux choses du monde et les procédures de révision qui l'accompagne inmanquablement comme des opérations épistémiques de nature pratique, c'est-à-dire qui s'expriment intégralement *à même* l'action et ne peuvent en être détachées. En second lieu, il inverse l'ordre traditionnel des priorités en sociologie : les fragments d'activité pratique que le sociologue décide d'étudier servent d'abord à décrire ces opérations épistémiques ; et ce n'est que de surcroît - mais de façon irrémédiable, puisque le caractère contextuel des données empiriques recueillies oblige à rendre minutieusement compte de la forme d'activité pratique sur laquelle les détails alimentant l'analyse sont prélevés - que la description rend

compte, comme le ferait toute recherche de terrain, de "ce qui se passe" dans le cours de cette action (comment elle s'engage, se développe et s'achève).

On peut contester le bien fondé de cette inversion. Il me semble cependant utile d'avoir cette idée à l'esprit lorsqu'on juge l'ethnométhodologie. Elle permet en effet de comprendre ce qui est en jeu dans ce déplacement de l'objet de l'analyse sociologique des pratiques vers l'ordinaire. Et on peut parier que s'interroger sur les positions de méthode qui justifient ce déplacement devrait aider le sociologue, même s'il ne partage pas les options de Garfinkel, à préciser les termes d'une question de méthode devenue lancinante : quelle place l'analyse sociologique de l'action doit-elle concéder à l'individu et à son action autonome ?

L'ethnométhodologie et le monde

La seconde accusation portée contre le travail de Garfinkel dénonce son "localisme". Elle tient en un constat : l'ethnométhodologie neutralise la vocation critique de la sociologie, en occultant délibérément l'existence et les effets de la stratification sociale, de l'arbitraire des hiérarchies instituées ou de la reproduction des rapports de pouvoir. Si ces phénomènes n'ont pas intéressé Garfinkel, c'est pour une raison essentielle : ils ne sont que des généralisations théoriques, qui n'ont guère de pertinence pour qui cherche à décrire comment s'accomplit, *localement et séquentiellement*, l'action en train de se faire. Mais rien

n'indique que Garfinkel se soit opposé à l'idée que d'autres chercheurs puissent essayer de donner une description ethnométhodologique de l'inégalité, du pouvoir, de l'aliénation ou de la domination. Ce qui l'a surtout mobilisé a été de rendre légitime l'enquête empirique sur ce qu'il nomme les "phénomènes d'ordre*". Autrement dit, son travail a consisté à faire gagner de nouveaux territoires à l'analyse sociologique²². Et les *Recherches* peuvent être lues comme une sorte de réponse à la question de savoir ce que la sociologie a à gagner à cette extension de son domaine d'investigation. Quelle est cette réponse ?

On peut dire que toutes les études réunies dans ce livre essaient de donner suffisamment de robustesse à une proposition : le déroulement de toute activité pratique dépend d'un incessant travail de mise en ordre qui est guidé par les exigences que lui dictent des "structures formelles des actions pratiques"²³. Ce travail est, pour Garfinkel, le phénomène que le sociologue doit être attentif à "ne pas perdre" au fil de ses analyses - ce qui est, pour lui, le trait constitutif des travaux de "sociologie formelle"²⁴.

²² Une même confusion a été commise vis-à-vis du travail de Goffman, qui s'est expliqué sur le type d'extension du domaine qu'il visait en développant ses analyses de l'"ordre de l'interaction". Voir son "The Interaction Order", *American Journal of Sociology*, 5 (3), 1983

²³ C'est le titre de l'article déjà signalé de Garfinkel & Sacks.

²⁴ Garfinkel qualifie de "formelles" ces sociologies qui analysent l'action à partir des catégories explicatives d'une théorie *a priori* et appliquées mécaniquement aux

Pour prévenir une telle éventualité, Garfinkel fixe une règle fondamentale au chercheur : limiter son enquête à l'examen, dans ses moindres détails, de la manière ordinaire et inventive dont "les membres ont recours aux activités concertées de la vie courante comme méthodes pour reconnaître et démontrer les propriétés rationnelles des expressions et des actions indexicales, c'est-à-dire pour reconnaître et démontrer qu'on peut les isoler, qu'elles sont typiques et uniformes, qu'on peut éventuellement les répéter, qu'elles sont apparemment en rapport les unes avec les autres, qu'elles sont cohérentes, équivalentes, substituables, descriptibles de manière anonyme, qu'elles ont une orientation, qu'elles sont projetées [...]"²⁵

Sous cette définition se tient une thèse cruciale : les principes de rationalité qui organisent l'action ne doivent pas être localisés dans l'esprit des acteurs mais plutôt dans ce que Garfinkel nomme, dans le chapitre 8 des *Recherches*, les "rationalités de l'action". Et ce qui donne son cachet sociologique à cette délocalisation est une recommandation : l'intelligibilité attribuée aux choses et aux événements qui se succèdent dans le flux des échanges sociaux procède, d'abord, du respect des obligations que fait peser, sur les conduites individuelles, la nécessité de découvrir "chaque fois à nouveau" le contenu particulier que prennent, selon les

situations "réelles". Pour lui, le défaut rédhibitoire de ces sociologies est de détacher systématiquement les analyses de l'action des conditions pratiques et séquentielles dans lesquelles elles se configurent de l'intérieur d'elles-mêmes.

²⁵ *Recherches...*, op. cit., p.63.

circonstances, les propriétés de typicalité, de cohérence, d'équivalence, de substituabilité, d'indépendance logique, etc. que Garfinkel regroupe sous la notion de "structures formelles des actions pratiques". Comme Bloor l'a signalé²⁶, cette recommandation est ambiguë. Car si elle admet que l'accomplissement de l'action requiert une incessante redécouverte d'un ordre, l'idée même de "redécouverte" implique que cet ordre pré-existe à l'engagement de l'action. Ce qui revient à concevoir l'ordre localement constitué comme subordonné à un ordre général, dont l'existence garantit la possibilité même des configurations particulières. Garfinkel contourne plus qu'il ne résout cette ambiguïté par un postulat : si les individus sont capables de redécouvrir en agissant l'ordre qui doit présider à ce qu'ils font, c'est qu'ils sont habités d'un "sens de la structure sociale" qui les fait agir comme ils croient correct de le faire pour que leur engagement passe pour acceptable à autrui. Les textes réunis dans les *Recherches* cherchent à vérifier empiriquement la validité de ce postulat. Et on y découvre une série d'arguments qui justifient le fait qu'une analyse des "phénomènes d'ordre*" qui caractérisent et rendent possible l'action en commun soit fondée à suspendre la référence aux questions traditionnelles de la sociologie. Il n'apparaît en effet pas nécessaire, quand l'analyse poursuit cet objectif, de recueillir ou d'adjoindre des données relatives :

²⁶ D. Bloor, "Right and Left Wittgensteinians", dans A. Pickering (ed.), *Science as Practice and Culture*, Chicago, The University of Chicago Press, 1992

1. à la nature de la forme de domination régnante, puisque, quel que soit l'état des relations de pouvoir, une exigence d'intelligibilité et de rationalité impose aux individus l'obligation, pour agir, de tabler sur l'existence d'un ordre afin d'inférer ce qu'il convient de faire dans les circonstances changeantes et imprévisibles de l'activité dans laquelle ils sont engagés. L'enquête peut à bon droit rendre exclusivement compte de la manière dont cette exigence et cette obligation, qui sont logiquement indépendantes des rapports de domination, sont remplies ;

2. à l'origine de ce "sens des structures sociales" que manifestent les acteurs, puisqu'on peut admettre qu'il est possible de décrire la manière dont des conceptions de sens commun guident les conduites individuelles à l'instant et dans le contexte où elles s'expriment sans avoir à entrer dans les querelles de l'apprentissage ou de l'intériorisation des normes et des valeurs, voire dans l'explication de l'acquisition des concepts ; et

3. aux effets que la "redécouverte" de l'ordre au niveau local pourrait avoir sur les structures de l'ordre global, dans la mesure où rien ne permet de dire avec certitude ce qu'une action a, au moment où elle s'achève, modifié d'essentiel dans le monde et dans les individus qui l'ont réalisé. Autrement dit, on peut admettre que, sans preuve manifeste du contraire, il est préférable de supposer que l'accomplissement d'une action laisse les choses dans l'état où les acteurs les ont trouvées au moment de s'y engager.

Le localisme de l'ethnométhodologie reflète plus, en fin de compte, un souci de méthode

qu'un parti-pris idéologique. Il répond en effet à une intention : ne pas intégrer à l'analyse des données qui n'ont pas de lien logique avec son objet. Et on peut penser que tenir compte de la structure inégalitaire et hiérarchisée d'une société globale a peu de pertinence concrète lorsqu'on choisit d'analyser l'action en commun telle qu'elle s'accomplit dans la durée même de sa constitution.

Passer de l'explication à la description

Une autre des intuitions fondatrices de Garfinkel affleure dans plusieurs textes de ces *Recherches*: celle qui pose que les descriptions courantes de l'action - qu'elles soient le fait de gens ordinaires ou de sociologues professionnels - font systématiquement disparaître ce qui fait précisément de cette action l'action qu'elle est. Ou ce que Garfinkel nomme les "*missing what*" (les "ce qui manque" de la description)²⁷ dont il suppose qu'ils guident, de façon manifeste mais inaperçue (*seen but unnoticed*), les échanges entre les individus qu'une activité pratique assemble.

²⁷ Lynch rappelle que Garfinkel signalait que "les études sur les travailleurs sociaux « ratent » la façon dont ces professionnels constituent les caractéristiques d'un « cas » dans le cours des interactions qu'ils entretiennent avec des flux de clients ; les études de sociologie médicale « ratent » la façon dont les catégories diagnostiques se constituent dans le cours des entretiens cliniques ; et les études sur l'armée « ratent » la façon dont des rangs stables et des lignes de communication s'ordonnent dans et en tant que travail interactionnel.", M. Lynch, *op. cit.*, p.270-271

Une partie de l'anti-théoricisme et de l'anti-intellectualisme de Garfinkel tient à son refus têtue d'entériner cette disparition et son rejet absolu de toute tentative de bâtir le travail sociologique sur elle²⁸. Pour lui, c'est précisément le contraire qu'il s'agit de faire : s'évertuer à retrouver et à restituer ces éléments oubliés qui, à ses yeux, forment précisément le "phénomène" dont l'analyse doit rendre compte.

Quelques uns des articles les plus célèbres du volume illustrent cette manière de procéder : les expériences de rupture de l'ordre courant des choses et la mise en évidence de la normativité immanente au monde social (les *breaching experiments* rapportés au chapitre 2) ; l'organisation de la prise de décision dans le cadre de l'activité de juré (l'usage des règles de justification analysée au chapitre 4); l'accomplissement de l'appartenance sexuelle à travers le cas des pratiques de passage d'un transsexuel (le cas Agnès décrit au chapitre 5). C'est aussi le cas de deux textes plus méconnus qui transcrivent le travail de méthode auquel Garfinkel s'est livré dans le cadre des enquêtes de terrain de nature ethnographique qu'il a conduit dans l'univers de la psychiatrie au début des années 1950. La singularité de ces textes tient à ce qu'ils traitent moins des pratiques des professionnels faisant l'objet de l'observation que de

²⁸ Ce que font les techniques de quantification en sociologie. Les travaux qu'Aaron Cicourel a menés dans les années 1960 ont démontré comment le recours à ces techniques ne permet en rien de justifier les explications des conduites individuelles ou de l'action collective que la sociologie "scientifique" avance.

la nature des données recueillies en situation d'enquête. Garfinkel y transforme les problèmes de recueil et l'analyse des données d'observation en objet de l'investigation sociologique. Le premier article porte sur la manière dont se construit pratiquement un dossier de patient et les biais que ce type de document introduit dans la compréhension de la pratique psychiatrique tout comme dans les procédures de codification mises en œuvre dans les enquêtes quantitatives ; le second sur le problème de la constitution des cohortes de patients soumis à enquête en examinant une dimension du caractère artificiel de la représentativité des données qui en découle.

Ces analyses paraîtront sans doute bien banales aux sociologues aujourd'hui rompus à l'enquête de terrain. Mais il faut rappeler qu'elles ont été produites dans les années 1950 et qu'elles ont, avec celles que Cicourel et Goffman ont développées à la même époque, jeté les bases de la critique interne des formes de l'explication en sociologie. Leur lecture livre cependant un enseignement toujours utile : avant de se résoudre à produire une explication de l'action en la saisissant de façon rétroactive - lorsqu'elle est déjà accomplie - et en raison de définitions abstraites de ce qu'elle devrait être, le sociologue doit épuiser toutes les possibilités d'analyse qu'offre la description des conditions pratiques (matérielles, temporelles, langagières et conceptuelles) dans lesquelles cette action se déploie. Autrement dit, pousser à bout les élucidations que permet de produire cette substitution de la description à l'explication (pour reprendre la recommandation de

Wittgenstein). Cette recommandation, qui fait la petite musique de l'enquête ethnométhodologique, a donné lieu à deux usages. Pour les uns, cette substitution redouble un postulat : l'ordre est toujours une production locale qui se réalise dans les circonstances particulières de la situation où il émerge. Cette préférence pour le singulier s'accompagne parfois d'une pétition de principe contestable : il n'est de science que du particulier²⁹. Les seconds admettent plus simplement que la description vaut explication. Cette option (qui trouve parfois elle aussi un appui du côté de Wittgenstein) affirme que nos manières habituelles d'établir notre rapport à un monde déjà ordonné se confondent essentiellement et irrémédiablement avec nos manières d'y agir et d'en parler. Ce clivage n'est pas la seule ligne de partage entre façons différentes de se servir des *Recherches en ethnométhodologie*. En guise de conclusion, je vais donc brosser un rapide tableau de la variété des manières actuelles de faire de l'ethnométhodologie que le travail fondateur de Garfinkel a inspirées.

A quoi peut donc servir l'ethnométhodologie ?

Deux réponses négatives ont été apportées à cette question dans le fil de cette présentation : l'ethnométhodologie ne sert ni à détruire la vocation critique de la sociologie ni à réhabiliter le point de vue des acteurs. Et une précision a été apportée : l'ethnométhodologie cherche à étendre le domaine

²⁹ C'est la position que défend B. Latour.

d'investigation de la sociologie en transformant le phénomène de l'ordre - et les "méthodes ordinaires" utilisées *in situ* pour l'établir et le maintenir- en objet d'enquête empirique. Cette identification un peu vague du programme de l'ethnométhodologie peut-elle être précisée ? C'est là que les choses se compliquent dans la mesure où Garfinkel a interdit la constitution d'un corps de doctrine officiellement enregistré et rigoureusement défendu. Cet interdit a longtemps handicapé la réception de l'ethnométhodologie ; et, en tout cas, a grandement contribué au fait que la sociologie n'ait pas tiré les leçons que les travaux menés dans cet esprit n'ont cessé de livrer. La publication des *Recherches* en français est l'occasion de le lever complètement. Ce qui se dévoile alors est le fait que trois approches critiques, parfois concurrentes, se sont développées sur cet héritage commun.

La première vise à définir correctement ce que la méthode qualitative en sociologie doit viser. Elle introduit, dans la boîte à outils de l'ethnographie sociologique, des instruments de description mieux adaptés à la compréhension de l'action en commun appréhendée dans sa dynamique propre (réflexivité) et en situation (indexicalité). La critique contenue dans cette approche est essentiellement méthodologique : elle invite à revenir sur ce que produire une description sociologique de l'action veut dire. Elle se résume en une instruction : il faut rendre compte de l'action en commun de la façon la plus fidèle et la plus exhaustive possible, afin de restituer, en sa matérialité même, la manière dont elle se constitue *dans* la séquentialité des

échanges qui l'ont fait advenir. Le respect de cette instruction doit cependant prévenir deux écueils : s'enfermer dans d'interminables narrations de la manière dont ce qui est arrivé s'y est pris pour arriver de la façon dont cela est arrivé ; ou se confondre avec un hyper-constructivisme.

La seconde pousse l'anti-théoricisme et l'anti-intellectualisme à ses extrémités. Elle propose de prendre pour objet de l'enquête l'appareillage conceptuel qu'utilise le chercheur pour formuler le type d'énoncés qu'il produit. Cette façon de faire, qui consiste à appliquer rigoureusement l'idée de réflexivité au travail sociologique lui-même³⁰, se développe, au mieux, en une critique ravageuse des méthodes de la sociologie ; et, au pire, se referme complètement sur elle-même en transformant le raisonnement du sociologue en objet exclusif de l'enquête, plongeant parfois dans un nombrilisme assez inconséquent.

La troisième explore la veine anti-mentaliste de l'ethnométhodologie, en apportant sa contribution à une théorie sociologique de la connaissance : il s'agit d'analyser les "méthodes" qui assurent la réalisation de l'action en commun comme des pratiques inférentielles

³⁰ C'est la version "réflexivité radicale", inaugurée par P. McHugh, S. Raffel, D. Foss & A. Blum, *On the Beginning of Social Inquiry*, Londres, Routledge & Kegan Paul, 1974 ; prolongée par M. Pollner, "Left of Ethnomethodology", *American Sociological Review*, 56, 1991 ; et S. Woolgar (ed.), *Knowledge and Reflexivity: New Frontiers in the Sociology of Knowledge*, Londres, Sage, 1988.

directes³¹. Cette orientation permet de rétablir la sociologie dans le débat sur la cognition, en s'attachant à démontrer empiriquement la nature irrémédiablement sociale de la connaissance (en la rapportant à des capacités naturelles, à des habitudes contractées ou à des savoir-faire incorporés). Le problème qui se pose à cette démarche est d'éviter toute dérive vers les deux inclinations que Garfinkel a cherché à éradiquer de l'analyse sociologique : le psychologisme et le mentalisme³².

Pour conclure

Depuis la publication des *Studies in Ethnomethodology*, les recherches n'ont cessé de se développer dans ces diverses directions. Et la question se pose toujours de savoir ce que devrait, finalement, viser l'analyse des "méthodes" que les individus utilisent pour reconnaître et élaborer un ordre sur lequel ils s'appuient pour comprendre ce qui se passe dans une situation d'action et y orienter correctement leur conduite. S'il n'existe pas de réponse déposée à cette question, trois choses ont pu être établies à propos de l'ethnométhodologie : 1) elle ne rapporte pas l'action à l'intention ou à

la volonté d'un individu habité par des motifs rationnels, mais s'attache à décrire les méthodes ordinaires que tout participant à une forme d'activité collective (ce que Garfinkel nomme "membre") utilise pour produire une intelligibilité et à la réviser perpétuellement dans et pour l'action en commun ; 2) il est absurde de présenter les recherches en ethnométhodologie comme exclusivement vouées à la fuite en abîme que serait le "compte-rendu de compte-rendu" - ou à réduire la sociologie à une entreprise qui devrait renoncer à toute forme de généralisation pour ne privilégier que la description de singularités ; 3) il faut abandonner l'image monolithique d'une démarche dogmatique et enfermée dans les rituels et l'idiome réservés à une petite secte d'initiés se situant à l'écart de la sociologie.

Et s'il fallait absolument dire de quel point de vue l'ethnométhodologie se place (comme s'il n'y en avait qu'un seul), on pourrait dire que ce n'est ni de celui des acteurs, ni de celui de la société, mais de celui de la séquentialité même de l'action. Et ce que démontre les recherches menées de cette perspective est que les phénomènes sociaux qu'on peut découvrir dans l'analyse de l'ordonnement mutuel qui organise l'action saisie dans sa séquentialité sont tout aussi légitimes et tout aussi intéressants pour la sociologie que le sont les conséquences de la mondialisation, la crise des banlieues, la délinquance financière, ou l'évolution de la famille.

³¹ Sur cette position, voir A. W. Rawls, *Epistemology and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004 ; et A. Ogien, *Les formes sociales de la pensée*, Paris, Armand Colin, 2007.

³² L'option est défendue par J. Coulter, *Mind in Action*, Cambridge, Polity Press, 1989 ou M. Lynch, *op. cit.* Voir également H. te Molder & J. Potter (eds.), *Conversation and Cognition*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005

Bibliographie:

1. Atkinson, P., *Ethnomethodology. A Critical Review*, dans *Annual Review of Sociology*, 14, 1988
2. Attewell, P., *Ethnomethodology Since Garfinkel*, dans *Theory and Society*, 1 (3), 1974
3. Bauman, Z., *On the Philosophical Status of Ethnomethodology*, dans *Sociological Review*, 21 (1), 1973
4. Berthelot, J.-M., *Sociologie analytique et paradigmes de l'action*, dans *Sociologie du travail*, 2, 1994
5. Bloor, D., *Right and Left Wittgensteinians*, dans A. Pickering (ed.), *Science as Practice and Culture*, The University of Chicago Press, Chicago, 1992
6. Bourdieu, P., *Le sens pratique*, Editions de Minuit, Paris, 1980
7. Coser, L., *Two Methods in Search of a Substance*, dans *American Sociological Review*, 40(6), 1975
8. Coulter, J., *Mind in Action*, Polity Press, Cambridge, 1989
9. Garfinkel, H.; Sacks, H., *On Formal Structures of Practical Actions*, dans J.C. McKinney & E.A. Tyriakian (eds), *Theoretical Sociology*, Appleton Century Crofts, New York, 1970
10. Gellner, E., *Ethnomethodology: the Re-enchantment Industry or the Californian Way of Subjectivity* (1975), dans *Understanding Humanity*, Oxford University Press, Oxford, 1993
11. Giddens, A., *New Rules of Sociological Method*, Hutchinson, Londres, 1976
12. Habermas, J., *Théorie de l'agir communicationnel*, Fayard, Paris, 1987, vol. 1
13. Heap, J.; Roth, P., *On Phenomenological Sociology*, dans *American Sociological Review*, 38 (3), 1973
14. Lynch, M., *Scientific Practices and Ordinary Action*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993
15. Maynard, D.; Clayman, S., *The Diversity of Ethnomethodology*, dans *Annual Review of Sociology*, 17, 1991
16. McHugh, P.; Raffel, S.; Foss, D.; Blum, A., *On the Beginning of Social Inquiry*, Routledge & Kegan Paul, Londres, 1974
17. McSweeney, B., *Meaning, Context and Situation*, dans *European Journal of Sociology*, 14, 1973
18. Molder, H. de; Potter, J. (eds.), *Conversation and Cognition*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005
19. O'Keefe, D., *Ethnomethodology*, dans *Journal for the Theory of Social Behaviour*, 9 (2), 1979
20. Ogien, A., *Les formes sociales de la pensée*, Armand Colin, Paris, 2007
21. Ogien, A.; Quéré, L., *Le vocabulaire de la sociologie de l'action*, Ellipses, Paris, 2005
22. Parsons, T., *The Structure of Social Action*, McGraw-Hill, New York, 1937
23. Passeron, Jean-Claude, *Le raisonnement sociologique*, Albin Michel, Paris, 2005 (2ème édition)
24. Peyrot, M., *Understanding Ethnomethodology: A Remedy for Some Common Misconceptions*, in *Human Studies*, 5, 1982
25. Pollner, M., *Left of Ethnomethodology*, dans *American Sociological Review*, 56, 1991
26. Rawls, A.W., *Epistemology and Practice*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004

27. Rocher, G., *L'action sociale*, Le Seuil (Points), Paris, 1968
28. Rogers, M., *Sociology, Ethnomethodology and Experience*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983
29. Woolgar, S., (ed.), *Knowledge and Reflexivity: New Frontiers in the Sociology of Knowledge*, Sage, Londres, 1988

Cauze și manifestări ale crizei mondiale actuale

Prof.univ.dr. Dumitru OTOVESCU
Universitatea din Craiova
dumitruotovescu@yahoo.com

Lect.univ.dr. Adrian OTOVESCU
Universitatea din Craiova
adiotovescu@yahoo.com

Rezumat: *În acest articol am analizat principalii indicatori socio-economici relevanți pentru dimensiunea crizei economice globale: dinamica ratei șomajului la nivel global, prăbușirea Produsului Intern Brut în economiile lumii, diminuarea producției industriale. Deși este un fenomen economic, criza mondială a generat alterarea condițiilor sociale de viață ale oamenilor. Criza bancară a generat instabilitatea piețelor financiare, conducând la criza financiară și, în final, s-a ajuns la criza economiilor naționale.*

Cuvinte cheie: recesiune economică, șomaj, piața muncii, Produs Intern Brut

Într-o ierarhie a celor mai difuzate știri și comentate evenimente în mass-media, de la începutul secolului al XXI-lea și până în prezent, „Recesiunea globală din 2008-2009” figurează la poziția 7 din tabelul celor 15 poziții consemnate, ceea ce atestă notorietatea și gravitatea acestei probleme la nivel mondial. Semnalăm faptul că, în clasamentul menționat, întocmit de o

companie de analiză media din Texas (în decembrie 2009), primul loc a fost ocupat de știrile privind „Creșterea economică a Chinei” (cele mai multe informații), al doilea de cele despre „Războiul din Iran”, iar cel de-al treilea de informațiile referitoare la „Atacurile teroriste asupra New York-ului din 11 septembrie 2001”. Locul patru este deținut de „Războiul împotriva terorii”, locul cinci revine evenimentului morții lui Michael Jackson, iar, pe locul șase, sub aspectul mediatizării, se află alegerea lui Barack Obama ca președinte al SUA¹.

Primele semne ale actualei crize mondiale s-au înregistrat la sfârșitul anului 2007, devenind însă un fenomen de amploare în cursul anului 2008 în SUA, de unde s-a răspândit, apoi, în mod rapid, pe întreg globul pământesc. Anul 2009 poate fi considerat anul maximei intensități și extinderii a crizei financiar-economice. Totul a început din momentul în care băncile

¹ A se vedea studiul Companiei *Global Language Monitor*, Texas, decembrie 2009
<http://www.languagemonitor.com/>

americane nu au mai putut să-și deruleze operațiunile din cauza lipsei de numerar. Blocajul și prăbușirea sistemului de creditare bancar a generat paralizia afacerilor imobiliare, dezvoltatorii din acest domeniu aflându-se în imposibilitatea, pe de o parte, de a-și continua și valorifica proiectele începute, iar, pe de altă parte, de a-și rambursa împrumuturile la bănci. De aici și până la dezastrul financiar drumul a fost scurt, dezastru care, la rândul lui, a intoxicat întreaga economie și viață socială.

Cauzele sunt multiple și ele țin de regulile lumii de afaceri, de filosofia bancherilor și comportamentul creditorilor, de limitele naturii umane și percepția valorilor morale, materiale etc. În mod sintetic, putem spune că sunt cauze economice, morale, spirituale, manageriale, politice, psihologice. Cert este că bancherii au dorit să câștige cât mai mult, împrumutând și bani pe care nu îi aveau (bani virtuali), iar debitorii, după ce li s-a luat și ultima cămașă de pe ei, nu au mai avut *ce și de unde* să ramburseze, determinând băncile să efectueze calcule realiste (și nu potențiale de câștig). Acestea au constatat că nu mai au nici banii lichizi pe care să-i ruleze (capitalul necesar pentru acordarea de împrumuturi la agenți economici și persoane fizice) și nici profiturile la care speraseră, intrând, ca atare, în faliment.

Considerată, de către majoritatea specialiștilor financiari, cea mai mare criză economică după Marea Depresiune din 1929, actuala criză financiară din SUA a atins punctul culminant în septembrie 2008. La începutul acestei luni, două mari instituții de credit ipotecar,

susținute de Guvernul American, împreună cu una dintre cele mai mari bănci de investiții – *Lehman Brothers* – au demarat procedurile de faliment, nemaifiind susținute de către Federal Reserve Bank. În doar câteva zile, alte două bănci de investiții și-au declarat falimentul, alături de cea mai mare firmă de asigurări din lume – *AIG (American International Group)*. Pe ansamblu, un număr de 174 bănci au fost închise în SUA, în decurs de un an (15 ianuarie 2009 - 25 ianuarie 2010).

Semnalul de alarmă privind declanșarea unei crize economice mondiale majore a fost tras, în mod repetat, de către Nouriel Roubini, profesor de economie la Universitatea din New York (cunoscut și sub numele de „Dr. Doom al economiei”). Astfel, acesta a prezis, în iulie 2006, instalarea unei crize financiare, iar în luna februarie 2008 a prognozat o iminentă „prăbușire imobiliară catastrofală”, pe care bancherii nu au fost în stare s-o anticipeze. În luna octombrie 2008, prof. N. Roubini a evaluat economia mondială ca fiind „într-un moment de cotitură”, susținând, totodată, dezintegrarea sistemului financiar la nivel global și concluzionând că „nu există nici o cale de scăpare”. După opinia sa, ieșirea SUA din recesiune presupunea implicarea Guvernului pentru a naționaliza cele mai mari bănci, până când își reveneau, după care să fie din nou privatizate.

Criza bancară a generat instabilitatea piețelor financiare, conducând la criza financiară (prin apariția unor produse „toxice” în sistemul financiar internațional) și, în final, s-a ajuns la criza economiilor naționale. Acestea, la rândul lor, au

produs crizele sociale - care se asociază cu fenomenele de șomaj în creștere, scăderea consumului și, implicit, a nivelului de trai, reducerea prețurilor la diferite categorii de bunuri și proprietăți, în special imobiliare, pierderea unor bunuri de valoare dobândite prin împrumuturi bancare ori de la firme de *leasing*, răspândirea sărăciei și degradarea calității vieții oamenilor etc.

Criza bancară, criza financiară, criza economică, în sens larg, generează în mod direct, în raport cu populația, o serie de consecințe, cum ar fi: pierderea în masă a locurilor de muncă, diminuarea salariilor, nesiguranța zilei de mâine, reducerea nivelului de trai, permanentizarea unor greutăți materiale (de ordin familial și individual), scăderea încrederii în forțele proprii și a speranței în mai bine, îmbolnăviri, vicierea relațiilor interumane, proteste sociale ș.a. Prin urmare, alterarea mediului economic este nemijlocit însoțită de alterarea condițiilor sociale de viață ale oamenilor și de apariția unor stări depresive la unii dintre aceștia.

Un indicator semnificativ pentru înțelegerea și evaluarea crizei economice, sub aspect social, este dinamica ratei șomajului. Întrucât economia mondială funcționează ca un tot unitar, anumite turbulențe de peste Ocean au ajuns să fie resimțite și în economia continentului european.

Astfel, în a doua jumătate a anului 2008, *piețele de muncă* din U.E. au început să înregistreze treptat dezechilibre, care s-au menținut și în cursul anului 2009. Până la declanșarea crizei financiare, piața europeană a forței de muncă

cunoscuse o îmbunătățire, dacă ținem cont de faptul că, în 2007, rata europeană de ocupare a forței de muncă era de 68% (apropiindu-se destul de mult de „ținta” Strategiei de la Lisabona – 70%), iar rata șomajului scăzuse până aproape de 7%.

În al doilea trimestru al anului 2009, efectele crizei asupra pieței muncii s-au resimțit puternic: rata șomajului a crescut cu 2,2 procente (urmând să ajungă până la 11% - în 2010), rata ocupării a scăzut cu 2,5% în U.E. Dacă, în perioada 2006-2008, au fost create aproximativ 9,5 milioane de locuri de muncă, la nivelul U.E., până la sfârșitul anului 2010 se prognoza că își vor pierde locul de muncă aproximativ 8,5 milioane persoane². Potrivit datelor publicate de Eurostat, în noiembrie 2009, rata șomajului în 22 state ale U.E. a crescut la 9,5% (fiind nivelul maxim înregistrat de la începutul anului 2000), iar numărul șomerilor s-a mărit cu 185.000, ajungând la un total de 22,9 milioane. Cele mai reduse rate ale șomajului au fost înregistrate în noiembrie 2009 de Olanda (3,9%) și de Austria (5,5%).

Un alt indicator, relevant pentru înțelegerea dimensiunilor crizei economice în lume, în general și în Europa, în particular este evoluția PIB. Acesta reprezintă expresia valorică a ceea ce se creează într-o țară, în decurs de un an, pe linia producției industriale, agricole, a serviciilor etc.. Datele statistice ne arată că în trimestrul al treilea, din

² A se vedea datele prezentate în Raportul *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, Comisia Europeană, 2009, p. 36

2009, PIB a scăzut, față de septembrie 2008, cu 4,1% în medie, pentru țările din Zona euro și cu 4,3% în medie pentru UE-27. Scăderi ale PIB au fost înregistrate și în alte țări dezvoltate din lume, ceea ce demonstrează caracterul global al crizei economice. De exemplu, PIB din SUA a scăzut cu 2,5% în septembrie 2009 față de septembrie 2008, iar PIB din Japonia s-a redus cu 4,4%, în același interval de timp.

Cu excepția Poloniei, al cărui PIB a sporit cu 1%, celelalte 21 state din UE au înregistrat și ele comprimări ale PIB în anul 2009, însă la cote mai mici decât cele prezentate în tabelul de mai sus: Grecia (-1,6%), Portugalia (-2,4%), Franța (-2,4%), Spania (-4,0%), Italia(-4,6%), Germania (-4,8%).³

În primul trimestru al anului 2010, asistăm la o ușoară revenire a Produsului Intern Brut din Uniunea Europeană, care, per total, a înregistrat o creștere cu 0,6%, față de anul precedent. Cele mai mari creșteri s-au înregistrat în Irlanda (+2,7%) și Suedia (+1,4%), la polul opus situându-se Islanda (- 6,8%) și Letonia (- 5,1%)⁴.

Singurele domenii ori sectoare de activitate economică, în măsură să reziste, la început, în vârtoarea crizei și al căror rol a fost nu doar pozitiv, ci și oarecum încurajator pentru economia românească, sunt cele legate de producția agricolă și de vânzarea autoturismelor. Bunăoară, agricultura a crescut cu 2,4% în 2009 față de 2008 și cu 15,1% în perioada

iulie-septembrie față de trimestrul anterior.⁵ De asemenea, industria tutunului nu a fost afectată de criza economică, după cum nici producția de autoturisme *Dacia* de la Pitești, constructorul român reușind să vândă în anul 2009 peste 311 mii mașini (cu 20,5% mai mult decât în 2008, an când vânzările s-au cifrat la 260 mii unități).

Autovehiculele din gama *Dacia* s-au vândut foarte bine, în anul 2009 și pe piața externă: Germania – 85.000 de unități (datorită programului de înnoire a parcului auto din această țară, cumpărătorii nemți beneficiind de un ajutor de 2500 euro de la stat); Franța – 65.956; Italia – peste 20.000. În România s-au cumpărat, datorită crizei, mai puține decât în anii trecuți, dar, totuși, într-o măsură destul de însemnată – 45.000 unități *Dacia* (reprezentând jumătate din totalul celor achiziționate în 2008). Per ansamblu, în România, în anul 2009, au fost vândute 130.193 autoturisme noi, cu 52,7% mai puține decât în anul 2008, ceea ce ilustrează efectul imediat pe care l-au avut condițiile de criză asupra priorităților de consum ale populației din țara noastră. Potrivit statisticilor *Asociației Constructorilor Europeni de Automobile (ACEA)*, în anul 2010, vânzările autoturismului *Dacia* au crescut cu 18,2%, în România fiind înmatriculate 196.305 unități iar pe piața din Europa Occidentală 162.202 unități⁶.

³ *Idem*

⁴ Cf. Eurostat, *Comunicat de presă. Euroindicatori*, nr.101/2010, 7 iulie 2010

⁵ Cf. datelor furnizate de Institutul Național de Statistică al României, 3 decembrie 2009

⁶ Statisticile cu privire la producția autoturismelor *Dacia* au fost preluate de

În trimestrul al treilea al anului 2009 s-a constatat că, în raport cu trimestrul al doilea, populația a continuat să-și restrângă cheltuielile pentru consum (care s-au redus cu 1,4%), impozitele nete pe produs au scăzut cu 4,4%, iar investițiile au cunoscut un recul de 4,6%.⁷

Menționăm că declarația oficială de recunoaștere a intrării economiei țării noastre în criză a avut loc în data de 15 mai 2009, după ce s-a constatat că economia națională a scăzut cu 6,4%, față de trimestrul I al anului 2008. Asemenea verdict este legitimat de apariția și perpetuarea unor schimbări în activitatea economico-socială, schimbări care se reflectă prin intermediul următorilor indicatori (valabili pentru analiza crizei în orice țară):

1. Scăderea PIB-ului timp de două trimestre consecutiv (comparativ cu trimestrele anterioare), precum și a producției industriale;

2. Creșterea numărului de firme falimentare;

3. Mărirea ratei șomajului;

4. Scăderea ponderii lucrărilor în construcții și blocajul pieței imobiliare;

5. Reducerea investițiilor, a prețurilor locuințelor, a diverselor mărfuri și servicii;

6. Micșorarea veniturilor populației și, implicit, reducerea cheltuielilor de consum;

7. Explozia numărului de restanțieri la creditele bancare și executarea obligatorie a acestora;

8. Evaluarea vieții sociale și a condiției materiale a oamenilor în termeni negativi de către majoritatea populației.

Bibliografie selectivă:

1. Bădescu, Ilie, *Despre criză în lumina teoriei succesiunii coexistente*, Editura Mica Valahie, București, 2009
2. *** Comisia Europeană, *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, 2009
3. *** European Commission, *EU Employment situation*, February, Bruselles, 2010
4. *** Eurostat, *Comunicat de presă. Euroindicatori*, nr.101/2010, 7 iulie 2010
5. *** Consiliul Europei, *Les femmes et la crise économique et financière*, Bruxelles, 8 aprilie 2010
6. *** Oxfam, *Gender perspectives of global economic crisis*, February 2010

pe site-ul Asociației Constructorilor Europeni de Automobile (ACEA), www.acea.be

⁷ Cf. datelor furnizate de Institutul Național de Statistică al României, 3 decembrie 2009

Causes and manifestations of the current global crisis

Ph.D. Prof. Dumitru OTOVESCU
Universitatea din Craiova
dumitruotovescu@yahoo.com

Ph.D. Lecturer Adrian OTOVESCU
Universitatea din Craiova
adiotovescu@yahoo.com

Abstract: *In this article we analyzed the main socio-economic indicators relevant to the size of the global economic crisis: the dynamics of global unemployment, the collapse of the economies of the world GDP, industrial production decrease. Although it is an economic phenomenon, altering the global crisis has generated the social conditions of human life. The banking crisis led to financial market instability, leading to financial crisis and, ultimately, national savings crisis was reached*

Keywords: economic recession, unemployment, labour market, GDP

In a ranking of most broadcast news and events discussed in the media in the early twenty-first century and until present, "the global recession of 2008-2009" appears in the 7-th position of the 15 items recorded table, which points out the reputation and the seriousness of this problem worldwide. We also mention the fact that, in the classification that is drawn up by a media analysis company in Texas (in December 2009), first place was occupied by the news on "China's economic growth"

(the most numerous information), the second of those on " War in Iran "and the third for information on „terrorist attacks on New York City from September 11, 2001“. Fourth place is held by "War against Terror", the fifth event is about the death of Michael Jackson, and the sixth place, in terms of coverage, is Barack Obama's election as U.S. president¹.

The first signs of the current global crisis occurred in late 2007, but became a phenomenon in 2008 in the U.S., where it spread, then rapidly throughout the globe. Year 2009 could be considered the year of maximum intensity and extension of financial and economic crisis. It all began when U.S. banks have not been able to run operations due to lack of cash. Blockage and fall of bank credit caused the paralysis of real estate business, the developers in this field being unable, on the one hand, to pursue and capitalize on projects that they had begun, and, on the other hand, to repay loans from banks. Hence, the way to financial disaster was short, the disaster, which, in turn,

¹ See the study of the Company *Global Language Monitor*, Texas, decembrie 2009
<http://www.languagemonitor.com/>

poisoned the whole economy and social life. The causes are multiple and they follow the rules of world business, the philosophy of bankers and the activities of creditors, the limits of human nature and perception of moral values, materials, etc... In summary, we can say that the causes of the economic crisis are economic, moral, spiritual, managerial, political, and psychological.

The fact is that bankers wanted to earn as much money possibly, borrowing even money that they didn't possess (virtual money) and borrowers, after they lost everything they owned, they couldn't reimburse causing banks to make some realistic estimates (and not potential gain). They realized that there was no cash to run (the capital needed for loans to businesses and individuals) and neither the profits, which they had hoped, facing bankruptcy.

Considered by most financial experts, the greatest economic crisis after the Great Depression of 1929, the U.S. financial crisis reached its climax in September 2008. Earlier this month, two large mortgage institutions, supported by the U.S. government with one of the largest investment banks - Lehman Brothers - have started bankruptcy and no longer being supported by the Federal Reserve Bank. Within days, two other investment banks have declared bankruptcy, along the largest insurance company in the world - AIG (American International Group). Overall, 174 banks were closed in the U.S. within a year (January 15, 2009 to January 25, 2010).

The alarm on major global economic crisis was triggered

repeatedly by Nouriel Roubini, professor of economics at New York University (also known as "Dr. Doom the Economy"). Thus, he predicted in July 2006, installation of a financial crisis, and in February 2008 forecast an imminent "catastrophe estate collapse", which bankers hadn't been able to anticipate. In October 2008, Prof. N. Roubini considered that the global economy was "at a turning point", claiming, however, the disintegration of global financial system and concluded, "There is no escape". In his opinion, the U.S. way out of the recession meant the involvement of U.S. Government in nationalizing the largest banks, until they would recover, and then to turn them again into their property.

Banking crisis led to financial market instability, leading to financial crisis (by the appearance of "toxic" products in the international financial system) and finally it reached the crisis of national economies. These in turn caused social crises - which are associated with the phenomena of rising unemployment, reduced consumption and therefore living standards, the reduction of prices to different categories of goods and property, especially real estate property, loss of goods value acquired through loans from banks or leasing companies, spreading poverty and degradation of quality of life of people, etc.. Banking crisis, financial crisis, economic crisis in a broad sense, generate directly in proportion to the population, a number of consequences, such as mass loss of jobs, depress wages, insecurity about the future, reducing the level of living, sustaining some financial difficulties (domestic or individual),

low confidence in their forces and hope for the better, illnesses, deterioration of interpersonal relations, social protests, etc. Therefore, altering the economic environment is directly associated to alteration of social conditions of human life and the emergence of some cases of depression

An important indicator for understanding and assessing the economic crisis, socially speaking, is the dynamics of unemployment. As the global economy works as a whole, some turbulence over the ocean came to be felt in the economy of Europe. Thus, in the second half of 2008, labor markets in the EU gradually began to record imbalances, which were maintained during 2009. By triggering the financial crisis, European labor market witnessed an improvement, if we consider that in 2007, EU employment rate of employment was 68% (approaching the "target" of strategy from Lisbon - 70%), and the unemployment rate had fallen to near 7%.

In the second quarter of 2009, the effects of the crisis on labor market were felt strong: unemployment increased by 2.2 percent (supposing to reach up to 11% - 2010), the employment rate fell by 2.5% EU. If, during the period 2006-2008, there were approximately 9.5 million jobs in the EU until the end of 2010 is projected to lose his job about 8.5 million people². According to data published by Eurostat, in November 2009,

² See data from Report *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, European Commission, 2009, p. 36

unemployment rates in 22 EU countries increased to 9.5% (the highest level since the beginning of 2000) and the number unemployed increased by 185,000, reaching 22.9 million. Lowest unemployment rates were registered in November 2009 in the Netherlands (3.9%) and in Austria (5.5%).

Another indicator relevant to understanding the dimensions of the economic crisis in Europe, is the evolution of GDP (it represents the value of what is created in a country within a year, in line of industrial production, agriculture production, services, etc...). Statistical data shows that in the third quarter of 2009, GDP has decreased since September 2008, by 4.1% on average for countries in the euro area and by 4.3% on average for the EU-27.

GDP decreases were recorded in other developed countries in the world, which demonstrates the global nature of economic crisis. For example, U.S. GDP fell by 2.5% in September 2009 comparatively to September 2008, and GDP in Japan fell by 4.4% in the same period.

With the exception of Poland, whose GDP increased by 1%, other 21 EU states have recorded compression of GDP in 2009, but at lower rates: Greece (-1.6%), Portugal (-2.4%), France (-2.4%), Spain (-4.0%), Italy (-4.6%), Germany (-4.8%)³.

The value of GDP of our country, estimated for the first nine months of 2009 was 334.23 million lei, the economic decline of 7.4%, according to data from the National

³ Idem

Institute of Statistics of Romania⁴. Because of the global crisis, construction and trade were the most affected areas within our national economy, a situation that we find in other European countries. Thus, construction in Romania fell by 17.4% in the third quarter of 2009 compared to same period in 2008, and trade, hotel and transport activity by 11.3%. Meanwhile, industrial production decreased by 3.5%, while financial activities and real estate experienced a rebound of 3.8%.

The only areas or economic sectors that withstood the crisis and whose role was not only positive, but somewhat encouraging for the Romanian economy are those related to agricultural production and sale of cars. For example, agriculture grew by 2.4% in 2009 compared to 2008 and by 15.1% during July-September from the previous quarter⁵. In addition, the tobacco industry was not affected by the economic crisis, nor the production of Dacia in Pitesti, the Romanian manufacturer managing to sell in 2009 over 311 thousand cars (with 20.5% more than in 2008, the year when sales amounted to 260 thousand units). Dacia vehicles were sold very well in 2009 on foreign markets: Germany - 85,000 units due to fleet renewal program in the country, buyers receive as aid from the state 2500 Euro, France - 65,956; Italy - over 20,000. In Romania were bought because of the crisis, only 45,000 units Dacia, half of the total acquired in 2008. Overall, in

Romania, in 2009, 130,193 cars were sold in November, with 52.7% fewer than in 2008⁶. In the third quarter of 2009 it was found that compared with the second quarter, the population continued to restrict their consumption spending (which decreased by 1.4%), net taxes on products decreased by 4, 4% and investment has experienced a rebound of 4.6%⁷.

We point out that the formal declaration of recognition of our country's economy entrance into crisis took place on May 15, 2009, after it was found that the national economy decreased by 6.4% compared to first quarter of 2008. Such verdict is legitimated by the emergence and perpetuation of changes in economic and social activity, changes that are reflected through the following indicators (valid for the analysis of crisis in any country):

1. The decrease in GDP for two consecutive quarters (compared to previous quarters) and industrial production;
2. Increasing the number of bankrupt companies;
3. Increasing unemployment;
4. Falling share of building works and lock of the housing market;
5. Reduce investment, house prices, various goods and services;
6. Decreasing incomes, and thus reduce consumer spending;

⁴ Cf. Eurostat, *Comunicat de presă*.

Euroindicatori, nr.101/2010, 7 July 2010

⁵ Data from Institutul Național de Statistică al României, 3 December 2009

⁶ See www.acea.be

⁷ Data from Institutul Național de Statistică al României, 3 decembrie 2009

7. The explosion in the number of debtors in bank lending and their compulsory execution.

8. Assessment of social and material conditions of people in negative terms by most people.

References:

1. Bădescu, Ilie, *Despre criză în lumina teoriei succesiunii coexistente*, Mica Valahie, Bucharest 2009
2. *** European Commission, *Economic Crisis in Europe: Causes, Consequences and Responses*, 2009
3. *** European Commission, *EU Employment situation*, February, Bruxelles, 2010
4. *** Eurostat, *Comunicat de presă. Euroindicatori*, nr.101/2010, 7 July 2010
5. *** Consiliul European, *Les femmes et la crise économique et financière*, Bruxelles, 8 April 2010
6. *** Oxfam, *Gender perspectives of global economic crisis*, February 2010

Recesiunea economică și fluxurile migratorii

Drd. Cristina ILIE
Universitatea din Craiova
cristin_il@yahoo.com

Abstract: *În ultimul deceniu, migrația a fost văzută din ce în ce mai des ca având potențiale avantaje pentru dezvoltare, dar și ca reprezentând riscuri și costuri semnificative. Din aceste motive, întrebarea este: care va fi efectul crizei economice curente asupra potențialei contribuții a migrației la dezvoltare? Acest articol explorează acest aspect, analizând modalitățile prin care crizele economice trecute au afectat migrația și luând în considerare implicațiile posibile ale crizei financiare curente asupra tuturor aspectelor dezvoltate de migrație.*

Cuvinte cheie: *crize, migrație internațională, efectele migrației*

Tendințe în migrația internațională

În pragul recesiunii, în 2005, numărul de migranți pe plan internațional a atins cotele cele mai înalte și anume 195 de milioane – un nivel de două ori și jumătate mai mare decât cel de 75 de milioane înregistrat în 1960.

Direcțiile din migrația internațională sunt adesea percepute greșit. În primul rând, cota din populația mondială reprezentată de migranți este relativ scăzută: ei sunt aproximativ 3% din populația globului și din muncitorii lumii. Deși cota de migranți față de populația totală, în ceea ce privește regiunile

majore, este cea mai mare în Oceania (inclusiv Australia și Noua Zeelandă) și America de Nord, cea mai mare concentrație de imigranți se află în Europa, urmată de Asia. Atunci când migrația este privită din perspectiva unei țări (și nu a unei regiuni), Statele Unite ies în evidență: deși 1 din 20 de locuitori ai planetei sunt din această țară, aici se află o cincime din migrații din întreaga lume.

Este posibil ca migrația ilegală să nu fie un fenomen atât de răspândit în lume pe cât se consideră. Națiunile Unite estimează că în lume există 20-30 de milioane de migranți neautorizați, care formează 10-15% din totalul imigrației mondiale. Aproximativ 11 milioane de imigranți ilegali trăiesc în SUA, potrivit estimărilor guvernului american. Alături de persoanele emigrate temporar pentru a munci, imigranții ilegali reprezintă grupurile cel mai strâns legate de economie, fiind astfel afectați cel mai mult de perioada economică precară.

Pe măsură ce criza financiară se adâncea, imigranții aveau un efect din ce în ce mai mare asupra creșterii ocupării forței de muncă în multe țări industrializate. Deși reprezentau 1 din 6 muncitori din SUA, ei erau și unu din doi muncitori *noi* din SUA și

aproape șapte din zece muncitori *noi* din Marea Britanie¹.

În ceea ce privește muncitorii, migranții cu o calificare scăzută reprezintă în continuare majoritatea fluxurilor migratoare, deși migranții cu o calificare scăzută și cei cu o calificare ridicată reprezintă acum cote egale în rândul migranților din cele 30 de state care formează Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică, așa numitul club al națiunilor bogate.

Mulți dintre muncitorii imigranți atinși cel mai greu de recesiune sunt vulnerabili din mai multe motive: cunoștințele slabe de limbă locală și educația limitată; concentrația lor în sectoare fluctuante, cum ar fi construcțiile; contractele și acordurile lor de muncă încheiate în condiții mai puțin favorabile angajaților; și discriminarea cu care se confruntă și care poate fi exacerbată pe timp de criză. Muncitorii angajați cel mai recent, precum și muncitorii cu naționalități intrate cel mai recent pe piața de muncă pot să nu aibă rețelele de muncă și sociale care să îi ajute să reducă impactul recesiunii.

Nu există o sigură mișcare globală care să surprindă modul în care fluxul migrației este afectat de recesiune. Efectele sunt nuanțate și variate, depinzând în mare măsură de natura fluxului (permanent, temporar, ilegal și umanitar); de *venirea* sau *plecarea* dintr-o țară de destinație; și

totodată de regiunea lumii în care are loc procesul. Cu toate acestea, o privire aruncată asupra unor trasee de migrație majore în jurul lumii arată că recesiunea a avut un impact major asupra unei decizii extrem de importante în viața oricărui om: unde să locuiască și să muncească.

Migrația și crizele economice: lecții din trecut

Toate crizele economice au fost însoțite de reduceri drastice în fluxurile migratorii, în parte pentru că migrația se autoreglează în funcție de oferta locurilor de muncă și parțial din cauză că guvernele țărilor beneficiare au introdus noi restricții.²

Cele două crize financiare majore care au avut loc în a doua jumătate a secolului trecut – criza financiară asiatică de la sfârșitul anilor '90 și criza petrolului din 1973 – au afectat migrația în feluri diferite.

Criza din anul 1973 a marcat finalizarea programului „muncitorii oaspeți”, mai ales în statul care până în acel moment era principala țară-gazdă, Germania. În plus, atunci când a început reabilitarea economică, multe dintre marile întreprinderi au elaborat politici de subcontractare, care implicau realizarea unei mari părți a producției în țări cu salarii mici, ceea ce a întârziat apariția unui nou val migrator. În acei ani, unii dintre emigranți s-au întors în țările lor de origine (spre exemplu spaniolii

¹ Jon Sward, Ron Skeldon, *How will the Economic Downturn Affect Migrants?*, Migration DRC (Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty. Migration and the Financial Crisis), Ediția, nr. 17. Februarie 2009. p.2

² Miguel Pajares, *Imigrația și piața muncii. Buletin informativ 2010* (Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010), Ministerul Muncii și al migrației-Spania, Editura Grafo, Madrid, 2010, p. 23

și portughezii), în timp ce alții nu au făcut acest lucru (turcii, etc.)

Criza financiară asiatică, ce a avut loc între anii 1997 și 1999, a avut un efect relativ scăzut asupra migrației din regiune. În general, se pare că au avut loc puține schimbări dramatice în numărul de migranți din țările asiatice. Deși numărul de migranți a fluctuat în unele țări asiatice, în altele a crescut în mod constant în timpul crizei³.

La începutul crizei asiatice s-a presupus că se va opri complet valul migratoriu spre țările cu economii avansate și că emigranții vor reveni în țările lor de origine. La început au fost expulzări și s-a pus bază pe propaganda anti-imigraționistă, dar în scurt timp s-a demonstrat faptul că de imigranți depindea creșterea economică și de aceea, au continuat, cu unele fluctuații, să fie admiși imigranții. Aproape toate țările cu economie dezvoltată din zonă, au avut în anii ce au urmat, o creștere continuă a valorilor imigraționiste. Expulzările emigranților, la care unele țări au recurs inițial, au agravat mai degrabă criza decât să o atenueze. Dar principalul rezultat al acestui proces a fost că migranții care au venit în anii următori au avut condiții mai grele de muncă. „Drepturile imigranților au fost afectate într-un mod negativ de criza economică și un număr tot mai mare de imigranți a fost angajat în condiții grele de muncă

³ Jon Sward, Ron Skeldon, *How will the Economic Downturn Affect Migrants?*, Migration DRC (Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty. Migration and the Financial Crisis), Ediția, nr. 17. Februarie 2009, p. 1

de către angajatorii dornici de a reduce costurile forței de muncă.”⁴

Unele guverne au încercat fie să depositeze muncitorii-oaspeți, fie să-și trimită proprii șomeri către economiile mai bune din regiune. Unele sectoare, inclusiv plantațiile de orez și crescătoriile de pește din Tailanda și Malaezia, depindeau în totalitate de munca migranților și în aceste cazuri angajatorii au luptat împotriva expulzării migranților. Mai mult, cetățenii șomeri din țările asiatice mai bine dezvoltate de multe ori nu erau bine pregătiți pentru munci făcute în general de migranți și au ales să nu le facă, deoarece aceste munci nu erau considerate de dorit, în cele mai multe cazuri. Astfel, deportarea fără discriminare a imigranților a putut chiar să agraveze criza în unele țări.

În comparație, criza petrolului din 1973 a avut efecte globale mai puternice și o influență gravă asupra migrației. Formarea OPEC a dus la o creștere economică în țările din Golf, care au devenit destinații ale migrației în deceniile următoare, mai ales pentru muncitorii din Asia de Sud. În plus, recesiunea post-criză din Europa a terminat în mod efectiv era migrației muncitorilor-oaspeți care le-a oferit companiilor europene o forță flexibilă de muncă în anii '60.

Ca urmare a crizei, corporațiile mari au început să trimită producția în regiunile în curs de dezvoltare, aceste noi locuri industriale devenind în timp destinații pentru migranți. Cu toate acestea, criza din 1973 nu a avut ca rezultat plecarea unui val mare de

⁴ *Ibidem*, p.2

migranți non-europeni din Europa . Acest lucru s-a întâmplat în ciuda faptului că recesiunea din Europa a avut un efect ciudat de negativ asupra angajării migranților, reducând mult producția în sectoarele care angajau imigranți, inclusiv construcțiile și manufactura la scară largă. Pe când unii migranți din țări europene ca Spania și Portugalia au ales să se întoarcă acasă, alți migranți – cum ar fi numărul mare de muncitori turci din Germania – nu au dorit să plece, în ciuda situației economice dificile din Europa

Efectele actualei crize economice globale asupra migrației

Criza financiară mondială care a urmat prăbușirii companiei de investiții Lehman Brothers în septembrie 2008 a avut probabil un efect mai adânc și *mai global* asupra mișcării de oameni în jurul lumii decât orice criză economică în era migrației de după cel de-al Doilea Război Mondial.

Astăzi asistăm la cea mai mare criză economică globală din istorie, care a afectat toate regiunile planetei. Aceasta a început în țările cu venituri mari, cu o recesiune globală și o profundă criză a somajului în unele dintre aceste state, dar efectele acestei crize pot fi mult mai severe în țările cu venituri mici. Dacă luăm în considerare tendințele fluxurilor migratorii, acestea ne avertizează asupra faptului că această criză afectează atât țările- gazdă cât și țările- emitente, ceea ce înseamnă că migrații și familiile lor au opțiuni foarte limitate în ceea ce privește

modalitatea de confruntare cu această situație.

În al doilea trimestru al anului 2009, unele țări dezvoltate cum ar fi Germania și Franța, au început să iasă din recesiune , dar astăzi, a devenit clar faptul că suișuri și coborâșuri din punct de vedere economic vor continua să existe și astfel, unele țări cu o economie puternică cum ar fi Spania, nu vor putea ieși din recesiune curând. Pe de altă parte, chiar și după ce criza economică se va finaliza, este de așteptat să nu existe aceeași dinamică economică și același nivel în ocuparea forței de muncă. „Redresarea economică va fi slabă și fragilă, creșterea locurilor de muncă, anemică și daunele economice și sociale cauzate de criză vor fi de lungă durată”. „Estimările prevăd 57 de milioane de șomeri în țările membre ale OCDE (Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică / Organization for Economic Cooperation and Development) la sfârșitul anului 2010, reprezentând o creștere de 20 de milioane de șomeri în ultimii 2 ani.”⁵

De exemplu, economia SUA a avut deja o creștere în al treilea trimestru al anului 2009, cu toate acestea, nu a fost de ajuns pentru a stagna creșterea vertiginoasă a numărului de șomeri.

În septembrie 2009, Joaquin Almunia, Comisarul pentru Afaceri economice și monetare al Comisiei

⁵Miguel Pajares, *Imigrația și piața muncii. Buletin informativ 2010 (Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010)*, Ministerul Muncii și al migrației-Spania, Editura Grafo, Madrid, 2010, p. 17

Europene, a semnalat că „situația s-a ameliorat datorită sumelor de bani colosale, fără precedent, ce au fost pompate în economie, de băncile centrale și de autoritățile publice, dar slaba economie continuă să se facă simțită în ocuparea forței de muncă și în finanțele publice.”

Dubiile asupra sustenabilității acestei măsuri de recuperare economică erau clare, dar, în ceea ce privește ocuparea forței de muncă, nu exista nici un fel de optimism.

Efectele actualei crize economice asupra fluxurilor migrației:

„1. Recesiunea a încetinit mișcarea migranților economici către regiunile majore ale lumii în ceea ce privește primirea imigranților. Și, în ciuda părerii general acceptate, cei mai mulți imigranți aleg să rămână în țările de adopție decât să se întoarcă acasă, ignorând situația șomajului ridicat și a locurilor de muncă deficitare.

2. Deși imaginea de ansamblu este una de declin și de scădere puternică a sumelor de bani trimise, în unele regiuni a avut loc o creștere sau o stagnare a sumelor de bani trimise. Deși acestea au scăzut în toată lumea în mijlocul crizei, ele au rămas o sursă stabilă de venit pentru țările de plecare ale imigranților, în timp ce alte surse de venit, cum ar fi împrumuturile sau investițiile străine private s-au dovedit mult mai instabile.

3. Recesiunea i-a lovit greu pe imigranți și bunăstarea lor financiară, având efecte nu numai asupra

imigranților, ci și asupra familiilor acestora și țărilor de unde au plecat.”⁶

SUA și Mexic

Migrațiile anuale din Mexic spre SUA au scăzut de la 1 milion la 600.000 din 2006 până în 2009, mai ales datorită unei scăderi în migrația ilegală. Nivelul migrației legale a rămas aproximativ același. Ca urmare, numărul general de mexicani în SUA (aceștia fiind cel mai mare grup de imigranți din această țară) a rămas aproape neschimbat într-o perioadă în care se aștepta o creștere de 1 million.

Dar migrația spre SUA este doar unul din aspecte. Nu a existat aproape nici o schimbare în fluxurile de întoarcere în Mexic în ciuda faptului că ratele șomajului pentru imigranții din Mexic și America Centrală în SUA s-a dublat. Aceste mișcări susțin ideea că hotărârile oamenilor de a se întoarce sau nu acasă sunt dictate de situația economică din țările de origine într-o măsură mai mare decât de schimbările economice ale țării-gazdă. Cu alte cuvinte, în ambele țări oamenii rămân unde sunt.⁷

Marea Britanie, Irlanda și țările din grupul A8

Marea Britanie și Irlanda au cunoscut un flux rapid de muncitori provenind din țările din Europa de Est

⁶Michael Fix; Demetrios Papademetriou; Jeanne Batalova; Aaron Terrazas; LIN; Serena YiYing.; Michelle Mittelstand, *Migration and the Global Recession*. Migration Policy Institute., Washington, 2009, p. 1

⁷ *Ibidem*, p. 4

(cunoscută ca A8) care s-au alăturat UE în 2004 — mai ales Polonia. De exemplu, din cele 1,4 milioane de muncitori A8 care au venit în Marea Britanie între Mai 2004 și Martie 2009, aproape jumătate s-au întors până la sfârșitul lui 2008 — un rezultat al restrângerii economiilor din Marea Britanie și Irlanda odată cu oportunitățile în creștere din Polonia. Mișcarea muncitorilor din și spre Marea Britanie și Irlanda a fost relativ simplă deoarece hotărârile celor două țări de a recunoaște prevederile UE privind libertatea de mișcare și să le permită locuitorilor A8 să muncească fără restricții înaintea datei efective 2011.⁸

Spania/ România/Maroc

După o creștere de aproape 7 ori a numărului de imigranți din populația totală în ultimul deceniu, populația de migranți a Spaniei a suferit dislocări masive ale forței de muncă în recesiunea curentă. Rezultatul a fost scăderea (cu aproape un sfert) a fluxurilor totale de imigranți din țările Europei de Est; migrații români și bulgari au scăzut cu mai mult de 60%. Ca în cazul Marii Britanii și Irlandei, est-europenii cu drept de a se întoarce și unii marocani care aveau drept legal de rezidență permanent par să părăsească Spania și să se întoarcă în țările de origine. Statisticile Naționale estimează că numărul de migranți care au părăsit Spania aproape s-a dublat de la 120,000 în 2006 la 232,000 în 2008 și 339,300 în 2009⁹.

⁸ *Ibidem*, p. 5

⁹ Instituto Nacional de Estadística, Spania, 2009

Cu toate acestea, majoritatea migranților ilegali din Africa subsahariană și America Latină au ramas pe loc, mai ales din pricina economiilor slabe din țările lor de origine.

Spre deosebire de alte naționalități care domină clasamentul imigranților în Spania, românii nu s-au speriat de noua conjunctură economică și așa se face că, aceștia au ajuns cea mai numeroasă comunitate de imigranți din peninsula, peste 793.000 de conaționali fiind înregistrați oficial la sfârșitul lunii iunie 2010, potrivit datelor publicate de Observatorul Permanent pentru Imigrație.¹⁰

Mișcările spre și dinspre statele din Golf

Situația din zona Golfului, care s-a bazat foarte mult pe migrarea forței de muncă prin contract, este una mixtă – unul din motive fiind acela că economiile din Golf au trecut în moduri diferite prin recesiune.

India/Statele din Golf

În timp ce imigrația în Statele din Golf este scăzută, nu există dovezi cu privire la o întoarcere la scara largă în India a migranților cu calificare scăzută – mai ales din cauza concentrării în Arabia Saudita, care nu a fost afectată de criză.

Bangladesh/ Statele din Golf

Recesiunea a forțat guvernul din Bangladesh să caute piețe peste

¹⁰ Observatorio Permanente de la Immigration, Spania, 2010

ocean pentru muncitorii săi și să le ofere susținere financiară în statele Consiliului Cooperării în Golf — fiind un exemplu pentru rolul pe care guvernele migranților îl joacă în atenuarea efectului recesiunii.

Filipine/ Statele din Golf: În mod asemănător, guvernul din Filipine a profitat de eforturile extraordinare de dezvoltare a pieței care probabil vor susține migrația filipineză și vor limita întoarcerile, ca o prioritate cheie pentru o națiune cu aproape un sfert din forța de muncă angajată peste hotare, în 190 de țări.

Nepal/ Statele din Golf: Tiparele de emigrare ale muncitorilor din Nepal au răspuns capacității economice relative a țărilor de destinație, mișcările spre Qatar și Emiratele Arabe Unite scăzând, iar cele spre Arabia Saudita crescând.

China: Bineînțeles, migrația nu este doar un fenomen internațional, ci și intern — și este supus în continuare impactului crizei economice. Cele 140 milioane de muncitori migranți ai Chinei, care au părăsit zonele rurale pentru a munci în orașele de pe coastă ale țării, reprezintă un exemplu în acest sens. Mulți dintre acești muncitori s-au stabilit în provinciile de est unde lucrează în industrii centrate pe export și cu munca intensă — un sector care a fost lovit foarte grav de recesiune. Acești muncitori migranți au trecut prin niște rate ale somajului relativ de mari ca rezultat al încetinirii economice mondiale, iar cei care sunt angajați au salarii mai mici și condiții de muncă mai slabe decât alți muncitori chinezi.

În cea mai mare mișcare anuală de oameni, zeci de milioane de muncitori migranți rurali se întorc

acasă în fiecare an din orașele în care lucrează pentru a se reuni și a sărbători Anul Nou Chinezesc alături de familii. Aproximativ 70 de milioane de oameni — sau jumătate din muncitorii migranți rurali — s-au întors în provinciile de origine în timpul Anului Nou Chinezesc 2009, într-un fenomen natural major cunoscut sub numele de — mișcarea de primăvară. Dar în timpul acestui an de criză, s-au întors mai mulți muncitori decât în alți ani, ritualul anual începând mai devreme anul acesta și cel puțin la început, un număr mare de persoane au refuzat să se întoarcă în orase, conform unui studiu recent.

Bibliografie selectivă:

1. Bari, Ioan, *Probleme globale contemporane*, Editura Economică, București, 2003
2. Badescu, Ilie, *Despre criză în lumina teoriei succesiunii coexistente*, Editura Academiei, București, 2008
3. Fix, Michael; Papademetriou, Demetrios; Batalova, Jeanne; Terrazas, Aaron; Lin YiYing, Serena; Mittelstand, Michelle, *Migration and the Global Recession*. Migration Policy Institute., Washington, 2009
4. Instituto Nacional de Estadística, Spania, 2009
5. Observatorio Permanente de la Inmigración, Spania, 2010
6. Otovescu, Dumitru; Otovescu Adrian, *Istoricul și tipologia crizelor*, Revista Universitară de Sociologie, Craiova, nr. 2/2009
7. Pajares, Miguel, *Imigrația și piața muncii. Buletin informativ 2010 (Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010)*, Ministerul Muncii și

al Migrației- Spania, Editura Grafo, Madrid, 2010

8. Sward, Jon; Skeldon, Ron , *How will the Economic Downturn Affect Migrants?* Migration DRC (Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty. Migration and the Financial Crisis), Brighton, nr. 17./ 02.2009

9. Toachină Camelia, *Migrația internațională și politicile sociale*, Editura Lumen, Iași, 2006

10. Vilar, Juan, *Migración de retorno desde Europa*, Universidad de Murcia, Murcia, 2008

Economic recession and migratory flows

PhD. St. Cristina ILIE
University of Craiova
cristin_il@yahoo.com

Abstract: *During the past decade, migration has increasingly been seen as having potential benefits for development, as well as significant risks and costs. Given this, how will the current economic downturn impact on migration's potential contribution to development? This article explores this question by looking at how past economic crises have affected migration, and by considering the likely implications of the current financial crisis for the migration development nexus.*

Key words: *international migration, crises, migration effects*

Trends in international migration

At the threshold of the recession, in 2005, the number of international migrants stood at an all-time high of 195 million — a level two and a half times greater than the 75 million recorded in 1960.

Trends in international migration are often misperceived. In the first place, the share that migrants represent of the world population is relatively low: they make up about 3 percent of world population and the world's workers. While the immigrant share of the total population by major world region is largest in Oceania (including Australia and New Zealand) and Northern America, the biggest concentrations of immigrants are in Europe, followed by Asia. When migration is viewed through a country (versus a regional) lens, the United States in particular stands out:

while it accounts for one in 20 world residents, it is home to one in five of the world's migrants.

Illegal migration may be less of a worldwide phenomenon than many realize. The United Nations estimates there are roughly 20 to 30 million unauthorized migrants worldwide, composing 10 to 15 percent of the world's immigration stock. An estimated 11 million unauthorized immigrants live in the United States, according to US government estimates. Along with temporary migrant workers, unauthorized immigrants represent the flows most closely linked to the economy, and thus the ones most likely to fall in poor economic times.

As the financial crisis descended, immigrants were having a significant effect on employment growth in many industrialized countries. While they represented one in six workers in the United States, they constituted one in two *new* workers in the United States and nearly seven in 10 *new* workers in the United Kingdom.

In terms of workers, low-skilled migrants still represent the bulk of global migration flows, although high- and low-skilled immigrants now represent equal shares of migrants to the 30 countries that compose the Organization for Economic Cooperation and Development, the so-called club of wealthy nations.

Many of the immigrant workers hardest hit by the recession are

vulnerable for a number of reasons: their low local-language skills and limited educational credentials; their concentrations in boom-bust sectors such as construction; their contingent work contracts and arrangements; and the discrimination they face that can be exacerbated in times of recession. The newest hired workers, as well as workers from nationalities that entered a labor market most recently, also may lack social and job networks that can help cushion the impact of recession.

There is no single, global trend that captures the ways the recession has affected migration flows. The effects are nuanced and varied, depending greatly on the character of the flows (permanent, temporary, illegal, and humanitarian); whether they are *to* or *from* a destination country; and the region of the world involved. Still, a look at some of the major migration corridors around the globe makes clear that the recession has had a profound impact on what amounts to one of the most personal and important decisions a person can make: Where to live and work.

Migration and crises: lessons of the past

Every economic crisis has been accompanied by drastic changes in the migratory flows. Partly because the migration adapts depending of the employment possibilities and partly because the governments of the beneficiary countries have imposed new restrictions.¹

¹ Miguel Pajares, *Imigrația și piața muncii. Buletin informativ 2010*

The two major financial crises which occurred in the latter half of the twentieth century – the Asian financial crisis of the late 1990's and the 1973 oil crisis – affected migration in distinct ways.

The crisis of 1973 put an end to the „guest workers” program, especially in the state which until that moment had been the mai host-country, Germany. Also, when the economic recovery began, many of the large enterprises have made outsourcing policies, which involved the making of a large part of the production in low-wager countries, which postponed the apparition of a new migration wave. During those times, some migrants returned to their home countries (such as those from Spain and Portugal), while others refused to leave (the Turks etc)

The Asian financial crisis, which lasted from 1997 to 1999, had a relatively modest effect on migration in the region. Overall, few dramatic changes in the number of migrants in Asian economies appear to have occurred. Although the number of migrants fluctuated in some Asian countries, in other countries they steadily increased during the crisis².

In the beginning of the Asian crisis it has been believed that it

(Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010), Ministerul Muncii și al Migrației-Spania, Editura Grafo, Madrid, 2010, p. 23

² Jon Sward, Ron Skeldon, *How will the Economic Downturn Affect Migrants?*, Migration DRC (Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty. Migration and the Financial Crisis), Edition no. 17. February 2009. p.1

would completely stop the migration wave towards the developed countries and that the migrants would return to their home countries. At first, expulsions have taken place and everything was founded on anti-immigration propaganda, but it was soon shown that the immigrants had to do with the economic development and thus, with fluctuations, the immigrants have also been allowed. Almost every developed country in the area had, in the following years, a steady increase in migration flow. The expulsions of the migrants, which some countries used at first, deepened the crisis instead of alleviating it. But the most important result of this process has been that the immigrants of the following years had worse working conditions. „Migrant rights were negatively affected by the economic downturn, however, as increasing numbers of migrants were employed under more exploitative conditions by employers eager to keep costs low.”³

A number of governments sought either to deport guest-workers or to export their own unemployed to better-off economies in the region. Some sectors, including rice plantations and fisheries in Thailand and Malaysia, were completely dependent on migrant labour, and in these cases employers lobbied against migrant expulsion. Moreover, unemployed citizens in relatively better-off Asian countries were often poorly suited to carry out jobs normally filled by migrants, or chose not to do so as these jobs were seen as

undesirable. Thus, indiscriminately deporting migrants could actually have exacerbated the crisis in some countries.

By comparison, the 1973 oil crisis had more global repercussions, and indeed had far-reaching implications for migration. The formation of OPEC led to an economic boom in the Gulf countries, which have become migration destinations in the intervening decades, especially for workers from South Asia. Additionally, the post-crisis recession in Europe effectively ended the era of guestworker immigration that had provided European businesses with a source of flexible labour in the 1960s.

Following the crisis, large corporations began outsourcing production to developing regions, with these new industrial sites becoming destinations for migrants over time. However, the 1973 crisis did not result in large waves of return migration from Europe among non-European migrants. This was despite the fact that the recession in Europe had a hugely negative effect on migrant employment, as it greatly reduced production in sectors which employed migrant labour, including largescale construction and manufacturing. While some migrants from European countries such as Spain and Portugal did opt to return home, other migrants – such as the large number of Turkish workers in Germany – were reluctant to leave, even given the difficult economic context in Europe.

³ *Ibidem*, p.2

Effects of the current global economic crisis on migration

The global financial crisis that followed the collapse of the investment house Lehman Brothers in September 2008 can be viewed as having a deeper *and more global* effect on the movement of people around the world than any other economic downturn in the post-World War II era of migration.

Today we are facing the worst global economic in history, which affected every region of the planet. This has happened in the low-income countries, with a global recession and a deep unemployment crisis in some of these states, but the effects of the crisis could be much worse in the low-income countries. If we consider the migration trends, they warn us that this crisis affects both the host-countries and the home-countries, which means that the migrants and their families have very limited options when it comes to facing this situation.

During the second quarter of 2009, some developed countries, such as Germany or France, started leaving the recession, but today it has become clear that there will always be economic ups and downs and other developed countries, such as Spain, will not be able to get rid of the crisis very soon. On the other hand, even after the end of the economic crisis the economic dynamic and the employment level will not be the same. „the economic recovery will be weak and fragile, the growth in employment opportunities will be slow and the economic and social damage caused by the crisis will have longterm effects” „the estimates 57

unemployed citizens of the member states of OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) by the end of 2010, which would be a growth of 20 million unemployed people in the past 2 ani.”⁴

For instance, the US economy already had a growth in the third quarter of 2009, and it still wasn't enough to stop the rapid increase in unemployment.

In September 2009, Joaquin Almunia, The Commissioner for Economic and Monetary Affairs of the European Commission, has signaled that „the situation has improved because of the unprecedented sums of money which have been pumped into the economy by the central banks and public authorities, but the weak economy continues to affect the employment and the public finances”

The doubts regarding the sustainability of these measures of economic recovery were obvious, but, when it came to employment, there was no optimism.

The effects of the actual economic crisis on the migration flows:

„1. The recession has dampened the movement of economic migrants to the major immigrant-receiving regions of the world. And, counter to the widely held public perception, immigrants

⁴Miguel Pajares, *Imigraia și piața muncii. Buletin informativ 2010 (Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010)*, The ministry of labor and migration - Spain, Grafo Publishing House, Madrid, 2010, p. 17

overwhelmingly are choosing to stay put in their adopted countries rather than return home despite very high unemployment and lack of jobs.

2. While the overall picture is one of sharp remittance decline, some regions are experiencing remittance increases or are holding steady. Though remittances have dropped globally amid the downturn, they remained an important stable source of income for immigrant-sending countries as other financial streams, including lending and other forms of foreign private investment, have proven much more volatile.

3. The recession has hit migrants and their financial well-being particularly hard, with repercussions not only for the migrants themselves and their households but for immigrant-sending and receiving countries alike.”⁵

United States and Mexico

Annual flows from Mexico to the United States have declined from 1 million to 600,000 from 2006 to 2009 largely as a result of a drop in illegal immigration. Legal immigration levels have remained largely unchanged. As a result, the overall number of Mexicans in the United States (constituting the country’s largest immigrant group) has remained essentially unchanged

⁵ Michael Fix, Demetrios Papademetriou, Jeanne Batalova, Aaron Terrazas; LIN, Serena YiYing, Michelle Mittelstand, *Migration and the Global Recession*. Migration Policy Institute., Washington, 2009, p. 1

during a period when it would have been expected to grow by 1 million.

But migration *to* the United States is only half of the story. There has been virtually no change in return flows to Mexico despite the fact that unemployment rates for Mexican and Central American immigrants in the United States have more than doubled. These trends lend support to the proposition that people’s decisions whether to return home are predicated on what is happening in the sending-country economies to an even greater degree than changes in the receiving country economy. In sum, people are staying put on both sides of the border.⁶

United Kingdom, Ireland, and the Accession 8 (A8) Countries

The United Kingdom and Ireland have witnessed a rapid turnover of workers from the eight Eastern European countries (referred to as the A8) that joined the European Union in 2004 — particularly Poland. For example, of the 1.4 million A8 workers who had come to the United Kingdom between May 2004 and March 2009, almost half had returned by the end of 2008 — a result of contractions in the UK and Irish economies at a time of growing opportunities in Poland. Circulation of workers to and from the United Kingdom and Ireland has been made relatively simple because of the two countries’ decision to recognize EU freedom-of-movement provisions and allow A8 nationals to work with no

⁶ *Ibidem*, p. 4

restrictions prior to the 2011 effective date.⁷

Spain/Romania/Morocco

After a near sevenfold increase in the share of immigrants among the total population over the past decade, Spain's immigrant population has suffered massive labor-force dislocations in the current recession. The result has been declining (by a quarter) total immigrant inflows among Eastern Europeans; Romanian and Bulgarian migrants declined by more than 60 percent. Like the case of the United Kingdom and Ireland, Eastern Europeans with the right of return and some Moroccans who have legal permanent residence appear to be leaving Spain and returning to their home countries. The National Statistics Institute estimates that the number of migrants leaving Spain nearly doubled from 120,000 in 2006 to 232,000 in 2008 and 339,300 in 2009.⁸ However the bulk of unauthorized Sub-Saharan African and Latin American migrants are staying put, in large measure because of poor economies in their home countries.

Unlike other nations that dominate the rankings immigrants in Spain, the Romanians were not scared by the new economic conjuncture and so, they are now, the largest immigrant community in the peninsula, over 793,000 of our compatriots are officially registered at the end of June 2010, according to the

⁷ *Ibidem*, p. 5

⁸ Instituto Nacional de Estadística, Spain, 2009

information published by the Permanent Immigration Observatory.⁹

Movements to and from the Gulf States

The picture in the Gulf region, which has been heavily reliant on contract labor migration, is a mixed one — in part because the Gulf economies have experienced the recession very differently.

India/Gulf States

While emigration to the Gulf States is down, there is no evidence of large-scale return of low-skilled migrants to India — partly as a result of their concentration in recession-sheltered Saudi Arabia.

Bangladesh/Gulf States

The recession has prompted the Bangladesh government to look for new overseas markets for its workers and to provide them financial support in the Gulf Cooperation Council states themselves — exemplifying the role that migrants' own governments are playing to mitigate the recession's impacts.

Philippines/Gulf States

Along similar lines, the Philippine government has embraced full-blast market development efforts that are likely to sustain Philippine emigration and limit returns, a key priority for a nation with fully a

⁹ Observatorio Permanente de la Inmigración, Spain, 2010

quarter of its labor force working overseas, in 190 countries.

Nepal/Gulf States

Nepalese workers' emigration patterns responded to the relative economic strength of the destination countries, with flows to Qatar and the United Arab Emirates falling and those to Saudi Arabia rising.

China

Migration, of course, is not just an international but also an internal phenomenon — and also is subject to the impact of the economic crisis. China's 140 million migrant workers, who have left rural areas for work in the nation's industrial coastal cities, represent a case in point. Many of these workers have settled in the eastern provinces where they work in export-driven, labor-intensive industries — a sector that has been particularly hard hit by the recession. These migrant workers have experienced high relative unemployment rates as a result of the global financial slowdown and those who are employed suffer from lower wages and poorer working conditions than other Chinese workers.

In what amounts to the world's largest annual movement of people, tens of millions of rural migrant workers return home each year from the cities where they work, to reunite and celebrate the Chinese New Year with their families. About 70 million people — or half of all rural migrant workers — returned to their home provinces during the 2009 Chinese New Year, in a massive natural phenomenon known as the —spring movement. But during this recessionary year, more workers went

back than in previous years, the annual ritual started earlier than usual, and, at least initially, more people did not return to the cities, according to a new survey.

References:

1. Bari, Ioan, *Probleme globale contemporane*, Editura Economică, București, 2003
2. Bădescu, Ilie, *Despre criză în lumina teoriei succesiunii coexistente*, Editura Academiei, București, 2008
3. Fix, Michael; Papademetriou, Demetrios; Batalova, Jeanne; Terrazas, Aaron; Lin YiYing, Serena; Mittelstand, Michelle, *Migration and the Global Recession*. Migration Policy Institute., Washington, 2009
4. Instituto Nacional de Estadística, Spain, 2009
5. Observatorio Permanente de la Inmigración, Spain, 2010
6. Otovescu, Dumitru; Otovescu Adrian, *Istoricul și tipologia crizelor*, Revista Universitară de Sociologie, Craiova, nr. 2/2009
7. Pajares, Miguel, *Imigrația și piața muncii. Buletin informativ 2010 (Inmigración y mercado de trabajo. Informe 2010)*, Ministerul Muncii și al Migrației-Spania, Editura Grafo, Madrid, 2010
8. Sward, Jon; Skeldon, Ron, *How will the Economic Downturn Affect Migrants?*, Migration DRC (Development Research Centre on Migration, Globalisation and Poverty. Migration and the Financial Crisis), Brighton, nr. 17./ 02.2009
9. Toachină, Camelia, *Migrația internațională și politicile sociale*, Editura Lumen, Iași, 2006
10. Vilar, Juan, *Migración de retorno desde Europa*, Universidad de Murcia, Murcia, 2008

Originea ideilor evoluționiste și a etnocentrismului occidental în științele sociale

Lect. univ. dr. Dan SEMENESCU
Universitatea Bogdan Vodă din Cluj-Napoca
Cercetător CETCOPRA, univ. Paris1-Sorbonne
dan.semenescu@univ-paris1.fr

Rezumat: *Obiectivul acestui studiu este acela de a clarifica, cu ajutorul lucrărilor realizate de Salvador Juan, Alain Gras și Andre Leroi Gourhan, sensul și originea ideilor evoluționiste în științele sociale, ținând cont, mai ales, de faptul notoriu că gândirea socială a fost evoluționistă înainte chiar ca biologia să devină astfel.*

Cuvinte cheie: *sociologia tehnicilor, antropologie, evoluționism social, etnocentrism, progres tehnic.*

Salvador Juan: De la biologie la cultură? Un amalgam evoluționist sub trei aspecte: biologic, sociologic și tehnologic.

În capitolul 2 „Explozie de evoluționism sumar și sofisticat înainte de secolul Luminilor” și 3 „De la evoluționismul Luminilor la acela al pozitivismului” al lucrării sale (Juan, 2006), autorul trece în revistă toate curentele ideologice și autorii de referință pentru istoria filosofiei occidentale, insistând asupra aspectelor care relevă această tendință, plecând de la atitudinea elitistă a grecilor pentru care animalizarea ființelor umane era necesară pentru a face distincție între ei (civilizații) și ceilalți (barbarii fără orașe și fără comerț ai lui Thucydide), atitudine care nu este nimic altceva decât un fel de reprezentare ierarhizată a speciei umane care

merge de la animalitate la umanitate, făcând ca „naturalizarea legăturilor sociale să-și găsească una dintre cele mai puternice origini în filosofia greacă”.¹

La fel ca în textele antice și grecești unde este prezentă tema animalizării omului, regăsim, într-o manieră mult mai surprinzătoare, la autorii din Evul Mediu, ca Augustin, care apără chiar în interiorul ideii creaționiste a superiorității omului față de animal, ideea unei succesiuni „animalitate – umanitate”² contra filosofului Apule care propune, în secolul al II-lea al erei noastre, o teorie „proto-continuistă” a umanității în sensul în care aceasta ar exista dintotdeauna și s-ar autogenera: „omul care se naște întotdeauna din alt om”.³

Dacă antropologia debutului renașterii „juxtapune macrocosmosul climatic pe microcosmosul vieții cotidiene, și totul într-o viziune relativ unitară a societăților care provine din timpul când se visa la permanență ca la un fel de ideal”⁴, viziunea acesteia

¹ Salvador Juan, *Critique de la déraison évolutionniste : animalisation de l'homme et processus de « civilisation »*, L'Harmattan, Paris, 2006, p. 35

² Augustin, *La cité de Dieu, livre XII, cité par Juan*, p. 40

³ *Ibidem* p. 41

⁴ Salvador Juan, *op. cit.*, p. 43

se schimbă începând cu sfârșitul secolului al XV-lea, odată cu proliferarea textelor despre sălbatici, generate ca urmare a descoperirii Americii. Astfel, dintr-o dată, vechile reprezentări despre barbarii sălbatici, ca și entități himerice intermediare între om și animal, ca verigă lipsă necesară ideologiei evoluționiste, capătă sens în imaginarul renașterii: „Dacă acordăm credibilitate lui Pliniu, Herodot, Plutarh, există forme de oameni în diferite locuri, care seamănă puțin cu înfățișarea noastră: și există populații metise și ambigue între uman și brutal. Există ținuturi unde oamenii sunt fără cap, având ochii și gura în piept; sau unde sunt androgini, unde merg în patru picioare, unde nu au decât un ochi în frunte și cu capul semănând mai mult cu al unui câine decât cu al nostru, unde sunt pe jumătate pești și trăiesc în apă.”⁵

Cu o surprinzătoare capacitate de sinteză, Salvador Juan demonstrează pe parcursul acestor două capitole cum „cele patru puncte cardinale ale gândirii unice”, etnocentrismul, progresismul, productivismul și scientismul, sunt la locul lor în „știința” europeană înaintea epocii luminilor, ca ideologii care se consolidau reciproc, creând prin conjuncția lor „un lexic cu mult înainte de apariția evoluționismului biologic al lui Lamarck sau Darwin”⁶, cu punerea în practică a unei multitudini de noțiuni care au integrat cu viteză sensul comun: „evoluat opus primitivului sau înapoiat, arhaic, barbar sau rustic, sălbatic, progresist

opus retrogradului, apogeu opus la decadență...”⁷ Este evident că sub masca discursurilor despre faptele observabile la alte popoare, toate aceste concepte implică judecăți de valoare, adesea violente.

Devine evident în această optică faptul că Renașterea constituie momentul de ruptură cu reprezentarea cică a timpului pentru a o înlocui cu o reprezentare lineară și cu o istoricitate susținută de științe, astfel încât „condițiile unei gândiri sociale reunind progresismul și etnocentrismul Antichității într-un context de producție economică crescută și de protoscience din ce în ce mai precis, par reunite.”⁸ Astfel, condensând cele patru componente prezentate mai sus, gândirea socială evoluționistă s-a format deja în cursul secolului al XVIII-lea cu autori ca Montesquieu, Condorcet sau Kant, continuând să se instaleze definitiv în conștiințele și spiritele secolului următor.

În cursul acestor două secole, care au precedat „nașterea academică a sociologiei, gândirea evoluționistă interpretează istoria ca „o succesiune de tipuri de societăți”, în ciuda tuturor datelor și vestigiilor deja cunoscute ale trecutului. Operele din această epocă, deși toate marcate de aceleași componente evoluționiste, sunt adesea diferite: „Astfel, pe același fond etnocentrist și progresist, Voltaire, Hume și Smith separă state, în timp ce linearitatea dezvoltării sociale prevalează, în pofida aparențelor, la Condillac, Condorcet sau Comte”⁹, fără a uita totuși că, deși contribuțiile

⁵ Charron, 1601, cité par Salvador Juan, *op. cit.* p. 43

⁶ Salvador Juan, *op. cit.* p. 49

⁷ *Idem*

⁸ *Idem*

⁹ *Ibidem* p. 73

sociologice ale autorilor ca Rousseau, Montesquieu, sau Tocqueville încearcă mai mult sau mai puțin să relativizeze etnocentrismul epocii, ele conservă modele de gândire ca acelea ale barbarilor, ale sălbaticilor sau ale civilizațiilor.

Dar, dacă gândirea socială este evoluționistă înainte ca biologia să devină astfel, aceasta nu înseamnă că naturaliștii nu sunt „convocați pentru a da o cauțiune științifică acestei ideologii”.¹⁰ În anul 1859 lucrarea lui Darwin, *Originea speciilor*, pune capăt creaționismului și popularizează evoluționismul biologic. Nu există îndoială, deși această lucrare fusese precedată de importante controverse în rândurile naturaliștilor¹¹, că succesul său se datorează în principal gândirii evoluționiste preexistente: „În realitate, desigur, întreaga teorie darwinistă a evoluției sprijină modelul de progres și putem pe bună dreptate suspecta această teorie că s-a impus în special pentru că ea consolida curentul dominant în cercurile luminate.”¹² Darwin recunoaște

datoria morală față de Spencer, aducându-i un omagiu fără echivoc în prefața din 1859 a celei de-a doua ediții a cărții sale: „Domnul Herbert Spencer, într-o lucrare (publicată mai întâi în *Leader*, martie 1852, și reprodusă în *Eseurile* din 1958), a stabilit, cu un talent și o abilitate remarcabile, comparația între teoria creației și aceea a dezvoltării ființelor organice. El își extrage dovezile din analogia producțiilor domestice, din schimbările pe care le suferă embrionii multor specii, din dificultatea de a distinge între specii și varietățile lor, și din principiul gradației generale; el concluzionează că speciile au dovedit modificări pe care le-a atribuit schimbării condițiilor.”¹³

La Darwin, care reia teoria lui Spencer a evoluției prin diferențierea speciilor, există în permanență un amestec ambiguu de concepte care fac un amalgam între animal și uman, asemenea noțiunii de diviziune a muncii la furnici, castă, etc, sau o teorie a schimbării în ceea ce privește instinctul. Și el dă ca exemplu fie câinii „civilizați” din regiunile dezvoltate care nu mai vânează oile sau găinile, în timp ce câinii din regiunile mai puțin civilizate fac acest lucru, fie furnicile comparate cu oamenii civilizați, cum remarcă Juan, „se remarcă elogiul organizării colectivităților gregare animale pe care îl va prelua o întreagă tradiție de

Théorie Sociale, Tome II, No. 1, 2000, Bucurest

¹³ C. Darwin, *L'origine des espèces, au moyen de la sélection naturelle ou la préservation des races favorisées dans la lutte pour la vie*, 1959, et Flammarion, Paris, 1992, citat de S. Juan, *op. cit.*, p. 78-79

¹⁰ *Ibidem* p. 75

¹¹ În cadrul curentului naturalist din sec. al XVIII-lea exista o mare controversă între creaționiști, pe de o parte, care, aliniați în spatele lui Cuvier, optau pentru un fixim bazat pe biblie și, pe de altă parte, între cei ce își însușeau lucrările lui Buffon despre schimbările geologice, ale lui Lamarck despre influența circumstanțelor și caracterelor deprinse și ale lui Geoffroy Saint-Hilaire, ce optau pentru o teorie laică despre natură

¹² Alain Gras, *Fragilité de la puissance*, Fayard, Paris, 2003, p. 171. Voir aussi, à ce sujet, Alain Gras, *L'Anthropologie philosophique des techniques en France: une perspective critique sur l'idéologie du progrès*, in *Revue Roumaine de*

autori, de la Epinas la Freud , - colectivității în care este vorba despre instinctul „sclavagist al furnicilor”¹⁴

„Cred că, în cele prezentate mai sus, am explicat cum s-a produs acest fapt surprinzător că, în aceeași colonie, există două caste total distincte de muncitori sterili, foarte diferiți unii de alții ca și față de părinții lor. Putem ușor înțelege că formarea lor a trebuit să fie la fel de avantajoasă pentru furnicile ce trăiesc în societate așa cum principiul diviziunii muncii poate fi util omului civilizat. Furnicile totuși, pun în practică instincte, organe sau unelte ereditare, în timp ce omul pentru a munci se servește de cunoștințe dobândite și de instrumente fabricate.¹⁵

Astfel, trecerea de la biologie la sociologie și deci de la animalitate la umanitate se realizează pe fondul și în numele legilor universale ale naturii, pe care Darwin le amintește în concluzia ca omagiu adus lui Spencer: „Întrevăd într-un viitor îndepărtat căi deschise cercetărilor încă foarte importante. Psihologia va fi solid stabilită pe baza atât de bine definită deja de Spencer, cu alte cuvinte pe achiziționarea graduală a tuturor facultăților și a tuturor aptitudinilor mentale, ceea ce va arunca o vie lumină asupra originii omului și a istoriei sale”¹⁶, punând astfel bazele evoluționismului social și al sociobiologismului.¹⁷

¹⁴ Salvador Juan, *op. cit.*, p. 79

¹⁵ *Ibidem*, p. 79

¹⁶ C. Darwin, *op. cit.*, citat de către S. Juan, *op. cit.*, p. 79

¹⁷ P. Tort, *Spencer et l'évolutionnisme philosophique*, PUF, Paris, 1996, citat de către S. Juan, *op. cit.*, p. 79

Dacă diferența între doctrinele celor doi autori ține, cum subliniază Tort, numai de un detaliu, în sensul în care „ Darwin evocă tendința spre declin a eficacității selective, în timp ce Spencer rămâne fidel noțiunii sale de amalgam progres – selecție”¹⁸, consecințele antropologice se reunesc. În viziunea acestei antropologii nu există ruptură între animal și om și mai mult există o finalitate a evoluției și deci a istoriei universale, în sensul unei perfecționări permanente și continue. Prin transformări continue și succesive speciile tind spre o stare de perfecțiune ca și cum ar avea un fel de tendință a progresului în natură, printre toate ființele înțelegându-se aici omul. Astfel, așa cum remarcă Canguilhem în lucrarea sa *De la Dezvoltare la evoluție în secolul al XIX-lea* , „ conceptul de evoluție are un dublu sens în secolul al XIX-lea, pozitivist comte – ian și biolog darwin – ian, dar ideea de progres depășește aceste accepțiuni ”¹⁹.

2. Andre Leroi – Gourhan și conceptul de evoluție tehnică a operei în evoluția socială.

Dar dacă, pentru științele sociale din secolul al XIX-lea speculațiile asupra originii și naturii omului luaseră o alură științifică bazată pe biologie, știința preistoriei a început să devină ea însăși științifică grație arheologiei. Arheologia științifică a început la drept vorbind, la mijlocul secolului al XIX-lea, cu metoda stratigrafică și lucrările lui Boucher și Perthes, care s-au dovedit interesați despre originea artei și

¹⁸ *Idem*

¹⁹ Canguilhem, *Du développement à l'évolution au XIXème siècle*, PUF, Paris, 2003, citat de S. Juan, note 13, p. 80

despre industriile primitive. Începând din acest moment, în toată Europa s-au multiplicat „lucrările ce asociau studiul fosilelor și pe acela al sălbaticilor, etnologia devenind inseparabilă de preistorie sau de paleontologia comparată, dar împărțită între litere și științe: lucrările lui Mortillet, Lubbock, Montelius, Virchow (care fondează în 1870 o societate de antropologie, de etnologie și de preistorie) și... Morgan”²⁰. Succesul era la fel de mare printre specialiștii în științe umane ca și pentru marele public, încât Labiche a scris chiar vodeviluri pe teme ca pasiunea și gustul pentru preistorie și arheologie.²¹

Acest amestec între disciplinele trecutului îndepărtat care articulează etnologia și antropologia fizică nu încetează să animalizeze omul pe tot parcursul secolului al XIX-lea, când paleontologia se străduiește să confirme lucrările biologilor naturaliști ca Haeckel, pentru care arborele genealogic din 1868 face din ființa umană, alături de gorilă și de urangutan punctul culminant al unei evoluții lineare.

Așa cum remarcă Alain Gras, „în spatele discursului antropologic asupra evoluției sociale” se ascunde în realitate „enigma evoluției tehnice...ca și concepție metafizică a universului lucrurilor”²². Și, în acest punct de inflexiune reprezentată de tehnică în general și unealtă în special se joacă însuși statutul umanității, știut fiind că comparatismul trans –

istoric și trans – cultural, moștenit din secolele trecute deși, nefundamentat științific, împinge prin intermediul antropologiei preistorice la animalizarea omului, și „evoluționismul animalizând ființele umane are deschise perspective frumoase”²³.

Pentru Andre Leroi – Gourhan singura realitate a preistoriei „și practic a oricărei epoci a istoriei evoluției omului”, pe care o putem atinge direct și pune în evidență este tehnica – este vorba de continuitatea lineară a evoluției tehnice: „dintre toate activitățile umane, tehnica, este singura care nu revine niciodată la punctul său de plecare: îl regândim pe Platon la fiecare generație, dar nu regândim tehnicile, le învățăm” și completează Salvador Juan, le ameliorăm în permanență.²⁴ Astfel, punându-se în ruptură totală cu teoriile evoluționiste care animalizează omul și promovând un umanism moștenit de la maestrul său Marcel Mauss, în sensul că „orice popor cunoscut este complet uman și că toate posibilitățile tehnice elementare sunt în om. Restul e o problemă de mediu”²⁵, el nu se desparte în întregime de problema originilor, cu alte cuvinte de evoluția de la animal la om, cum, ca un veritabil vânător de texte evoluționiste, pune în evidență acest lucru Salvador Juan chiar în textul lui Andre Leroi – Gourhan, când reafirmă „lunga tranziție în decursul căreia sociologia urmează încet firul

²⁰ Salvador Juan, *op. cit.*, p. 208

²¹ Chaline (1998, 10-12), citat de Salvador Juan (2006, 209)

²² Alain Gras, *Fragilité de la puissance*, Fayard, Paris, 2003, p. 171

²³ Salvador Juan, *op. cit.* p. 210

²⁴ Leroi-Gourhan, *op. cit.*, p. 108, citat de Salvador Juan, p. 212

²⁵ *Idem*

zoologiei”²⁶. Și, chiar tehnica conform opiniei autorului, are un rol esențial în procesul de hominizare, rol de altfel recunoscut de către Frank Tinland, care preluând gândirea lui Andre Leroi – Gourhan afirmă că „nu este inutil să notăm că emergența tehnicității, în aspectele sale specifice, coincide în mari linii cu aspectul principal al hominizării, amintind aici achiziționarea locomoției în postură verticală, așa cum este posibilă aceasta, printre altele, prin divergența evoluționistă a membrilor inferioare și superioare”²⁷.

Altfel spus, și pentru a-l parafraza pe Alain Gras, animalul își schimbă natura și devine om, nu printr-un surplus de suflet, ci pur și simplu prin faptul de a se ține în picioare și de a-și fabrica unelte. Acestea sunt cele două caracteristici ce sunt universal recunoscute și acceptate de antropologia preistorică ca mijloace de recunoaștere a omului în raport cu animalul, în timp ce altele „apar într-o manieră foarte diferită în literatura savantă”²⁸. Andre Leroi – Gourhan a insistat îndelung asupra rolului pe care poziția verticală dobândită grație uneltei care a eliberat mâna, l-a avut asupra evoluției creierului.²⁹

Fără a simplifica, putem rezuma împreună cu Alain Gras

²⁶ Leroi-Gourhan, *op. cit.* p. 129, cité par Salvador Juan, p. 212

²⁷ Frank Tinland, *L'Homme aléatoire*, *op. cit.*, p. 216-217

²⁸ W. Stoczkowski, *Anthropologie naïve, anthropologie savante. De l'origine de l'homme, de l'imagination et des idées reçues*, Ed. du CNRS, Paris, 1994, p. 49, citat de Alain Gras, *op. cit.* p. 177

²⁹ A se vedea în acest sens, F. Tinland, *op. cit.*, p. 221

această teză în maniera următoare : „grație ansamblului mână – artefact, acțiunea asupra naturii a antropoidului îl conduce pe acesta să ia o poziție din ce în ce mai dreaptă. Din faptul că el întinde mâna pentru a utiliza unealta, coloana sa vertebrală se întinde în sus”³⁰, eliberând astfel regiunea occipitală care va permite creierului să se dezvolte în cavitatea astfel formată. În consecință, urmând întocmai gândirea lui Alain Gras, vom putea afirma ca și autorul că, în aceeași mișcare, omul condiționează unealta și unealta îl face pe om: redresarea corpului lui Homo Habilis însoțește ameliorarea uneltei”³¹, concluzionând cu butada lui Yves Coppens conform căreia „ omul a început cu picioarele”.

3. Alain Gras și critica conceptelor de tendință tehnică și de evoluție tehnică a școlii franceze de antropologie.

Apare evident în această perspectivă că „ la Andre Leroi – Gourhan , și pe scară largă în școala franceză de paleontologie, teza exteriorizării actului tehnicist devine centrală și fundamentează o nouă filozofie a actului tehnic: „unealta prelungește corpul, se instituie ca o proteză și tehnica oferă posibilitatea asigurării artificiale a funcției organelor omului”³². Din această perspectivă prinde sens teza lui Frank Tinland conform căreia „ tehnica constituie una dintre acele legături pe care oamenii le interpun între natura din ei și natura de dincolo de ei”³³.

³⁰ Alain Gras, *op. cit.* p. 177-178

³¹ *Ibidem*, p. 171

³² *Ibidem*, p. 175

³³ F. Tinland, *L'Homme aléatoire*, PUF, Paris, 1997, p. 220

Născută, așa cum remarcă Frank Tinland, din prelungirea și amplificarea a ceea ce reprezintă mai întâi „o necesitate inerentă modului de existență al ființei vii”³⁴ tehnica ocupă o dată cu Andre Leroi – Gourhan un loc esențial în procesul de evoluție, în sensul că, pe linia speciilor animale, omul devine om datorită acesteia și în calitate de „produs al folosirii obiectelor tehnice”. Vedem astfel, cum tehnica capătă cu această dimensiune antropologică un statut de „creatoare de umanitate”, făcând din unealta preistorică în piatră șlefuită ascendentul și începutul unei serii continuu denumită evoluție tehnică. Și Alain Gras se revoltă împotriva acestui model al istoriei: „este vorba aici foarte clar de o trecere în revistă filozofică ce șterge diferențele, elimină contextele și dizolvă astfel incertitudinile cu privire la semnificația uneltei pentru hominizare întocmai ca absoluta nouitate a realității mașiniste moderne”³⁵.

Întrebarea care se pune este de a ști dacă tehnica face unul și același lucru?

Se pare că animalele posedă într-o manieră instinctuală capacități tehnice, deși noțiunea de instinct nu ne ajută să înțelegem lucrurile³⁶, făcându-ne să ne gândim că aceasta „se ascunde în ființa vie și pare să fie una și aceeași cu ea”, deși există anumite specii animale care ajung să exteriorizeze această tehnicitate „proiectând competențele lor în afara

corpurilor într-o unealtă”³⁷. Și chiar prin această acțiune tehnică se realizează o mediere între natura cuprinzând și animalul ca parte integrantă a acestei naturi.

Dar tocmai această transformare caracteristic tehnicistă a ființei vii într-o eficacitate în sine a actului tehnic ce susține istoria omului, constituie frumusețea paleontologiei franceze pe care o critică Alain Gras. Prin pură ficțiune antropologul și sociologul tehnicilor gândește că „progresul se instalează ca un fapt aparent natural sub pretextul necesității funcționale, atunci când nu există nici o rațiune ca acesta să reprezinte un factor al evoluției biologice”³⁸. Și nu e numai faptul că acest model simplu ar propune o soluție materialistă – mecanicistă a istoriei noastre, ci și faptul că el scoate la iveală o indeterminare: dacă admitem că „unealta se ameliorează în același timp cu omul (până la sfârșitul hominizării, la *homo sapiens* care suntem noi) atunci cui îi atribuim intenția? Ființei sau obiectului?”³⁹

Care este semnificația unui obiect în afara celei date de aceia care îl utilizează? Este permis să izolăm un act tehnic de contextul care l-a produs? Dacă pentru cuțitul moderne funcția principală este aceea de a tăia, cum am putea impune această funcție și cum am putea s-o extindem unei întregi serii de obiecte din piatră care ar putea servi la multe alte lucruri?

După Alain Gras în acest demers de izolare a obiectului tehnic în raport cu mediul său rezidă orice

³⁴ *Ibidem*, p. 225

³⁵ Alain Gras, *op. cit.*, p. 173

³⁶ A se vedea, Dominique Lestel, *Origines animales de la culture*, Flammarion, Paris, 2001

³⁷ Alain Gras, *Ibidem*, p. 174

³⁸ *Ibidem*, p. 178

³⁹ *Idem*

artificiu al acestei „frumoase istorii care se întinde pe o durată de câteva milioane de ani”, demers care nu exprimă nimic altceva decât o viziune preconcepută a istoriei: „acest lucru demonstrează cum sfârșitul presupus apasă pe istoria obiectului încă de la origine. Găsim aici principiul activ al filozofiei continuiste a istoriei, principiu care induce un efect pervers sistematic în considerarea evoluției tehnologice”⁴⁰. În plus, dacă scoatem din faimoasa planșă a lui Andre Leroi – Gourhan ultimul element, cuțitul modern⁴¹, niciodată nu vom ajunge, ca discipolii de altă dată, să plasăm cuțitul în șirul pietrelor șlefuite.

Cu ideea de evoluție tehnică asistăm la înscăunarea hegemonismului evoluționist asupra conștiințelor, grație noțiunii de tendință care se instalează chiar în inima unei ontologii a obiectului dificil de distins, întrebându-ne tot timpul așa cum a făcut-o Xavier Guchet: „cum e posibil ca evoluția tehnică să poată fi în același timp expresia unei dorințe ontologice pe care omul nu o are în comun cu nici o ființă vie, și realizarea unei tendințe tehnice înscrise în natură sau gândită de filosofi și istorici?”⁴²

Așa cum remarcă Alain Gras, este foarte complicat să răspundem la această întrebare, cu atât mai mult cu cât, pentru a ne da seama de complexitatea sa, nu putem să nu amintim apelul pe care îl face Gras la

„fondatorul antropologiei filozofice în Franța, Frank Tinland” care pune „în întreaga sa operă aceeași întrebare, neezitând în răspunsurile date să se contrazică”⁴³, ca în pasajul următor: „în orice moment și în orice manifestare a lor aceste producții și procese tehnice sunt mâinate de tendințe la structurare... care depășesc de departe conștiința și puterea agenților umani”⁴⁴ sau „viitorul sistemelor tehnice trebuia gândit ca o confruntare la intersecții, nu ca dezvoltare logică a derulării etapelor în momente supuse dinainte legii sfârșitului său.”⁴⁵

Dar dincolo de aceste contradicții, opera lui Tinland pune în evidență un alt aspect major al obiectului tehnic sau „al artefactului tehnic”, care deține un loc aparte, interpunându-se între om și mediul său, natura. Mai întâi în același timp produs de o linie operatorie și transmis de tradiție, el exprimă ceea ce autorul numește „o eliberare în raport cu constrângerile programării genetice”, rămânând totuși „strâns legat de ordinea lucrurilor naturale”. Astfel, pe de o parte, fabricat pentru a răspunde unor nevoi vitale, el pare să se înscrie „în căutarea contactului eficient care condiționează supraviețuirea oricărui organism” prelungind organismul artizanului său prin materializarea, printr-o exteriorizare, a ceea ce „se găsește în chiar același corp”; pe de altă parte, urmând modelul lui Frank Tinland, ca obiect și deci „lucru printre lucruri” aparținând lumii fizice, el nu poate

⁴⁰ Alain Gras, *op. cit.*, p. 184 - 185

⁴¹ A se vedea: François Sigaut dans *De la Technologie à l'évolutionnisme*, în *Gradhivan*, n. 8, 1990, p. 20 – 37

⁴²Xavier Guchet, *Techniques contemporaines et philosophie du sujet*, Thèse, Paris 1, p. 80, 2004

⁴³ Alain Gras, *op. cit.*, p.189

⁴⁴ Frank Tinland, *L'Homme aléatoire*, PUF, Paris, 1997, p. 181

⁴⁵ *Ibidem* p. 181

găsi „condițiile eficacității sale decât inserându-se în jocul forțelor naturale.”⁴⁶

Această dublă apartenență a obiectului tehnic și mai ales faptul că el servește „la scopuri a căror ultimă trimitere este de ordine vitală”, fac ca dintre toate producțiile omului, acesta să fie acela în care „artificiul se lasă cel mai puțin văzut”⁴⁷, făcând ca îl el, așa cum Frank Tinland presimțise deja, „să se găsească indicațiile cele mai ambigue asupra modului de a fi al omului gândit în contrastul său cu modul de a fi al tuturor celorlalte realități mondene și al celorlalte ființe vii.”⁴⁸

Chiar dacă autorul pleacă de la ideea că „unealta se naște la început într-un fel modest, demers în care ne trimite condiția noastră naturală în sensul că „chopper este șansa inițială a unei ființe vii cu destin incert” și că odată produs „acest chopper ea face să apară rădăcina unei serii, aceea a obiectelor ascuțite care de la așchia de silex până la lama de tungsten a unei mașini moderne trecând prin faza cuțitului asigură într-o mare măsură stăpânirea pe care oamenii o au asupra materiei și se desfășoară în istorie conform unui dinamism propriu”⁴⁹, el afirmând câteva pagini mai încolo: „în același timp prelungire a naturalului și degajare în raport cu el, unealta nu lasă de fapt să transpară clar maniera în care operează articularea naturalului și a

umanului. Nu lasă să fie descifrat ușor sensul acestei reprize față de ceea ce este natură în sistemul umanității, prin care capătă existență alt lucru decât acela care e specific ființei vii – o manieră de a fi altceva decât ființă biologică.”⁵⁰ Autorul concluzionează într-o manieră optimistă: „singularitatea antropologică se va descifra fără îndoială mai bine în alte produse umane decât obiectul tehnic.”⁵¹

Dar, așa cum remarcă Hazan⁵², este imposibil să poată fi pusă în evidență existența unui timp orientat de către progres la începutul umanității; arta este domeniul activității umane unde se conjugă tehnica, care este întotdeauna prezentă printre obiectele ce servesc realizării unei opere, și intelectul ca și conceptualizare a unui lucru – moartea, sacrul. Putem cita în acest sens severa punere în gardă a lui Merleau – Ponty pentru care, dacă „nu suntem nicidecum în stare să efectuăm un bilanț obiectiv, nici să gândim un progres în sine, se întâmplă pentru că toată istoria umană într-un anumit sens este staționară” și „niciodată nu putem stabili o ierarhie a civilizațiilor și nici să vorbim de progres. Nu că destinul nostru ne-ar reține, ci mai degrabă pentru faptul că într-un ultim sens cea dintâi pictură ne conducea până la capătul viitorului... Dacă creațiile nu sunt ceva dobândit, aceasta se întâmplă nu numai pentru

⁴⁶Frank Tinland, *La différence Anthropologique, essai sur les rapports de la nature et de l'artifice*, AUBIER, Paris, 1977, p. 185

⁴⁷ *Idem*

⁴⁸ *Idem*

⁴⁹ *Ibidem*, p. 171

⁵⁰ *Ibidem*, p. 186

⁵¹ *Idem*

⁵² A se vedea, Hazan, O., *Le Mythe du progrès artistique*, Presse Universitaire de Montréal, Montréal, 1999

că ele trec, ca orice lucru ci și pentru că au aproape toată viața în față.”⁵³

Astfel, dacă tehnica în sensul larg de *techne* aparține esenței omului și „problema hominizării, așa cum preistoricii și filozofii au înțeles-o, dezvăluie încă din zorii umanității o ambiguitate”, vom putea concluziona, în finalul acestei lucrări, pornind de la interogația deschisă a lui Alain Gras : „dacă omul este artificiu, așa cum l-a definit Dominique Bourg, unealta exprimă ea raportul imaginar al omului cu natura, așa cum face opera de artă, sau asigură ea o mediere cu caracter obiectiv cu această natură, deoarece este legată numai de supraviețuirea individuală și colectivă?”⁵⁴. Am văzut cu prilejul altor lucrări⁵⁵ despre preistoria Europei de Sud-Est mărturia arheologică care ne determină să ne aplecăm mai degrabă asupra primei propoziții a acestei întrebări, adică asupra expresiei unui raport imaginar între om și natură, ca natură sacră și mamă – viață.

Bibliografie selectivă:

1. Augustin, *La cité de Dieu*, livre XII.
2. Canguilhem, *Du développement à l'évolution au XIXème siècle*, PUF, Paris, 2003
3. Darwin, C., *L'origine des espèces, au moyen de la sélection naturelle ou la préservation des races favorisées dans la lutte pour la vie*, 1959, et Flammarion, Paris, 1992

⁵³ Maurice Merleau-Ponty, *L'œil et l'Esprit*, Gallimard, Paris, 1964, p. 91, 93, citat de Gras (2003), p. 194

⁵⁴ Alain Gras, *op. cit.*, p. 195

⁵⁵ Dan Semenescu, *Apparition des formes urbaines, institutions symboliques et structures matérielles au Sud-est de l'Europe*, Zetabooks, Bucarest, 2008

4. Gras, Alain, *Fragilité de la puissance*, Fayard, Paris, 2003

5. Gras, Alain, *L'Anthropologie philosophique des techniques en France: une perspective critique sur l'idéologie du progrès*, in *Revue Roumaine de Théorie Sociale*, Tome II, No. 1, 2000, Bucarest

6. Guchet, Xavier, *Techniques contemporaines et philosophie du sujet*, Thèse, Paris 1, 2004

7. Hazan, O., *Le Mythe du progrès artistique*, Presse Universitaire de Montréal, Montréal, 1999

8. Juan, Salvador, *Critique de la déraison évolutionniste : animalisation de l'homme et processus de « civilisation »*, L'Harmattan, Paris, 2006

9. Leroi Gourhan, André, *Le Geste et la Parole*, vol. 2, *La Mémoire et les rythmes*, Paris, Albin Michel, 1965.

10. Leroi-Gourhan, A., *L'Homme et la Matière*, Albin Michel, Paris, 1971

11. Leroi-Gourhan, A., *La Préhistoire de l'art occidental*, Mazenod, Paris, 1965

12. Leroi-Gourhan, A., *La religion des cavernes, magie ou métaphysique ?* in *Le fil du Temps*, Fayard, Paris, 1984

13. Leroi-Gourhan, André, *Le geste et la parole*, Albin Michel, Paris, 1995.

14. Leroi-Gourhan, André, *Le symbolisme des grands signes dans l'Art pariétal paléolithique*, in *Bulletin de la Société Préhistorique d France*, Vol. 55, 1958

15. Leroi-Gourhan, André, *Milieu et Techniques*, Paris, Albin Michel, Paris, 1945

16. Lestel, Dominique, *Origines animales de la culture*, Flammarion, Paris, 2001

17. Merleau-Ponty, Maurice, *L'œil et l'Esprit*, Gallimard, Paris, 1964
18. Semenescu, Dan, *Apparition des formes urbaines, institutions symboliques et structures matérielles au Sud-est de l'Europe*, Zetabooks, Bucarest, 2008
19. Sigaut, François, *De la Technologie à l'évolutionnisme*, in *Gradhivan*, n. 8, 1990
20. Stoczkowski, W., *Anthropologie naïve, anthropologie savante. De l'origine de l'homme, de l'imagination et des idées reçues*, Ed. du CNRS, Paris, 1994
21. Tinland, Franck, sous la direction, *Ordre Biologique, Ordre Technologique*, Champ Vallon, collection milieux, PUF, Paris.
22. Tinland, Frank, *L'Homme aléatoire*, PUF, Paris, 1997
23. Tinland, Frank, *La différence Anthropologique, essai sur les rapports de la nature et de l'artifice*, AUBIER, Paris, 1977
24. Tort, P., *Spencer et l'évolutionnisme philosophique*, PUF, Paris, 1996

L'Origine des idées évolutionniste et de l'ethnocentrisme Occidental à travers les sciences sociales

Lecteur Dan Semenescu
Université Bogdan Vodă din Cluj-Napoca
Chercheur CETCOPRA, univ. Paris I-Sorbonne
dan.semenescu@univ-paris1.fr

Résumé: *L'objectif de cet étude est d'éclaircir, à l'aide des travaux réalisés par Salvador Juan, Alain Gras et André Leroi-Gourhan, le sens et l'origine des idées évolutionnistes dans les sciences sociales, en tenant compte, surtout, du fait notoire que la pensée sociale a été évolutionniste avant même que la biologie ne le devienne.*

Mots-clés: *sociologie des techniques, anthropologie, évolutionnisme social, ethnocentrisme, progrès technique.*

Salvador Juan : De la biologie à la culture ? Un amalgame évolutionniste sous trois aspects : *biologique, sociologique et technologique*

Dans le chapitre deux « *Eclats d'évolutionnisme sommaire et sophistiqué avant le siècle des Lumières* » et trois « *De l'évolutionnisme des Lumières à celui du positivisme* » de son ouvrage (Juan, 2006), l'auteur passe en revue tous les courants idéologiques et les auteurs de référence pour l'histoire de la philosophie occidentale, en insistant sur les aspects qui relèvent cette tendance, en partant de l'attitude élitiste des grecs, pour lesquels l'animalisation des êtres humains servait à faire une distinction entre eux (les civilisés) et les autres (les barbares sans villes et sans commerce de Thucydide), attitude qui n'est rien

d'autre qu'une sorte de représentation hiérarchisée de l'espèce humaine qui va de l'animalité à l'humanité, en faisant que « la naturalisation des liens sociaux trouve une des plus puissantes origines dans la philosophie grecque »¹.

Comme dans les récits antiques et les textes grecs, où le thème de l'animalisation de l'homme est présent, on retrouve, d'une manière plus étonnante encore, chez des auteurs du Moyen Age, comme Augustin, qui défend, à l'intérieur même de l'idée créationniste de la supériorité de l'homme sur l'animal, l'idée d'une succession « animalité – humanité »², contre le philosophe Apulée qui propose, au deuxième siècle de notre ère, une théorie « proto-continuiste » de l'humanité dans le sens où celle-ci existerait depuis toujours et s'auto engendrerait : « l'homme naissant toujours d'un autre homme »³.

Si l'anthropologie des débuts de la Renaissance, « juxtapose le macrocosme climatique au microcosme de la vie quotidienne,

¹ Salvador Juan, *Critique de la déraison évolutionniste : animalisation de l'homme et processus de « civilisation »*, L'Harmattan, Paris, 2006, p. 35

² Augustin, *La cité de Dieu, livre XII*, cité par Juan, p. 40.

³ *Ibidem* p. 41

(et) le tout dans une vision relativement figée des sociétés qui provient de la philosophie du temps rêvant la permanence comme une sorte d'idéal »⁴, elle change à partir dès la fin du XV –ème siècle, avec la proliférations des textes sur les sauvages, générés suite à la découverte de l'Amérique. Ainsi, soudainement, les anciennes représentations sur les barbares sauvages, en tant qu'entités chimériques intermédiaires entre l'homme et l'animal, comme chaînon manquant nécessaire à l'idéologie évolutionniste, reprennent du sens dans l'imaginaire de la renaissance : « Si l'on veut en croire Pline, Hérodote, Plutarque, il y a des formes d'hommes en certains endroits, qui ont fort peu de ressemblance à la notre : et il y a des métisses et ambiguës entre l'humaine et la brutale. Il y a des contrées où les hommes sont sans tête, portant les yeux et la bouche en la poitrine ; où ils sont androgynes, où ils marchent de quatre pattes, où ils n'ont qu'un œil au front, et la teste plus semblable à celle d'un chien qu'à la nostre, où ils sont moitié poissons par en bas et vivent en l'eau. »⁵.

Avec une surprenante capacité de synthèse, Salvador Juan démontre au long de ces deux chapitres comment, « les quatre points cardinaux de la pensée unique », l'*ethnocentrisme*, le *progressisme*, le *productivisme* et le *scientisme*, sont en place dans la « science » européenne avant l'époque des lumières, en tant qu'idéologies qui se

renforçaient réciproquement, en créant par leurs conjonction « tout un lexique bien avant l'apparition de l'évolutionnisme biologique de Lamarck ou de Darwin »⁶, avec la mise en place de toute une foule de notions qui ont intégré avec vitesse le sens commun : « évolué opposé à primitif ou arriéré, archaïque, barbare ou rustre, sauvage(on), progressiste opposée à rétrograde, apogée opposée à décadence... »⁷. Il est évident que, sous le masque des discours sur des faits observables chez les autres peuples, tous ces concepts impliquent des jugements de valeur, souvent violents.

Il devient évident dans cette optique que la Renaissance constitue le moment de rupture avec la représentation cyclique du temps pour la remplacer par une représentation linéaire et par une historicité soutenue par les sciences, de sorte que « les conditions d'une pensée sociale réunissant le progressisme et l'ethnocentrisme de l'Antiquité dans un contexte de production économique accrue et de proto-scientisme de plus en plus précis, semble réunies. »⁸ Ainsi, en condensant les quatre composantes présentées plus haut, la pensée sociale évolutionniste s'est déjà formée au cours du XVIII-ème siècle avec des auteurs comme Montesquieu, Condorcet ou Kant, en continuant de s'installer définitivement dans les consciences et les esprits le siècle suivant.

Pendant ces deux siècles qui ont précédé la naissance

⁴ Salvador Juan, *op. cit.*, p. 43

⁵ Charron, 1601, cité par Salvador Juan, *op. cit.* p. 43

⁶ Salvador Juan, *op. cit.* p. 49

⁷ *Idem*

⁸ *Idem*

« académique de la sociologie », la pensée évolutionniste interprète l'histoire comme « une succession de types de sociétés », malgré toutes les données et les vestiges déjà connus du passé. Les œuvres de cette époque, bien que marquées tous des mêmes composantes évolutionnistes, sont souvent distinctes : « Ainsi, sur un même fond ethnocentrique et progressiste, Voltaire, Hume et Smith séparent des états, alors que la linéarité du développement social prévaut, en dépit des apparences, chez Condillac, Condorcet ou Comte »⁹, sans oublier tout même que, même si les contributions sociologiques d'auteurs comme Rousseau, Montesquieu ou Tocqueville essayent plus ou moins de relativiser l'ethnocentrisme de l'époque, elles conservent tout même des modèles de pensée telles que celles des Barbare, Sauvages et Civilisé.

Mais si la pensée sociale est évolutionniste avant que la biologie ne le devienne, ça ne veut pas dire que les naturalistes ne sont pas « convoqués pour donner une caution scientifique à cette idéologie »¹⁰. C'est en 1859 que le livre de Darwin, *L'origine des espèces*, met fin au créationnisme et popularise l'évolutionnisme biologique. Il n'y a pas de doute, bien que cette œuvre ait été précédée d'importantes controverses chez les naturalistes¹¹,

⁹ *Ibidem* p. 73

¹⁰ *Ibidem* p. 75

¹¹ Chez les naturalistes du XVIII-ème siècle, il y avait une grande controverse entre, d'une part, les créationnistes, qui, derrière Cuvier, optaient pour le fixisme tel qu'il est exprimé dans le mythe de la Bible, et, d'autre part, ceux qui, suite aux travaux du Buffon « sur les changements

que son succès est en principe dû à la pensée évolutionniste préexistante : « En réalité, bien sûr, c'est toute la théorie darwinienne de l'évolution qui supporte le modèle du progrès et l'on peut à bon droit soupçonner cette théorie de s'être imposée précisément parce qu'elle renforçait le courant dominant dans les cercles éclairés »¹². Et c'est à Darwin lui-même de reconnaître la dette morale envers Spencer, en lui rendant un hommage sans équivoque dans la préface de 1859 de la deuxième édition de son livre : « M. Herbert Spencer, dans un mémoire (publié d'abord dans le *Leader*, mars 1852, et reproduit dans ses *Essais* en 1958), a établi, avec un talent et une habileté remarquables, la comparaison entre la théorie de la création et celle du développement des êtres organiques. Il tire ses preuves de l'analogie des productions domestiques, des changements que subissent les embryons de beaucoup d'espèces, de la difficulté de distinguer entre les espèces et les variétés, et du principe de gradation générale ; il conclut que les espèces ont éprouvé des modifications qu'il

géologiques », de Lamarck sur l'influence « des circonstances et les caractères acquis », et de Geoffroy Saint-Hilaire, penchent pour une théorie laïque de la nature, les transformistes.

¹² Alain Gras, *Fragilité de la puissance*, Fayard, Paris, 2003, p. 171. Voir aussi, à ce sujet, Alain Gras, *L'Anthropologie philosophique des techniques en France: une perspective critique sur l'idéologie du progrès*, in *Revue Roumaine de Théorie Sociale*, Tome II, No. 1, 2000, Bucarest

attribue au changement des conditions »¹³.

Chez Darwin, qui reprend la théorie de Spencer de l'évolution par la différenciation des espèces, il y a en permanence un mélange ambigu de concepts qui font un amalgame entre animal et humain, telles une notion comme division du travail chez les fourmis, caste, etc. ou aussi une théorie du changement en ce qui concerne l'instinct. Et il donne comme exemple soit les chiens « civilisés » des régions développées qui ne chassent plus les moutons ou les poules, tandis que les chiens des régions moins civilisées le font, soit les fourmis comparée aux humains civilisés, comme le remarquent Juan, « on relèvera également l'éloge de l'organisation des collectivités grégaires animales que toute une tradition d'auteurs, d'Espinosa à Freud, reprendra – collectivités dont il est même question d'instinct « esclavagiste des fourmis »... »¹⁴ :

« Je crois avoir, dans ce qui précède, expliqué comment s'est produit ce fait étonnant, que, dans une même colonie, il existe deux castes nettement distinctes d'ouvrières stériles, très différentes les unes des autres ainsi que de leurs parents. Nous pouvons facilement comprendre que leur formation a dû être aussi avantageuse aux fourmis vivant en société que le principe de la division du travail peut être utile à l'homme civilisé. Les fourmis, toutefois,

mettent en œuvre des instincts, des organes ou des outils héréditaires, tandis que l'homme se sert pour travailler de connaissances acquises et d'instruments fabriqués »¹⁵.

Ainsi, le passage de la biologie à la sociologie et donc de l'animalité à l'humanité se réalise sur le fond et au nom des lois universelles de la nature, que Darwin rappelle dans sa conclusion comme hommage à Spencer : « J'entrevois dans un avenir éloigné des routes ouvertes à des recherches encore bien plus importantes. La psychologie sera solidement établie sur la base si bien définie déjà par M. Herbert Spencer, c'est-à-dire sur l'acquisition nécessairement graduelle de toutes les facultés et de toutes les aptitudes mentales, ce qui jettera une vive lumière sur l'origine de l'homme et sur son histoire »¹⁶, jetant ainsi les bases de l'évolutionnisme social et du sociobiologisme.¹⁷ Si la différence entre les doctrines de deux auteurs tient, comme le souligne Tort, seulement à un détail, dans le sens où « Darwin évoque la tendance au déclin de l'efficacité sélective alors que Spencer reste figé sur son amalgame progrès – sélection »¹⁸, les

¹⁵ *Ibidem*, p. 79

¹⁶ C. Darwin, *op. cit.*, cité par S. Juan, *op. cit.*, p. 79

¹⁷ P. Tort, *Spencer et l'évolutionnisme philosophique*, PUF, Paris, 1996, montre dans son ouvrage déjà cité, comment l'évolutionnisme social est « une production jointe de Darwin et de Spencer (et de Malthus), et doit autant au second qu'au premier, d'autant plus que Darwin s'est, lui aussi, appliqué à jeter les bases d'une anthropologie sociobiologique » (p. 79)

¹⁸ *Idem*

¹³ C. Darwin, *L'origine des espèces, au moyen de la sélection naturelle ou la préservation des races favorisées dans la lutte pour la vie*, 1959, et Flammarion, Paris, 1992, citat de S. Juan, *op. cit.*, p. 78-79

¹⁴ Salvador Juan, *op. cit.*, p. 79

conséquences anthropologiques se rejoignent. Dans la vision de cette anthropologie il n'y a pas de rupture entre l'animal et l'homme et, en plus, il y a une finalité de l'évolution et donc de l'histoire universelle, dans le sens d'un perfectionnement permanent et continu. Par des transformations continues et successives les espèces tendent vers un état de perfection, comme si il y avait une sorte de tendance du progrès dans la nature, à travers tout être y compris l'homme. Ainsi, comme le remarque Canguilhem dans son ouvrage *Du développement à l'évolution au XIXème siècle*, « le concept d'Evolution a un double sens au XIXème siècle, positiviste comtien et biologiste darwinien, mais l'idée de progrès en fédère les acceptions ».¹⁹

André Leroi-Gourhan et le concept de l'évolution technique à l'œuvre dans l'évolution sociale

Mais si pour les sciences sociales du XIXème siècle les spéculations sur l'origine et la nature de l'homme prenaient une allure scientifique basée sur la biologie, la science de la préhistoire a commencé elle aussi à devenir scientifique grâce à l'archéologie. L'archéologie scientifique a commencé à proprement parler au milieu du XIX-ème siècle, avec la méthode stratigraphique et les travaux de Boucher et Perthes, qui s'intéressaient à l'origine de l'art et aux industries primitives. A partir de ce moment,

¹⁹ Canguilhem, *Du développement à l'évolution au XIXème siècle*, PUF, Paris, 2003, cité par S.Juan, note 13, p. 80

dans toute l'Europe se multiplient « les travaux associant l'étude des fossiles et celle des « Sauvages », l'ethnologie devenant inséparable de la préhistoire ou de la paléontologie comparée, mais écartelés entre les lettres et les sciences : travaux de Mortillet, Lubbock, Montelius, Virchow (qui fonde en 1870 une *société d'anthropologie, d'ethnologie et de préhistoire*) et... Morgan.»²⁰ Le succès était tellement grand parmi les spécialistes en sciences socio humaines de même que dans le grand public, que Labiche a même écrit des vaudevilles sur les thèmes de la passion et le goût pour la préhistoire et l'archéologie.²¹

Ce mélange entre les disciplines du passé lointain qui articulent l'ethnologie et l'anthropologie physique ne cesse pas d'animaliser l'homme tout au long du XIX-ème siècle, quand la paléontologie s'efforce de confirmer les travaux des biologistes naturalistes tels Haeckel, pour lequel l'arbre généalogique de 1868, fait de l'être humain, à côté du gorille et de l'orang-outang, le couronnement d'une évolution linéaire.

²⁰ Salvador Juan, *op. cit.*, p. 208

²¹ Chaline (1998, 10-12), cité par Salvador Juan (2006, 209), considère, dans un ouvrage sur les sociétés savantes au XIX-ème siècle, que cette sociabilité, surtout provinciale émanant des élites locales, a joué un rôle considérable dans la popularisation des sciences, tout comme, sans doute, dans la diffusion de l'évolutionnisme. Ces sociétés savantes réunissaient, sous forme d'amicales des musées, de professionnels et aficionados du domaine de l'histoire naturelle et l'archéologie.

Comme le remarque Alain Gras, « derrière le discours anthropologique sur l'évolution sociale » se cache en réalité « l'énigme de l'évolution technique (...) comme conception métaphysique de l'univers des choses »²². Et c'est dans ce point d'inflexion représenté par la technique en général et l'outil en particulier que se joue le statut même de l'humanité, en sachant que le comparatisme trans-historique et trans-culturel, hérité des siècles passés, bien que non fondé scientifiquement, pousse encore par l'intermédiaire de l'anthropologie préhistorique à l'animalisation de l'homme, et « l'évolutionnisme animalisant les êtres humains a des beaux jours devant lui »²³.

Pour André Leroi-Gourhan la seule réalité de la préhistoire (et pratiquement de toute époque de l'histoire de l'évolution de l'homme), qu'on puisse toucher directement et mettre en évidence est la technique - à savoir la continuité linéaire de l'évolution technique : « De toutes les activités humaine, la technique, est la seule qui ne revienne jamais à son point de départ : on repense Platon à chaque génération, on ne repense pas les techniques, on les apprend », et, complète Salvador Juan, on les améliore en permanence.²⁴ Ainsi, en se mettant en rupture totale avec les théories évolutionnistes qui animalise l'homme, et en promouvant un humanisme hérité de son maître Marcel Mauss, dans le sens que

« tout peuple connu est complètement humain et (que) toutes les possibilités techniques élémentaires sont dans l'homme. Le reste est affaire de milieu »²⁵, il ne rompre pas entièrement avec le problème des origines, c'est-à-dire avec l'évolution de l'animal à l'homme, comme, en véritable chasseur de textes évolutionnistes, le met en évidence Salvador Juan dans le texte même de Leroi-Gourhan, quand il réaffirme la « longue transition au cours de laquelle la sociologie prend lentement le relais de la zoologie ».²⁶ Et c'est justement la technique qui, d'après l'auteur, ait un rôle essentielle dans ce processus d'hominisation, rôle d'ailleurs reconnu aussi par Frank Tinland, qui, en reprenant la pensée de Leroi-Gourhan affirme qu'« il n'est pas inutile de noter que l'émergence de la technicité, dans ses aspects spécifiques, coïncide dans ses grandes lignes avec l'aspect principal de l'hominisation, à savoir l'acquisition de la locomotion en posture verticale, telle qu'elle est, entre autres, rendue possible par la divergence évolutive des membres inférieures et supérieures. »²⁷.

Autrement dit, et pour paraphraser Alain Gras, l'animale change de nature et devient l'homme, non pas par un surplus d'âme, mais tout simplement par le fait de se tenir debout et tailler des outils. Ce sont ces deux caractéristiques qui sont universellement reconnues et acceptées par l'anthropologie préhistorique en

²² Alain Gras, *Fragilité de la puissance*, Fayard, Paris, 2003, p. 171

²³ Salvador Juan, *op. cit.* p. 210

²⁴ Leroi-Gourhan, *op. cit.*, p. 108, cité par Salvador Juan, p. 212

²⁵ *Idem*

²⁶ Leroi-Gourhan, *op. cit.* p. 129, cité par Salvador Juan, p. 212

²⁷ Frank Tinland, *L'Homme aléatoire*, *op. cit.*, p. 216-217

tant que moyens de reconnaissance de l'homme par rapport à l'animal, tandis que les autres « apparaissent de manière très variable dans la littérature savante ».²⁸ André Leroi-Gourhan a longuement insisté sur le rôle que la posture verticale, acquise grâce à l'outil qui a libéré la main, a eu sur l'évolution du cerveau.²⁹

Sans simplifier, on peut résumer avec Alain Gras cette thèse de la manière suivante : « grâce à l'ensemble main-artefact, l'action sur la nature de l'anthropoïde conduit celui-ci à prendre une posture de plus en plus droite. Du fait qu'il avance la main pour utiliser son outil (...), sa colonne vertébrale se tend vers le haut »³⁰, en libérant ainsi le versant occipitale qui va permettre au cerveau de se développer dans la cavité ainsi formée. Ainsi, en suivant toujours la pensée d'Alain Gras, on pourra affirmer avec l'auteur que, « une bonne part de l'intérêt de la thèse d'André Leroi-Gourhan réside dans le paradoxe avoué que, dans le même mouvement, l'homme conditionne l'outil et l'outil fait l'homme : le redressement du corps de *Homo habilis* est censé accompagner l'amélioration de l'outil »³¹, pour conclure avec la boutade d'Yves Coppens selon laquelle « l'homme a commencé par les pieds ! ».

²⁸ W. Stoczkowski, *Anthropologie naïve, anthropologie savante. De l'origine de l'homme, de l'imagination et des idées reçues*, Ed. du CNRS, Paris, 1994, p. 49, citat de Alain Gras, *op. cit.* p. 177

²⁹ Voir aussi en ce sens, F. Tinland, *op. cit.*, p. 221

³⁰ Alain Gras, *Fragilité de la puissance*, *op. cit.* p. 177-178

³¹ *Ibidem*, p. 171

Alain Gras et la critique des concepts de *tendance technique* et d'*évolution technique* de l'école française d'anthropologie

Il apparaît évident dans cette perspective que « chez André Leroi-Gourhan, et plus largement dans l'école française de paléontologie, la thèse de l'extériorisation de l'acte technique dans l'outil devient centrale et fonde une nouvelle philosophie de l'acte technique : l'outil prolonge le corps, s'institue comme une prothèse et la technique offre la possibilité d'assurer artificiellement la fonction des organes de l'homme ».³² Et c'est dans cette perspective que prend tout son sens la thèse de Frank Tinland selon laquelle « la technique constitue une de ces médiations que les hommes interposent entre la nature en eux et la nature hors d'eux »³³.

Née, comme le remarque Frank Tinland, du prolongement et de l'amplification de ce qui est d'abord « une nécessité inhérente au mode d'existence du vivant »³⁴, la technique prend avec Leroi-Gourhan une place essentielle dans le processus de l'évolution, dans le sens que, dans la lignée des espèces animales, l'homme devient homme grâce à elle et en tant que « produit de l'usage d'objets techniques ». On voit ainsi comment la technique prend avec cette dimension anthropologique un statut de « créatrice d'humanité », en faisant de l'outil préhistorique en pierre taillé l'ancêtre et le début d'une série continue appelée évolution

³² *Ibidem*, p. 175

³³ F. Tinland, *L'Homme aléatoire*, PUF, Paris, 1997, p. 220

³⁴ *Ibidem*, p. 225

technique. Et a Alain Gras de s'insurger contre ce model de l'histoire : « Il s'agit là, très clairement, d'un tour de passe-passe philosophique qui gomme les différences, élimine les contextes et méconnaît aussi bien les incertitudes sur la signification de l'outil pour l'homínisation que l'absolue nouveauté de la réalité machinique moderne »³⁵.

La question qu'on pourra se poser est de savoir si la technique et l'être vivante font qu'une et la même chose ?

Il parait que les animaux possèdent d'une manière instinctuelle des capacités techniciennes, bien que la notion d'instinct ne nous aide pas à comprendre les choses³⁶, en nous faisant penser qu'elle se « cache dans l'être vivant lui-même et semble ne faire qu'un avec lui », bien que, il y a certaines espèces animales qui arrive à extérioriser cette technicité en « projetant leurs compétences hors de leur corps dans un outils »³⁷. Et c'est justement par cette action technique que se réalise une médiations entre la nature englobant el l'animal en tant que parti intégrante de cette nature.

Mais transformer cette caractéristique technicienne du vivant dans une efficacité en soi de l'acte technique qui sous-tend l'histoire de l'homme, constitue la supercherie de la paléanthropologie française que critique Alain Gras. Il est de la pure fiction pour l'anthropologue et le sociologue des techniques de penser

que « le progrès se poursuit comme un fait apparemment naturel sous prétexte de nécessité fonctionnelle alors qu'il n'a plus de raison d'être comme facteur de l'évolution biologique »³⁸. Et ce n'est pas seulement le fait que ce modèle simple proposerait une solution matérialiste – mécaniste de notre histoire, mais en plus, il jette une indétermination : si on l'admet que « l'outil s'améliore en même temps que l'*homo* (jusqu'à la fin de l'homínisation, l'*Homo sapiens* que nous sommes), mais qui porte l'intention ? L'être ou L'objet ? »³⁹.

Quelle est la signification d'un objet en dehors de celle qu'ils lui donnent ceux qui l'utilisent ? Est-ce qu'il est permis d'isoler un acte technique de son contexte qui l'a produit ? Si, pour le couteau moderne la fonction principale est de couper, comment peut-on imposer cette fonction et l'étendre à toute une série d'objets lithiques qui pouvaient peut-être servir à beaucoup d'autres choses ?

D'après Alain Gras c'est surtout dans cette démarche d'isolement de l'objet technique par rapport à son contexte que réside tout l'artifice de cette « belle histoire (...) qui s'étale sur une durée de quelques millions d'années ! », démarche qui n'exprime rien d'autre qu'une vision préconçue de l'histoire : « Cela montre bien comment la fin supposée pèse sur l'histoire de l'objet depuis l'origine. Nous trouvons là le principe actif de la philosophie continuiste de l'Histoire, principe qui induit un effet pervers systématique dans la

³⁵ Alain Gras, *op. cit.*, p. 173.

³⁶ Voir en ce sens, Dominique Lestel, *Origines animales de la culture*, Flammarion, Paris, 2001

³⁷ Alain Gras, *Ibidem*, p. 174

³⁸ *Ibidem*, p. 178

³⁹ *Idem*

considération de l'évolution technologique»⁴⁰ En plus, si on enlève de la fameuse planche de Leroi-Gourhan le dernier élément, le couteau moderne⁴¹, jamais il ne nous arrivera à l'esprit, comme pour ses disciples d'ailleurs, de placer le couteau emmanché dans la suite des pierres taillées! C'est justement la manche qui crée une vraie coupure et une discontinuité dans l'apparente continuité linéaire de l'évolution de l'objet technique.

Avec l'idée de l'évolution technique on assiste à l'emprise de l'hégémonisme évolutionniste sur les consciences, grâce à la notion de tendance qui loge au cœur même d'une ontologie de l'objet difficile à cerner, en nous interpellant toujours par l'interrogation ouverte de Xavier Guchet : « Comment l'évolution technique peut-elle être à la fois la trace du désir ontologique que l'homme n'a pas en partage avec aucun autre vivant, et la réalisation de *tendances* inscrites dans la nature ou

⁴⁰ Alain Gras, *op. cit.*, p. 184 - 185

⁴¹ Couteau qui, comme le démontre François Sigaut dans *De la Technologie à l'évolutionnisme*, in Gradhivan, n. 8, 1990, p. 20 – 37, ressemble plutôt à celui qu'on utilise dans la cuisine occidentale, en affirmant : « André Leroi-Gourhan semble tout à fait inconscient de l'extraordinaire diversité des couteaux contemporains (...) on ne peut vraiment rien tirer de cet ensemble de couteaux parce que ni la notion de couteau ni celle correspondante de couper ne font vraiment sens. Toutes deux appartiennent à ces prénotions, contre lesquelles Durkheim nous mettaient en garde, que l'on peut rendre responsable de la quasi-paralysie qui a frappé pendant longtemps l'anthropologie des techniques. » (cité par Gras, 2003)

bien réfléchies par le philosophe et l'historien ? »⁴²

Comme le remarque Alain Gras, il est très compliqué de répondre à cette question, d'autant que, pour se rendre compte de sa complexité, on ne peut pas ne pas rappeler l'appel que fait Gras au « fondateur de l'anthropologie philosophique en France, Frank Tinland », qui pose « dans toute son œuvre la même question, n'hésitant pas dans ses réponses à se contredire. »⁴³, tel le passage suivant : « En tout instant et en chacune de leurs manifestations ces productions et processus (techniques) sont portés par des tendances à la structuration ... qui dépassent de très loin la conscience et le pouvoir des agents humains »⁴⁴ ou « le devenir des systèmes (techniques) doit être pensé comme confrontation à des bifurcations sur fond de choix aléatoire, non comme développement logique de déroulement d'étapes aux moments soumis d'avance à la loi de son achèvement »⁴⁵.

Mais au-delà de ces contradictions, l'œuvre de Tinland met en évidence un autre aspect majeur de l'objet technique ou « l'*artefact* technique », qui détienne une place à part, en s'interposant entre l'homme et son milieu, la nature. D'abord, en tant produit par une chaîne opératoire et transmis par la tradition, il exprime ce que l'auteur appelle « une libération par rapport

⁴²Xavier Guchet, *Techniques contemporaines et philosophie du sujet*, Thèse, Paris 1, p. 80, 2004

⁴³ Alain Gras, *op. cit.*, p.189

⁴⁴ Frank Tinland, *L'Homme aléatoire*, PUF, Paris, 1997, p. 181

⁴⁵ *Ibidem* p. 181

aux contraintes de la programmation génétique », en restant tout même « étroitement adhérent à l'ordre des choses naturelles ». Ainsi, d'une part, fabriqué pour répondre à des besoins vitale, il semble s'inscrire « dans la recherche du contact efficace qui conditionne la survie de tout organisme » en prolongeant l'organisme de son artisan par la matérialisation, par une extériorisation, de ce qui « se trouve d'abord dans le corps même » ; d'autre part, suivant toujours Frank Tinland, en tant qu'objet et donc « chose parmi les choses » appartenant au monde physique, il ne peut trouver « les conditions de son efficacité qu'en s'insérant dans le jeu des forces naturelles ».⁴⁶

C'est justement cette double appartenance de l'objet technique, et surtout le fait qu'il serve à des « fins dont le renvoi dernier est d'ordre vitale », qui font que de toutes les productions de l'homme, il est celui dans lequel « l'artifice se laisse le moins bien voir »⁴⁷, en faisant que dans lui, comme Frank Tinland l'avait déjà pressenti, « se trouve les indications les plus ambiguës sur le mode d'Être de l'homme pensé dans son contraste avec le mode d'être de toutes les autres réalités mondaines – et au premier chef, des autres vivants. »⁴⁸

Même si l'auteur part de l'idée que « l'outil naît d'abord de façon très humble, du dénuement dans lequel nu plonge notre condition naturelle »

⁴⁶Frank Tinland, *La différence Anthropologique, essai sur les rapports de la nature et de l'artifice*, AUBIER, Paris, 1977, p. 185

⁴⁷ *Idem*

⁴⁸ *Idem*

dans le sens que le « *chopper* est la chance initiale d'un vivant au destin incertain », et qu'une fois produit, ce *chopper* « fait apparaître la racine d'une série, celle des objets tranchants que de l'arête de silex à la lame de tungstène d'une machine moderne en passant par le couteau assurent pour une bonne part la prise que les hommes ont sur la matière et se déploient dans l'histoire selon un dynamisme propre »⁴⁹, il avoue quelques pages plus loin : « A la fois prolongement du naturel et dégagement par rapport à lui, l'outil ne laisse pas en effet transparaître clairement le mode selon lequel s'opère l'articulation du naturel et de l'humain. Il ne laisse pas aisément déchiffrer le sens de cette reprise de ce qui est nature dans le système de l'humanité, par lequel vient à l'existence autre chose que ce qui est de l'ordre du vivant – une manière d'être autre que celle de l'être biologique. »⁵⁰ Et à l'auteur de conclure d'une manière optimiste : « la singularité anthropologique se déchiffrera sans doute mieux dans d'autres productions humaines que l'objet technique ».⁵¹

Mais, comme le remarque Hazan⁵², il est impossible de mettre en évidence l'existence d'un temps orienté par le progrès au débuts de l'humanité ; l'art est le domaine d'activité humaine où se conjuguent la technique, qui est toujours présente à travers les objets qui servent à la réalisation d'un œuvre, et l'intellect

⁴⁹ *Ibidem*, p. 171

⁵⁰ *Ibidem*, p. 186

⁵¹ *Idem*

⁵² Voir en ce sens, O. Hazan, *Le Mythe du progrès artistique*, Presse Universitaire de Montréal, Montréal, 1999

en tant que conceptualisation de quelque chose – la mort, le sacré. On peut citer en ce sens la sévère mise en garde de Merleau-Ponty pour qui, si « nous ne sommes nulle part en état de dresser un bilan objectif, ni de penser un progrès en soi, c'est que toute l'histoire humaine en un certain sens est stationnaire » et « ni en peinture ni même ailleurs, nous ne pouvons établir une hiérarchie de civilisations ni parler de progrès. Ce n'est pas que notre destin nous retienne en arrière, c'est plutôt qu'en un sens la première des peintures allait jusqu'au fond de l'avenir ... Si les créations ne sont pas un acquis, ce n'est pas seulement que, comme toute chose, elles passent, c'est aussi qu'elles ont presque toute leur vie devant elles. »⁵³.

Ainsi, si la technique dans le sens large de *techne* appartient à l'essence de l'homme, et « la question de l'humanisation telle que les préhistoriens et les philosophes la restituent révèle dès l'aube de l'humanité une ambiguïté », on pourra conclure ce travail sur une interrogation ouverte d'Alain Gras : « Si l'homme est artifice, selon le mot de Dominique Bourg, l'outil exprime-t-il le rapport imaginaire de l'homme avec la nature, comme le fait l'œuvre d'art, ou bien assure-t-il une médiation avec cette nature de caractère objectif parce que lié seulement à la survie individuelle et collective ? »⁵⁴. On a vu dans d'autres travaux⁵⁵ sur la préhistoire de

l'Europe de Sud-est des témoignages archéologiques qui font pencher plutôt vers la première proposition de cette question, c'est-à-dire vers l'expression d'un rapport imaginaire entre l'homme et la nature en tant que nature sacrée et Mère Vie.

Bibliographie sélective:

1. Augustin, *La cité de Dieu*, livre XII.
2. Canguilhem, *Du développement à l'évolution au XIXème siècle*, PUF, Paris, 2003
3. Darwin, C., *L'origine des espèces, au moyen de la sélection naturelle ou la préservation des races favorisées dans la lutte pour la vie*, 1959, et Flammarion, Paris, 1992
4. Gras, Alain, *Fragilité de la puissance*, Fayard, Paris, 2003
5. Gras, Alain, *L'Anthropologie philosophique des techniques en France: une perspective critique sur l'idéologie du progrès*, in Revue Roumaine de Théorie Sociale, Tome II, No. 1, 2000, Bucarest
6. Guchet, Xavier, *Techniques contemporaines et philosophie du sujet*, Thèse, Paris 1, 2004
7. Hazan, O., *Le Mythe du progrès artistique*, Presse Universitaire de Montréal, Montréal, 1999
8. Juan, Salvador, *Critique de la déraison évolutionniste : animalisation de l'homme et processus de « civilisation »*, L'Harmattan, Paris, 2006
9. Leroi Gourham, André, *Le Geste et la Parole*, vol. 2, La Mémoire et les rythmes, Paris, Albin Michel, 1965.
10. Leroi-Gourhan, A., *L'Homme et la Matière*, Albin Michel, Paris, 1971

structures matérielles au Sud-est de l'Europe, Zetabooks, Bucarest, 2008

⁵³ Maurice Merleau-Ponty, *L'œil et l'Esprit*, Gallimard, Paris, 1964, p. 91, 93, cité par Gras (2003), p. 194

⁵⁴ Alain Gras, *op. cit.*, p. 195

⁵⁵ Dan Semencescu, *Apparition des formes urbaines, institutions symboliques et*

11. Leroi-Gourhan, A., *La Préhistoire de l'art occidental*, Mazenod, Paris, 1965
12. Leroi-Gourhan, A., *La religion des cavernes, magie ou métaphysique ?* in *Le fil du Temps*, Fayard, Paris, 1984
13. Leroi-Gourhan, André, *Le geste et la parole*, Albin Michel, Paris, 1995.
14. Leroi-Gourhan, André, *Le symbolisme des grands signes dans l'Art pariétal paléolithique*, in *Bulletin de la Société Préhistorique d France*, Vol. 55, 1958
15. Leroi-Gourhan, André, *Milieu et Techniques*, Paris, Albin Michel, Paris, 1945
16. Lestel, Dominique, *Origines animales de la culture*, Flammarion, Paris, 2001
17. Merleau-Ponty, Maurice, *L'œil et l'Esprit*, Gallimard, Paris, 1964
18. Semenescu, Dan, *Apparition des formes urbaines, institutions symboliques et structures matérielles au Sud-est de l'Europe*, Zetabooks, Bucarest, 2008
19. Sigaut, François, *De la Technologie à l'évolutionnisme*, in *Gradhivan*, n. 8, 1990
20. Stoczkowski, W., *Anthropologie naïve, anthropologie savante. De l'origine de l'homme, de l'imagination et des idées reçues*, Ed. du CNRS, Paris, 1994
21. Tinland, Franck, sous la direction, *Ordre Biologique, Ordre Technologique*, Champ Vallon, collection milieux, PUF, Paris.
22. Tinland, Frank, *L'Homme aléatoire*, PUF, Paris, 1997
23. Tinland, Frank, *La différence Anthropologique, essai sur les rapports de la nature et de l'artifice*, AUBIER, Paris, 1977
24. Tort, P., *Spencer et l'évolutionnisme philosophique*, PUF, Paris, 1996

Abordări contemporane cu privire la educație și muncă

Asist.univ.drd. Gabriela MOTOI
Universitatea din Craiova
gabrielamotoi@yahoo.com

Rezumat: *Acest articol tratează problema raportului dintre educație și muncă, a felului în care aceste două noțiuni au fost privite de-a lungul timpului. Deși educația și munca au fost văzute, pentru multă vreme, ca fiind două concepte separate, în ultima perioadă de timp, relația de interdependență dintre ele este analizată în numeroase lucrări de specialitate ca fiind o condiție importantă pentru performanța oricărui sistem de educație.*

Cuvinte cheie: *educație, muncă, formare profesională, ocupare*

Corelația dintre educație și piața muncii este un subiect de maximă actualitate, însă insuficient cercetat și, mai ales, pus în practică doar într-o proporție foarte redusă. Legătura dintre acestea este vitală pentru buna lor funcționare, iar influența trebuie să se realizeze din ambele direcții, dar în primul rând dinspre piața muncii către mediul universitar. Piața muncii ar trebui să determine specializările promovate de universități, iar disciplinele studiate pe parcursul facultății să fie actuale și adaptate cerințelor pieții.

Deși mult timp aceste două sisteme au fost văzute ca fiind separate una de cealaltă, totuși putem spune că există numeroase asemănări între ele două. În primul rând, relația

dintre ele este una de interdependență, ele se determina unul pe celălalt. Apoi, ambele au structuri piramidale, verticale, în care există lideri, persoane care au un foarte mare rol decizional și, prin urmare, o autoritate care nu poate fi contestată. "Ambele activități sunt programate și standardizate (programa de învățământ, pe de o parte, și programul de producție, descrierea postului pe de altă parte). Stimulentele, motivațiile de recompense joacă un rol important în ambele, dar există, totodată, și observații, pedepse, amenzi. Elevul este întreținut de familia sa sau de stat, în timp ce muncitorul își câștigă singur existența. Atitudinea societății este amiabilă, în principiu față de elevi, care sunt considerați viitorul națiunii, dar mai puțini afectuoasă față de oamenii muncii"¹.

Există diferențe între cum au fost privite educația și munca în societatea socialistă și societatea capitalistă. În societățile puternic dezvoltate și capitaliste educația și munca erau îmbinate prin intermediul programelor de ucenicie, care în unele țări mai funcționează și în prezent. În țările socialiste, îmbinarea educației cu munca nu a avut întotdeauna efectele dorite (de exemplu, implicarea elevilor, studenților sau a

¹ Mircea Malița, Orio Giarini, *Dubla spirală a învățării și a muncii*, Editura Comunicare.ro, București, 2005, p. 92

cadrelor didactice în activități agricole).

Într-o societate care se tot schimbă cu rapiditate, în care sunt necesare tot timpul competențe și cunoștințe noi, învățământul nu mai poate asigura individului competența necesară pe parcursul întregii sale vieți. Schimbările care se vor produce la nivelul societății impun perfecționarea capitalului uman, care va trebui să aibă cu totul alte calități, competențe și aptitudini, decât cele pe care le avea până acum.

Pentru a exemplifica această necesitate, putem să analizăm domeniul asigurărilor. ”Asigurările reprezintă o componentă cheie a economiei serviciilor. Angajații acestui sector specific, ca oricine altcineva, nu numai că se vor confrunta cu un mediu de lucru tot mai complex, cu cerințe mai dure și cu grade de libertate crescânde și tot mai dificil de gestionat, dar va trebui să-și însușească și cunoștințele specifice altor domenii de activitate. Ei trebuie să aibă abilitatea de a percepe, de a înțelege, de a ști să conducă și să prevină sau să atenueze riscurile care vor apărea la fiecare pas în procesul de dezvoltare. Din păcate, înțelegerea actuală a managementului riscului și a aspectelor specifice transferului de risc este încă inadecvată. De aceea, industria asigurărilor necesită pentru viitor nu numai un capital uman mai bun, dar probabil cel mai bun care există”².

Schimbarea percepției pe care oamenii o au despre educație a adus în prim plan conceptul de educație permanentă, a cărei importanță a fost recunoscută oficial în toate țările

lumii. În Uniunea Europeană, conceptul a fost introdus în textul Tratatului de la Amsterdam care pune pe prim plan educația și ocuparea, ca elemente cheie ale dezvoltării unei economii bazate pe cunoaștere. În urma ratificării tratatului de către statele membre ale UE, anul 1996 a fost declarat *Anul European al Educației Permanente*. Patru ani mai târziu, cu prilejul Consiliului European de la Lisabona, miniștrii prezenți la această întâlnire au insistat asupra faptului că ”învățământul pe tot parcursul vieții trebuie să fie însoțit de o tranziție reușită spre o societate și o economie bazată pe cunoaștere. Sistemele de educație și de instruire bazate pe cunoaștere se află la baza transformărilor viitoare. Învățământul pe parcursul vieții nu constituie numai un aspect al educației și instruirii, ci și un principiu călăuzitor al adoptării de măsuri și al participării la procesele de învățământ continuu. Fără excepție, Europa de mâine trebuie să aibă oportunități egale de adaptare la cerințele de transformare economică și socială și de participare activă la făurirea viitorului Europei”³.

În ultima perioadă de timp, este pusă în discuție tot mai des această “posibilă criză de moment a învățământului universitar, generată atât de unele metodologii învechite din sfera comunicării cât și de o oarecare inerție de a “ține pasul” cu cele mai noi și productive tendințe și cerințe ale realității economico-sociale. Adoptarea și generalizarea celor mai moderne tehnologii de

³ Comisia Europeană, *Memorandum cu privire la învățarea continuă*, Document de lucru, Bruxelles, 30 octombrie 2000

² *Ibidem*, p. 18

comunicare și tehnici pedagogice este pe cale să acopere prima carență”. Învățământul superior din România, cercetarea științifică universitară ar trebui să privească domeniul teoretic și aplicativ al politicilor concurențiale, ca pe un domeniu deosebit de interesant și important în același timp. Acest domeniu trebuie pus în discuție nu doar din perspectiva mediului concurențial în care trebuie să supraviețuiască universitățile în ultima perioadă, ci în primul rând datorită faptului că după terminarea facultății studenții trebuie să fie pregătiți să se descurce în acest mediu. Ar trebui realizată o modernizare, o actualizare a acestui sistem. Programa și numărul locurilor oferite ar trebui să fie în concordanță cu ceea ce se cere pe piața locurilor de munca.

Trebuie evidențiată necesitatea stringentă a stabilirii unor bucle de feed-back între cercetarea științifică universitară și lumea reală, piața muncii și autoritățile de concurență în ultimă instanță. Aceste demersuri vizează, în special, acoperirea unor direcții de maxim interes și actualitate.

Actualmente simpla obținere a unei diplome, fie și una foarte căutată, nu mai garantează o reușită pe piața muncii sau acces rapid în lumea oamenilor de succes. Această situație este efectul dispariției concurenței atât la intrare în liceu (repartizarea o face calculatorul) cât și la intrarea în facultăți (majoritatea organizează concurs de dosare) selecția realizându-se ulterior de piața muncii.

În aceste condiții apare, în mod inevitabil concurența între facultăți, între discipline etc. În fiecare an numărul absolvenților de învățământ

superior crește, iar numărul de posturi disponibile scade datorită progresului tehnic și tehnologic și pretențiile angajaților au crescut. Lumea în care trăim este într-o schimbare continuă și extrem de rapidă. Afirmarea anterioară nu poate fi considerată general valabilă sau cel puțin nu pentru o perioadă lungă de timp deoarece declinul demografic va avea influențe atât asupra mediului educațional cât și asupra pieței muncii.

Piața forței de muncă este de asemenea un mediu al extremelor. Există domenii în care există un surplus de cerere de forță de muncă, iar altele în care există un deficit. Aceasta piață nu este una uniformă și cu atât mai puțin una statică, relația dintre acesta și domeniile cu care intră în contact, în special cel universitar, nu este una simplă de tipul cauză-efect.

Politicile vizând ocuparea tinerilor au cunoscut o dinamică ascendentă în ceea ce privește ameliorarea acestui fenomen în rândul șomerilor. Această tendință este mai evidentă începând din anul 2000, când, potrivit datelor statistice, rata șomajului a scăzut.

Politicile guvernamentale în ceea ce privește problematica integrării tinerilor în piața muncii au cunoscut o accentuare deosebită în ultima vreme, prin adoptarea unor măsuri active de stimulare a inserției profesionale și creării de noi locuri de muncă. În egală măsură, guvernul a fost preocupat de adoptarea și implementarea prevederilor legislației Uniunii Europene în domeniul politicii sociale. Efectele pozitive s-au făcut simțite în numărul de ansamblu al șomerilor, în special cel al șomerilor de lungă durată cunoscând

o scădere semnificativă. Cu toate acestea, tinerii au încă o pondere însemnată în rata generală a șomajului, iar aceste eforturi de sprijinire a accesului tinerilor pe piața muncii trebuie continuate.

Un alt aspect care merită menționat este acela că și politicile sociale pasive au cunoscut o diversificare a acțiunilor adoptate și un exemplu în acest sens îl reprezintă acordarea subvenției de la buget pentru salariul absolvenților angajați în primul an după terminarea școlii. O atenție deosebită trebuie acordată în continuare tinerilor șomeri din mediul rural și celor cu studii medii sau sub medii.

În același timp, trebuie să existe o armonizare între *curricula* formării în sistemul de educație și cerințele pieței muncii, pentru că cel mai important obiectiv al unui învățământ modern este asigurarea de resurse umane pentru diferitele locuri de muncă disponibile în economie. Există încă o anumită inerție și rigiditate a sistemului de educație, care face ca schimbările din piața muncii să fie cu un pas înainte; mai grav este faptul că sistemul educațional nu reușește să fie corespunzător măcar la nivelul prezent al economiei. În ansamblu, sursa de creare de noi locuri de muncă provine din sectorul privat și mai puțin din sectorul public. Din această perspectivă, politicile educaționale din România ar trebui să fie mult mai orientate spre a răspunde dinamicii și schimbărilor care apar în piața muncii.

O altă soluție pentru diminuarea ”rupturii” între piața muncii și educație poate fi dată de includerea activităților cu normă

redușă în sistemul superior de învățământ. În primul rând, acest lucru va permite tinerilor studenți să obțină experiență într-un anumit domeniu în timp de studiază, având posibilitatea să îmbină teoria cu practica. În al doilea rând, prin desfășurarea unei activități pe durată redusă de timp, studenții vor putea avea ocazia să își plătească cheltuielile legate de studii.

Pe termen lung, acest lucru conduce la diminuarea ratei de abandon a studiilor, știut fiind faptul că foarte mulți tineri părăsesc sistemul de învățământ superior din cauza faptului că ajung în imposibilitatea de a-și mai plăti cheltuielile de școlarizare.

În opoziție cu cerințele pieței muncii se află și concepția generală a rolului statului în pregătirea tinerilor pentru muncă. De regulă, această concepție era întâlnită în societățile comuniste, în care statul încerca să ofere fiecărui absolvent de studii liceale sau universitare un loc de muncă. În societățile capitaliste, din contră, rolul statului în plasarea în muncă a individului este mai limitat, în centrul atenției fiind alianța strânsă dintre sistemul de învățământ și angajatori.

De exemplu, în Japonia în fiecare instituție de învățământ liceal și superior există un departament care se ocupă cu plasarea absolvenților pe piața forței de muncă. În Germania instruirea se face la locul de muncă (printr-o perioadă de ucenicie) și nu este finanțată de stat, ci de firme. Același lucru se întâmplă și în Anglia, unde instruirea se face la sediul angajatorilor din domeniul în care tânărul studiază.

Bibliografie selectivă:

1. Becker, G. S., *Capitalul uman*, Editura All, București, 1993
2. Malița, Mircea; Giarini, Orio, *Dubla spirală a învățării și a muncii*, Editura Comunicare.ro, București, 2005
3. Otovescu Frăsie, Cristina; Otovescu, Dumitru, *Dreptul la educație și dinamica învățământului superior din România*, în Revista de Statistică, nr.2/2009
4. Otovescu, Adrian, *Românii din Italia*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2008
5. Preda, D., *Ocuparea forței de muncă și dezvoltarea durabilă*, Editura Economică, București, 2007
6. ****Anuarul Statistic al României*, Institutul Național de Statistică, București, 2008
7. ****Progress towards the Lisbon objectives 2010 in education and training*, European Commission Directorate-General for Education and Culture, Bruxelles, 2008 (disponibil pe www.europa.eu și www.eurostat.eu)
8. *** *EU Employment situation*, February, 2010, European Commission, Monthly Monitor
9. Comisia Europeană, *Memorandum cu privire la învățarea continuă*, Document de lucru, Bruxelles, 30 octombrie 2000

Contemporary Approaches regarding Work and Education

Ph.D. Assist.Prof. Gabriela Motoi
University of Craiova
gabrielamotoi@yahoo.com

Abstract: *This article discusses the relation of education and work, how these two concepts were seen over time. Although education and work have been seen for a long time as two separate concepts, the last time, the relationship of interdependence between them is discussed in numerous specialized works as an important condition for performance of any system of education.*

Key words: *education, work, training, employment*

The correlation between education and labor market is a subject of high interest, but insufficiently researched, and most of all, not widely practiced. The tie between those two is vital for their well functioning, and the influence has to come from both directions, but in the first place from the work force to the university. Labor market should determine the specializations promoted by the universities, and the courses taken throughout the faculty should be updated to the market's request.

Although for a long time these two systems have been seen as separate from one another, there are a lot of similarities between them. First of all, their relation is one of interdependence, they both determine each other. Secondly, they both have

pyramidal structures, vertical, in which there are leaders, persons with a high decisional role and authority which cannot be contested. "Both activities are programmed and standardized (education curriculum, on the one hand, and production schedule, job description, on the other hand). The incentives, the rewards have a key role in both education and labor market, but in the same time, there are remarks, punishments and penalties. The student is maintained by his family or by the state, while the worker supports himself. The society itself is friendly regarding the students, who are considered the future of the nation, but less friendly regarding the work forces"¹.

There are differences regarding the way the education and work were viewed in capitalist societies and socialist societies. In well developed capitalist societies the education and work were combined together through training programs which are still used in some countries. In socialist countries combining work and education hasn't worked so well (for example, having students or teachers involved in agricultural activities).

In a society where everything changes fast and there is a continuous

¹ Mircea Malița, Orio Giarini, *Dubla spirală a învățării și a muncii*, Editura Comunicare.ro, București, 2005, p. 92

need for new competencies and knowledge, the educational system cannot provide the individual the competence which is necessary throughout his life. The changes occurring in a society require the improvement of human capital that is going to have different abilities, competencies and aptitudes from now on.

To exemplify this necessity we can analyze the insurance field. “The insurances represent a key component of the economy of services. The employees of this sector, like anyone else, not only will have to face a more complex working environment, with harder requirements and growing liberties which are harder to manage, but they will have to assimilate knowledge specific to other fields. They need to have the ability to perceive, understand, know how to lead, foresee or to alleviate risks which will show up at every step of the development process. Unfortunately, the actual understanding of risk management and of specific aspects of the risk transfer is still inadequate. This is why, insurance industry needs for the future, not only better human capital, but probably the best there is”².

Changing the perception people have about education has brought into the foreground the concept of permanent education, whose importance has been officially recognized in all over the world. In the European Union, the concept has been introduced into the text of the Treaty of Amsterdam which was bringing into the foreground education and working as key

elements of developing an economy based on knowledge. After the ratification of the Treaty by the EU member states, year 1996 was stated as the European Year of Permanent Education. Four years later, on the occasion of the Lisbon European Council, the ministers attending the meeting insisted on the fact that “permanent education must be accompanied by a successful transition to a society and economy based on knowledge. Educational and training systems based on knowledge are at the base of future transformations. Education throughout the lifetime is not only a part of education and training, but also a guiding principle for adopting measures and participating at the continuous learning processes. Without exception, tomorrow’s Europe needs to have equal opportunities of adapting to the requirements of economic and social transformation and active participation in building Europe’s future”³.

Lately it is more and more frequently discussed this “potential momentary crisis of academic education, generated both by some old communication methodologies and by certain inaction of keeping up with the newest and most productive trends and requirements of the socio-economical reality”. Adopting and generalizing the latest communicational and educational technologies is about to cover the first deficiency. Academic education in Romania, academic scientific

² *Ibidem*, p. 18

³ European Commission, *Memorandum cu privire la învățarea continuă*, Working paper, Bruxelles, 30th of October 2000

research should have a look at the theoretical and applied field of competitive policies as a most interesting field and in the same time most important. This field must be brought into discussion not only from the perspective of the competitive environment in which universities need to survive nowadays, but mainly because after graduating the students should be prepared to cope with this environment. This system should be modernized and updated. The curriculum and the number of positions offered should be consistent with what is needed on the labor force market.

The urgent need of establishing feedback loops between academic scientific research and real world, labor market and the competitive authorities must be emphasized. These steps target mainly the coverage of high interest and current directions.

Nowadays, the only obtaining of a diploma, even a highly sought one, does not guarantee anymore the success on the labor market or a quick access into the world of successful people. This situation is the effect of competition disappearance both in admission in high school (allocation is made by the computer) and in enrolling in faculties (most of them organizing files contest), selection being made afterwards, in the labor market.

Giving these conditions, the competitiveness between faculties and disciplines is imminent. Each year, the number of people graduating from a faculty grows bigger, and the number of available positions is decreasing because of the technical and technological progress. The world

in which we live it's in a continuous and fast change. The aforementioned statement cannot be considered as generally true, or at least not for a long period of time, because the demographical decline will influence both the educational environment and the labor market.

Labor force market is also an environment of the extremities. There are decades in which there is a surplus of demand for labor force, and others in which there is a deficit. This market is not uniform and even less static, the relationship between it and the fields with which it has contact, especially the academic one; it is not a simple one like the cause-effect type.

The policies regarding the employment of young people have known an ascending dynamic regarding the improvement of this phenomenon among the unemployed. This tendency is even more obvious starting with year 2000 when, according to statistical data, unemployment rate has decreased.

Governmental policies regarding integration of young people into the labor market have known an emphasis in the last period by the adopting of actions for stimulating the professional insertion and creation of new jobs. Equally, the Govern has been preoccupied with adopting and implementing the European Union legislation in the field of social policy. The positive effects have been felt in the overall number of the unemployed, specially the one of long-term unemployed which knew a significant reduction. However, young people have a significant share in the general unemployment rate and these efforts of supporting the access

of the young in the labor market must be continued.

Another aspect which deserves mentioning is that also passive social policies have known a diversification of actions taken and an example for that is granting subsidies for the salary of the graduates who have been employed in the first year after finishing their studies. A special attention must be given further to the young unemployed from the rural areas and to those with secondary studies or below secondary.

In the same time there must be conformity between the curriculum for training in the education system and the demands of the market because the most important objective of modern education is insuring human resources for the different jobs available in the economy. There is still a certain inaction and stiffness of the education system which makes that the changes in the labor market to be a step ahead; worse is that the education system does not succeed to be appropriate for the actual level of economy. On the whole, the source of creating new jobs comes from the private sector and less from the public sector. From this perspective, educational policies in Romania should be oriented more to meet the dynamics and changes occurring in the labor market.

Another solution for diminishing the “rift” between labor market and education can be the inclusion of part time activities in the higher education system. First of all it will allow students to gain experience in a certain field while studying giving them the possibility of combining work and practice. Secondly, by developing activities for

a short period of time, the students will have the chance of covering the expenses of their studies.

On the long term, this will lead to the reducing the dropout rate knowing that many of the students leave the higher education system because they cannot continue paying for their studies.

In opposition to the demands of the labor market there is the general conception of the role of the state in preparing young people for work. Usually, this conception was met in the communist societies in which the state was trying to offer every high school or faculty graduate a job. In capitalist societies, on the contrary, the role of the state in placing the individual in a job is more limited, in the spotlight being the tight alliance between the higher education system and the employers.

For example, in Japan, in every high school and university there is a department which is taking care of finding jobs for the graduates. In Germany, the training is being done on the job (through a period of apprenticeship) and it is not funded by the state, but by the companies. The same happens in England where training is realized in the company’s headquarters, belonging to the field the individual is studying.

References:

1. Becker, G. S., *Capitalul uman*, Editura All, București, 1993
2. Malița, Mircea; Giarini, Orio, *Dubla spirală a învățării și a muncii*, Editura Comunicare.ro, București, 2005
3. Otovescu Frăsie, Cristina; Otovescu, Dumitru, *Dreptul la*

educație și dinamica învățământului superior din România, în *Revista de Statistică*, nr.2/2009

4. Otovescu, Adrian, *Românii din Italia*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 2008

5. Preda, D., *Ocuparea forței de muncă și dezvoltarea durabilă*, Editura Economică, București, 2007

6. ****Anuarul Statistic al României*, Institutul Național de Statistică, București, 2008

7. ****Progress towards the Lisbon objectives 2010 in education and training*, European Commission Directorate-General for Education and Culture, Bruxelles, 2008 (disponibil pe www.europa.eu și www.eurostat.eu)

8. *** *EU Employment situation*, February, 2010, European Commission, Monthly Monitor

9. Comisia Europeană, *Memorandum cu privire la învățarea continuă*, Document de lucru, Bruxelles, 30 octombrie 2000

Aspecte privind evoluția forței de muncă în zona rurală din proximitatea Craiovei

Prep.drd. Amalia BĂDIȚĂ, Prep. drd. Cristiana VÎLCEA
Universitatea din Craiova

Abstract: În prezent dezvoltarea rurală din județul Dolj se confruntă cu multiple probleme de ordin economic și social, existând preocupări numeroase privind identificarea unor soluții și metode de rezolvare a acestora.

Lipsa unei viziuni realiste asupra noilor ocupații și calificări necesare în procesul de diversificare a activităților – care ar putea să pună bazele unei dezvoltări rurale multifuncționale, încetinesc întregul proces de dezvoltare, materializându-se printr-o productivitate scăzută.

Lucrarea de față își propune realizarea unei analize a transformărilor care au avut loc în evoluția forței de muncă din cele 10 comune, localizate în imediata proximitate a municipiului Craiova. Anii de referință luați în calcul la realizarea acestui studiu sunt: 1977, 1992, 2002 și 2008. Datele statistice vizează aspecte privind populația activă și inactivă pe sectoare de activitate. În analiza acestor indici, pentru o mai bună evidențiere a modificărilor apărute în structura forței de muncă, am luat în calcul și ponderea populației active din totalul populației stabile din regiunea analizată în cei patru ani de referință. În acest studiu, fenomenul șomajului are un rol important în evidențierea particularităților privind evoluția forței de muncă.

Specificitatea zonei geografice (relief, resurse naturale) imprimă o structură specifică forței de muncă existentă în zona rurală analizată. Proximitatea și totodată influența exercitată de polul urban de atracție, reprezentat de municipiul Craiova asupra zonei rurale studiate, poate avea consecințe favorabile de natură economică și socială, reflectate și prin modalitățile de adoptare a unor politici de diversificare a ocupațiilor din spațiul rural vizat.

Prin analiza acestor 10 comune, se încearcă formularea de soluții și propuneri de diversificare ocupațională în vederea creării unui mediu prielnic dezvoltării, în sensul consolidării unui model de dezvoltare durabilă și multifuncțională a spațiului rural.

Cuvinte cheie: evoluție, populație activă, structura forței de muncă pe sexe și grupe de vârstă, sectoare de activitate, zona rurală, șomaj

Introducere

Lucrarea de față își propune realizarea unei analize a transformărilor care au avut loc în evoluția forței de muncă din cele 10 comune (Breasta, Șimnicu de Sus, Mischii, Ghercești, Pielești, Podari, Bucovăț, Ișalnița, Cârcea, Malu Mare), localizate în imediata

proximitate a municipiului Craiova. Acestea au fost selectate pe principiul proximității față de polul de creștere și dezvoltare reprezentat de orașul Craiova. Primele cinci comune, din cele selectate pentru analiza vizată, au fost introduse în zona metropolitană Craiova, în urma elaborării strategiei de dezvoltare a municipiului.

Comunele analizate alcătuiesc inelul rural al municipiului, fiind dispuse radiar-concentric în jurul polului de atracție Craiova. Având în vedere evoluția anterioară sub aspect administrativ a orașului, care s-a dezvoltat prin absorbția satelor limitrofe (Preajba, Făcăi, Mofleni, Șimnicu de Jos, Izvorul Rece, Popoveni și Cernele), în prezent cartiere aflate la periferia municipiului Craiova. Cu toate acestea caracterele rurale se mai păstrează, principala funcție fiind cea rezidențial-agrară.

Craiova, ca „loc central”, exercită influențe cu caracter centripet și centrifug asupra zonei analizate. Dintre influențele cu caracter de convergență putem menționa, în primul rând: deplasările pentru munca în oraș (munca sezonieră în construcții), aprovizionarea cu alimente și materii prime, dar și pentru comercializarea produselor obținute în propria gospodărie. Atractivitatea serviciilor medicale, educaționale, culturale, administrative și judecătorești reprezintă influențe cu caracter centripet la fel de importante ca și cele menționate anterior.

Influențele cu caracter centrifug se manifestă prin migrarea industriei (CET Ișalnița, Podari) care determină o deplasare a forței de

muncă din mediul urban spre obiectivele industriale amplasate în zona rurală limitrofă. Exercițarea caracterului centrifug se observă și prin deplasările cu scop recreativ, dar și prin construcțiile de locuințe cu funcție rezidențială temporară, cu posibilitatea transformării în locuințe permanente (Cârcea, Bucovăț, Șimnicu de Sus).

Date și metode

Pentru obținerea materialului cartografic am parcurs cele trei etape: de cercetare, de colectare a datelor și interpretare.

Datele statistice au fost preluate de la Institutul de Statistică din Craiova, iar pentru prelucrarea și interpretarea datelor am folosit programul ArcGIS 9.3. Graficele au fost generate folosind programul Microsoft Office Excel 2010.

Pentru analizarea datelor statistice am realizat mai multe hărți tematice ce vizează repartizarea datelor privitoare la forța de muncă, ținând cont de două elemente: timpul de manifestare a fenomenului analizat pe cei patru ani de referință (1977, 1992, 2002 și 2008), și sectoarele de activitate. Pentru a evidenția procentul ocupațional al populației active din cele 10 comune am completat hărțile folosind nuanțe de culoare cu intensități diferite în funcție de procentul calculat. Printr-un grafic compus cu coloane și liniar am reprezentat distribuția teritorială a ponderii populației active și inactive în raport cu totalul populației din fiecare comună pe cei patru ani de referință.

Rezultate și discuții

Trecerea de la sistemul comunist la cel de tip capitalist, pe fondul unei perioade de tranziție prelungite, după anii 1990 a intervenit o restructurare economică ce a

determinat un declin al activităților agrare și industriale care au dus la scăderea ponderii populației ocupate și implicit la creșterea ratei șomajului.

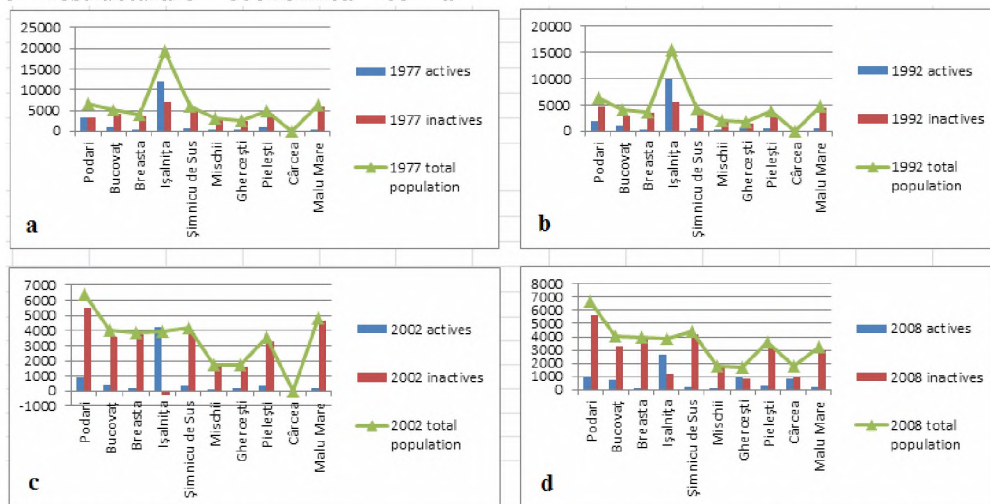

Fig. 1. Ponderele populației active și inactiv din totalul populației comunelor
a. 1977; b. 1992; c. 2002; d. 2008

Din figura 1 se remarcă că la nivelul regiunii analizate s-au înregistrat următoarele:

- din punct de vedere statistic cele mai mari valori ale ponderii populației active se înregistrează în Ișalnița și Podari. Deși, la nivelul comunei Podari, valorile se mențin ridicate, începând cu anul 2002 se remarcă o scădere la jumătate a ponderii activilor față de perioada precedentă (28,79% în 1992, respectiv 14,01% în 2002). Pentru Ișalnița acest fenomen se remarcă doar la nivelul anului 2008, datorită restrângerii activității economice a principalului obiectiv industrial din zonă (combinatul chimic). În ceea ce privește celelalte comune ponderea activilor din totalul

populației nu înregistrează modificări semnificate în perioada 1977 – 2002, creșteri majore înregistrându-se însă în anul 2008 pentru Ghercești și Bucovăț.

- în ceea ce privește inactivii valori constat ridicate s-au menținut în toți cei patru ani, pentru comuna Malu Mare (peste 90%), iar la nivelul întregii regiuni o creștere semnificativă se observă începând cu anul 2002 ca urmare a accentuării procesului de îmbătrânire demografică.

Structura populației ocupate pe sectoare de activitate a înregistrat modificări în perioada dintre cele două recensăminte (fig. 2, 3 & 4).

În figura 2 este reprezentată grafic structura populației ocupate în

sectorul primar unde se pot observa următoarele fenomene.

Funcția definitivă agrară a acestor comune se datorează existenței resurselor naturale și localizării geografice favorabile în cadrul Câmpiei Române. Date fiind condițiile naturale favorabile, dar și din datele statistice, rezultă o pondere mai mare a populației ocupate în sectorul primar în perioada 1977 – 1992. Valorile cele mai mari ale persoanelor ocupate în agricultură, la nivelul celor 10 comune, s-au înregistrat în anul 1992, se detașează comunele Șimnicu de Sus și Malu Mare. Din totalul populației active a comunei Șimnicu de Sus 74% era ocupată în sectorul primar, în timp ce în Malu Mare ponderea era de 66%, în Mischii 57%, iar în Ghercești 43%. Evoluția sectorului primar a fost pozitivă în unitățile administrative ce au fost afectate de restructurările din industrie, cele mai mari creșteri

înregistrându-se în comunele cu scăderi accentuate din sectorul secundar, populația disponibilizată alegând agricultura pentru subzistență sau pentru piață: Pielești, Breasta, Podari, Malu Mare, Ișalnița și Coșoveni.

Acest fenomen poate fi explicat prin procesul de reîmproprietărire care a avut loc imediat după revoluția din 1989. Însă aceste valori ridicate nu se mai regăsesc și în datele statistice de la recensământul din 2002. Această scădere accentuată este cauzată de reorientarea populației către alte sectoare de activitate datorită lipsei unei baze tehnice moderne și a unor strategii viabile de dezvoltare rurală, cât și datorită productivității scăzute ca urmare a parcelării intense a terenurilor agricole care în final duce la abandonarea cultivării acestora.

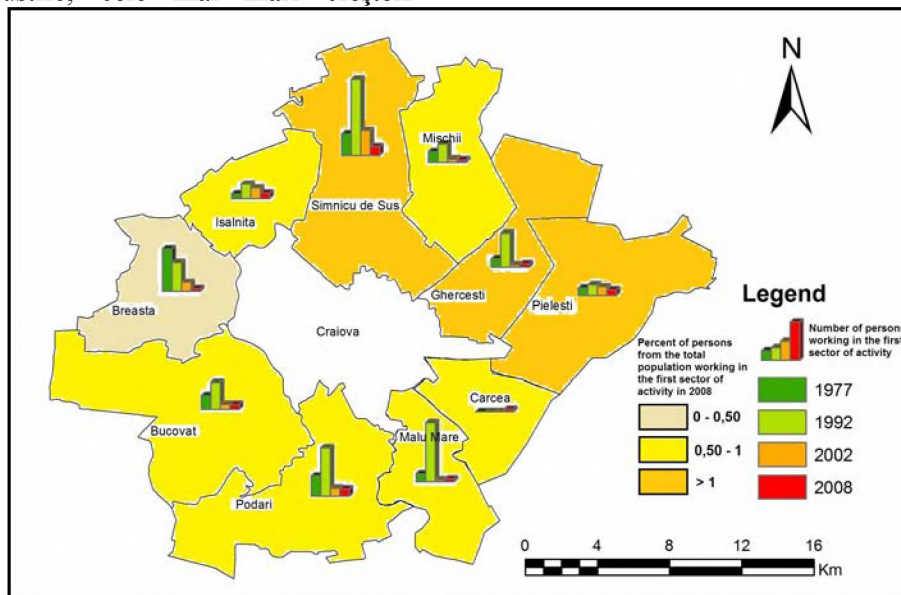

Fig. 2. Structura populației ocupate în sectorul primar și ponderea acesteia la nivelul anului 2008

Cele trei nuanțe cromatice folosite în figura 2 evidențiază procentul persoanelor ocupate în sectorul primar la nivelul anului 2008. Astfel se observă că valorile s-au redus semnificativ, comparativ cu anul 1977 și 1992, cea mai mare valoare înregistrată fiind de Ghercești 1,23%, Șimnicu de Sus 1,22% și Pielești 1,01%. Cea mai mică valoare a ponderii populației ocupate în sectorul primar se înregistrează în comuna Breasta 0,40%.

Pentru valorificarea producției agricole din regiunea studiată au fost înființate în timp numeroase întreprinderi prelucrătoare în diferite domenii: morărit-panificație, industrializarea laptelui, producerea și rafinarea uleiului comestibil, a zahărului, berii, prelucrarea și conservarea cărnii, a legumelor, precum și producere și distilarea alcoolului. Toate aceste instalații și spații de producție constituie o premisă importantă a dezvoltării sectorului secundar în zonă, necesar pentru obținerea unor produse calitative pentru piața internă locală și nu numai.

La nivelul întregii regiuni studiate, sectorul secundar este cel mai bine reprezentat, în afară de municipiul Craiova care nu a fost analizat, în câteva comune cum ar fi: Ișalnița, care se detașează ca principal agent industrial în sectorul energetic și chimic; Podari, prin industria alimentară: zahăr, ulei comestibil, oțet alimentară; Pielești prin industrie metalurgică; Bucovăț cu industria zootehnică, de panificație și a

produselor lactate; pe raza comunei Ghercești depozit de țigări și gaze, o fermă, SC Avioane SA și SC Parc Industrial S.A.

Apropierea de Craiova a dat un impuls dezvoltării economice a comunei Cârcea. Astfel, aici își desfășoară activitatea 3 unități producătoare cu un număr de peste 100 de angajați. Există o fabrică de confecții cu până la 200 angajați, un producător de înghețată cu până la 250 angajați și un producător de material furajer cu 100 angajați. În comuna Mischii există sonde pentru extragerea țigărilor, industria combustibililor apărând odată cu valorificarea zăcămintelor de țigări și gaze naturale existente în împrejurimile orașului Craiova; în comuna Malu Mare se realizează depozitarea/ preambalarea substanțelor fitosanitare.

În contrast cu cele enumerate mai sus, ponderea ocupațiilor din sectorul secundar a scăzut în majoritatea unităților administrative supuse studiului (fig. 3), cu 15-30 de procente. În comuna Pielești, scăderea a fost de 15% (în 2008 față de 1977) datorită declinului ce a avut loc în sectorul industrial metalurgic și cel al producerii de mașini pentru industria textilă – confecții (în 2008 existând doar un singur agent economic privat care comercializează materiale feroase), majoritatea zonei cu hale industriale fiind transformată după 2002 în spații comerciale și showroom-uri ale concesionarilor auto.

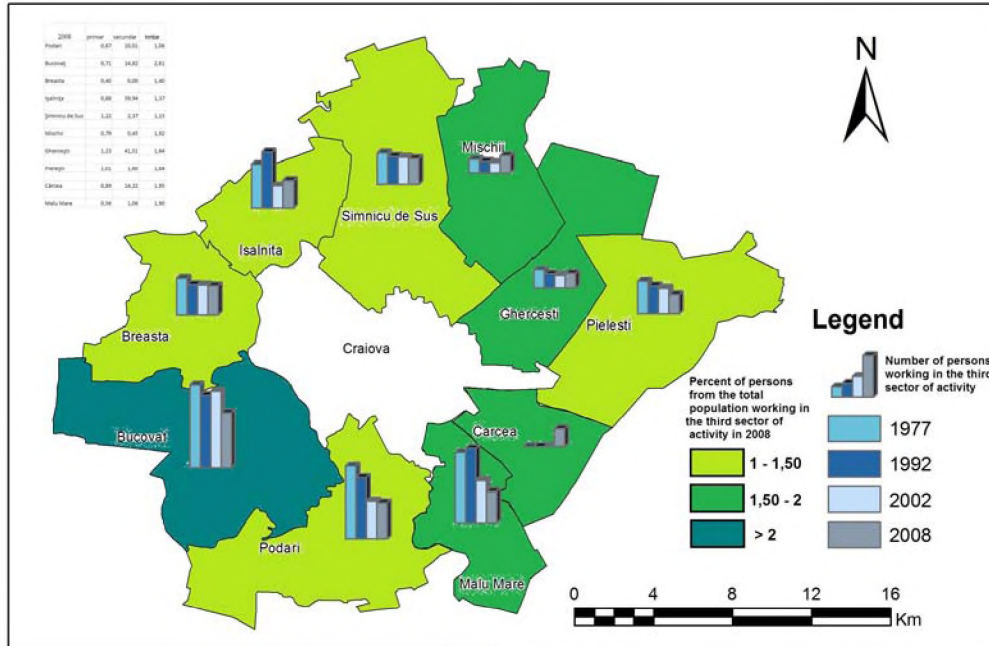

Fig. 4. Structura populației ocupate în sectorul terțiar și ponderea acesteia la nivelul anului 2008

Cu toate acestea, exceptând polul de creștere al orașului Craiova, sectorul terțiar nu s-a dezvoltat spectaculos în așezările din regiunea analizată, modificările fiind neglijabil pozitive, populația ocupată, pe lângă domeniile deja menționate, fiind eventual angrenată și în comerțul cu amănuntul. În comune precum Pielești (16% în 2002, respectiv 1,4% în 2008), Malu Mare (48% în 2002, respectiv 1,9% în 2008) și Breasta (35% în 2002, respectiv 1,4% în 2008) ponderea populației ocupată în sectorul terțiar a avut o evoluție negativă.

Valorile cele mai ridicate din sectorul terțiar, corespund unităților administrative în care se înregistrează

și activități industriale: Podari și Bucovăț (2,61% în anul 2008).

Șomajul ca și dezechilibru economic determinat de excedentul de ofertă de muncă față de cererea de muncă, este diferit de la o perioadă la alta (figura 5, 6). Șomerii sunt considerați persoanele apte de muncă (peste 16 ani), ce nu pot fi încadrate din lipsă de locuri disponibile corespunzătoare pregătirii lor. La nivelul regiunii rurale analizate impactul șomajului asupra zonei este unul major cu diverse consecințe atât de natură economică cât și socială.

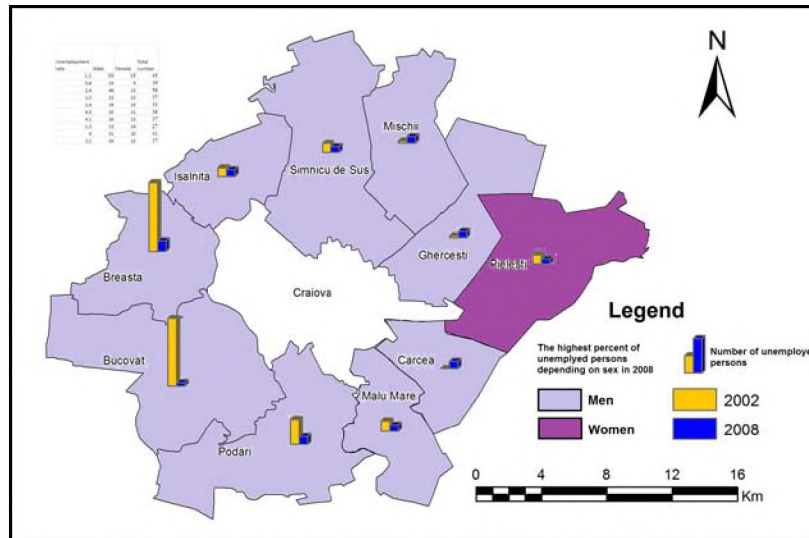

Fig. 5 Evoluția numărului șomerilor (2002, 2008) și repartiția șomajului pe sexe în 2008

Creșterea economică din ultimi ani a determinat o reducere substanțială a numărului șomerilor în anul 2008 față de 2002. În acest sens, așa cum se observă și în figura 5, reduceri semnificative ale valorii șomajului se înregistrează în comunele Breasta (10% în 2002) și Bucovăț (9% în 2002). Se observă însă o evoluție negativă în ceea ce privește numărul de șomeri în 2008 comparativ cu 2002, în comunele Ghercești și Mischii (numărul total de șomeri înregistrați era de 11 în ambele comune), numărul acestora aproape s-a triplat în 2008, fiind de 36 de șomeri înregistrați pentru Mischii și 37 de șomeri în Ghercești.

De asemenea, referitor la repartiția pe sexe a numărului de șomeri, din figura de mai sus, se poate observa că ponderea cea mai mare a șomerilor se înregistrează în rândul populației masculine, excepția înregistrându-se în cazul comunei Pielești, unde predomină un număr

mai mare al șomerilor în rândul femeilor.

Restructurările și investițiile autohtone și străine au contribuit în ultimii ani la reducerea substanțială a șomajului.

În figura 6 s-a realizat sublinierea nivelului șomajului, exprimat prin mărimea relativă a ratei șomajului, calculată ca raport între numărul șomerilor și populația ocupată sau populația activă pentru anii 2002 și 2008. Față de rata șomajului națională de 7,44% în iunie 2010 și de cea județeană de 11,35% în 30.06.2010 conform ANOFM, există valori ce depășesc aceste niveluri în două comune: Breasta și Bucovăț cu 17%, respectiv 16,8% în 2002, deoarece sunt zone ce indică fie utilizarea ineficientă a resursei umane, activități economice cu probleme, risc crescut pentru eșecul politicilor de combatere a șomajului și de creștere a ocupării. Valori relativ ridicate în 2002 față de 2008,

dar sub nivelul național și județean, adică sub 3%, se mai înregistrează și în Podari, Șimnicu de Sus și Pielești,

iar cel mai mic nivel al acestui indicator este la Ghercești (1,3%).

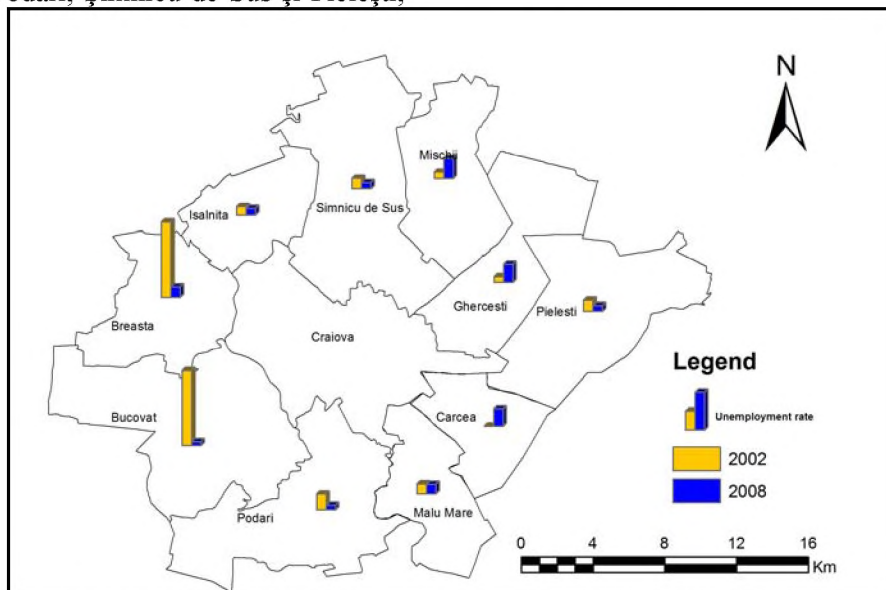

Fig. 6 Rata șomajului în cele 10 comune pentru anii 2002 și 2008

Creșterea economică ce caracterizează ultimii ani datorată investițiilor locale și regionale, reconversiei profesionale, apariția de noi activități ce oferă locuri de muncă, după 2002, a determinat o reducere substanțială a numărului șomerilor, astfel încât și rata șomajului are valori de sub 3% în 2008, reduceri spectaculoase având loc în cazul unor comune precum Bucovăț, Breasta, Podari. Situații aflate la polul opus, respectiv creștere a șomajului în 2008 față de perioada anterioară se înregistrează în Mischi și Ghercești cu valori de peste 4% datorită reducerii activității economice din zonă.

Concluzii

Structura socio-economică a populației confirmă continuarea tendințelor apărute în 1992 cu privire la reducerea populației active și a celei ocupate, ca urmare a efectului unor schimbări structurale a populației și, implicit, reducerea gradului de participare a populației la activitatea economică și apariția populației neocupate; modificări în structura economică a persoanelor active pe ramuri de activitate, în concordanță cu transformările din economie și viața socială în perioada de tranziție.

Schimbări importante, cu efecte economice de ordin social, se înregistrează și în structura populației inactive din punct de vedere economic, în cadrul căreia a crescut categoria pensionarilor și s-a redus

numărul copiilor preșcolari și a populației școlare, ilustrând accentuarea procesului de îmbătrânire demografică a populației.

Din analiza efectuată asupra unităților administrative din mediul rural evoluția sectorului primar a fost pozitivă în comunele afectate de restructurările din industrie (în 1992). Se remarcă astfel că în unitățile administrative ce au fost afectate de aceste procese, care au determinat scăderi accentuate în sectorul secundar, populația disponibilizată a ales agricultura pentru subzistență sau pentru practicarea comerțului cu amănuntul în piețe: Pielești, Breasta, Podari, Malu Mare, Ișalnița. Dacă înainte de 1992, ponderea populației ocupate era mai mare în sectorul primar, se remarcă că în 2008, situația s-a modificat, în prezent dominând sectorul secundar urmat de cel terțiar.

Din observațiile făcute în teren s-a remarcat că rata șomajului la populația tânără (15-24 ani) este mai mare, indicând faptul că absolvenții diferitelor școli întâmpină mari dificultăți în integrarea pe piața muncii, tânăra generație care provine din mediul rural întâmpinând greutăți în găsirea unor locuri de muncă, atât în zona rurală, cât și urbană din cauza neconcordanței pregătirii profesionale cu nevoile și exigentele impuse de activitatea economico-socială.

Dezvoltarea sectorului privat al întreprinderilor și mai ales al IMM-urilor din zonă nu este suficient de dinamică pentru a putea absorbi un număr mare de cereri de locuri de muncă. Totodată slaba adaptabilitate la cerințele unei piețe a muncii moderne, teama pentru schimbarea

locurilor de muncă și a ocupațiilor în timpul vieții active duce la numeroase dezechilibre.

Dezechilibrele apărute ca urmare a restructurării populației ocupate sunt materializate prin existența unor așezări cu o pondere redusă a populației ocupate. De asemenea un risc major îl constituie absorbția forței de muncă disponibilizate din industrie în sectoarele activităților primare, și mai puțin în sectorul terțiar, proces ce duce la monospecializarea economică a unor localități. Reducerea disparităților existente pe piața muncii presupune și mărirea șanselor grupurilor supuse riscului de excluziune socială de ocupare, reducând astfel impactul negativ asupra dezvoltării regiunii.

Bibliografie selectivă:

1. Gândac, I., Lazăr, T., (1996), *Procese și tendințe în evoluția resurselor umane din mediul rural în România*, în *Satul românesc contemporan*, Editura Academiei, București
2. Țigan, E., (2003), *Dezvoltarea integrată a spațiului rural*, Editura Eurostampa, Timișoara.
3. Vincze, Maria (2000), *Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca
4. *** *Strategia de dezvoltare locală pentru municipiul Craiova*, 2006
5. *** *Forța de muncă în România, ocupare și șomaj – Trim. III 2006*, Institutul Național de Statistică, București, 2006

Aspects of the Labour Force Evolution in the Rural Area from the Vicinity of Craiova

Ph.D.St Assist. Amalia BĂDIȚĂ,
Ph.D.St. Assist. Cristiana VÎLCEA
University of Craiova

Abstract: *Currently the rural development in Dolj County faces many economic and social problems, and there are numerous concerns regarding the identification of solutions and methods to solve them. The lack of a realistic vision of the new professions and qualifications required in the process of diversification of activities - which would establish a multifunctional rural development, slows down the whole process of development, materialized by a low productivity.*

This paper aims at achieving an analysis of changes, occurred in the workforce evolution in the ten villages located in the close proximity of Craiova. The 1977, 1992, 2002 and 2008 are taken into account as the reference years in this study. The statistical data cover aspects regarding the active and inactive population by sector of activity. In the analysis of these indicators, to better highlight the changes in the workforce structure, we took also into account the share of the active population from the total stable population of the analyzed region in the four reference years. In this study, the unemployment phenomenon has an important role in highlighting the features of the workforce evolution.

The specificity of the geographical area (relief, natural resource) gives a certain structure to the existing workforce in the analyzed rural area. The proximity and the

influence of the urban pole of attraction, represented by Craiova municipality, on the studied rural area, may have favorable economic and social consequences, reflected also by the methods for adopting policies to diversify the professions in the concerned rural space. By the analysis of the ten villages, we attempt to formulate solutions and occupational diversification proposals to create a favorable environment for development, meaning building a model of sustainable and multifunctional development of the rural area.

Keywords: *evolution, active population, workforce structure by gender and age groups, sectors of activity, rural area, unemployment*

Introduction

This paper aims at achieving an analysis of changes occurred in the workforce evolution of the ten villages (Breasta, Șimnicu de Sus, Mischii, Ghercești, Pielești, Podari, Bucovăț, Ișalnița, Cârcea, Malu Mare), located in the closed proximity of Craiova municipality. They were selected on the principle of proximity towards the pole of growth and development represented by the city of Craiova. The first five villages, from those selected for the analysis,

were introduced in Craiova's metropolitan area, after the elaboration of the city development strategy.

The analyzed villages form the rural ring of the city, being arranged in a radial-concentric way around the pole of attraction- Craiova. Given the previous administrative evolution of the city, which was developed by absorbing the surrounding villages (Preajba, Făcăi, Mofleni, Șimnicu de Jos, Izvorul Rece, Popoveni și Cernele), currently neighborhoods located at the periphery of Craiova city. However they still have rural characters, the main function being the residential-agricultural one.

Craiova, as "central place", exercises centripetal and centrifugal influences on the analyzed area. From the influences with a convergence character can be mentioned, firstly: the journeys to work in the city (seasonal work in construction), for food and raw materials supply, but also for the commercialization of the products obtained in their own household. The attractiveness of the health, educational, cultural, administrative and judicial services represent centripetal influences as important as those mentioned above.

The centrifugal influences are manifested by the migration of the industry (CET Isalnita, Podari) that causes a shift of workforce from the urban area to the industrial targets located in the adjacent rural areas of the city. The exertion of the centrifugal character is also observed in recreational travels, but also in the construction of houses with temporary residential function, with the possibility of conversion into

permanent housing (Cârcea, Bucovăț, Șimnicu de Sus).

Data and methods

To obtain the cartographic material we have covered three stages: research, data collection and interpretation.

The statistical data were taken from the Statistical Institute of Craiova, and for processing and interpretation of data we used ArcGIS 9.3 software. The graphs were generated using Microsoft Office Excel 2010.

For statistical analysis we obtained several thematic maps aimed at distributing the data about the workforce, taking into account two elements: the manifestation time of the analyzed phenomenon during the four reference years (1977, 1992, 2002 and 2008), and the sectors of activity. To highlight the employment percentage of the active population in the ten villages, we have completed the maps using different shades of color with different intensities depending on the calculated percentage. By a composed linear and with columns graph we represented the territorial distribution of active and inactive population share in comparison with the total population of each village for the four reference years.

Results and discussions

The transition from communism to the capitalist system, amid a prolonged transition period, after 1990 it has been an economical restructuring that resulted in a decline in the agricultural and industrial

activities that led to the decreasing share of employed population and

hence to the growth of the unemployment rate.

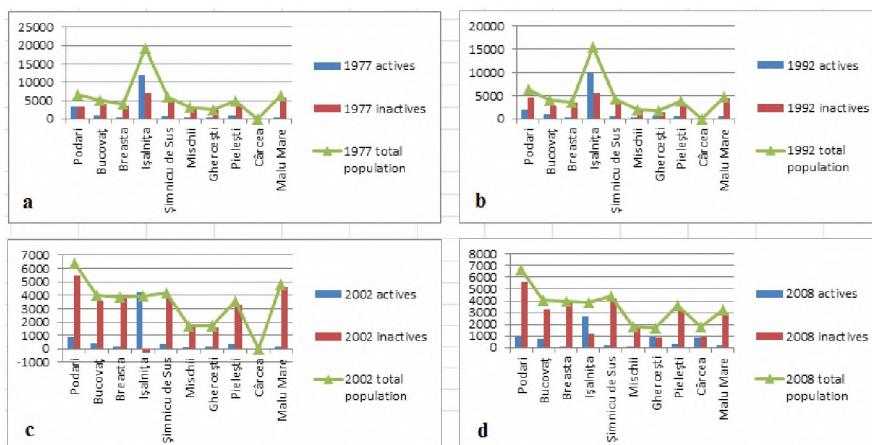

Fig. 1 The share of the active and inactive population from the total population of the villages
a. 1977; b. 1992; c. 2002; d. 2008

It is noted from Figure 1 that at the level of the analyzed region there were recorded the following:

- The statistically highest values of active population share are recorded in Isalnița and Podari. While for the Podari village, the values remain high, starting with 2002 it is noted a decrease by half of the actives share in comparison with the previous period (28.79% in 1992 and 14.01% in 2002). For Isalnița this phenomenon is noted only in 2008, due to the restraint of the economic activity of the main industrial object in the area (The Chemical Plant). Regarding the other villages the actives share from the total population recorded no significant changes during 1977 - 2002, major increases occurring in 2008 for Ghercești and Bucovăț.

- Regarding the inactives or unemployed, the values remained constantly high in all four years, for

Malu Mare village (90%), and for the entire region it is observed a significant increase since 2002 due to the demographic ageing process.

The structure of the employed population by sector of activity showed changes between the two censuses (Fig. 2, 3 & 4).

Figure 2 is a graphic representation of the employed population structure in the primary sector where there can be observed the following phenomena.

The defining agrarian feature of these villages is due to the natural resources and favorable geographic location in the Romanian Plain. Given the favorable natural conditions, but also from the statistical data, it results a higher share of employed population in primary sector during 1977-1992. The highest values of people employed in agriculture, in the 10 villages, have been recorded in 1992, in Șimnicu de Sus and Malu

Mare. From the total active population of Șimnicu de Sus village, 74% were employed in the primary sector, while in Malu Mare the share was 66%, in Mischii 57%, and 43% in Ghercești.

The evolution of the primary sector has been positive in the administrative units which were affected by the industrial restructuring, the highest increases occurring in villages with pronounced decreases in the secondary sector, the dismissed population choosing the agriculture for subsistence or for the market commercialization: Pielești, Breasta, Podari, Malu Mare, Isalnița and Coșoveni.

This phenomenon can be explained by the process of appropriation of land held immediately after the 1989 revolution. But these higher values are no longer found in the statistical data from the 2002 census. This pronounced decrease is due to the population shift to other sectors of activity due to the lack of a modern technical base and viable strategies for rural development and because of a low productivity due to the intensive agricultural parceling out that eventually leads to abandonment of land cultivation.

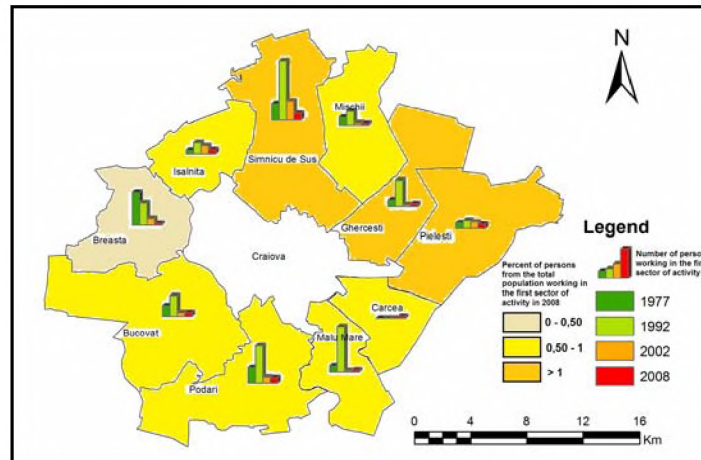

Fig. 2 The structure of the employed population in the primary sector and its share in 2008

The three colors used in Figure 2 show the percentage of people employed in the primary sector in 2008. Thus it appears that values were significantly reduced compared with 1977 and 1992, the highest recorded value being of 1.23% in Ghercești, 1.22% in Șimnicu de Sus and 1.01% in Pielești. The lowest value of the share of the population employed in

the primary sector is recorded in Breasta with 0.40%.

To maximize the agricultural yield in the studied region there were set up in time many manufacturing companies in different areas: milling-bakery industry, milk industry, production and refining of cooking oil, sugar, beer, processing and preserving the meat, vegetables, and alcohol production and distillation.

All these facilities and production areas are an important prerequisite for the development of the secondary sector in the area, necessary for obtaining quality products for domestic local market and not only.

Throughout the studied region, the secondary sector is the best represented, besides Craiova which was not analyzed, in some villages such as: Ișalnița, which emerges as the main industrial agent for energy and chemical industry; Podari, by the food industry: sugar, cooking oil, vinegar; Pielești by metallurgical industry; Bucovăț with zootechnic industry, bakery and dairy products; in Ghercești there are oil and gas deposits, a farm, SC Avioane SA and SC Parc Industrial SA. The proximity to Craiova quickened the economic development of Cârcea. So, here operates three manufacturing units with more than 100 employees. There is a textile factory with up to 200 employees, an ice producer of up to

250 employees and a feed producer with 100 employees. In Mischii there are probes to extract the oil, the fuel industry occurring once with the usage of fuel oil and natural gas deposits existent in the surroundings of Craiova; in Malu Mare the plant substances are stored / pre-packed.

In contrast to the above, the employed share in the secondary sector decreased in most of the administrative units under study (Fig. 3), with 15-30%. In Pielești, the decline was 15% (in 2008 in comparison to 1977) because of the decline occurred in the metallurgical industry sector and in the production of machines for the textile industry (in 2008 there was only one private trader selling ferrous materials); after 2002, the most area with industrial warehouses being converted into commercial spaces and showrooms of car dealers.

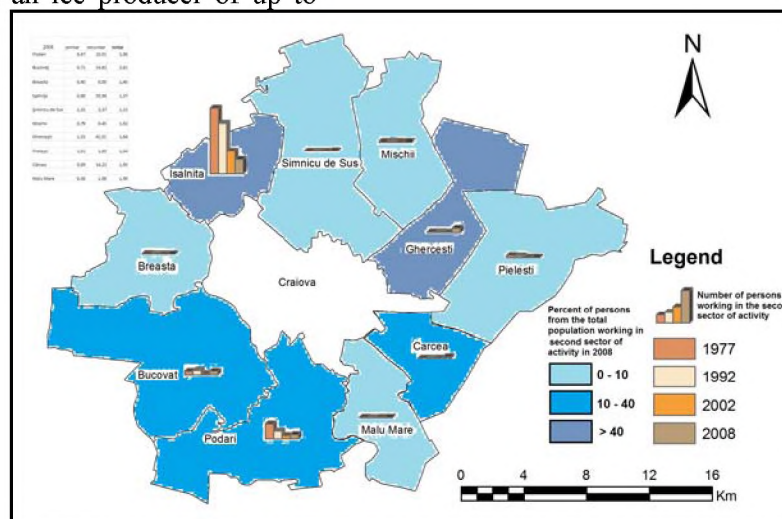

Fig. 3 The structure of the population employed in the secondary sector and its share in 2008

In Ișalnița the decrease registered 22% in the industry of processing and energy production as

well as in the chemical industry, due to emphatic reduction in the activity performed by the Ișalnița Chemical

Plant. Nowadays, the chemical plant is closed because of the low profit and old technological infrastructure. In Podari the number of people working in the food industry reduced with 27%.

Despite all these there were also registered slow increases of 8-16% in 2008 in some of the communes within this region: Șimnicu de Sus 8%, Ghercești 16% and Malu Mare, Cârcea 40%, communes which were favored by the investments made in some activities which propelled the secondary sector.

On the whole, the occupational percentage for the entire region in 2008 indicates values over 40% in Ișalnița and Ghercești, followed by Podari, Cârcea, Bucovăț with 10-40%, the rest of the communes having a value under 10%.

Increases in the number of persons occupied in the third sector were registered in domains like finances-banking, public administration, health and education, by doubling the number of employees, where needed.

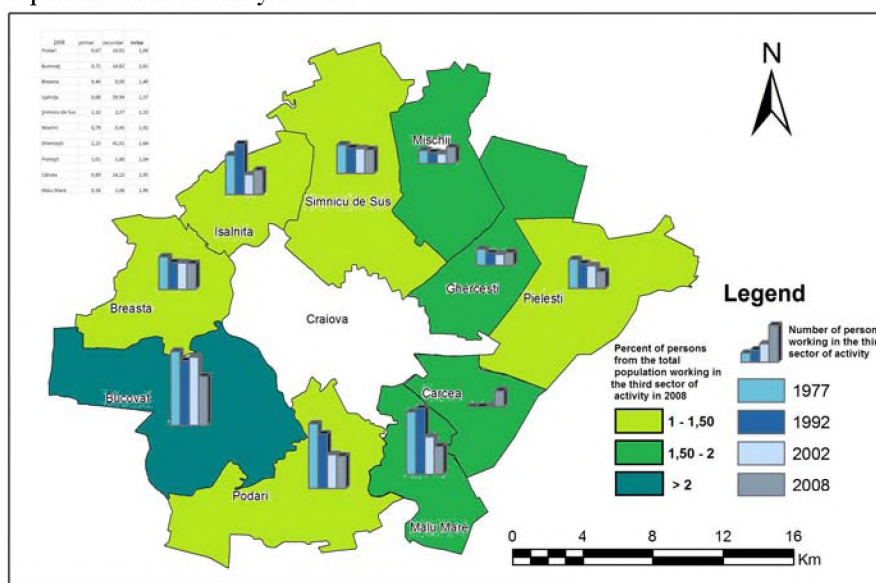

Fig. 4. The structure of the population employed in the third sector and its share in 2008

With all these, except Craiova as a developing pole, the third sector did not have a spectacular development in the settlements located in the analyzed region, the modifications being slightly positive, the population, beside the domains already mentioned, was probably already implicated in the retail trade. In communes like Pielești (16% in

2002, namely 1,4% in 2008), Malu Mare (48% in 2002, respectively 1,9% in 2008) and Breasta (35% in 2002, respectively 1,4% in 2008) the share of the population occupied in the third sector registered a negative evolution.

The highest values registered in the third sector correspond to the administrative units where there are

also industrial activities: Podari and Bucovăț (2,61% in 2008).

The unemployment as an economic imbalance caused by the overplus of labour force compared to the request for work is different from one period to another (fig. 5 & 6). The unemployed persons are those people considered able to work (over

16 years), who cannot be employed because of the missing jobs available for their skills. At the level of the rural space studied, the impact of unemployment on the area is a major one with various consequences of economic and social nature.

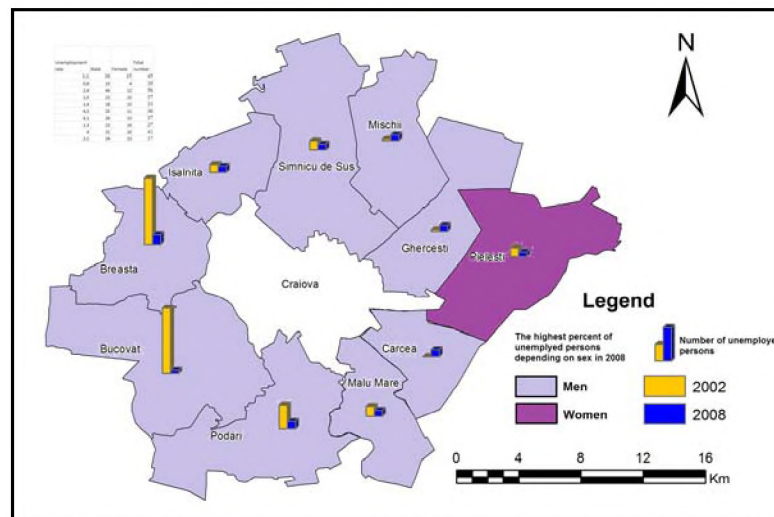

Fig. 5 The evolution of the number of unemployed persons (2002 & 2008) and the distribution of unemployment on sexes in 2008

The economic development from the last few years determined in 2008 an important reduction in the number of unemployed compared to 2002. In this respect, as we can also see in figure no 5, significant reductions in the values of unemployment are registered in Breasta (10% in 2002) and Bucovăț (9% in 2002). But, there is a negative evolution regarding the number of unemployed persons in 2008, compared to 2002, in Ghercești and Mischii (the total number of official unemployed persons was 11 for both communes), their number almost tripled in 2008, being of 36

unemployed persons in Mischii and 37 unemployed persons in Ghercești.

Regarding the distribution of unemployment phenomenon on sexes, we can notice from the figure above that the biggest share of the unemployed persons is represented by males, except for the Pielești, where the unemployment is more common for female population.

Reorganizations and foreign and inland investments have contributed during the last few years to the substantial reduction of unemployment.

In figure no 6, we tried to represent the level of unemployment by the relative value of

unemployment rate, calculated as a ratio between the number of unemployed persons and occupied or active population for 2002 and 2008. Compared to the national rate of unemployment of 5.44% (2008) and 8.1% (2002) and 7,08% (2008) and 6.3% (2002) registered at the county level, according to ANOFM, there are values which exceed these levels in two communes: Breasta and Bucovăț with 17%, respectively 16,8% in 2002, thus indicating the inefficient use of human resources existent in the

area, the economic activities with problems, a high risk of failure for the policies dealing with the fight against unemployment and the increase in the rate of occupation. Values relatively high registered for 2002 compared to 2008, but under the national and county level, are also registered in Podari, Șimnicu de Sus and Pielești, but the smallest value concerning this indicator is registered in Ghercești (1,3%).

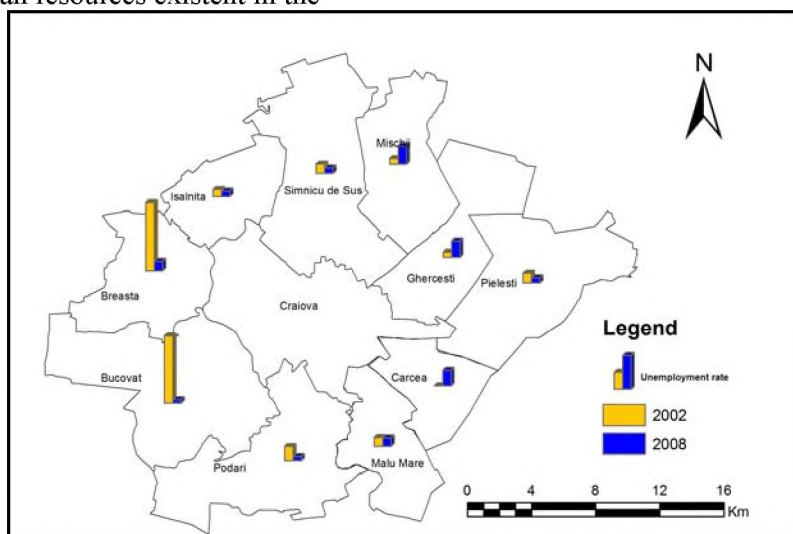

Fig. 6 The unemployment rate in the analyzed area in 2002 and 2008

The economic development, after 2002, which characterizes the last years due to local and regional investments, to professional reconversion, to the occurrence of new activities which offers new jobs, determined a substantial reduction of the number of unemployed persons, therefore the unemployment rate has values under 3% in 2008, important reductions being registered in Bucovăț (0,8%), Breasta (2,4%), Podari (1,1%). The situations on the opposite pole, namely the case when

the unemployment rate raise in 2008 compared to the previous period, are registered in Mischii and Ghercești with values over 4% because the economic activity in the area was reduced.

Conclusions:

The social-economic structure of population acknowledges the continuation of the trends appeared in 1992 regarding the reduction of active and occupied population, as a consequence of structural changes

concerning the population and, implicitly, the reduction of the number of people participating to the economic activity and the occurrence of unoccupied population. These trends are also present in the transformations occurred in the economic structure of active persons on various branches of activity according to changes occurred in economy and social life during the transition period.

Important changes, with economic effects on social order, are also registered from the economic point of view in the structure of inactive population, where the number of pensioners increased, while the number of kindergarden children and pupils decreased, showing the accentuation of the aging process of population.

From the analysis on the administrative units from the rural space, the evolution of first sector was positive in the villages affected by transformations occurred in industry (in 1992). We can also notice that in the administrative units affected by these processes, which determined severe decreases in the secondary sector, the unemployed population chose agriculture for subsistence or for practicing the retail in grocery markets located in urban areas: Pielești, Breasta, Podari, Malu Mare, Ișalnița.

If, before 1992, the percent of occupied population was higher in the first sector, we can notice that in 2008, the situation changed, nowadays dominating the secondary sector followed by the third one.

From the observations made in the field we noticed that the unemployment rate for young

population (15-24 years) is higher, indicating the fact that the graduates from different schools face great difficulties in integrating on the labour market. Therefore the young generation coming from the rural space face difficulties in finding job both in the village, as well as in the city, due to the disaccord between the professional training and the needs and exigencies imposed by the economical-social activity.

The development of companies' private sector and especially the small and medium companies in the area is not dynamic enough in order to absorb such a high request of jobs. In the same time the weak adaptability to the requests issued by a modern labour market, the fear to change jobs and occupations during the active life leads to numerous imbalances.

The imbalances appeared as a reorganization of occupied population are materialized in settlements that have a small share of occupied population. Also, a major risk is represented by the absorption of the labour force coming from the industry into the first sector and less in the third sector, a process which leads to the economic mono-specialization of certain settlements.

The reduction of the disparities present on the labour market suppose also to increase the chances of employment for the groups exposed to social exclusion, therefore reducing the negative impact over the development of the region.

References:

1. Comșa, Mircea, *Stiluri de viață în România după 1998*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj Napoca, 2006
2. Gândac, I., Lazăr, T., *Procese și tendințe în evoluția resurselor umane din mediul rural în România, în Satul românesc contemporan*, Editura Academiei, București, 1996
3. Georgescu, Florin, *Starea economico-socială a României în anul 2000*, Editura Expert, București, 2002
4. Țigan, E., *Dezvoltarea integrată a spațiului rural*, Editura Eurostampa, Timișoara, 2003
5. Vincze, Maria, *Dezvoltarea regională și rurală. Idei și practici*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000
6. *** *Strategia de dezvoltare locală pentru municipiul Craiova*, 2006
7. *** *Forța de muncă în România, ocupare și șomaj – Trim. III 2006*, raport tipărit de Institutul Național de Statistică, București, 2006

Caracterul tradițional al muncii la români

Asist.univ.dr. Cristinel TRANDAFIR,
Universitatea din Craiova
cristinel_nicu@yahoo.com

Prof. Gabriela MILITARU
Colegiul Tehnic "Ion Mincu", Craiova
gabimi2003@yahoo.com

Rezumat: *În acest articol vom căuta mai întâi să arătăm că munca a fost dintotdeauna nu o cauză originară a vieții sociale și culturale a omului ci numai un efect manifest survenit ca urmare a deblocării de către om prin intermediul cunoașterii a puterii sale de activitate, și mai apoi vom încerca să prezentăm și să descriem în general toate acele forme fundamentale de organizare a muncii care au făcut cu putință activitatea și producția în societatea românească tradițională.*

Cuvinte cheie: *munca, cunoașterea, inițierea, cultura, obiceiul pământului, asocierea, întraajutorarea.*

În calitatea ei de disciplină de cunoaștere a categoriilor generale și specifice a mentalității unui popor, filosofia ethosului investighează nu dor formele de creație artistică prezente în cultura populară a acestuia ci și procesul muncii în toate formele sale colective și tradiționale, corespunzătoare etapelor istorice ale acestei culturi.

Ocupațiile, meșteșugurile precum și alte îndeletniciri tradiționale sunt considerate aici ca ipostaze originare ale creativității populare prin intermediul cărora membrii unei culturi își produc bunurile lor materiale și spirituale. Privită din această perspectivă

problematica muncii devine o problemă fundamentală în cercetarea ethosului unui popor. Remarcăm în acest sens o întregă tradiție de interpretare a fenomenului muncii în culturile populare atât teoriile lui W. Mannhardt și J.G. Frazer, care accentuează funcția și componentele mitologice ale muncii, cât și teoriile ale lui C.W. Sydow (ce aparține așa zisei "școli nordice") autor care mai degrabă acordă atenție caracterului colectiv al muncii, orientându-se spre componentele psihologice și sociale ale obiceiurilor aparținătoare acestuia.

Pe lângă aceste teorii adăugăm și alte două perspective de interpretare a producției, apărute la mijlocul secolului al-XX-lea și care se ocupă pe de o parte de componentele materiale ale proceselor muncii (unelte, produse, sisteme de organizare a muncii) și pe de altă parte de obiceiurile legate de aceste activități. Printre cercetătorii care s-au ocupat de aceste din urmă aspecte amintim pe R. Beitzl, R. Weiss și mai ales A. Leroi Gourhan. Dacă pentru R. Beitzl munca țărănească este strâns legată de credințele și de interdicțiile religioase, iar pentru R. Weiss ea are ca principale trăsături pe acelea de a fi apropiată față de natură, de a-și depăși prin funcția sa ludică

scopul practic și de a nu fi însoțită de tensiunile sociale specifice muncii orășenești, pentru Leroi Gourhan ea este prin tehnica și limbajul cu ajutorul cărora se organizează o prelungire a evoluției biologice a omului.

Preocupări pentru cercetarea fenomenului muncii găsim însă și la intelectualii români și poate nu întâmplător la unii dintre cei mai însemnați dintre ei. Nicolae Iorga, Constantin Rădulescu Motru, Simion Mehedinți ori Lucian Blaga. Considerând satele ca mediile în care se conserva cel mai bine categoriile esențiale ale psihologiei populare, Iorga va oferi ca explicație pentru acest fenomen faptul că toate aceste sate sunt în același timp și “rezervorii nesecate de muncă, de cinste și de jertfă”. C.R. Motru adâncind concluzia lui Iorga va considera și el mai departe ca ”populația satelor românești stă sub tradiția muncii colective”, conștiința apartenenței la comunitate având aici un rol hotărâtor în statornicirea deprinderilor de muncă, care sunt prin excelență influențate de tradiție și de normele caracteristice ale vieții sociale. Mai mult decât Iorga și Motru, Simion Mehedinți va căuta să explice în întregime atât cultura cât mai ales civilizația unui popor prin puterea și disponibilitatea acestuia pentru muncă. Cultura și civilizația reprezintă ne spune el în așa fel ”suma muncii de creare a unui popor” încât dacă urmărim să cunoaștem și caracterizăm viața acestuia nu avem altă cale în acest sens decât aceea de a cunoaște “munca sa de creare, începând de la unelte, scule și tot rostul vieții sale materiale”. Aceasta deoarece concepția despre munca a

unui popor se reflectă nu doar în aspectele vieții sale materiale ci și în întreaga sa creație spirituală. Iată de ce pentru “a îndruma o națiune spre o cultura mai înaltă, nu-i alt chip decât să o hrănești mai întâi din propriul său avut sufletesc, adunat în curgerea veacurilor de moșii și strămoșii săi”, avut în care tradițiile de muncă ocupă un loc foarte important.

“Dacă munca și unealta e criteriul etnografic după care judecăm temelia vieții unui popor, școala muncii e singura cale pentru înălțarea unei societăți omenești ori în ce fază s-ar afla. Orice om trebuie să fie mai întâi de toate un muncitor în sensul ce mai deplin al cuvântului”¹

Aceste considerații ale lui Simion Mehedinți sunt în strânsă asemănare cu acelea pe care le regăsim în opera lui germanului Karl Marx pentru care munca are atât un caracter practic cât și unul intelectual. Deși acestea par să se dezvolte în opoziție unele cu altele, de vreme ce “în diviziunea socială a muncii, contradicția dintre munca fizică și munca intelectuală au determinat o ruptură între elementele materiale și cele spirituale ale creației culturale, în sensul dezvoltării lor inegale și contradictorii, al polarizării lor în funcție de polarizarea de clasa a societății, ele se întrepătrund totuși, se presupun reciproc și cu necesitate”². Și aceasta pentru că elementele spirituale ale culturii s-au dezvoltat în timp în corelație cu cele materiale. Așadar, conform acestor teorii

¹ Simion Mehedinți, *Civilizație și cultură*, Editura Junimea, Iași, 1986, p.73

² Al. Tănase, *Cultură și civilizație*, Editura Politică, București, 1977, p. 73-74

începuturile și evoluția culturii dacă nu sunt cumva în întregime explicate de geneza uneltelor și a tehnicii atunci se află măcar într-o strânsă legătura cu ele.

Totuși dacă pentru apariția culturii și mai ales a civilizației, munca se dovedește o activitate necesară, ea nu este însă din această cauză nici pe departe una suficientă. Și aceasta în primul rând pentru că munca nu este nicidecum activitatea originară și fundamentală a omului. Munca nu este decât o activitate secundă, ale cărei puteri, resurse și posibilități provin toate din cunoaștere. De aceea spunem că pentru a fi capabili de muncă trebuie să fim mai întâi capabili de cunoaștere. Studiile antropologice lui C. Levi-Strauss, dar mai ales cele psihologice ale lui J. Piaget confirmă pe drept considerațiile noastre. Chiar și studiile deja amintitului Leroi-Gourhan nu ne contrazic, dimpotrivă. Pentru acesta din urmă fiecare tendință sau gest de muncă concentrează în ele însele o tehnică, niște procedee tehnologice dar în același timp și anumite categorii imagineare sau reprezentări simbolice ce se concretizează în rit și mit, reprezentări care nu sunt de fapt nimic altceva decât date originare ale cunoașterii prin care omul a reușit să facă și să mențină o spărtură în odinea cauzală și predeterminată a lumii în care trăiește. Așa se face că activitățile omului deși pot fi clasificate de ex. după tipologia lui E. Leach în activități biologice, acțiuni tehnice și acțiuni expresive sau de natura spirituală, numai despre cele din urmă putem spune că sunt cu adevărat specifice omului. Este adevărat însă că aceasta nu pot apărea

în orice condiții. E nevoie de un anumit timp și de o cunoaștere a impulsurilor și nevoilor naturale pe care ele le presupun, până când vor înceta să mai funcționeze ca un substitut sau ca o formă compensatorie a primelor două, și vor începe se manifeste în cele din urmă în mod autonom și liber (sub forma gesticii, plasticii, muzicii etc. – a artei în general).

Dar dacă aceste acțiuni expresive, așa cum le numește E. Leach, au origini biologice și tehnice, nu orice încercare de cunoaștere și înțelegere a lor va fi un eșec dacă ea nu-și va întemeia explicația pornind de la aceste origini cu pricina. Studiul ansamblului acestor acțiuni și forme de expresie superioară, ansamblu pe care îl numim de regula cultura, se va putea face așadar și fără a fi nevoiți să ne plasăm în ansamblu condițiilor de viață tehnică și materială a agenților și producătorilor lor și fără a trebui să le explicăm prin acestea. Faptul este posibil deoarece acele forme pure de expresie pot deține prin ele însele semnificația și sensul prin care se fac înțelese, asumate și introduse ca mobiluri atât în muncă cât și în celelalte activități ale noastre. Deși înțelegerea sensului lor se produce lent și cu destulă greutate, totuși aceste intuiții nu lipsesc însă niciodată din viața unei colectivități chiar dacă ele nu sunt cunoscute în mod direct în aceasta. Ele vor fi prezente, asadar, sub chipul a diferite forme legi, norme și imperative constrângătoare care au rol compensatoriu de a suplini deficitului de cunoaștere și de înțelegere a sensului acestor intuiții, deficit atât de prezent din nefericire în viața omului. Dar dacă înțelegerea acestor sensuri și intuiții originare

poate avea loc la un moment dat în independență față de condițiile materiale și tehnice ale societății, explicarea acestor norme morale, valori și formule imperative suplinitoare va depinde întotdeauna de acestea din urmă. Tocmai de aceea cunoștințele și procedeele folosite în muncă dar și valorile etice pe care acestea le implică (știut fiind că orice muncă este integrată unei concepții morale a maselor) nu pot fi explicate decât în lăuntrul vieții concrete a agenților și producătorilor care le promovează, tot așa cum sensurile fundamentale ale vieții lor, desprinse din acestea subzista și pot fi înțelese cu adevărat decât dincolo de ele.

Este de la sine înțeles, însă, că în cadrul ethosului unui popor aceste sensuri joacă rolul de categorii fundamentale, așa cum celelalte pe cel de categorii secunde și istorice. Corpusul organic al acestora din urma formează ceea ce se cheamă de regula "tradiție" sau "datină", adică un fond activ de cunoștințe, obișnuințe, credințe și uneori chiar norme care este actualizat și pus în mișcare de diverse acte folclorice și obiceiuri cu caracter local și circumstanțial. Această tradiție însă atâta vreme cât nu este descoperită, cunoscută și înțeleasă în relație cu necesitățile vitale din care provine, va deveni cu timpul un soi de "depozit sacru" stânjenitor, un fond ideatic constrângător mai mult sau mai puțin imuabil care va condiționa din adâncul inconștientului nostru în ciuda voinței noastre atâta actele de comportament social cât și pe cele de creație materială și spirituală.

În cadrul acestei tradiții plasăm desigur și obiceiurile de muncă specifice oricărei culturi

populare. În cele ce urmează ne vom ocupa de obiceiurile de muncă specifice culturii românești.

Cultura română de-a lungul istoriei a asigurat vieții sociale a populației românești și în special a celei rurale un incontestabil caracter comunitar și aceasta prin intermediul normelor, instituțiilor și formelor de organizare a existenței în general, unele care s-au concentrat în ceea ce se cheamă tradițiile social-politice și economice specifice ei. Conținând în straturile lor mai mult sau mai puțin adânci și inconștiente categoriile fundamentale ale ethosului românesc, aceste tradiții au subzistat vreme îndelungată și s-au menținut după cum era de așteptat până în zilele de azi. Ele însă nu mărturisesc atât despre un caracter arhaic al vieții sociale românești cât despre "conservarea unei mentalități și tradiții comunitare, de sprijin și de întraajutorare reciprocă în spiritul unei solidarități sociale, constituind unul din mijloacele care au înlesnit rezistența în fața a tot felul de încercări ale istoriei"³

Dacă dorim însă să pătrundem și să cunoaștem adâncurile acestor tradiții culturale în încercarea de a înțelege de exemplu obiceiurile de muncă ce aparțin lor, se cuvine să pornim mai întâi de la studiul unui fenomen foarte important, pe care noi îl considerăm intim legat de înseși fundamentele culturii române, așa numitul "*obicei al pământului*", un complex organic de norme, datini și obiceiuri cu rol constitutiv și regulativ

³ A. Popescu, *Tradiții de muncă românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986, p. 40

în viața românului, fie că aceasta se desfășoară în cadrul familiei, a comunității ori a societății din care el face parte.

Dar acest “*obicei al pământului*” nu poate fi studiat decât în legătura cu mediul social originar în care a apărut și anume în cadrul *satului devălmaș românesc*⁴, sat care oferea locuitorilor săi stăpânirea comună asupra unui teritoriu în care fiecare își putea exercita autoritatea prin intermediul obștii țărănești. Fiind o instituție politică ce permitea participarea directă la treburile sale oricărui dintre membrii satului, obștea sătească a avut de la început un profund caracter democratic, care cu timpul, odată cu accentuarea diferențierii economice și sociale dintre membri săi și cu restrângerea inevitabilă a sferei clasei conducătoare și-l va pierde treptat. Pentru o mai bună înțelegere a sensului al *obiceiului pământului* dar și a funcțiilor social-economice ale *obștii sătești* în viața satului devălmaș românesc studiile etno-sociologice întreprinse de H.H. Stahl precum și cercetările desfășurate de Școala

⁴H.H. Stahl, *Sociologia satului devălmaș*, ISR, București, 1947 / *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, Editura Academiei R.P. Române, București, p.39 “Satul devălmaș este un trup de moșie, a unui grup biologic închis, deseori legat prin rudenie sau ceata, trăind în gospodării familiale, asociate într-o obște care, prin hotărâri luate în adunările ei generale, are dreptul de a se amesteca în viața particulară a fiecărei gospodării, potrivit regulilor juridice ale devălmașiei și conform mecanismului psihic al obștei pe bază de tradiții difuze”

Sociologică de la București ne sunt de un mare ajutor.

Considerând că nu există un singur obicei al pământului ci “există tot atâtea obiceiuri câte sunt formele de organizare ale vieții sociale a satului în diversele lor faze de trecere de la satele organizate pe baza devălmașiei absolute și a stăpânirii locale la cele întemeiate pe o devălmașie inegalitară și stăpâniri de ocină, de tip umblător pe bătrâni, în cele trei variante ale lui, la cele care cunosc gospodăria țărănească individuală și până la cele de astăzi, cu cooperative agricole de producție”⁵, H.H. Stahl afirmă că obiceiul pământului este atât un sistem de autoadministrare și de reglementare a relațiilor dintre membrii obștii sătești cât și un cadru de fixare a condițiilor intelectuale și materiale ale procesului muncii. Dacă el este un cadru fundamental care condiționează activ procesul muncii în satul devălmaș, acest fapt ne este demonstrat înainte de toate de acel drept cutumiar, popular pe care el îl prevede și cu care însărcinează obștea sătească. Vorbim în acest caz de un drept cutumiar care s-a constituit și funcționează în legătură directă cu proprietatea și mai ales cu munca obștenilor. El presupune în primul rând dreptul de amestec al obștei în viața particulară a oricărei gospodării țărănești, drept care se manifestă fie ca posibilitate de a interzice sau a muta înstăpânirea privată asupra pământului, fie de a controla înstăpânirile asupra locurilor obținute în urma defrișărilor, destelenirilor, fie

⁵ H.H. Stahl, *Comentarii etnografice pe tema Plugușorului*, Revista de etnografie și folclor, București, 1965, Nr. 2, 424

de a autoriza împrumuturile provizorii ori donațiile acestora. În al doilea rând presupune dreptul de preferință al obștii la vânzarea și arendarea de bunuri și mai ales de pământuri. Acest drept cutumiar nu era însă aplicat de către oricine ci numai de adunările generale ale satelor, care în calitatea lor de instituții, vii, proteice și permanent adaptabile împrejurărilor (H.H. Stahl), constituiau atât trăsătura comună dar și garanția de unitate a comunităților sătești, în aparența unele destul de deosebite între ele. Adunările obștești aveau însă nu doar rolul de a delibera și rezolva litigii, ori pe acela de a transmite hotărâri și de a le executa (funcții juridice) ci și pe acela de a definitiva, de comun acord, muncile colective ce urmează a fi desfășurate de către membrii comunității (funcție economică).

Au existat însă cercetători care, în frunte cu H.H. Stahl, au afirmat că atât obștea sătească în ansamblu cât și adunarea obștească în particular (instituții care reprezintă cel mai bine relațiile sociale devălmașe) nu provin nici dintr-o anumită psihologie țărănească, nici din așa numitul obicei al pământului ci din anumite condiții materiale ale procesului muncii. Pentru aceștia obștea sătească considerată un efect al relațiilor de producție are în sânul comunității pe care o administrează mai degrabă un rol și o funcție economică și abia apoi ca urmare una socială-juridică și culturală.

Este adevărat că uneori ni se poate impune cu ușurință constatarea că cea mai mare parte a litigiilor care făceau obiectul judecății adunărilor erau legate în special de faptele de

munca.⁶ Noi nu putem însă să deducem de aici nicidecum că rostul fundamental al obștii țărănești este unul de factura economică. Din contră: faptul că litigiile economice fac obiectul proceselor juridice este un argument să susținem că mai degrabă fenomenele economice sunt condiționate de cele juridice și nicidecum invers. Pentru noi, obștea sătească și adunările sale obștești de vreme ce sunt organic legate de morala populară se dovedesc a fi mai degrabă condiționate de totalitatea cutumelor, tradițiilor, obiceiurilor și a practicilor existente în cadrul culturii populare, decât de specificul activităților concrete de producție ale țaranului român. Din condiționarea lor morală ar trebui să înțelegem că aceste două instituții ale obiceiului pământului au mai degrabă și în mod originar o funcție de cunoaștere⁷ decât una economică. Nu întâmplător de exemplu, în dreptul cutumiar, categoriile sociale și de vârstă ale țaranilor care participă la judecata obștească sunt de fapt categorii ale experienței specifice de cunoaștere înainte de a fi categorii sociale economice. Căci ce sunt înainte de toate *judecata cetei de bătrâni*, *judecata cetei de feciori*, ori *judecata plugarilor*, *a păstorilor* sau *a*

⁶ Adunările obștii puteau fi în acest caz autorități de autentificare ori de judecată a tranzacțiilor de bunuri și pământuri și aceasta fie în manieră indirectă și cu caracter moral prin intermediul opiniei publice sau a "gurii satului", fie în manieră directă și cu caracter juridic ca instanțe de drept local.

⁷ Orice morală este în același timp cadrul formal și necesar în care cunoașterea omului devine posibilă și se poate desfășura după toate felurile sale.

păcurarilor dacă nu forma de manifestare ale unui anumit orizont specific de cunoaștere și de competență la care se face apel pentru stingerea litigiilor provenite din conflictele de proprietate și de muncă. Dacă ceata de bătrâni era preocupată de litigiile ivite din “așezarea și încălcarea hotarelor” de “îndreptarea unor strâmbătăți de vecinătate”, ori “înscăunarea unor așezări noi” iar ceata de feciori de problemele organizării colindatului, a horei, a întrecerilor în muncă și mai ales a corijării tendințelor spre înavuțire, nepricepere ori lene, aceasta se întâmplă nu pentru că cetele în cauză erau determinate de interese economice ci din contră pentru că ele erau mobilizate de responsabilități datorate (re)cunoașterii realității vieții satului românesc prin intermediul categoriilor, obiceiurilor ori imperativelor ethosului comunității țărănești, forme de cunoaștere imediată ori mediată, manifeste în cadrul tradițional al obiceiului pământului.

Este cunoscut faptul că din pricina unor necesități ale propriei sale naturi omul este o ființă socială. Printre aceste necesități care *constrâng* omul să ducă o existență socială trebuie să enumerăm în principal pe cele ivite din nevoia sa de conservare biologică. E valabil pentru orice specie de animale faptul că, atunci când nu reușește să dezvolte un anumit grad de forță vitală care să-i asigure supraviețuirea, să dobândească forțe noi prin asociere, adică într-un cadru nou care îi permite

să acționeze într-un mod nou și original.⁸

Acest cadru este asigurat de “o obligativitate a vieții în comun care, așa cum ne spune Adler, este tot atât de naturală ca și obligativitățile pe care le impun oamenilor bunăoară climatul, protecția împotriva frigului, construcția de locuințe și altele de felul acesta”⁹

Fiind natural o ființă inferioară, omul nu a putut să supraviețuiască decât în condițiile vieții de grup, unde printr-o diviziune a muncii a învățat să asume și să ducă la bun sfârșit sarcini pe care indivizii izolați s-ar arăta incapabili a le suporta.

Dar acest fel social de a fi pe care omul îl are în comun cu celelalte specii animale, nu este specific lui. Asta pentru că existența socială a omului nu se lasă explicată doar de natura inferioară a acestuia și de nevoile biologice de conservare ale lui ci și de prezența în această natură a unui originar sentiment de comuniune socială¹⁰ dobândit ca

⁸A. Adler, *Cunoașterea omului*, Editura IRI, București, 1996, p.61: “Genul uman servește și el acestui scop al asocierii, organul psihic al omului fiind în totalitatea sa impregnat de condițiile unei vieți în comunitate. Darwin remarcase la timpul său că niciodată nu sunt de găsit animale slabe care să trăiască izolat. În rândul acestora trebuie trecut îndeosebi omul, din moment ce el nu este îndeajuns de puternic ca să poată trăi singur. El nu ar fi capabil să-i opună naturii decât o slabă rezistență, având nevoie de o mulțime de resurse ca să-și asigure existența.”

⁹ *Ibidem*, p. 60

¹⁰*Ibidem*, p. 64 ”(*Gemeinschaftsmensch*), omul care se achită de sarcinile care i se încredințează într-un mod general valabil, omul care a dezvoltat la sine *sentimentul*

urmare a cunoașterii regulilor imanente de existența a grupului în care trăiește. Existența socială specifică o datorează omul, așadar, nu neputințelor naturale și nevoii compensatorii de conservare și cunoașterii mediului său de existență precum și puterii provenită din aceasta, una emancipată de necesitățile biologice de a supraviețui.

Vom considera de aceea că "Obiceiul pământului" nu este atât un complex de tradiții produs de necesitatea biologică de supraviețuire a unui grup social ci un cadru de existența apărut ca efect al unei cunoașterii originare a condițiilor de existență survenită în sânul acestuia. De aceea apariția de exemplu în cadrul tradiției a acelor obiceiuri fundamentale de asociere în munca ale oamenilor ce s-au concretizat în forma tovărășiilor cu caracter agricol sau pastoral, a clăcilor, sezătorilor, nedeilor ori târgurilor este explicată nu atât de cauze de natură economică ori tehnica așa cum susține H.H. Stahl ci de existența unui prealabil sentiment de comuniune socială derivat din cunoașterea și mai ales din conștiința apartenenței la același familie, grup, comunitate sătească ori etnie, singurele care pot face cu puțință asemenea asocieri. Lipsa temporară a mâinii de lucru bărbătești, cauzată de sarcinile feudale, de obligațiile militare sau de munca din industria urbană, ori nevoia de a isprăvi într-un timp foarte scurt activități agricole posibile doar

de comuniune socială (*Gemeinschaftsgefühl*) în așa fel încât — după o expresie a lui *Furtmüller* — el „urmează regulile de existență ale societății omenești”

în anumite sezoane nu pot fi nicidecum cauze ale fenomenelor asocierii în muncă ci numai condiții suplimentare prin care munca în comunitate capătă o formă sau alta. Activitate profund socială¹¹, munca nu este cu puțință dacă pornește de la necesitățile biologice ale indivizilor pe care ea ajunge să le satisfacă, necesități care au mai degrabă un caracter conflictual, centrifug și izolator decât unul unificator și reconciliant ci de la cunoașterea și înțelegerea cadrului social în care oamenii își desfășoară existența, cadrul în care își găsesc loc atât instituțiile, cât și obiceiurile, normele și legile prin care acestea își dobândesc sensul și își impun realitatea.

O realitate care nu se lasă însă descoperită și înțeleasă în afara sentimentului de comuniune socială, un soi de *habitus* spiritual apărut și largit în urma cunoașterii și înțelegerii necesităților naturale și sociale care afectează viața omului.¹²

Pornind de la aceste considerații generale vom putea înțelege relația foarte strânsă, una

¹¹ H.H. Stahl, *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, vol. II, București, Editura Academiei, p.176: "Un om izolat e deci exclus de la orice activitate agricolă. El ia contact cu pământul și cu recoltele agricole doar prin atelierul său familial, care la rândul sau e integrat marelui colectiv sătesc"

¹² Una din formele cele mai semnificative de asociație de muncă o reprezintă întovărășirea între "fărtați", adică o asociație constituită în urma unui jurământ solemn între mai mulți membri ai comunității țărănești prin care aceștia intră într-o relație de rudenie de natură spirituală și își impun ca urmare a ei nu numai a se ajuta în viață ci și în muncă.

dușă până la identitate care exista între muncă și obiceiurile de asociere în muncă, singurele de fapt în care aceasta este cu puțință. Asocierile în muncă reprezintă de aceea “o manifestare a funcției de organizare colectivă a activităților productive în cadrul comunității rurale, manifestare a caracterului complex și colectiv al economiei sătești.”¹³, o formă originară de organizare a muncii.

Dacă ar fi să ne referim acum la formele colective de asociere prin care munca a devenit posibilă în cultura și societatea românească, atunci, în acest caz ar trebui să ne referim de trei mari categorii: a) asocierile în munca constituite după principiul muncii alternative, b) cele organizate după principiul întraajutorării. Pornind de la investigațiile de istorie culturală românească vom introduce în prima categorie: a.1) asocierile tradiționale cu caracter agricol, a.2) cele cu caracter pastoral, a.3) cele cu caracter meșteșugăresc, în cea de a doua categorie b.1) clăcile și b.2) șezătorile.

Răspândite aproape pe întreaga suprafață a celor 6 mari regiuni românești de la nord de Dunăre, adică acolo unde condițiile naturale au permis practicarea agriculturii, asocierile tradiționale cu caracter agricol au purtat în funcție de zona culturală în care se încadrau diverse nume, de la cele de *simbră* sau *simbrie* (în Moldova și Bucovina), la cele de *învoiala*, *spreșă*, *tovărășie*, *pe-ajutat* (în Muntenia și Oltenia) sau de *clacă*, *însoțire*, și de *ortăcie* (în Banat și în Transilvania). Dacă cauzele fundamentale ale apariției

acestor asociații tradiționale cu caracter agricol, am stabilit, le găsim în puterea creatoare a comunității țărănești ce însoțește și urmează fenomenelor originare de cunoaștere apărute în sânul acesteia, fenomene ocazionate de manifestările și descărcările directe ale bagajului categorial al ethosului în funcție de care un grup social își organizează viața, condițiile necesare prin care aceste asociații au îmbrăcat forme atât de diverse se arată însă a fi destul de numeroase, cele mai însemnate dintre ele fiind de natură geografică și demografică, socială și tehnică. Printre altele enumerăm aici forma reliefului, calitatea pământului și condițiile climaterice, lipsa temporara a mâinii de lucru, precum și felul relațiilor sociale implicate în producție, de la cele de rudenie la cele de vecinătate ori preferențiale, dar și condițiile legate de natura muncii propriu-zise, adică, de exemplu cele ale necesității unui ritm ridicat al operațiilor agricole, cele ale dificultății muncii și ale nevoii ridicate de forță de muncă. Toate acestea au determinat apariția așa numitor *tovărășii*, atât de necesare în activitățile de arat, prășit, îngrășat pământul, semănat, secerat, treierat ori transportat. Acestea mai putem adăuga însă și o altă categorie de condiții care contribuie și ele în mod decisiv la apariția asociațiilor tradiționale cu caracter agricol: condițiile psihologice. Nu este un secret pentru nimeni că munca în colectiv se face cu mai mult spor, că ușurința învățării este favorizată de exercițiul pe care îl desfășurăm în mijlocul semenilor, că deprinderile de muncă se fixează odată cu îndemnul și încurajările celorlalți.

¹³ A. Popescu, *op.cit.*, p.48

Dacă la acestea se mai adăugă și atmosfera de bună dispoziție și de veselie provocată de cântecele și strigăturile cu care de regulă țăranul își însoțea munca, înțelegem mai bine necesitatea caracterului asociativ al muncii.

Alcătuite dintr-un număr semnificativ de agricultori, conform cu natura muncii pe care o desfășurau, asociațiile acestea nu aveau de regulă un caracter viager (obiceiul este însă atestat mai cu seamă în vechile comunități agricole) ci erau întocmite fie pentru întreaga serie anuală a muncilor agricole, fie numai pentru unele dintre acestea, în funcție desigur de necesitățile de moment. Întovărășiții lucrau pe rând la fiecare din membrii asociației de muncă supunându-se datoriei de a respecta obligațiile asumate la intrarea în tovărășie, obligații care nu erau numai de natură economică ci în special de natură morală, nu doar de importanță personală ci de importanță socială. Astfel se face că nerespectarea angajamentelor înăuntrul acestor asociații de producție nu atrăgea doar necesitatea unor compensații materiale din partea păgubitorului pentru cei păgubiți ci și una de ordin moral, mai cu seamă cu cât în lipsa acestor compensații cel ce își încălca cuvântul dat în “învoială” era supus judecății publice suportând de la muștrarea morală a comunității până la excluderea sa din rândurile acesteia.

La fel ca și asociațiile de muncă cu caracter agricol, asociațiile de muncă cu caracter pastoral provin și ele din același cadru de organizare specific satelor devălmașe, cel al obștii sătești. Primele atestări istorice ale unei astfel de forme de asociere în

muncă le găsim în *Memoriile istorice ale contelui N. Bethlen* (1736) și în *Descrierea Moldovei* a lui D. Cantemir (1771). Ele pomenesc despre un soi aparte de obște, aflată sub conducerea a una sau două persoane, alese în funcție de virtuțile și de încrederea pe care acestea le aveau printre ceilalți proprietari de oi sau de vite. Rolul acestor conducători de obște era acela de a angaja ciobanii sau văcări precum și de a asigura respectarea învoielilor făcute între posesorii de animale. Ciobanii sau văcării erau angajați în primul rând pentru a se îngriji de animale, pentru a le mulge și numai rar pentru a se ocupa de prepararea produselor provenite de la acestea, ultima fiind o responsabilitate căzută de regulă în seama proprietarilor. În aceste condiții pentru serviciul lor ciobanii erau plătiți atât în natură cât și în bani, iar stăpânii de oi erau recompensați cu o cantitate de produse echivalentă cu cantitatea de lapte obținută de la animalele lor. Deși în cultura românească formele de asociere pastorale sunt destul de numeroase, vom aminti aici însă numai de una dintre acestea, care după noi este și cea mai semnificativă dintre ele. Este vorba de o formă de asociere în muncă a păstorilor transhumanți, anume cea a mocanilor bârsani organizată după un regim de viață profund comunitar, formă apărută încă de timpuriu în cultura română. Aici nu doar bunurile produse erau împărțite în mod egal, dar chiar și hrana, îmbrăcămintea ori cheltuielile necesare bunei întrețineri a stânii se distribuiau în același mod fiecăruia. Faptul că această formă de asociere în muncă era condiționată de apartenența la aceeași familie sau la

același neam, este din nou în viziunea noastră un argument ce susține teza potrivit căreia munca este condiționată întotdeauna de existența prealabilă a unor forme și a unui orizont de cunoaștere a mediului natural și social prin care ea devine cu putință. Dar aceste forme de cunoaștere care au creat veritabile spărturi în ordinea necesității universului natural și social nu sunt însă numai condiții care fac cu putință munca ci și condiții ale apariției unui nou mediu social, unul în care adunarea membrilor nu se face instinctual ci pe baza de înțelegere. Ca și asocierile agricole de muncă și cele pastorale aveau la baza învoiala și înțelegerea prealabilă a membrilor ei, înțelegere care deși era încheiata oral avea o influență mare și de durată în viața acestora.

Aceste asociații de muncă se dovedesc astfel cele mai vechi forme de comunitate socială, unele fundamentate atât pe cunoașterea, învoiala și înțelegerea reciprocă a membrilor lor cât și, ca efect, pe întraajutorarea acestora. Cu cât ele se fundamentează pe o cunoaștere mai profundă a necesităților naturale și sociale ale oamenilor ce le compun, cu atât ele sunt mai influente și mai binefăcătoare în viața acestora. Din acest punct de vedere vom considera asociațiile în muncă organizate după principiul întraajutorării superioare celor constituite după principiul muncii alternative: primele cer un grad mai adânc de cunoaștere și înțelegere a necesităților naturale și sociale din partea participanților la ele decât cele din urmă.

Dacă claca și șezătoarea, de exemplu, sunt emancipate de coerciția reciprocității în muncă, de

obligativitatea serviciilor echivalente între membrii comunității și presupun activitatea liberă a acestora, faptul are două cauze: pe de o parte prezența în sânul comunității a unui depozit conștient sau inconștient de cunoaștere a condițiilor existenței în general și care afectează mentalul fiecărui membru al comunității, pe de alta parte existența unui profund sentiment de comuniune socială trezit ca urmare a acestei cunoașteri. Datorită influenței pe care aceste două cauze le au în activitățile formelor de întraajutorare în muncă, vom putea spune despre acestea din urmă că ele sunt de fapt sursele originare din care provine și se alimentează cultura unei comunități.

Revenind la clacă și la șezătoare se cuvine să spunem că ele sunt principalele instituții de întraajutorare pe care cultura română a fost capabilă să le creeze de-a lungul timpului. Dar ce este de fapt claca și prin ce anume se deosebește ea de șezătoare? Claca este o formă de întraajutorare prin care o parte a comunității muncește în folosul unuia dintre membrii ei. Șezătoarea este în schimb o adunarea a membrilor unei comunități în care fiecare lucrează în cadru colectiv în folos personal. Amândouă însă departe de a organiza numai raporturi economice între membrii unei comunități au prin funcția ceremonială a darului (“a omeniei”) sau a ajutorului mutual¹⁴,

¹⁴ Marcel Mauss, *Eseu despre dar*, Editura Polirom, Iași, 1993, p.68 “...darurile nu servesc aceluiași scop pe care îl au comerțul și schimburile în societățile dezvoltate. Scopul este înainte de toate, unul moral. Obiectul creează între cele două persoane un sentiment de

rolul de a menține unitatea de existența a grupului social și astfel de a stimula sursa activității și creativității în cultura acestuia.

Cunoscute în întreg spațiul românesc și îmbrăcând diferite forme de la clăcile de tors, curățat, arat, prășit, secerat și până la cele ale “făcutului casei”, clăcile ascund o identitate foarte rar de întâlnit între cele patru funcții pe care ele le îndeplinesc ca instituții culturale: cea de cunoaștere, cea socială, cea de creație și cea de producție. O dovedesc în principal câteva din caracteristicile lor pe care le considerăm demne de remarcat. Clăcile nu sunt doar aducătoare de spor, nu doar că sunt organizate mai ales în zilele de sărbătoare când clăcașilor li se cere să întâmpine munca în haine de petrecere, dar ele nu sunt cu puțință fără a fi însoțite în același timp de muzică, de dans, de recitări și de povestiri de tot soiul. Iată de ce de exemplu clăcile de prășit se desfășurau întotdeauna în prezența lăutarilor, care mergeau înaintea celor care lucrau până când aceștia ajungeau să isprăvească treaba și puteau astfel să se dedice horei și ospățului cu care cele mai multe dintre sărbători se încheiau.

Nu alta este condiția culturală a șezătorii care se dovedește chiar mai mult decât claca un mediu de cunoaștere, creație și de punere în circulație a numeroase datini, obiceiuri tradiționale și alte norme ale vieții comunitare. Din această cauză despre ea putem spune că are în primul rând un caracter cultural profund, unul dovedit prin rolul pe

prietenie, iar dacă operațiunea nu are efect, totul este ratat...”

care îl joacă în cultura și în economia comunității, acela de conjugare a forțelor de muncă și de a dezlegare, stimulare și mobilizare a puterii de activitate a acestora.

Existând încă de la începuturile culturii românești și fiind răspândite ca și clăcile pe întreaga suprafață în care aceasta cultură a apărut și crescut, șezătorile erau organizate de către tinerii satului. Astfel fete sau flăcăi¹⁵ se adunau de regulă în serile de toamnă sau de iarnă într-o anumită casă a satului și lucrau fiecare pentru sine, însă alături de ceilalți atât la torsul lânii și a cânepei cât și de exemplu la curățatul porumbului și a mazării. Tinerii trăiau astfel într-o “*tovărășie* de muncă și de petrecere” aflată, credem noi, dacă nu la originea apariției culturii locale, atunci cu siguranță la răspândirea, adâncirea și creșterea ei. Faptul că la șezători tinerii veneau pentru “a auzi ce se mai petrece în sat și în lume” și mai ales pentru “a vorbi d’ale noastre, de nevoile vieții” ca “să avem spor la lucru” ne este de ajutor pentru a înțelege mai bine rostul fundamental al acestei forme de asociere în muncă și nu doar al ei: cel de a trezi prin cunoaștere sentimentul comuniunii sociale între participanți și de a debloca astfel puterea de activitate și de creativitate a lor.

Mai există însă o funcție a șezătorii. Cum în aceste tovarășii “participarea bărbaților era ocazională, însă prezența feciorilor era sistematică, existând o preocupare constantă a fiecărei fete de a aduce

¹⁵ Băieții spre deosebire de fete aveau mai degrabă rolul de a spune povesti, basme, ghicitori sau snoave și mai ales a cânta decât acela de lucra efectiv.

câte un fecior în vederea căsătoriei”¹⁶, vom putea înțelege de aici că șezătoarea este o formă de asociere ce pregătește omul și pentru nuntă. Ea este așadar atât un ceremonial ce aparține ciclului muncii, însă în același timp și unul aparținător ciclului vieții, adică încă o dovadă a unității existente în lăuntru culturii între muncă și viață. Numai trecând printr-un astfel de *mediu cultural de trecere*, tânărul devenea apt pentru căsătorie. Întreaga evoluție a personalității sale, a condiției sale sociale și familiale depindeau așadar de existența acestor instituții de asociere în muncă care de la început au avut rol fundamental în apariția, menținerea și dezvoltarea culturii în cadrul comunității sociale.

Toate aceste instituții fundamentale de asociere ale oamenilor însă s-au transformat de-a lungul timpului, evoluția istorică generală conducând treptat la degradarea lor și odată cu acestea la dispariția aceluia “obicei al pământului” din care ele făceau parte.

Astfel în cadrul culturii românești locul acestui “obicei al pământului” a fost preluat treptat de “legea statului”, adică de toate acele complexe de legi, norme, reguli și deprinderi prin a căror impunere forțată s-a urmărit organizarea formală, menținerea mecanică și dezvoltarea accelerată a vieții economice și sociale fundamentată însă nu pe unitatea culturală a membrilor ei ci pe competiția instinctuală dintre aceștia. Efectele s-au dovedit dramatice. Pătrunderea capitalismului și mai apoi a socialismului în viața culturală,

socială și economică a satelor ori târgurilor românești a dus la compromiterea unității culturale originare a comunității, la tensionarea și ruperea relațiilor sociale existente în lăuntru acesteia și în final la cel mai vizibil dintre efectele pe care societatea românească contemporană le resimte din plin astăzi: neputința și dificultatea de a munci.

Bibliografie selectivă:

1. Adler, Al., *Cunoașterea omului*, Editura IRI, București, 1996
2. Mauss, M., *Eseu despre dar*, Editura Polirom, Iasi, 1993
3. Mehedinti, S., *Civilizație și cultură*, Editura Junimea, Iași, 1986
4. Popescu, A., *Tradiții de muncă românești*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986
5. Tănase, Al., *Cultură și civilizație*, Editura Politică, București, 1977
6. Stahl, H.H., *Sociologia satului devălmaș*, ISR, București, 1947/
Contribuții la studiul satelor devălmașe românești, Editura Academiei R.P. Române, București, vol. I (1958), II (1959), III (1965)
7. Stahl, H.H., *Comentarii etnografice pe tema Plugusorului*, Revista de etnografie și folclor, București, 1965, Nr.2

¹⁶ A. Popescu, *op.cit.*, p.68

The traditional character of labour to the Romanian people

PhD.Assist. Cristinel TRANDAFIR,
University of Craiova
cristinel_nicu@yahoo.com

Gabriela MILITARU
“Ion Mincu” Technical College, Craiova
gabimi2003@yahoo.com

Abstract: *We will first try to show, through this article, that work was always an effect that appeared when the man unleashed his active powers through knowledge; and not an originating cause of the social and cultural life. Later we will try to present all the fundamental types of work that made possible production and activity in the Romanian society.*

Keywords: *labour, knowledge, initiation, culture, land's law, association, mutual help.*

The philosophy of ethos, as science of knowledge of the general and specific categories of a people, it investigates not just the artistic creation forms from the popular culture of this people, but also the work process with its all collective and traditional forms, corresponding to the historical stages of this culture. The occupations, the handicrafts and other traditional avocations are considered here as born hypostases of the popular creativity through which the members of one culture produce their material and spiritual goods.

If we see things this way, work becomes a fundamental problem in researching the ethos of one people. This way, we can see a whole tradition concerning the interpretation of the

labor phenomenon in the popular cultures starting with those which belong to W. Mannhardt and J.G. Frazer which accentuate the mythological function and components of the labor and going to those which belong to C.W. Sydow who pays attention more to the collective character of the work, being orientated to the social and psychological components of the habits that work implies.

Beside these visions, we can add two more ways that production can be interpreted by. These two perspectives showed up in the middle of the XXth century and concern the material components of the work processes (instruments, products, work systems) and the habits bound implied by this activities. Among the researchers who were interested in this last problem we remember here R. Beitl, R. Weiss and A. Leroi Gourhan. If for R. Beitl the country work is bound to the religious faiths and interdictions, and for R. Weiss work gets close to the nature and overtakes, by its playful function, its own practical goal of not being social tensioned, for Leroi Gourhan work is, through its technique and language, one extension of the biological evolution of the human being.

The labor phenomenon has been researched also by the Romanian intellectuals. N. Iorga, C.R. Motru, Simion Mehedinti or Lucian Blaga are among them. Iorga thinks that villages are those environments which conserve the best the essential categories of popular psychology and explains this by saying that these villages are at the same time “wellspring reservoirs of labor, honest and sacrifice”. C.R. Motru deepens Iorga’s conclusion and thinks that “the people from the Rumanian villages find itself under the tradition of collective labor”, the consciousness of being part of a community having an important role in constancy of working skills which are influenced by the tradition and the rules of the social life.

More than Iorga and Motru, Simion Mehedinti will try to explain entirely both the culture and the civilization of one people by its power and availability to work. The culture and the civilization represent “the labor of creating a people” so if we want to know a people we can only do it by knowing its “creation labor, starting with the tools, instruments and all the meaning of the material life”. That is because the conception about a people’s labor is reflected not only in its material life, but also in its spiritual one. This is why, in order to “coach a nation to one higher culture, you can only feed it from its own spiritual wealth, gathered through the ages by its ancestry”, wealth in which the work traditions have a very important place.

“If the labor and the tool are the ethnographic criteria thereupon we can judge the basement of one people’s life, the labor’s school is the

only way a human society can raise, no matter which phase its in. Every person should be, first of all, a worker in the full sense of the word”¹

These thoughts are bound to what we can read in Karl Marx’s creation for which labor has both a practical and intellectual character. Though these two appear to develop one against the other, once “in the social division of work, the contradiction between the physical and the intellectual labor have caused a tear between the material and the spiritual elements of the cultural creation, meaning they are unequal and conflicting, they reciprocal and necessarily interims and interplay”². This is because the spiritual elements of the culture have developed in time and being correlated with the material elements. According to these theories the beginnings and the evolution of culture could be explained by the tools and the technique’s genesis.

If labor is very important when it comes to the emergence of the culture and civilization, it is still not enough. And this is because labor is far from being the people’s main activity. Labor is something secondary and its powers, resources and possibilities come from knowledge. This is why we can say that in order to become able to work you have to be able of knowledge. C. Levi-Strauss’ anthropological studies and J. Piaget’s psychological studies confirm our considerations. Also,

¹ Simion Mehedinti, *Civilizație și cultură*, Junimea Publishing House, Iași, 1986, p.73

² Al. Tanase, *Cultură și civilizație*, Politica Publishing House, Bucharest, 1977, p. 73-74

Leroi-Gourhan agrees. For him, each labor tendency focus in its self one technique, some technological procedures but also some imaginary categories or symbolic representations which take shape in rite and myth, representations which are knowledge born data through which the human being has succeeded to maintain a hole in the causal and predetermined world order he lives in. Although, according to E. Leach, the human activities can be classified in biological, technical or spiritual activities, only the last ones are truly specific to the human being in some conditions. It has to pass some time and the natural impulses and needs have to be known until the spiritual nature will stop function as a substitute or a compensatory form and will start to itself freely as gestures, plastic, music and art, generally.

If these expressive actions, as E. Leach names them, have all biological or technological origins, not every knowledge or understanding attempt of them is going to fail in case it can not sustain its explanation starting from these origins. This actions and superior expression forms' study, that we are going to name culture, can be done without situating ourselves in the middle of these conditions of technical and material life of the agents and producers and without explaining them. This is possible due to the fact that those pure forms of expression could detain by themselves the meaning and the sense through which they can be understood, assumed and presented as mobiles both in labor and the other activities. Though the meaning of their sense is happening slow motion, these intuitions are

never absent from one collectivity's life. They are presented under different imperative forms and constraining norms which compensate the lack of knowledge and understanding that people have facing the content of these intuitions. But if the understanding of these meanings and original intuitions can happen far from the material and technical condition of the society, the explanation of these moral norms, values and imperative formulas will always depend on these last ones. This is why, the acquaintances and the procedures used in labor as much as the ethical values implied can only be explained in the middle of the concrete life of the agents and producers which promote them.

It is well understood that within a popular ethos these meanings play the part of fundamental categories, so that the other categories can be considered secondary and historical. The organic corpus of the latter is constituted through what we usually call « tradition » or « custom », which is a common background of knowledge, habits, beliefs and even norms, updated and driven by various folkloric acts and habits with a local and circumstantial complexion. As long as the tradition will not be discovered, understood and known as related to the vital necessities which created it, it will become a sort of an embarrassing « sacred stock », an ideal coercion, immutable to some extent, that will condition both the social behaviours and the material and spiritual creation, from within the unconscious.

The labour habits particular to any popular culture are to be placed within this tradition. We will further

investigate the labour habits specific to the Romanian culture.

The indubitable character of the Romanian's social life, especially in the countryside, was ensured by the Romanian culture through the institutions, norms, and the organizational schemes of the existence in general, some of which being concentrated on the specific social, political and economical traditions. These traditions have resisted and have been maintained until today, as expected, by containing the fundamental categories of the Romanian ethos. But they don't necessarily acknowledge the archaic character of the Romanian social life, as they "preserve a mentality and a community tradition of support and mutual helping the spirit of social solidarity, this being one of the means that made possible the resistance in front of historical tests"³

If we wish to get into and to know the depths of these cultural traditions in an attempt to understand, for example, their labour habits, we should start by studying a very important phenomenon, which we consider to be intimately linked to the fundamentals of the Romanian culture, the so called "the land's custom". The "land's custom" is an organic complex of rules, customs and habits that has a constituent and regulating role in the Romanian's life, be it within the family, the community or the society to which it belongs.

But this "land's custom" cannot be studied unless related to its originating environment, which is the

³A. Popescu, *Tradiții de muncă românești*, Științifică și Enciclopedică Publishing House, Bucharest, 1986, p.40

conjoint possession Romanian village⁴. The village offered its inhabitants a collective ownership over a territory, and the authority belonged to the commune. The commune was a political institution which allowed each village member to participate in the decision process, having, in the beginning, a highly democratic character that will be lost later, when the economical and social differences between members would accentuate. The ethno-sociological research of H. H. Stahl and of the Bucharest Sociological School are very helpful for a better understanding of the "land's custom", and also of the social and economical functions of the commune in the conjoint possession Romanian village.

H.H. Stahl asserted that the land's custom is both an auto-administration and regulating system between the members, and also a frame for setting the intellectual and material relations, considering the fact that there isn't a single land custom. In fact, "there are as many land customs as the forms of organizing the village's social life, during the village's transformation from the

⁴ HH Stahl, *Sociologia satului devălmaș*, ISR, București, 1947 / *Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, Academia R.P.Române Publishing House, Bucharest, p.39 : "The village is a joint property of the estate of a closed biological group, often linked by family, people living in family, associated in a community that, through decisions taken in its general meetings, have the right to interfere in private life of each household, according to legal rules and according to psychological mechanism of diffuse community-based traditions "

conjoint possession Romanian village until today”⁵

If the land’s custom is a fundamental frame which is actively conditioning the labour process in the conjoint possession type of village, this is first demonstrated by the customs law it foresees and with which the land’s custom enforces the commune. We are talking here about a customs law that was constituted and is functioning as directly linked to the property and particularly to the people’s labour.

This implies, in the first place, the commune’s right to be involved in any rural establishment; whether it is the possibility to forbid or to move the private ownership of the land, or to control the ownership of the land obtained through deforesting, or the authorization of temporary ownerships, or donations. Then, it implies the communes’ decision right over the selling and leasing of the goods and the land. This customs law is only carried into effect by the village’s general assemblies, seen as alive, protean and adaptable institutions (H.H. Stahl). These assemblies are the common trait and also a guarantee of the unity of the village communities, which are different in their appearances. The general assemblies had the role of counselling and solving litigations, or the role of transmitting and executing decisions (juridical function), and also the role of finalizing, in mutual agreement, the collective work that are to be further developed by the

⁵ H.H. Stahl, *Comentarii etnografice pe tema Plugătorului*, Review of Ethnography and Folklore, Bucharest, 1965, Nr.2, 424

community members. (economical function).

Some researchers, Stahl being one of them, stated that the commune in general and the general assembly in particular (institutions which represent the conjoint property village’s relations) do not originate from a rural psychology, not even from the land’s custom, but from some material conditions of the labour process. For these researchers the commune is an effect of the production relations in the community it administrates, and its main role is economical, and only then it is social, juridical and cultural.

It is a fact that most of the time the litigations solved by the assemblies were related to the labour facts⁶. But we cannot state, from here, that the main role of the commune was economical. Contrariwise, the fact that the economical litigations are solved through law is an argument that sustains the theory that the economical phenomena are condition by the juridical and not the other way around. To us, the commune and its assemblies, being connected to the popular morals, turn out to be conditioned by the customs, traditions, habits and practices that exist within the popular culture ; more than being conditioned by the actual production activities of the Romanian peasant. From this moral conditioning we should understand that these

⁶ Community meetings could be in this case the court authorities authentication or transactions of goods and land and it is the indirect way and moral character through public opinion or in a direct way and in legal manner.

institutions of the land's custom have primarily a knowledge function⁷, not an economical one. This is the reason why, in the customs law, the social and age categories of the peasants that participate to the general assembly are actually categories of the knowledge experience, before being social and economical categories.

The horde of old people, the horde of young people or the horde of ploughmen is the manifestation of a specific knowledge which is appealed in order to extinguish the litigations from the conflicts due to property and labour. The horde of old people was preoccupied about the litigations provoked by the "bounds position", while the horde of young people was preoccupied about how to organise the round, and to correct the avid tendencies or the lousiness. This was happening because the hordes were mobilised by their responsibilities due to the recognition of the village's life reality through the categories, the habits or the ethos' imperative knowledge forms, manifested within the traditional land habit. Because of the necessities of its nature, the human being is a social human. Among these necessities which constrain the human being to live a social life we have to enumerate those which come from the biological need of conservation. This goes also for any specie of animal. When it can not develop a certain vital force in order to survive, it gets new forces by association, meaning in a new

⁷ Any moral is at the same time the formal and necessary cadre in which the man's knowledge becomes possible.

environment which allows it to act in the most original way possible.⁸

This environment is assured by "the obligatorily of living together, which, as Adler would say, it's as natural as the obligativities imposed to people by the climate, the protection against the cold, the houses construction".⁹

Being an inferior being, the human being could only survive in the middle of the group, where, by one labour division, he learned to assume and to finish his duties that isolates people could not accomplish.

But this social way of being that the human being has it in common with the other species it's not specific to him. This is because the social existence of the human being can not be explained just by his inferior nature or by his biological needs of conservation. The social existence can be explained by the presence in this nature of one born feeling of social communion¹⁰ obtained as a result of knowing the immanent rules of existence of the group he lives in. The human being owes his social existence to the environment knowledge or to the power that comes with it, one power which left behind the biological needs of surviving.

In consequence, the "land's habit" it not just a complex of traditions generated by one social group's biological need of surviving.

⁸ A. Adler, *Cunoașterea omului*, IRI Publishing House, Bucharest, 1996, p.61: "The human genius serves to the association's goal, the man's psychical organ being filled with the conditions of one life lived in community"

⁹ *Ibidem*, p. 60

¹⁰ *Ibidem*, p. 64

It is also one existence environment emerged as a result of one born knowledge of the surviving conditions. This is why the emergence of those fundamental habits of association in labour that people have and which became the friendships with agrarian accents can be explained not just by economical or technical causes (as H.H. Stahl would say) but by the existence of one social feeling of social communion which comes from the conscience of belonging to one and the same family, group or ethnic group. The temporary lack of men's labour, caused by their need to accomplish their military duties, can not be the causes of the labour association, but it can be the additional condition through which the labour in community can have one form or another. The labour can not be done if it begins from the biological needs of the human being. It can only be done if it starts from the knowledge and the understanding of the social environment in the middle of which the people do their activities. This environment is the place where the institutions, the habits and the rules belong.

Starting from here, we can understand the relation between the labour and the habits of labour association. The habits of labour association represent "the manifestation of the function of collective organization of the productive activities in the middle of the rural community, one manifestation of the complex and collective character of the village economy"¹¹, one original form of labour organisation.

If we were to refer to collective forms of association through which the labour has become possible in the Rumanian culture and society, we would refer to the categories.

a). the labour associations constituted by the alternative labour criteria,

b). the labour associations constituted by the mutual help criteria.

Among the components of the first category we can count: a.1) the agrarian traditional associations, a.2) the pastoral traditional associations, a.3) the handicraft traditional associations. Among the components of the second category we can count: b.1) clăcile b.2) sezătorile

The agrarian traditional associations are spread everywhere on the six Romanian regions and they have different names such as "simbră" or "simbrie" (in Moldavia and Bucovina), "sperga", "tovărășie" (in Muntenia and Oltenia) or "clacă", "ortăcie" (in Banat and Transylvania). The reason for which these agrarian traditional associations were created is the creative power of the village community. Other factors which have contributed are the relief, the land's quality, also the social factors such as: the blood relations, the neighbourhood relations, also the difficulty of labour. The psychological conditions have also their role because working in collectivity is much easier, people can teach one on another, and encouragements are also helping people's labour. Joy and happiness could be added to these factors to fulfil a well done work. This is how we can understand the necessity of the associative character of work.

¹¹ A. Popescu, *op.cit.*, p. 48

The associations were formed by several peasants who were used with the whole annual labour or just for a part of it. The companions were working abreast for every member of the labour association complying with the obligations they accepted once they have entered in the association. Those obligations were not just economical, but also moral, not just personal but also social. Overriding those obligations was punished not just with material setoffs, but also with moral setoffs. The person overriding the obligations was being exposed to the public judgement suffering the moral reproof or even the exclusion from the association.

The pastoral traditional associations, as well as the agrarian traditional associations, derived from the same organisation cadre specific to joint property village, *obşteă satească*. The first historical attestations of this kind of labour association can be found in "Earl N. Bethlen's Historical Memories" (1736) and in "Description of Moldavia" by D. Cantemir (1771). These books talk about some particular, administered by one or two persons, chosen function of their virtues and the trust people could invest in them. Their role was to contract shepherds and cattlemen and to assure the compliance made by the animal possessors. The shepherds and cattlemen were contracted especially in order to take care of the animals, to milk them and rarely to prepare the products derived from them. This last responsibility was the owners' duty. For their job, the shepherds were paid both in nature and money, and the sheep's owners were recompensed with the products quantity equivalent

with the milk quantity obtained from their animals. The most important pastoral association in Romanian is the association of the transhumant shepherds organised after one communitarian life style, a type well known in the Romanian culture. Here, not only the products were equally divided, but also the food, the clothes and the expenses necessary to the pen's maintenance. This association form was conditioned by the membership to the same family and this sustains the thesis which says that labour is conditioned by the prior existence of some knowledge forms and one horizon of the natural and social environment through which labour becomes possible.

Both the pastoral associations and the agrarian associations are based on prior arrangement and understanding between their members. Though the understanding was oral, it had a big and permanent influence on the people's lives.

These communities are the oldest forms of social community. They are based on knowledge and arrangement, also on mutual understanding and help. More they are based on a profound knowledge, more they become influential and helping. This is why we can consider the labour associations based on mutual help superior to those based on alternative labour. The first ones comparing to the second ones need a more profound knowledge and understanding of the natural and social necessities from their members.

If the unpaid collective labour and the meeting for work and fun, for example, are emancipated from the coercion of mutual labour, from the binding of the equivalent services

between the community members and they assume their free activity, this fact has two causes: the presence of one conscious or unconscious deposit of knowledge of the existence conditions which affect the mental of every member of the community or the existence of one profound social community feeling which is awake due to this knowledge. Because of the importance that these two causes have in the activities of the mutual help forms in labour, we can say they are the sources from which derives and fuels one community's culture.

The unpaid collective labour and the meeting for work and fun are the main institution of mutual help that the Romanian culture was capable to create along the time. But what is the unpaid collective labour and how is it different from the meeting for work and fun? The unpaid collective labour is a mutual help form through which a part of the community works in the benefit of one community's member. The meeting for work and fun instead is an assembly of the members of one community in which everyone works in common for its own benefit. Both, beside of organising just economical rapports between their members, have the ceremonial function of a gift ("of humaneness") or of the mutual help¹². They have also the role of sustaining the existence unity of the social group and by that they stimulate the activity and the creativity source in the group's culture.

Among the unpaid collective labour types we can count the unpaid

¹²M. Mauss, *Eseu despre dar*, Editura Polirom, Iași, 1993, p.68

collective labour of spinning, of cleaning, of ploughing, of weeding out and of harvesting. They have 4 main functions that they accomplish as cultural institutions: the knowledge function, the social function, the creation function and the production function. They are not just bringing material wealth, they are not just organised for festivities when people dress up in fest clothes, and they are also joined by music, dance, recitations and stories. The unpaid collective labour of weeding out were always joined by fiddlers who were walking in front of the people working until they finished their labour.

The meeting for work and fun's cultural condition is even more than that an environment of knowledge, creation and promoting the customs, the traditional habits and other norms of the community life.

The meeting for work and fun existed from the very beginnings of the Romanian culture and were outspreaded just as unpaid collective labour on the entire surface where the Romanian culture has appeared and grown. The meetings for work and fun were organized by the village's youth. In this manner, the girls and the lads¹³ were usually gathering on the autumn or winter evenings, in a certain house in the village and were working each for his own, but together with the others at spinning the wool or hemp. Thus the youth was leaving in a work and fun camaraderie that might be the origin of the local culture at least a mean to deepen and

¹³ Boys unlike the girls had the role to tell the stories, jokes and readers, rather than working.

to grow the local culture. We can better understand the fundamental propose of this type of labour by understanding the fact that this meetings the young ones were coming here to gossip and to talk about their own issues. This type of labour has activated a propose to the social communion through knowledge.

There is still a function of the meeting for work and fun. At all this meetings the presence of the men was scarce but the lads came every time so the girls could meet them. "This type of meetings could also prepare the youth for the future marriages"¹⁴. So the meeting was not only about work, but about life itself proving the unity between the labour and life within the Romanian culture. Only by running over this passage rite could the young man fit for marriage. So the evolution of his personality and his social status depended on this type of institution. All this fundamental institution through which people have gathered have developed in time, the land's law slowly disappearing and being replaced by the man's law by which we understand all those laws, norms, regulations and habits by which the formal organisation of the social-economical life was based; but based not on the association, but on competition. The effects were dramatic. The capitalism and the socialism penetrated the cultural, the social and the economic life of the Romanian villages, leading to the disintegration of the community's original cultural unity. The same thing happened with the existing social relations and all of these lead to one of the most visible effects that the

Romanian society can fill today: the inability and difficulty to work.

References:

1. Adler, A., *Cunoașterea omului*, IRI Publishing House, Bucharest, 1996
2. Mauss, M., *Eseu despre dar*, Polirom Publishing House, Iași, 1993
3. Mehedinti, S., *Civilizație și cultură*, Junimea Publishing House, Iași, 1986
4. Popescu, A., *Tradiții de muncă românești*, Științifică și Enciclopedică Publishing House, Bucharest, 1986,
5. Tănase, Al., *Cultură și civilizație*, Politica Publishing House, Bucharest, 1977
6. Stahl, H. H., *Sociologia satului devălmaș*, ISR, București, 1947/*Contribuții la studiul satelor devălmașe românești*, Academia R.P. Română Publishing House, Bucharest, vol. I (1958), II (1959), III (1965)
7. Stahl, H.H., *Comentarii etnografice pe tema Plugusorului*, Review of Ethnography and Folklore, Bucharest, 1965, Nr.2

¹⁴ A. Popescu, *op.cit.*, p. 68

Corporația globalizată: Schimbare de valori, schimbare de imagine

Conf. univ. dr. Eugenia UDANGIU
Universitatea din Craiova
eudangiu@yahoo.com

Rezumat: *Această lucrare încearcă să demonstreze că, odată cu globalizarea corporației, au loc schimbări fundamentale în „comportamentul” ei economic și social. Dacă percepția noastră va rămâne tributară vechii imagini a corporației legată de un anumit teritoriu, relativ ușor controlabilă și interesată de mediul social în care evoluează, atunci este posibil ca realitatea să ne ia complet prin surprindere.*

Cuvinte cheie: *dilema prizonierului, responsabilitate, control*

Cel mai faimos joc de sumă nulă, cel de tip *dilema prizonierului*, are în forma sa clasică doi jucători și un „arbitru” care împarte pedepsele și recompensele. Rezultatul optim al jocului, când ambii jucători obțin recompensa maximă, este atins atunci când decizia prizonierilor, aflați în imposibilitate de a comunica, se bazează pe *încredere reciprocă*¹.
Teste experimentale

¹ Exemplul tipic de joc și recompense asociate este următorul: doi prizonieri, suspectați de comiterea unei crime, sunt ținuți separat și anchetați. Dacă nici unul nu recunoaște fapta sunt puși în libertate; dacă unul tace iar celălalt mărturisește, cel care a tăcut primește o pedeapsă severă iar celălalt este recompensat; dacă ambii depun mărturie unul împotriva celuilalt, ambii vor fi pedepsiți. Strategia pur rațională îi face pe prizonieri să rateze libertatea.

extensive, desfășurate în condiții de laborator, au demonstrat că studenții în economie, spre deosebire de cei din oricare alt domeniu, sunt în mod constant înclinați să ajungă la rezultatul suboptim al jocului deoarece decizia lor se bazează exclusiv pe *calculul rațional*. (McLean, 1996/2001, p. 140)

Este ușor să încercăm să ne imaginăm doi „corporate actors”, doi actori sociali „agregați”, corporația și societatea civilă de exemplu, și un arbitru care veghează asupra respectării regulilor jocului și care este desigur „statul” sau „guvernământul”. Analogia poate părea ușor forțată dacă ne gândim că în realitate cei trei actori în discuție poartă negocieri continue, așadar comunică în permanență unul cu celălalt. Dar jocul de tip „dilema prizonierului” a fost generalizat pentru parteneri cu interacțiuni recurente, în cadrul așa – ziselor „superjocuri”, și a fost aplicat la forme de interacțiune de tip „negociere” atât în cazul organismelor comerciale cât și în cazul celor politice (cursa înarmărilor, politica veniturilor, acorduri de tip GATT, acorduri pentru reducerea poluării). Continuând așadar analogia de mai sus, trebuie spus că, aproximativ acum o jumătate de secol, caracteristicile celor trei actori au început să se schimbe dramatic astfel încât și locul lor în cadrul jocului pare să se modifice.

Corporația tinde să-și perpetueze imaginea construită începând cu a doua jumătate a secolului XIX, astfel încât începe să crească distanța dintre percepția noastră asupra ei și realitatea actuală. De aceea, într-o lume a schimbărilor rapide și nu de puține ori dramatice continuăm să căutăm strategii de dezvoltare durabilă, deși durabilitatea înseși începe să se sustragă definițiilor obișnuite. Acum aproximativ o sută de ani, corporația era indisolubil legată de marea birocratie care făcea posibilă producția de bunuri și servicii de standardizate, relativ ieftine și de mare serie. Pentru acest tip de producție de „mare volum” corporația investea în active tangibile (fabrici, utilaje, depozite, laboratoare etc.), și angaja un număr mare de muncitori și cadre medii de conducere, fiind astfel principala poartă de intrare spre clasa de mijloc. Se poate afirma despre „vechea” corporație americană, de exemplu, că a demonstrat puterea economică a națiunii, a făcut faima competitivității americane și a creat puternica clasă de mijloc. (Reich, 1991/1996). Toate acestea au fost însă posibile deoarece ea era puternic legată de un teritoriu național și de un stat al cărui simbol devenea deseori. De pe la mijlocul secolului XX susține Robert Reich, vechea corporație nu mai este decât o „fațadă” în spatele căreia mișună o mulțime de grupuri și subgrupuri descentralizate care încheie tranzacții cu unități răspândite în toate colțurile lumii. Din acest moment, imaginea noastră despre corporație începe să aibă din ce în ce mai puține puncte comune cu o realitate empirică

deosebit de complexă și schimbătoare².

Societatea civilă, prin instituțiile și organizațiile ei specializate reușise, în timpurile clasicismului corporatist, pe de o parte, să denunțe public externalitățile negative produse de marea organizație în domeniul sănătății publice, sănătății mediului sau drepturilor civile și să ceară măsuri de reducere a lor, iar pe de altă parte beneficia direct de rentabilitatea corporațiilor naționale. Destinul economic al societății era legat direct de rentabilitatea corporațiilor sale și

² Exemplul lui Reich (*op. cit.*, p. 90-91) este cât se poate de revelator: Great American Corporation va produce o nouă minge medicinală, putem afla din presa de afaceri. Ce înseamnă însă acest lucru? Mingea va fi concepută de un grup, compania A, care, din punct de vedere formal face parte din GAC, dar funcționează independent, după o idee preluată de la compania B, separată juridic de GAC. Mingea a fost fabricată și asamblată de compania C ai cărei angajați folosesc echipamentele și tehnica din Taiwan și Hong Cong; a fost ambalată de compania D, distribuită de compania E și comercializată de compania F; companiile G și H au împrumutat banii pentru proiect și au vândut deja titlurile de proprietate altor companii; companiile I și J vând mingea în centrele lor de sănătate; compania K se ocupă de problemele juridice iar L de reclamă; compania M este proprietara fabricii unde a fost asamblată mingea, iar N este proprietara mașinilor. În sfârșit, compania W ține contabilitatea și administrează beneficiul net plus amortizările, iar X, Y și Z se ocupă de deplasări, comunicații și logistică. Ce este de fapt Great American Corporation, unde se află valoarea reală a afacerii și cum se distribuie riscurile?

viceversa. Astăzi, această dublă dependență devine din ce în ce mai incertă deoarece, în epoca „modernității fluide” se pare că asistăm la sfârșitul „angajamentelor reciproce” între supraveghetori și supravegheați, între muncă și capital, lideri și adepți, majorități „așezate” și elitele nomade și extrateritoriale. (Bauman, 2001) Debilizarea legăturilor sociale nu se produce doar între subsistemele societății ci și între indivizi³, făcându-l pe Alain Touraine să ne avertizeze că ne apropiem de „sfârșitul definirii ființei umane ca ființă socială” (Touraine apud Bauman, *ibid.*, p24) Spațiul dezbaterii publice reale pare din ce în ce mai gol, în pofida proliferării vorbăriei la ore de maximă audiență, în timp ce interesul public se reduce treptat la curiozitate în privința vieții private a politicianilor și starurilor din show-biz, iar problemele sociale se reduc la probleme personale, punctuale și nonaditive. În aceste condiții ce putere de negociere și de supraveghere mai poate avea ceea ce

³ Problemele individualizării în perioada tranziției postcomuniste, observă L. Vlăsceanu (2007, p. 123), sunt legate de conflictele identitare generate la rândul lor de fragmentarea, reconstrucția și multiplicarea posibilităților de recompunere identitară. Acest proces este însă valabil pentru tot spațiul culturii vestice deoarece „individualizarea” ca aptitudine practică și realistă de autoafirmare pare a fi umbră de ceea ce Bauman numește „individualitate ca destin”, însingurare, cu alte cuvinte, datorită fisurii apărute între dreptul la autoafirmare și capacitatea de a controla condițiile sociale care fac posibil acest drept.

numeam până acum „societate civilă”?

Statul, fie și în ipostaza sa minimală de arbitru al jocului social, pare a mai avea legătură doar cu gestionarea *percepției* publice asupra spațiului social, nu cu definirea unui spațiu al solidarității și controlului politic. Granițele sale au devenit perfect permeabile pentru capitalurile financiare care nu numai că sunt aproape de necontrolat dar exercită presiuni uriașe și amenință cu retragerea dacă guvernul nu răspunde favorabil solicitărilor. Guvernământul este constrâns așadar să desfășoare o adevărată artă a seducției față de capacitățile investiționale ale corporațiilor, fie ele interne sau externe, deși această distincție își va pierde rapid din relevanță, și să reziste eroic tentativelor de șantaj și corupție. În această situație, gestiunea spațiului național ca spațiu al interesului general și al solidarității nu mai este posibilă deoarece profesionalizarea intereselor dizolvă politica într-o mulțime de înfruntări particulare și concentrează atenția pe depășirea situațiilor punctuale și pe soluționarea problemelor conjuncturale. (Guhanno, 1993/1995) De aceea se vestește, poate pripit dar nu fără temeii, „moartea națiunii”, „moartea politicii” și „moartea democrației” privită ca un „contract social care precede și depășește contractele individuale”. (*ibid.*)

Revenind acum la „dilema prizonierului” se pare că este nevoie de o redistribuire a personajelor în analogia făcută: arbitrajul jocului, distribuirea sancțiunilor și recompenselor este mai la îndemâna corporației decât a statului care, la fel ca societatea civilă, se află mai

degrabă în situația de „prizonier”. Cât despre *încredere*, ingredientul care ar putea apropia rezultatele interacțiunii de o soluție optimă, nu mai poate fi vorba nici măcar între actorii individuali, deoarece aceasta s-a construit în jurul unor valori comune care, printre altele au făcut posibilă funcționarea piețelor, de exemplu, dar de care *homo oeconomicus* s-a debarasat încet, încet, pe parcursul istoriei sale. Să fie oare aceasta o veste proastă? Adevărul este că nu putem spune cu certitudine. Ceea ce putem însă afirma este faptul că, în noile condiții, nu putem vorbi de responsabilitate corporatistă pentru că ar însemna ca aceasta să și-o definească singură în condițiile în care „contractul social” tinde să se fragmenteze într-o cascadă de contracte individuale, bazate pe reguli ce decurg mai degrabă din raționalitatea economică decât din raționalitatea socială. Aceasta din urmă este mult mai complexă și include ca o componentă de bază ceea ce Weber numea *Wertrationalitat*, adică acțiunea rațională în raport cu valorile. Ori, valorile modernității tind să fie acum înlocuite de cele ale postmodernității despre care nici chiar promotorii lor nu par a ști prea multe, în ciuda proliferării etichetelor gen „valori postmaterialiste” sau „postdeontologice”.

Bibliografie selectivă:

1. Bauman, Zygmunt, *Modernitatea lichidă*, Editura Antet, 2001
2. Cooper, Robert, *Destrămarea națiunilor – Ordine și haos în secolul XXI*, Editura Univers Enciclopedic, București, 2003/2007

3. Guehnno, Jean – Marie, *Sfârșitul democrației*, Editura Cristal, București, 1993/1995
4. McLean, Ian, *Oxford. Dicționar de politică*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1996/2001
5. Reich, Robert, *Munca națiunilor*, Editura Paideia, București, 1991/1996
6. Vlăsceanu, Lazăr, *Sociologie și modernitate – Tranziții spre modernitatea reflexivă*, Editura Polirom, Iași, 2007

Globalized Corporation: Value and Image Change

Ph.D Reader Eugenia UDANGIU
University of Craiova
eudangiu@yahoo.com

Abstract: *This paper tries to demonstrate that concurrently with corporation globalization there are fundamental changes to its economic and social "comportment/behaviour. If our perception will be tributary to the old image of corporation related to a certain territory, relatively easy to control and interested in the social environment where it evolves, then it is possible that reality will take us completely by surprise*

Key words: *the prisoner's dilemma, responsibility, control.*

The most beautiful game of a null sum, the one of the *prisoner's dilemma* has in its classical form two players and a "referee" who hands out punishment and reward. The optimum result of the game, when both players are given the maximum reward, is obtained when the decision of the prisoners, who cannot communicate, relies on mutual *trust*¹. Experimental extensive tests done in laboratory conditions have proved that economics students in

¹ The typical example of the game and rewards associated is as follows: two prisoners, suspected of committing a crime are held separately and questioned. If none of the acknowledges the deed, they are both free, but if one is silent and the other speaks, they are severely punished while the other one is rewarded; if both give evidence against one another, both will be punished. The sheer rational strategy makes both prisoners miss the chance of being released.

contradistinction with any other domain students are constantly inclined to obtain the below optimum result of the game because their decision is based on the rational calculus exclusively (McLean, 1996/2001, p.140). Exemplul tipic de joc și recompense asociate este următorul: doi prizonieri, suspectați de comiterea unei crime, sunt ținuți separat și anchetați. Dacă nici unul nu recunoaște fapta sunt puși în libertate; dacă unul tace iar celălalt mărturisește,

It is easy for us to try and imagine two "corporate actors", two socially "aggregate" actors for example the corporation and the civil society, and a referee who watches over the observance of the game rules and who certainly is "the state" or "the government". The analogy might seem slightly far-fetched if we think that the three actors under discussion continue their negotiations, hence they permanently communicate to each other. But the "prisoner's dilemma" type of game was generalized for recurrent interaction partners, within the so-called "supergames" and was applied to forms of interaction of the "negotiation" type as regards both commercial and political organs (arms race, income politics, GATT type treaties, pollution reduction accords). Consequently, in the spirit of the above mentioned analogy, we must say that about half a century ago, the characteristics of the three actors started to dramatically

changed so that even their place within the game seems to be changing.

The Corporation tends to have its image perpetuated, image that has been built up since the second half of the 19-th century, so that the distance between the way we perceive it and the nowadays reality has been increasing. That is why in a world of rapid changes, and rather often dramatical ones ,we continue our search for strategies to lead to a steady development although steadiness itself has begun to elude the ordinary definitions. About one hundred years ago, corporation was solidly connected to the great bureaucracy that made possible the goods production and standardized services, relatively cheap mass production. For this type of “mass” production the corporation used to invest in tangible assets (factories, equipment, warehouses, laboratories etc.) and hire a large number of workers and undergraduate leading staff, thus becoming the main entrance gate to the middle class. One can state that the ”old” American corporation, for instance, has demonstrated the economic power of the nation, made the American competitiveness famous and created a strong middle class.(Reich,1991/1996) However, all this was possible because corporation was strongly connected to a national territory and a state the symbol of which it often stood for. Since the second half of the 20-th century, according to Reich, the old corporation is nothing else but a “façade”, behind which there are a multitude of decentralized groups and subgroups that conclude transactions with units everywhere in the world. From that moment on, our image of

corporation has begun to have fewer and fewer points in common with a remarkably complex and changing empirical reality².

The Civil society, on the one hand, through its specialized institutions and organizations, was successful in publicly denouncing the negative externals produced by the large organization in the domain of public health care, and that of the health of the environment or in the domain of civil rights in demanding some action to be taken in order to

² The example of Reich (cited works,pp.90-91) is remarkably illustrative. Great American Corporation will manufacture a new medicinal ball, which can be found out from the business newspapers. What does it mean? The ball will be designed by a group .A company which, formally belongs to GAC, but it functions independently, after an idea taken over from B company, juridically separated from GAC. The ball was manufactured and assembled by C company, the employees of which use the equipment and technique of Hong Cong and Taiwan, it was packed by D company, delivered by E company; G and H companies have borrowed the money for the project and have already sold the royalties to other companies; I and J companies have the ball in their health centres; K company takes care of the legal problems and L company of advertising; M company is the owner of the factory where the ball was assembled, and N is the owner of the equipment. At last, W company keeps books and administers the net profit and the redemption funds, and X,Y and Z deal with the business trips, communications and logistics. What is in fact Great American Corporation, where is the real value of this affair and how are the risks distributed?

reduce them, and, on the other hand, civil society directly benefited from the national corporations profitability. The economic destiny of the society was directly connected to the profitability of its corporations and vice versa. Today this double dependence has become more and more uncertain because in the epoch of "fluid/liquid modernity" it seems we witness the end of "the mutual commitments" between the supervisors and the supervised, between labour and capital, leaders and followers/proselytes, "settled" majorities and nomad, extraterritorial elite.(Bauman,2001) The weakening of the social relations/connections does not take place only among the subsystems of the society but also among individuals³,which made Alain Touraine warn us that we are approaching "the end of the definition of the human being as a social one".(Touraine apud Bauman, ibid., p.24)The space of the real public debate seems to be ever emptier in spite of proliferating talky-talks at peak hours whereas the public interest is gradually falling, turning into curiosity concerning the private life of the politicians and the show-biz stars, and the social problems are becoming personal, individual oriented and irrelevant. Under these circumstances what power of negotiation and supervision can the up-to -now called "civil society" has?

³ The problems of particularization during the postcommunist transition, according to L. Vlasceanu (2007,p.123) are related to the identity conflicts caused in their turn by the breakup, reconstruction and multiplication of the possibilities of recomposing the identity.

The State, be it in its minimal hypostasis of the social game referee, seems to have some connections only with the control over the public *perception* of the social space, and it seems to no longer define a space of solidarity and public control. Its borders have become perfectly permeable to the financial capitals which are not only almost uncontrollable but they also bring high pressure to bear and threaten that they will withdraw if the government does not give an answer favourable to their requirements. The government is thus compelled to make use of exceptional skills to persuade either the internal or external corporations to make investments, although this distinction will quickly become irrelevant and the government will also have to heroically resist the blackmailing and corruption attempts. Under this circumstance the management of the national space as space of general interest and solidarity is no longer possible because of the interests professionalization turns politics into a multitude of private confrontations and focuses one's attention on surpassing the particular situations and solving the circumstantial problems. (Guhanno, 1993/1995) That is why, maybe in too great a hurry but not without any reason, "the demise of nation, politics and democracy" is heralded, the death of democracy being regarded as "a social contract that precedes and surpasses the individual contracts"(ibid)

Coming back to "the prisoner's dilemma"it seems that the characters in the previously made analogy will have to play different parts as the

corporation is better fit for the role of the referee to give sanctions and rewards whereas the state just like the civil society is more likely in the position of “the prisoner”. As for *trust*, the ingredient that could make the results of the interaction come closer to an optimum solution, one cannot even speak about it as it is no longer present among the individual actors, as *trust* was built up around some common values ,which, among other things, made it possible for the markets to run. But *homo oeconomicus* has freed from it alongside his history. Could it be bad news? The truth is that we cannot be sure of it. What we can assert is the fact that under the new circumstances, we cannot speak about corporate responsibility because it would mean that the corporation itself could define it in the conditions “the social contract” has begun to split up into a cascade of individual contracts based on rules that would sooner result from economic rationality than social rationality. The latter is much more complex and includes as a fundamental component what Weber called *Wertrationalitat*, that is the rational action as against the values. But nowadays the values of modernity are being replaced by the values of postmodernity about which, not even their promoters seem to know much, in spite of the proliferation of such labels like “postmaterialistic values” or “postdeontological values”.

References:

1. Bauman, Zygmunt, *Modernitatea lichidă*, Antet Publishing House, 2001

2. Cooper, Robert, *Destrămarea națiunilor – Ordine și haos în secolul XXI*, Univers Enciclopedic Publishing House, Bucharest, 2003/2007

3. Guehno, Jean – Marie, *Sfârșitul democrației*, Cristal Publishing House, Bucharest, 1993/1995

4. McLean, Ian, *Oxford. Dicționar de politică*, Univers Enciclopedic Publishing House, Bucharest, 1996/2001

5. Reich, Robert, *Munca națiunilor*, Paideia Publishing House, Bucharest, 1991/1996

6. Vlăsceanu, Lazăr, *Sociologie și modernitate – Tranziții spre modernitatea reflexivă*, Polirom Publishing House, Iași, 2007

Comunicarea religioasă virtuală

Prep. drd. Veronica ION
Universitatea din Craiova
veronikaion@yahoo.com

Abstract: *Prin acest studiu se examinează relațiile dintre modernizarea tehnologică și utilizarea religioasă a Internetului, urmărind să evidențieze rolul Internetului în practica religioasă și modul în care răspândește informațiile religioase, mobilizează credincioșii și adoptă practici religioase. De asemenea, acest studiu ilustrează efectele pozitive și negative ale Internetului asupra comunicării religioase, încercând să răspundă la întrebarea dacă Internetul este acceptabil pentru păstrarea valorilor religioase ale unei comunități sau reprezintă o amenințare pentru credința lor.*

Cuvinte cheie: *Internet, comunități religioase, comunicare religioasă, spațiu virtual*

În societatea actuală are loc un proces dinamic care obligă domeniul comunicării să devină pe zi ce trece din ce în ce mai complex și mai rapid. Noul acaparează cu ușurință ceea ce este deja consacrat, solicitând în permanență atingerea unui alt nivel al sistemelor și proceselor de comunicare.

În acest context, comunicarea religioasă capătă o valoare deosebită, în sensul încercării permanente de conștientizare a omului cu privire la dimensiunea sa personală, atât la nivel individual, cât și social. Problema comunicării omului cu divinitatea este una de mare importanță pentru fenomenul religios, de aceea structurile generale ale

comunicării omului cu divinitatea au fost analizate în nenumărate tratate și studii ale istoricilor religiei.

Confruntat cu exigențele societății, comunitățile religioase tind să-și fixeze obiective ambițioase, prin intermediul cărora să satisfacă nevoi tot mai numeroase și diverse. Prin capacitatea de accesare a unei largi varietăți de informații și relaționare a persoanelor, noile tehnologii bazate pe instrumentele Internet-ului (website-uri, chat rooms, e-mail, messenger, blog, forum, platforme web) pot fi folosite ca o cale de comunicare între reprezentanții bisericii și credincioși.

Locul și rolul religiei în spațiul virtual a fost evidențiat în numeroase studii care au subliniat atât avantajele, cât și dezavantajele utilizării Internetului în procesul de comunicare religioasă.

Investigând relația dintre religie și mediul virtual, s-a observat o relație de interdependență între gradul de religiozitate al unui popor și cel de utilizare a Internetului.

Astfel, pornind de la ideea că Internetul întruchipează în mare măsură o viziune secularizată, s-a constatat că persoanele religioase utilizează într-o măsură mai mică Internetul. Cercetătorii cred că există un *ethos* al Internetului, care descurajează indivizii cu orientare religioasă să folosească mijloacele de comunicare virtuale.

De asemenea, Internetul este văzut ca o amenințare la adresa

credințelor religioase, deoarece promovează valori diferite de cele susținute de biserică. Astfel, câștigul material, libertatea de gândire și acțiune, devin principii importante în definirea vieții spirituale a individului și a comunității religioase.

Un alt aspect controversat este reprezentat de faptul că, Internetul a introdus elemente străine în conținutul și practica religioasă tradițională. El este reprezentat drept o *armă ideologică*, care folosindu-se de propriul sistem de valori poate să reconfigureze gândirea religioasă a unei comunități și astfel să servească drept punct de plecare pentru numeroase conflicte interreligioase, învățături false sau conturarea de portrete greșite privind o anumită credință.

Pierderea autorității religioase tradiționale constituie o altă posibilă amenințarea a utilizării în masă a Internetului. Acesta devine o sursă de subminare a sistemului religios prin promovarea continuă de noi învățături religioase, care contestă legitimitatea și utilitatea celor deja consacrate în viața religioasă a comunității.

De asemenea, experiența religioasă virtuală este considerată a fi diferită de cea reală, deoarece implică o detașare spațială și fizică de cei din jur, absența unui sentiment real de timp petrecut în comun, precum și lipsa unei memorii culturale. Astfel, treptat se formează o comunitate fragmentată, cu un grad scăzut de coeziune socială și cu o slabă reprezentare în comun a ritualurilor tradiționale, precum și a gradului de participare și experiență a identității colective. Prin urmare, religia pierde din esența sa, cea care o definește și o

reprezintă ca măsură a conștiinței colective și sociale.

Alte cercetări vorbesc de o modelare spirituală a tehnologiei, care evidențiază faptul că tehnologia este încorporată într-un proces social de negociere între indivizi sau grupuri care în mod inevitabil, o modelează după propriile dorințe și valori. În sens general, se poate vorbi de o tehnologie a culturalizării, în timp ce în sens restrâns se subliniază o spiritualizare a internetului. Acesta în calitate de principală sursă de informare religioasă, modelează continuu viața spirituală a societății, devenind o problemă pentru grupurile religioase tradiționale.

Într-o societate în plină schimbare, biserica este obligată să-și modernizeze învățăturile și acțiunile, folosind-se mai ales de tehnologia modernă virtuală pentru a comunica cu oamenii și a-și răspândi învățătura sa de credință. Astfel, Internetul devine un loc potrivit pentru experiențe spirituale autentice, fie prin furnizarea de informații la momentul potrivit, fie prin accentuarea sentimentului de devotament religios.

Comunitățile religioase folosesc și modelează Internetul în funcție de propriile convingeri religioase și practici culturale. El este construit ca parte a misiunii lor religioase contemporane, pentru a servi nevoilor comunității religioase și a obține un loc în cadrul comunității religioase globale, prin promovarea tradițiilor religioase, facilitarea contactului cu grupuri de persoane și mediatizarea.

Comunitățile virtuale religioase au fost împărțite în comunități „de întărire”; comunități „reformatoare”;

comunități „ale luptei pentru Adevăr” și comunități „fără frontiere”¹.

• *Comunitățile de întărire* sunt acele comunități care reprezintă valorile și învățăturile unei confesiuni religioase particulare și urmăresc să întărească convingerile comune ale credincioșilor.

• *Comunitățile reformatoare* sunt comunitățile orientate spre valorificarea și descoperirea continuă a adevărului religios, aparținând unei confesiuni specifice. Aceste comunități sunt orientate spre dezbateră sau revendicarea identității confesionale religioase.

• *Comunitățile luptei pentru Adevăr* sunt acele tipuri de comunități care luptă pentru validarea propriilor dogme și a practicilor religioase, pentru a le impune prin dezbateră și negociere comunității.

• *Comunitățile fără frontiere* sunt formațiuni interconfesionale specifice spațiului occidental, care încearcă să valorizeze experiența spirituală comună și trăirile emoționale ale individului.

De asemenea, există patru tipuri de public pentru site-urile religioase. În primul rând este vorba de credincioșii practicanți, care caută de câteva ori pe săptămână materiale cu caracter religios și pentru care Internetul reprezintă un instrument util suplimentar care sporește angajamentul lor spiritual față de credința lor. Ei sunt optimiști cu privire la potențialul spațiului virtual

de a îmbunătăți viața religioasă, dar în același timp, se tem de capacitatea Internetului de a face rău altora prin răspândirea de materiale considerate eretice.

Cea de-a doua categorie îi cuprinde pe cei care și-au schimbat religia și doresc să-și lărgescă orizontul de cunoaștere religioasă, Internetul reprezentând sursa primară de documentare. Aceștia sunt înclinați să vorbească critic despre mișcarea sau organizația religioasă din care au făcut parte.

A treia categorie se referă la cei care aparțin unei minorități religioase, identificându-se cu acele grupuri religioase reduse din comunitățile locale sau cele care au fost discriminate ca urmare a convingerilor lor. Ei sunt interesați de utilizarea mediului virtual pentru a întâlni persoane de aceeași credință și a face schimb de informații religioase.

Ultima categorie face referire la cei care au o apartenență religioasă, dar care caută pe site informații utile privind programul slujbelor, evenimente importante din viața religioasă locală și națională, surse de documentare cu privire la învățăturile și problemele de credință.

Comunitățile religioase virtuale se folosesc de mijloacele de comunicare virtuale - predici audio și video, felicitări online, mărturii, muzică, videoclipuri, biblia online, poezii, biografii, devoționale, știri, informații - pentru a-și prezenta tradițiile și credințele religioase, a dezbate teme teologice și a informa pe oameni cu privire la propriile învățături.

Unele dintre cele mai comune tipuri de activități religioase online sunt: slăvirea în biserici virtuale,

¹ Pentru mai multe informații vezi Zenobia Niculiță, *O tipologie a comunităților virtuale religioase de orientare creștină*, Revista Inovația Socială, Vol. 2, Nr. 1/2010 (ianuarie-iunie) p.18

ritualuri on-line (cum ar fi rugăciunea și pelerinajele virtuale) și activități misionare online.

Multe forme de ritual religios coexistă online cu sute de locuri de adorație online. Un exemplu este apariția de bisericilor sau templelor virtuale, care se folosesc de limbajul și imaginile unei clădiri tradiționale pentru a oferi vizitatorilor un cadru de cunoaștere și apartenență.

Bisericile online au devenit noi forme de simulare a experienței religioase, așa cum se întâmplă în viața reală. Ele reprezintă o alternativă la biserica tradițională pentru persoanele care doresc o creștere spirituală, pentru cei aflați în imposibilitatea fizică de a merge la biserică, pentru cei care doresc să cunoască o metodă flexibilă de a introduce învățătura biblică în viața lor, pentru persoanele aflate în căutarea de materiale de studiu pentru a fi utilizate în legătură cu activitățile bisericii lor de origine. De asemenea, pe lângă serviciile interactive, se folosesc de lectura religioasă de zi cu zi și înregistrări, predici video reale, forumuri și camere de discuții și informații privind respectivul cult religios.

Church of Fools (Biserica de Nebuni) a fost un site online experimental, care a fost implementat în 2003, timp de câteva luni, la inițiativa Bisericii Metodiste din Marea Britanie, fiind continuarea unui proiect anterior de succes Ship of Fools (Corabia Nebunilor). Vizitatorii au posibilitatea de a se deplasa într-o biserică virtuală, folosindu-se de un personaj și să participe la slujbă, condusă de preoți sau pastori reali, care apar sub denumirea de "avatar". Oamenii se pot conecta de oriunde

din lume și pot să se roage, să îngenuncheze, să cânte, să bată clopotele bisericii. De asemenea, participanții pot să vorbească cu ceilalți participanți, să asculte slujba, fiind încurajați să continue ritualul prin cadouri colectate, inclusiv prin SMS.

În ultimii ani, s-a constatat că, oamenii preferă resursele spirituale virtuale deoarece sunt mai ușor de găsit online și facilitează accesul la studiul religios și materiale educaționale religioase, dar și la rugăciune și alte materiale devoționale în comparație cu ceea ce este disponibil în realitate. De aceea, au fost construite site-uri cu scopul de a facilita experiența religioasă, care pun la dispoziția vizitatorilor rugăciuni, meditații sau pelerinajele virtuale. Astfel, ritualurile comune includ și pelerinajele virtuale, care implică vizite virtuale în locuri tradiționale, cum ar fi un pelerinaj la Ierusalim

(www.virtualjerusalem.com), pentru a explora informații culturale și religioase sau chiar un "e-mail rugăciune" pentru a fi plasat în fisurile din Zidul Plângerii din Ierusalim.

În comparație cu practica religioasă reală, cea transmisă prin Internet, este "individuală și asincronică, adică credinciosul poate să înceapă rugăciunea când vrea el și cum vrea el, avansând sau lăsând în urmă ce nu îl interesează printr-un simplu click. Pe majoritatea site-urilor, afișarea rugăciunii dorite este însoțită de o muzică, ceea ce

contribuie la recreerea atmosferei familiare din biserică”².

Totuși, există pagini web în care poți posta on-line o rugăciune, care apoi este trimisă la grupuri de rugăciune din întreaga lume. Persoana care are nevoie de ajutor nu trebuie să se identifice, ea fiind rugată să completeze un formular și să aleagă motivul cereri respective. Majoritatea rugăciunilor sunt de ordin personal și îndreptate spre familie sau prieteni.

De asemenea, numeroase comunități religioase și-au construit site-uri de discuție, cu scopul de a-l ajuta pe individ să găsească răspunsuri la întrebările care îl frământă. Acest serviciu de ”consiliere spirituală” este activ 24 de ore din 24 și este condus fie de preoți, cu aprobarea ierarhilor, fie de persoane dornice să-și împărtășească gândurile și trăirile spirituale. În prezent, numeroase culte religioase au apelat la acest gen de site-uri, cu scopul de a răspunde la întrebările credincioșilor și a clarifica problemele pe care le ridică Internetul, ca de exemplu, corespondența virtuală, în lumea musulmană, dintre o fată sau băiat.

Internetul a devenit cea mai accesibilă modalitate prin intermediul căruia noile grupări religioase se poate face cunoscute, își pot răspândi învățătura și pot comunica cu cei interesați. Obiectivul lor este de a oferi informații viitorilor adepți, a-și răspândi credința și a-i converti. Recrutare online include formarea de grupuri pentru a-i informa pe oamenii

despre religia lor și comunitatea religioasă, formarea de camere de discuții individuale (chat rooms) sau aderarea la o listă de e-mail, cu scopul de a impune o prezență religioasă în acest grup de utilizatori online.

Noi forme religioase au apărut și prin modificarea și adaptarea vechilor credințe la acest mediu digital. ”Religii antice, cum ar fi Wicca și religii noi, cum ar fi *technopăgânism* -neopaganism sărbătorit într-un context tehnologic-s-au adaptat și ele mediului virtual”³.

Evenimente religioase naționale și internaționale sunt difuzate în direct pe Internet, atât prin intermediul unor site-uri special construite, cât și prin urmărirea programelor TV cu specific religios, care au transmisiune și pe Internet. Acestea sunt adresate persoanele care nu pot merge la biserică din cauza unor impedimente fizice, dar nu sunt acceptate de către instituțiile religioase ca o alternativă a mersului tradițional la biserică.

Cu ajutorul Internetului, s-au construit comunități religioase misionare, care urmăresc sensibilizarea indivizilor la posibilitățile de implicare și ajutorare prin intermediul spațiului virtual.

Site-urile sunt construite în așa fel încât ”să convingă vizitatorul să nu abandoneze navigarea: prezintă teme foarte actuale, au o abordare care nu trădează apartenența, oferă materiale spre informare avizate de specialiști recunoscuți în domeniu”⁴. Acestea urmăresc facilitarea

² Radu Petre Mureșan, *Provocările internetului și Apostolatul Media-Revoluția Internetului*, Sursă: www.creștinortodox.ro

³ Heidi Campbell, *Religion and the Internet*, Sursă: www.accessmylibrary.com

⁴ *Idem*

interacțiunii cu cei interesați și să realizeze un fel de legătură spirituală sau de convingere privind credința și practica religioasă autentică.

Internetul a modelat profund multe aspecte ale vieții noastre, inclusiv religia. Deși religia virtuală nu va înlocui comunitățile religioase sau de credință, ea deja a revoluționat viața religioasă. Influențele sunt atât pozitive cât și negative. Pe de o parte ne oferă o *piață a învățăturilor religioase*, deschizând căi în fața căutărilor spirituale și construirea de rețele religioase misionare, pe de altă parte există temeri privind deșurubarea și divizarea spirituală a religiilor și practicilor și pierderea autorității religioase tradiționale. Astfel, se pune în mod firesc întrebarea dacă Internetul este o modalitate de banalizare a sacralului sau constituie suportul neașteptat al spiritualității care tinde să se adapteze noilor mijloace ale erei tehnologice?

Bibliografie selectivă:

1. Dinu, M., *Comunicarea. Repere fundamentale*, Editura Algos, București, 2000
2. Lubac, Henri de, *Meditație asupra bisericii*, Editura Humanitas, București, 2004
3. Vladu, Nicolae, *Biserica și mass-media*, Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Bucureștilor, 1999
4. Wach, Joachim, *Sociologia Religiei*, Editura Politom, Iași, 1997
5. Bălașa, Nicolae, *Comunicare și înțelegere*, Editura Neweast, 2005
6. Willaime, Jean-Paul, *Sociologia religiilor*, Institutul European, Iași, 2001
7. Leb, Ioan Vasile, *Biserică și implicare. Studii privind istoria*

Bisericii Ortodoxe Române, Editura Limes, Cluj, 2000

8. Mureșan, Radu Petre, *Provocările internetului și Apostolatul Media-Revoluția Internetului*, Sursă: www.creștinortodox.ro

9. Niculiță, Zenobia, *O tipologie a comunităților virtuale religioase de orientare creștină*, Revista Inovația Socială, Vol. 2, Nr. 1/2010 (ianuarie-iunie)

10. Campbell, Heidi, *Religion and the Internet*, Sursă: www.accessmylibrary.com

La communication religieuse virtuelle

Prep.drd. Veronica ION
Université de Craiova
veronikaion@yahoo.com

Résumé: *Par cette étude on examine les relations entre la modernisation technologique et l'utilité religieuse de l'Internet, en essayant de mettre en évidence le rôle de l'Internet dans la pratique religieuse et la manière de propager les informations religieuses, de mobiliser les croyants et d'adopter des pratiques religieuses. Cette étude montre aussi les effets positifs mais aussi négatifs de l'Internet sur la communication religieuse, en essayant de répondre à la question si l'Internet est capable de garder les valeurs religieuses d'une communauté ou s'il représente une menace pour leur croyance.*

Mots clé: *Internet, communautés religieuses, espace virtuel communication religieuse*

Dans la société actuelle, il y a un procès dynamique qui oblige le domaine de la communication de devenir plus complexe et plus rapide à travers les jours. Le nouveau accapare facilement tout ce qu'il est déjà consacré, en sollicitant en permanence d'atteindre un autre niveau en ce qui concerne les systèmes et les processus de communication.

Dans ce contexte, la communication religieuse acquiert, une valeur tout à fait spéciale, dans le sens de toujours essayer de faire conscientiser l'homme en ce qui concerne sa dimension personnelle, au niveau individuel mais aussi social. Le problème de la

communication de l'homme avec la divinité présente une grande importance pour le phénomène religieux, c'est pour cela que les structures générales de la communication entre l'homme et la divinité ont été analysées dans d'innombrables traités et études d'histoire de la religion.

Confrontées avec les exigences de la société, les communautés religieuses ont la tendance de fixer leurs objectifs ambitieux, par l'intermédiaire desquels elles puissent satisfaire leurs besoins de plus en plus nombreux et divers. Par la capacité d'accéder une large variété d'informations et de relations entre les personnes, les nouvelles technologies basées sur les outils de l'Internet (web sites, chat rooms, e-mail, Messenger, blog, forum, plateformes web) peuvent être utilisés comme une voie de communication entre les représentants de l'église et les croyants.

Le lieu et le rôle de la religion dans l'espace virtuel ont été révélés dans beaucoup d'études qui ont souligné tantôt les avantages que les désavantages de l'utilisation de l'Internet dans le processus de communication religieuse.

En investiguant la relation entre la religion et l'espace virtuel, on a observé une relation d'interdépendance entre le degré de religiosité d'un peuple et celui d'utilisation de l'Internet. Ainsi, à partir de l'idée que l'Internet

symbolise dans une grande partie une vision sécularisée, il a été constaté que les personnes religieuses utilisent l'Internet dans une mesure plus faible. Les chercheurs croient qu'il y a un *ethos* de l'Internet, qui décourage les individus qui ont une orientation religieuse d'utiliser les médias virtuels.

L'Internet est aussi considéré comme une menace pour les croyances religieuses, parce qu'il il promeut des valeurs différentes de celles soutenues par l'église. Ainsi, le bénéfice matériel, la liberté de pensée et d'action, deviennent des principes importantes pour définir la vie spirituelle de l'individu et de la communauté religieuse.

Un autre aspect controversé est représenté par le fait que l'Internet a introduit des éléments étranges dans le contenu et la pratique religieuse traditionnelle. Il est représenté comme une *arme idéologique*, qui en s'utilisant de son propre système de valeurs peut reconfigurer la pensée religieuse d'une communauté, et ainsi qu'elle serve comme un point de départ pour de nombreux conflits interreligieux, de faux apprentissages ou la mise en évidence des portraits erronés en ce qui concerne une certaine croyance.

La perte de l'autorité religieuse traditionnelle constitue une autre possible menace de l'utilisation de l'Internet. Celui-ci devient une source de saper du système religieux par le permanent développement des apprentissages religieux, qui contestent la légitimité et l'utilité des ceux qui sont déjà consacrés dans la vie religieuse de la communauté.

Par ailleurs, l'expérience religieuse virtuelle est considérée

comme différente de celle réelle parce qu'elle implique un détachement spatial et physique d'autrui, l'absence d'un sentiment réel de temps passé ensemble, mais aussi le manque d'une mémoire culturelle. Ainsi, se construit peu à peu une communauté fragmentée, avec un baissé degré de cohésion sociale et avec une faible représentation en commun des rituels traditionnels, et aussi du degré de participation et d'expérience de l'identité collective. Donc, la religion perd de son essence, celle qui la définit et la représente comme mesure de la conscience collective et sociale.

D'autres études parlent d'un modelage spirituel de la technologie, qui met en évidence le fait que la technologie est incorporée dans un processus social de négociation parmi les individus ou les groupes sociaux qui, la modélisent inévitablement selon leurs propres désirs et valeurs. Généralement, on peut parler d'une technologie de la diffusion de la culture, tandis que particulièrement, est renforcée une spiritualité de l'Internet. Cette qualité d'être la principale source d'information religieuse, modèle toujours la vie spirituelle de la société, en devenant un problème pour les groupes religieux traditionnels.

Dans une société qui se trouve dans un plein changement, l'église est obligée de moderniser ses apprentissages, en utilisant surtout la technologie moderne virtuelle pour communiquer avec les individus et pour disperser son apprentissage sur la croyance. Ainsi, l'Internet devient un lieu opportun pour les expériences spirituelles authentiques, soit par la distribution des informations au moment indiqué, soit par le

renforcement du sentiment de dévotement religieux.

Les communautés religieuses utilisent et modèlent l'Internet selon ses propres croyances religieuses et pratiques culturelles. Il est construit comme partie de leur mission religieuse contemporaine, pour servir aux besoins de la communauté religieuse et pour obtenir un lieu dans la communauté religieuse globale, par la promotion des traditions religieuses, la facilitation du contact avec des groupes de personnes et la médiatisation.

Les communautés virtuelles religieuses ont été divisées en communautés de „renforcement”, communautés „réformatrices”, communautés „de la lutte pour la vérité” et communautés „sans frontières”¹

• *Les communautés de renforcement* sont celles qui représentent les valeurs et les apprentissages d'une confession religieuse particulière et qui poursuivent à renforcer les croyances communes des croyants.

• *Les communautés réformatrices* sont les communautés orientées vers la valorisation et la découverte continue de la vérité religieuse, en appartenant à une confession spécifique. Ces communautés sont orientées vers le débat ou la revendication de l'identité confessionnelle religieuse.

• *Les communautés de la lutte pour la vérité* sont ce type de communautés qui luttent pour la validation de leurs propres dogmes et des pratiques religieuses, pour les imposer à la communauté par le débat et négociation

• *Les communautés sans frontières* sont des formations interconfessionnelles spécifiques à l'espace occidental, qui essayent de valoriser l'expérience spirituelle commune et les vécues émotionnelles de l'individu.

D'ailleurs, il y a quatre types de publique pour les sites religieux. Premièrement, il s'agit des croyants pratiquants, qui cherchent quelques fois par semaine des matériels avec un caractère religieux et pour lesquels l'Internet représente un outil utile supplémentaire qui augmente leur engagement spirituel vers leur croyance. Ils sont optimistes en ce qui concerne le potentiel de l'espace virtuel pour faire progresser la vie religieuse, mais en même temps, ils ont une crainte pour la capacité de l'Internet de faire mal aux autres par la distribution des matériels considérés comme hérétiques.

La deuxième catégorie comprend ceux qui ont changé la religion et qui souhaitent élargir leur horizon de connaissance religieuse, l'Internet en représentant la source primaire de documentation. Ceux-ci ont la tendance de critiquer le mouvement ou l'organisation de laquelle ils ont fait partie.

La troisième catégorie fait référence aux personnes qui appartiennent à une minorité religieuse, en s'identifiant avec les groupes réduits qui se trouvent dans les communautés locales et qui ont

¹ Pour plusieurs informations, voir Zenobia Niculiță, *O tipologie a comunităților virtuale religioase de orientare creștină*, La revue: Inovație Socială, Vol. 2, Nr. 1/2010 (janvier - juin) p. 18

été discriminés pour leurs croyances. Ils sont intéressés de l'utilisation du milieu virtuel pour rencontrer des personnes qui ont la même croyance et pour partager les informations religieuses.

La dernière catégorie se réfère à ceux qui ont une appartenance religieuse, mais qui cherchent sur les sites des informations utiles en ce qui concerne le programme des services divines, des événements importantes de la vie religieuse locale et nationale, des sources de documentation en ce qui concerne les apprentissages et les problèmes de croyance.

Les communautés religieuses virtuelles utilisent des médias virtuelles – des prêches audio et vidéo, des cartes postales en ligne, des confessions, de la musique, des vidéos, la Bible en ligne, des poésies, des biographies, des nouvelles et des informations – pour présenter leurs traditions et leurs croyances religieuses, pour débattre des thèmes théologiques et informer les gens sur leurs propres apprentissages.

Quelques types d'activités religieuses on-line parmi les plus connues sont : le louange dans les églises virtuelles, les rituels on-line (comme la prière et les pèlerinages virtuelles) et des activités missionnaires on-line.

Beaucoup de manières de rituel religieux coexistent en ligne avec centaine de places d'adoration on-line. Un exemple c'est l'apparition des églises ou des temples virtuels qui s'appuient et utilisent le langage et les images d'un bâtiment traditionnel pour offrir aux visiteurs un cadre de connaissance et d'appartenance.

Les églises en ligne sont devenues des nouvelles formes de

stimulation de l'expérience religieuse, comment se passe aussi dans la vie réelle. Elles représentent une alternative à l'église traditionnelle pour les personnes qui souhaitent un développement spirituel, pour ceux qui se trouvent dans l'impossibilité d'aller à l'église, pour ce qui veulent apprendre une méthode flexible d'introduire l'apprentissage biblique dans leur vie, pour les personnes qui cherchent des matériels d'étude pour qu'ils soient utilisés en corrélation avec les activités de leur église d'origine. D'ailleurs, exceptant les services interactives, ils utilisent aussi la lecture religieuse de chaque jour et des enregistrements, des prêches vidéo réelles, des forums et des espaces de discussion et des informations sur le tel culte religieux.

Church of Fools (L'église des fous) a été un site expérimental, qui a été créé en 2003, pour quelques mois, à l'initiative de l'Eglise Méthodiste de Grande Bretagne, étant la continuation d'un projet antérieur qui a connu un grand succès Ship of Fools (Le navire des fous). Les visiteurs ont la possibilité de se déplacer dans une église virtuelle en s'appuyant d'un personnage et de participer au service divin, qui est conduit par des prêtres ou des pasteurs réels, qui apparaissent sous le nom "d'avatar". Les gens peuvent se connecter de n'importe quel coin du monde et ils peuvent prier, s'agenouiller, chanter, sonner les cloches de l'église. Les participants peuvent aussi parler entre eux, peuvent écouter le service divin, étant encouragés à continuer le rituel par des cadeaux collectés, ci-inclus par SMS.

Les dernières années, on a constaté que les gens préfèrent les ressources virtuelles parce qu'elles sont plus faciles de trouver en ligne et elles facilitent l'accès à l'étude religieuse et aux matériels religieux, mais aussi à la prière et aux autres matériels dévotionnels en comparaison avec celui qui est disponible en réalité. C'est pour cela qu'ils ont été construits des sites ayant le but de faciliter l'expérience religieuse, qui mettent à la disposition des visiteurs des prières, des méditations ou les pèlerinages virtuelles. De cette manière, les rituels communs y incluent aussi les pèlerinages virtuelles, qui impliquent des visites virtuelles dans des lieux traditionnels, comme un pèlerinage à Jérusalem (www.virtualjerusalem.com), pour explorer des informations culturelles et religieuses ou même un e-mail de « prière » pour être placé dans les fissures du Mur de la Lamentation en Jérusalem.

En comparaison avec la pratique religieuse réelle, celle qui est fournie par l'Internet, est "individuelle et asynchrone, c'est à dire, le croyant peut commencer la prière quand il veut et comme il veut, en avançant ou en laissant d'un côté ce qui ne présente pas d'intérêt pour lui, par un simple click. Sur la majorité des sites, l'affichage de la prière est accompagné par une musique, fait qui contribue à la recréation de l'atmosphère familière dans l'église².

Il y a cependant des pages web, où on peut poster on-line une prière, qui est envoyée plus tard aux groupes de prières du monde entier. La personne qui a besoin d'aide ne doit pas s'identifier, elle étant priée de compléter un formulaire et de choisir le motif pour sa demande. La majorité des prières ont une attitude personnelle et elles sont destinées à la famille ou aux amis.

D'ailleurs, beaucoup de communautés religieuses ont créé des sites de discussion, ayant le but d'aider l'individu de trouver des réponses aux questions qui lui tourmentent. Ce service de "conciliation spirituelle" est actif 24 heures par 24 et il est géré soit par des prêtres avec l'autorisation des prélats soit par des personnes désireux de partager leurs pensées et leurs vécués spirituelles. A présent, les plusieurs cultes religieux ont fait appel à ce genre de sites, le but de répondre aux questions des croyants, et de clarifier les problèmes que l'Internet crée, comme par exemple, la correspondance virtuelle, dans le monde musulmane, entre une fille et un garçon.

L'Internet est devenu la plus accessible modalité par l'intermède de laquelle les nouveaux groupes religieux peuvent devenir célèbres, peuvent disperser leur apprentissage et peuvent communiquer avec ceux qui sont intéressés. Leur objectif est d'offrir des informations aux futurs adeptes, de propager la croyance et de les convertir. Le recrutement en ligne inclue la formation des groupes pour

² Radu Petre Mureșan, *Provocările internetului și Apostolatul Media-*

Revoluția Internetului, Source: www.creștinortodox.ro

informer les gens sur leur religion et la communauté religieuse, la formation des espaces de discussions individuelles (chat-rooms) ou l'adhésion à une liste de e-mail, avec le but d'imposer une présence religieuse dans ce group d'utilisateurs en ligne.

Des nouvelles formes religieuses sont aussi apparues par la modification et l'adaptation des anciennes croyances à ce milieu digital. "Des religions antiques, comme Wicca et les nouvelles religions, comme le *technopaganisme* – neopaganisme fêté dans un contexte technologique – se sont adaptées elles aussi au milieu virtuel"³.

Les événements religieux nationaux et internationaux sont diffusés en direct sur l'Internet, tantôt par l'intermède de quelques sites spécialement construits, que par la visualisation des programmes TV qui ont un spécifique religieux qui a été transmis sur l'Internet. Ceux-ci sont adressés aux personnes qui ne peuvent pas aller à l'église à cause des soucis physiques, mais qui ne sont pas acceptés par les institutions religieuses comme alternative de la fréquentation traditionnelle à l'église.

A l'aide de l'Internet, ont été construites des communautés religieuses missionnaires, qui poursuivent la sensibilisation des individus aux possibilités de participation et d'aide par l'intermède de l'espace virtuel. Les sites sont construits pour « convaincre le visiteur de ne pas abandonner la

navigation : ils présentent des thèmes très actuelles, ont une approche qui ne trahit pas l'appartenance, offrent des matériels pour s'informer, autorisés par les spécialistes en domaine⁴. Celles-ci ont comme but faciliter l'interaction avec ceux qui sont intéressés et de réaliser une sorte de lien spirituel ou de certitude en ce qui concerne la croyance et la pratique religieuse.

L'Internet a modelé profondément plusieurs aspects de notre vie, y étant comprise la religion. Bien que la religion virtuelle ne remplacera les communautés religieuses ou de croyance, elle a déjà révolutionné la vie religieuse. Les influences sont aussi positives que négatives. D'une côté, il nous offre une « *marché des apprentissages religieuses* », en ouvrant des chemins devant les recherches spirituelles et la construction des réseaux religieux missionnaires, et d'autre côté, il y a des soucis en ce qui concerne le déracinement et la division spirituelle des religions et des pratiques et la perte de l'autorité religieuse traditionnelle. Ainsi, on peut naturellement poser la question si l'Internet est une modalité de banaliser le sacré ou il constitue l'appui inattendu de la spiritualité qui a la tendance de s'adapter aux nouveaux médias de l'ère technologique ?

Bibliographie sélective:

1. Dinu, M., *Comunicarea. Repere fundamentale*, Editurs Algos, București, 2000

³ Heidi Campbell, *Religion and the Internet*, Source: www.accessmylibrary.com

⁴ *Idem*

2. Lubac, Henri de, *Meditație asupra bisericii*, Editura Humanitas, București, 2004
3. Vladu, Nicolae, *Biserica și mass-media*, Almanah Bisericesc, Arhiepiscopia Bucureștilor, 1999
4. Wach, Joachim, *Sociologia Religiei*, Editura Politom, Iași, 1997
5. Bălașa, Nicolae, *Comunicare și înțelegere*, Editura Neweast, 2005
6. Willaime, Jean-Paul, *Sociologia religiilor*, Editura Institutul European, Iași, 2001
7. Leb, Ioan Vasile, *Biserică și implicare. Studii privind istoria Bisericii Ortodoxe Române*, Editura Limes, Cluj, 2000
8. Mureșan, Radu Petre, *Provocările internetului și Apostolatul Media* *Revoluția Internetului*, Source: www.creștinortodox.ro
9. Niculiță, Zenobia, *O tipologie a comunităților virtuale religioase de orientare creștină*, La revue: *Inovație Socială*, Vol. 2, Nr. 1/2010 (janvier - juin)
10. Campbell, Heidi, *Religion and the Internet*, Source: www.accessmylibrary.com

Sistemul african și asiatic de protecție a drepturilor omului*

Conf.univ.dr. Cristina OTOVESCU-FRĂSIE
Universitatea din Craiova
otocris@yahoo.com

Lect.univ.dr. Maria PESCARU
Universitatea din Pitești
mariaperscaru@yahoo.com

Șef lucrări dr. Florin GHERGHINA
Universitatea de Medicină și Farmacie, Craiova

Rezumat: În cadrul acestui articol am prezentat atât sistemul de protecție a drepturilor omului care se întâlnește pe continentul african, cât și pe continentul asiatic. De asemenea, am detaliat scopurile și organismele Organizației Unității Africane și am considerat că este foarte important să prezint drepturile prevăzute în Carta Africană a Drepturilor Omului și Cetățeanului și în Carta Asiatică a Drepturilor Omului.

Cuvinte cheie: drepturile omului, drepturile civile și politice, libertățile fundamentale

Acest sistem are la bază Carta africană a drepturilor omului și popoarelor, adoptată de Organizația Unității Africane (O.U.A.) în anul 1981 și intrată în vigoare în anul 1986.

* Acknowledgment

„Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/61968, proiect strategic ID 61968(2009), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013”

O.U.A. este o organizație interguvernamentală, regională, de promovare a luptei țărilor africane pentru întărirea unității și solidarității împotriva tuturor formelor de colonialism, de coordonare și intensificare a cooperării și eforturilor de creare a unor condiții mai bune de viață popoarelor de pe continent, de armonizare a politicilor statelor membre și de definire a priorităților comune de dezvoltare social-economică și politică, aceasta fiind o condiție a promovării și protejării drepturilor omului și libertăților fundamentale, de eliminare a oricărei forme de discriminare bazate pe rasă, etnie, culoare, sex, limbă, religie sau opinie politică².

Principalele scopuri ale O.U.A. sunt:

- întărirea unității și solidarității statelor africane;
- apărarea suveranității, integrității teritoriale și independenței statelor africane;
- favorizarea colaborării internaționale pe baza Cartei

² Irina Moroianu-Zlătescu, *Protecția juridică a drepturilor omului*, I.R.D.O., București, 1996, p.99

O.N.U. și Declarației Universale a Drepturilor Omului³.

Organele O.U.A. sunt:

- *Conferința șefilor de state și guverne*, ca organ suprem;
- *Consiliul miniștrilor*, format din miniștrii de externe ai statelor membre;
- *Secretariatul general*, ca organ administrativ al O.U.A.

Caarta Africană este diferită de Convențiile Europene și Americane a Drepturilor Omului. În primul rând, proclamă nu numai drepturile, ci și îndatoririle. În al doilea rând, ea codifică nu numai drepturile omului, ci și pe cele ale cetățenilor. În al treilea rând, aceasta garantează nu numai drepturile civile și politice, dar protejează drepturile economice, sociale și culturale. În sfârșit, este organizată în așa fel încât Statele să poată impune restricții severe în eventualitatea încălcării drepturilor garantate.⁴

Reglementările Caartei evidențiază influențele Națiunilor Unite privind drepturile omului și tradițiile Africane. Într-o anumită privință, ea este mai asemănătoare Pactului Națiunilor Unite privind drepturile omului decât celelalte Convenții regionale.⁵

³ D. Popescu, A. Năstase, *Drept Internațional public*, Editura Șansa, București, 1997, p.273

⁴ Voir I. Nguema, *Perspectives des droits de l'homme en Afrique*, Revue universelle des droits de l'homme. vol. 2. 1991. p. 49

⁵ Thomas Buergenthal, Alexandre Kiss, *La protection internationale des droits de l'homme*, Editions N.P. Engel-Kehl-Strasbourg-Arlington, p.128

Carta garantează drepturi civile și politice și protejează drepturi economice, sociale și culturale.

Carta Africană a Drepturilor Omului și Cetățeanului, adoptată de Organizația Statelor Africane în data de 26 Iunie 1981, a devenit efectivă cinci ani mai târziu, pe 21 Octombrie 1986. La 1 Ianuarie 1991, ea a include 40 de State.⁶

Majoritatea drepturilor promovate de Carta Africană se găsesc și în celelalte documente internaționale, fiind exceptate cele care sunt specifice statalității africane, în Preambulul Cartei stipulându-se despre „virtuțile tradiției istorice africane și valorile civilizației africane care trebuie să constituie o sursă de inspirație și să-și pună amprenta asupra conceptului de drepturile omului și popoarelor”. Tot în Preambulul Cartei se precizează că „Libertatea, egalitatea, justiția și demnitatea sunt obiective esențiale ale realizării aspirațiilor legitime ale popoarelor africane”.

În prima parte a Cartei se găsesc drepturile civile, politice, economice, sociale și culturale, precum și îndatoririle și libertățile fundamentale ale omului și popoarelor, luându-se în seamă dispozițiile articolelor din Declarația Universală a Drepturilor Omului și valorile civilizației africane.

⁶ See E.Kodjo, *La Charte africaine des droits de l'homme et des peuples*, Revue universelle des droits de l' homme, vol. 1, 1989, p. 29, M. Glele Ahanhanzo, *Introduction a la Charte africaine des droits de l'homme et des peuples*, in «Etudes offertes a Claude-Albert Colliard», Paris, Pedone, 1984, p. 511

În partea a doua a Cartei sunt cuprinse prevederi referitoare la compunerea și organizarea Comisiei africane a drepturilor omului și popoarelor, competențele, procedura primirii și rezolvării comunicărilor relative la eventualele violări ale dispozițiilor înscrise în Cartă. Obiectivele Comisiei constă în promovarea drepturilor omului și popoarelor și asigurarea protecției lor în Africa.

„Carta africană mai consacră și alte drepturi, printre care: dreptul omului la respectarea demnității și la recunoașterea personalității sale în planul vieții juridice, dreptul la libertate și securitate socială, libertatea conștiinței și religiei, libertatea de circulație și de a-și alege reședința, dreptul la muncă, sănătate și educație ș.a. Carta proclamă, și anumite drepturi ale popoarelor, printre care: dreptul la existență și la autodeterminare, dreptul la dezvoltare economică, socială și culturală, dreptul la pace și securitate, dreptul fiecărui popor la un mediu propice dezvoltării sale (art. 19-24). De asemenea, ea cere statelor părți la ea să promoveze, prin învățământ, educație și informare, respectul față de drepturile prevăzute în ea și să garanteze independența tribunalelor și perfecționarea organelor care se ocupă de drepturile înscrise în acest document.

Protocolul la Carta Africană privind drepturile femeii în Africa. Uniunea Africană, reunită la cadrul celei de a II-a Sesiuni ordinare, a adoptat în 2003, la Maputo, Protocolul la Carta Africană privind drepturile femeii în Africa. Acest Protocol este un document extrem de important prin care statele

membre își propun eliminarea discriminării împotriva femeilor și eliminarea practicilor care afectează în prezent negativ viața femeilor.

Textul conține, un set de drepturi pe care statele membre doresc să le asigure femeilor: dreptul la demnitate, dreptul la viață, integritate și securitate; drepturi privind căsătoria, drepturi privind speranța, divorțul și anularea căsătoriei, dreptul de a participa la viața politică și în procesul de decizie, drepturi privind sănătatea și reproducerea, la hrană, la locuință, la mediu și dezvoltare.

Organizația Unității Africane (O.U.A.) și-a încetat activitatea la 9 iulie 2002, dată la care Uniunea Africană (A.U.) este organizația care și propune promovarea unității și solidarității statelor africane și eradicarea colonialismului. Sediul A.U. este la Addis-Abeba (Etiopia). Actul său de constituire a fost semnat de 32 de state independente⁷.

Comisia africană pentru drepturile omului și popoarelor este alcătuită din 11 membri aleși de către Adunarea Șefilor de Stat și de Guvern a O.U.A., pe o perioadă de 6 ani.

Sursele juridice care stau la baza activității Comisiei sunt:

- Carta O.N.U.;
- Carta O.U.A.;
- Declarația Universală a Drepturilor Omului și alte instrumente adoptate de Națiunile Unite și țările din Africa în domeniul drepturilor omului și ale popoarelor, inclusiv în cadrul instituțiilor specializate ale ONU

⁷ N. Purdă, N. Diaconu, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Editura Universul Juridic, București, 2007, p. 75-78

din care fac parte statele părți la Carta O.U.A.⁸

Comisia face studii și cercetări privind drepturile omului și popoarelor, organizează seminarii, colocvii pe această temă, cooperează în domeniul drepturilor omului și popoarelor cu alte organizații africane și organizații internaționale, asigură apărarea drepturilor prevăzute în Carta africană, și la cererea statelor poate interpreta prevederile Cartei africane.(art.45)

În art. 56 din Cartă se precizează posibilitatea Comisiei de a primi plângeri din partea persoanelor fizice. Aceste plângeri, pentru a fi luate în considerare de Comisie, trebuie să îndeplinească următoarele condiții:

- să nu fie anonime;
- să fie compatibile cu Carta O.U.A. și cu Carta africană a drepturilor omului și popoarelor;
- să nu cuprindă termeni injurioși la adresa statului în cauză, a instituțiilor sale sau la adresa O.U.A.;
- să fie posterioară epuizării căilor de recurs interne;
- cazul să nu fie reglementat în alt cadru.

Sistemul asiatic de protecție a drepturilor omului

Spre deosebire de celelalte sisteme, cel asiatic se află într-o formă incipientă din cauza unei diversități de factori.

Carta Asiatică a Drepturilor Omului a apărut datorită Comisiei Asiatice a Drepturilor Omului care, împreună cu mai multe organizații neguvernamentale din domeniul

drepturilor omului, a proclamat⁹ Carta la data de 17 mai 1998.

În art. 2.5. din Carta Asiatică se menționează că normele și instituțiile drepturilor omului trebuie să îndrume practica drepturilor omului și că suveranitatea statelor nu poate fi folosită ca scuză pentru eludarea normelor internaționale din domeniul drepturilor omului.

Printre drepturile stipulate în Cartă se pot menționa:

- dreptul la viață;
- dreptul la pace;
- dreptul la democrație;
- dreptul la identitate culturală;
- dreptul la libertatea religiei și conștiinței;
- dreptul la dezvoltare și la justiție socială;
- dreptul femeilor la oportunitatea angajării;
- dreptul femeii la alegerea liberă a profesiei;
- dreptul femeii la asistență socială;
- dreptul femeii la remunerație egală cu bărbatul în cazul în care munca este efectuată în aceleași condiții;
- dreptul femeii la compensare privind munca în familie;
- dreptul femeii la protecția sănătății;
- dreptul femeii la protecția muncii;
- dreptul femeii la protecție socială în timpul sarcinii în cazul în care munca poate fi vătămătoare;
- dreptul la o participare egală a femeilor în viața publică, politică și socială.

Carta Asiatică consideră că este necesar înființarea unor instituții regionale pentru protecția drepturilor omului.

⁸ Art. 60, Carta O.U.A.

⁹ Proclamarea Cartei s-a făcut la Kwangju, în Coreea de Sud

Comisia Asiatică a Drepturilor Omului este o organizație neguvernamentală, care are ca obiect de activitate protecția drepturilor omului, fiind înființată în anul 1986 datorită inițiativei unui colectiv de juriști și de activiști în domeniul drepturilor omului.

Unul dintre scopurile fundamentale ale acestei organizații îl constituie crearea unui sistem regional de protecție a drepturilor omului în Asia. Alături de acest obiectiv, organizația mai activează pentru îndeplinirea următoarelor scopuri¹⁰:

- protejarea și promovarea drepturilor omului;
- promovarea unei egalități sociale;
- dezvoltarea unei comunicări rapide folosind în acest sens tehnicile de comunicare moderne în scopul încurajării acțiunilor rapide de protejare a drepturilor omului, de îndreptare a greșelilor și de prevenire a încălcării acestor drepturi în viitor;
- promovarea de modele proprii pentru protecția dreptului la educație;
- promovarea unei apropieri de școala națională;
- promovarea unor reforme proprii privind domeniul legal și administrativ în special privind justiția și reforma poliției;
- realizarea unei strânse colaborări cu victimele violării drepturilor omului;
- participarea la procesul de menținere a păcii, la reconcilierii și la rezolvarea conflictelor prin intermediul comisiilor și tribunalelor internaționale;
- inițierea unor programe religioase și culturale în scopul promovării drepturilor omului;

¹⁰ A se vedea A. Bogdan, *Drepturile și libertățile fundamentale ale omului*, Ed. Universitaria, 2002, p.50

- încurajarea procesului de ratificare de către statele din regiune a instrumentelor O.N.U. pentru protecția drepturilor omului;
- încurajarea dezvoltării legislațiilor lor locale;
- stimularea formării unor Comisii naționale a drepturilor omului;
- cooperarea cu toate organizațiile care activează în domeniul drepturilor omului pentru dezvoltarea unui mecanism regional al drepturilor omului.

Comisia Asiatică a Drepturilor Omului¹¹ este organizată astfel:

- Comitetul de direct¹² (asigură conducerea organizației),
- Comitetul de consilieri¹³,
- Grupul de baza¹⁴ care cuprinde aproximativ 200 de membri,
- Membrii care sunt în număr nelimitat.

Bibliografie selectivă:

1. Ahanhanzo, M.G., *Introduction a la Charte africaine des droits de l'homme et des peuples*, in «Etudes offertes a Claude-Albert Colliard», Paris, Pedone, 1984
2. Bogdan, A. *Drepturile și libertățile fundamentale ale omului*, Editura Universitaria, 2002

¹¹ Sediul organizației este situat în Hong Kong

¹² Este format dintr-un președinte, un director executiv și 4 membri

¹³ Este format din 10 specialiști de marcă ce activează în domeniul drepturilor omului

¹⁴ Este alcătuit din aproximativ 200 de membri

3. Buergenthal, Thomas ; Kiss, Alexandre, *La protection internationale des droits de l'homme*, Editions N.P. Engel·Kehl·Strasbourg·Arlington
4. Kodjo, E., *La Charte africaine des droits de l'homme et des peuples*, Revue universelle des droits de l'homme. vol. 1, 1989,
5. Moroianu-Zlătescu, Irina, *Protecția juridică a drepturilor omului*, I.R.D.O., București, 1996
6. Nguema, I., *Perspectives des droits de l'homme en Afrique*, Revue universelle des droits de l'homme, vol. 2. 1991
7. Popescu, D.; Năstase, A., *Drept Internațional public*, Editura Șansa, București, 1997
8. Purdă, N. ; Diaconu, N., *Protecția juridică a drepturilor omului*, Editura Universul Juridic, București, 2007

The African and Asian System of Human Rights Protection*

Ph.D. Reader Cristina OTOVESCU-FRĂȘIE
University of Craiova
otocris@yahoo.com

Ph.D. Lecturer Maria PESCARU
University of Pitești
mariaperscaru@yahoo.com

Ph.D. Lecturer Florin GHERGHINA
The University of Medicine and Pharmacy, Craiova

Abstract: *In this article we presented both human rights protection system that meets the African continent and Asian continent. I also detailed the aims and bodies Organization of African Unity, and I felt it is very important to present entitlement under the African Charta on Human and Citizen Rights and the Asian Human Rights Charta.*

Keywords: *human rights, civil and political rights, fundamental liberties*

This system is based on the *African Charter of human and people's rights*, founded by Organization of African Unity (OAU), (replaced by the African Union) in 1981 and applied in 1986.

OAU was an inter-governmental, regional organization, which promoted African countries' fight to enforce the unity and solidarity against all forms of

colonialism, of coordination and intensification of the cooperation and efforts to create better conditions of life for the nations from the continent, of harmonization of member states policy and of definition of the common social-economical and political development priorities, this being a condition of the promotion and protection of basic human rights and liberties, of elimination of any type of discrimination based on race, nationality, color, sex, language, religion or political opinion²

The main goals of the OAU were:

- the reinforcement of the unity and solidarity of the African states;
- the defense of the sovereignty of the African states;
- to support international cooperation on the basis of the O.N.U. Charter and the Universal Pronouncement of Human Rights.

The OAU organs are:

- the *Conference of the Presidents of states and governs*, as supreme body;

* Acknowledgment

„This work was supported by the strategic grant POSDRU/89/1.5/S/61968, Project ID 61968(2009), co-financed by the European Social Fund within the Sectorial Program Human Resources Development 2007-2013”

² Irina Moroianu-Zlătescu, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Bucharest: I.R.D.O. 1996, p.99

-the *Ministers Council*, formed by the ministers of external affairs of the member states;

-the General Secretariat, as administrative body of OAU³.

The African Charta is different by the European and American Conventions on Human Right. In the first place, it proclaims not also the rights, but also the duties. In the second place, it codifies not also the human rights, but also those of peoples. In the third way, it guarantees not only the civil and political rights, but it protects the economical, social and cultural rights. Finally, it is ordered in this way that the States may impose large restrictions, in the discharge of the guaranteed rights⁴

The Charta's dispositions are presenting the influence of the United Nations instruments regarding the human rights and the African traditions. In a certain way, it is similar much more to the United Nations Pact regarding the human rights, than to the other regional Conventions⁵

The Charter guarantees civil and political rights and protects the economic, social and cultural rights.

The African Charta of Human Rights and Peoples, adopted by the Organization of African States, on the 26th of June 1981, came into effect five years later, on the 21st of October

1986. On the 1st of January 1991, it composed 40 States⁶

The majority of the rights promoted by the African Charter can be found in the other international documents as well, except the ones which are specific to the African states, in the Charter's Preamble being mentioned "the virtues of the African historical tradition and the values of the African civilization which must be a source of inspiration and which must be relevant for the concept of human and people's rights." In the Preamble of the Charter it is also mentioned that "Liberty, equality, justice and dignity are essential objectives of the achievement of the legitimate aspirations of the African nations".

In the first part of the Charter the civil, political, economic, social and cultural rights can be found, as well as the fundamental duties and liberties of man and of nations, taking into consideration the provisions of the articles from the Universal Declaration of Human Rights and the values of the African civilization.

In the second part of the Charter, there are mentioned stipulations regarding the composition and organization of the African Commission of human and people's rights, the capacities, the procedure of receiving and solving the relative communications regarding the

³ D. Popescu, A. Năstase, *Drept Internațional public*, Bucharest: Șansa-1997, p.273

⁴ Voir I. Nguema, *Perspectives des droits de l'homme en Afrique*, Revue universelle des droits de l'homme, vol. 2. 1991. p. 49

⁵ Thomas Buergenthal, Alexandre Kiss, *La protection internationale des droits de l'homme*, Editions N.P. Engel-Kehl-Strasbourg-Arlington, p.128

⁶ See E.Kodjo, *La Charte africaine des droits de l'homme et des peuples*, Revue universelle des droits de l'homme, vol. 1, 1989, p. 29, M. Glele Ahanhanzo, *Introduction a la Charte africaine des droits de l'homme et des peuples*, in «Etudes offertes a Claude-Albert Colliard», Paris, Pedone, 1984, p. 511

possible violations of the disposals mentioned in the Charter. The objectives of the Commission consist in promoting the human and nations' rights and the assurance of their protection in Africa.

“The African Charta consecrate also other rights, among which: the human right to respect his dignity and personality in the juridical domain, the right to freedom and social security, the liberty of conscience and religion, the liberty to travel and to choose the residence, the right to work, to health and education etc. The Charta proclaims also other rights such as: the right to existence and auto determination, the right to economical, social and cultural development, the right to peace and security, the right of every people to an appropriate way of development (art. 19-24). Also, the Charta demands to the signatory states to promote, by education and formation, the respect for its rights and to guarantee the independence of the courts and the perfection of the institutions that are in charge with the rights mentioned in this document.

The protocol of the African Charta regarding women's rights in Africa.

The African Union, reunited at the Second Session, adopted in 2003, at Maputo, the Protocol of the African Charta regarding woman's rights in Africa. This Protocol is an extremely important document by which the signatory states are proposing the elimination of the discrimination against women and of the practices that are affecting in a negative way the women's life.

The text contains rights that the signatory states want to insure for

the women: the right to dignity, to life, integrity and security, rights regarding marriage,

Rights regarding life expectancy, divorce and separation, the right to participate at political life in the decisional process, rights regarding health and reproduction, the right to nutrition, to a residence, to environment and development.

The African Unity Organization finished its activity on the 9th of July 2002, starting this day the African Union being the organization which is purposing to promote the unity and solidarity of African states, and to eradicate the colonialism. The A. U. head-quarter is at Addis-Abeba (Ethiopia). Its constitution act was signed by 32 independent states⁷.

The African Commission for human and nations' rights is formed by 11 members elected by the Assembly of the Presidents of States and Governments of OAU, for a period of 6 years.

The judicial sources which are forming the activity of the Commission are:

- the O.N.U Charter;
- the O.A.U. Charter;
- the Universal Declaration of

Human Rights and other adopted devices by the United Nations and the African countries in the area of human and nations' rights, including within the framework of ONU specialized institutions, where there are included the party states of the OAU Charter.

⁷ N. Purdă, N. Diaconu, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Bucharest : Universul Juridic, 2007, p. 75-78

The Commission conducts studies and research regarding human and people's rights, organizes seminars, discussions on this theme, cooperates in the domain of human and nations' rights with other African organizations and international organizations, it provides the protection of the rights mentioned in the African Charter, and at the request of states can perform the stipulations of the African Charter. (art.45)

In art.56 of the Charter, it is mentioned the possibility of the Commission to receive complaints from entities who are not legal. These complaints, in order to be taken into consideration, must fulfill the following conditions:

- they must not be anonymous;
- they have to match the OAU Charter and the African Charter of man and people's rights;

- they must not contain outrageous terms regarding the state involved, its institutions or regarding OAU;

- they have to be made after all the internal recourses have been exhausted.

- the case must not be solved in other frame.

The Asian system of protecting human rights

Unlike the other systems, the Asian one is at its beginning because of some factors.

The Asian Charter of Human Rights was formed due to the Asian Commission of Human Rights which, along with several non-governmental organizations from human rights'

area, proclaimed⁸ the Charter on 17 May 1998.

In art.2.5. from the Asian Charter, it is mentioned that the standards and institutions of human rights must direct the practice of human rights and that the sovereignty of the states cannot be used as an excuse for avoiding the international standards in the domain of human rights. Among the rights stipulated in the Charter we can mention:

- the right to live;
- the right to peace;
- the right to democracy;
- the right to cultural identity;
- the right to the freedom of religion and conscience;
- the right to development and to social justice;
- the right of women to be hired;
- the right of a woman to chose her career;
- the right of a woman to social assistance;
- the right of a woman to be paid as a man is in case the work is being done in the same conditions;
- the right of a woman to equalization regarding the family work;
- the right of a woman to health' protection;
- the right of a woman to work protection;
- the right of a woman to social protection during her pregnancy in case the work can be damaging;
- the right to an equal participation of women in public, political and social life.

The Asian Charter proposes that is necessary to form some

⁸ The Proclamation of the Charter was in Kwangju, the South Coreea

regional institutions for the protection of human rights.

The Asian Commission of Human Rights is a non-governmental institution, which has as its purpose the protection of human rights, being formed in 1986, due to the initiative of some jurists and militant workers in the domain of human rights.

One of the fundamental rights of this organization is to create a regional system of protection for human rights in Asia. Along this objective, the organization acts to fulfill the following purposes:

- the protection and the promotion of human rights;
- the development of fast communication using the modern communication techniques with the purpose of supporting rapid actions for protection of human rights, of correcting mistakes and to prevent violations of these rights in the future;
- the promotion of a proximity to the national school;
- the promotion of a personal reform regarding the legal and administrative domain, particularly regarding justice and reform of police;
- the promotion of personal models in order to protect the right to education;
- the promotion of social equality;
- the cooperation with victims of the violation of human rights;
- the forming of some religious and cultural programs with the purpose of promoting human rights;
- the support of the ratification process by the states from the region of the U.N.O. for the protection of human rights;
- the support of the development of local legislation;

-the stimulation for forming some national Commissions of human rights;

-the participation in the process of maintaining the peace, to reconciliation and to solving of conflicts throughout commissions and international courts;

-the cooperation between all organizations that are active in the domain of human rights, in order to develop a regional mechanism for human rights.

The Asian Commission of human rights⁹ is organized in the following manner:

- the Manager Committee¹⁰ (provides the leadership for the organization),
- Counsellors Committee¹¹,
- the Base Group¹², which has approximately 200 members,
- the members, who are unlimited in number.

References:

1. Ahanhanzo, M.G., *Introduction a la Charte africaine des droits de l'homme et des peuples*, in «Etudes offertes a Claude-Albert Colliard», Paris, Pedone, 1984
2. Bogdan, A. *Drepturile și libertățile fundamentale ale omului*, Craiova: Universitaria, 2002

⁹ The Commission head quarter is at Hong Kong

¹⁰ Formed by a president, an executive director and four members

¹¹ Formed by 10 specialists activating in the domain of human rights

3. Buergenthal, Thomas ; Kiss, Alexandre, *La protection internationale des droits de l'homme*, Editions N.P. Engel·Kehl·Strasbourg·Arlington
4. Kodjo, E., *La Charte africaine des droits de l'homme et des peuples*, Revue universelle des droits de l'homme. vol. 1, 1989,
5. Moroianu-Zlătescu, Irina, *Protecția juridică a drepturilor omului*, Bucharest: I.R.D.O., 1996
6. Nguema, I., *Perspectives des droits de l'homme en Afrique*, Revue universelle des droits de l'homme, vol. 2. 1991
7. Popescu, D.; Năstase, A., *Drept Internațional public*, Bucharest: Șansa, 1997
8. Purdă, N. ; Diaconu, N., *Protecția juridică a drepturilor omului*, Bucharest : Universul Juridic, 2007

Studiu asupra incluziunii sociale în Uniunea Europeană

Drd. Alexandra PORUMBESCU
Universitatea din Craiova
alexandrporumbescu@yahoo.com

Abstract: *Lucrarea constă într-o analiză a mijloacelor de creare a unui sistem eficient de incluziune socială în țările membre ale Uniunii Europene, atât vechi și noi. Acesta explică modul în care exemplele de democrațiilor cu experiență poate conduce la o mai bună înțelegere a modului în care sistemele sociale ar trebui să funcționeze. Un alt punct de interes major constă în evidențierea caracteristicilor ocupării forței de muncă publice, analiza condițiilor de muncă și promovarea reformei și adoptarea unor legi mai accesibile în domeniu. Ca și în cazul organizațiilor mari, recrutarea de noi angajați de diferite niveluri sociale, aducând noi idei și viziuni în sistem va spori eficiența serviciului public. Se poate astfel presupune că serviciul public în noile state membre, multe dintre ele foste republici comuniste, va fi în viitor mai deschisă și posibilitatea recrutării deschise pentru funcțiile de conducere va deveni o realitate.*

Cuvinte cheie: *societate, public, servicii, guvernare, comunitate, beneficiary.*

În contextul extinderii Uniunii Europene în 2004 ce a inclus 10 membri noi, la care se adaugă România și Bulgaria în 2007 un studiu comparativ al structurii și organizării serviciilor publice în statele în curs de aderare este mai în actualitate decât niciodată. Este, de asemenea, adevărat că, nu mai puțin din cauza serviciilor publice în aceste

state au trebuit să treacă prin procese fundamentale de reformă de-a lungul ultimului deceniu. Totuși, spre deosebire de transformarea economico-structurală de la o economie centralizată de stat la economia de piață, procesul de transformare al serviciilor publice și introducerea unei legi moderne a serviciului public, bazată pe principii democratice, certitudine, transparență și deschidere, au avut o dezbateră destul de palidă în literatura de specialitate.

Considerăm ca acum este momentul potrivit pentru o observație mult mai detaliată a serviciilor publice din aceste state, unele dintre ele fiind caracterizate de diferențe izbitoare. Deși studii similare au fost realizate la momente diferite din trecut (exemplu dat Verheijen,¹ Banca Mondială/OECD/SIGMA bazat pe chestionare detaliate în 1999² Goetz/Wollmann etc.), dar din câte știm, nici unul dintre aceste studii nu acoperă toate statele în curs de aderare sau recent aderate.

Din cauza tradițiilor comuniste împărtășite, serviciile publice din cele mai multe dintre țările în curs de

¹ T. Verheijen, *Sistemele Serviciului Public în Europa Centrală și de Vest*-Elgar Publishing Cheltenham/Massachusetts, UK/USA, 1999

² http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/cs_law.

aderare, cu excepția Turciei, Maltei și a Ciprului, au dezvoltat trăsături care până acum au fost o barieră importantă a procesului de reformă.

Serviciile sociale reprezintă o formă de suport activ pentru familiile și comunitățile aflate în dificultate. Conceptul poate fi definit ca și ansamblul complex de măsuri și acțiuni realizate pentru a răspunde nevoilor sociale individuale, familiale sau de grup, în vederea prevenirii și depășirii unor situații de dificultate, vulnerabilitate sau dependență pentru prezervarea autonomiei și protecției persoanei, pentru prevenirea marginalizării și excluziunii sociale, pentru promovarea incluziunii sociale și în scopul creșterii calității vieții. Când bunăstarea individuală sau colectivă se află în situație de risc cel mai important ingredient este beneficiarul, persoana care are nevoie de sprijin, a cărei autonomie și calitate a vieții pot fi periclitate fără oferirea de servicii sociale, determinând astfel apariția riscului de excluziune socială. Serviciile sociale, alături de prestațiile sociale, precum și de alte sisteme de securitate socială, intervin pentru soluționarea unor probleme potențial generatoare de excluziune socială. Acest lucru implică, în special, politizarea administrației publice - elaborarea politicilor și a legislației, gestionarea și punerea în aplicare a politicii au fost subiecte politice puternice ale partidelor de guvernământ; principiile etice, cum ar fi "neutralitatea" și "incoruptibilitate" au fost deseori încălcate, deoarece acțiunile guvernului au fost extrem de politizate. O lipsă acută de mobilitate în serviciile publice a apărut. În plus, oportunitățile de carieră și avansarea

au fost foarte strâns legate de disponibilitatea de adaptare la o viziune politică unică; un grad ridicat de descentralizare și fragmentarea responsabilităților în politica personalului; personalul de la nivel central a fost din nou foarte fragmentat, fără vreo recrutare la nivel central și cu mobilitate minimă în rândul angajaților. Nu a fost nici o structură de plată comună și diferențe de plată au existat între ministere. În multe cazuri, deciziile de a recruta și de a disponibiliza personalul nu au fost în mod special responsabilitatea unui departament central, agenție sau a personalului departamentului, dar o imagine proastă a serviciilor publice a fost generată de politizarea a administrației publice. În plus, condițiile pentru personalul din servicii au fost suficient de slabe, foarte inflexibile și doar ocazional legate de performanța individuală, motivația și potențialul de dezvoltare. Plată a funcționarilor publici a fost deseori atât de mică încât un loc de muncă în guvern nu a fost (din punct de vedere financiar) un posibilitate foarte bună.

Criteriile unei legi a serviciului public ca și reforma erau și sunt greu de atins în reorganizarea serviciului public în statele în curs de aderare și recent aderate fapt pentru care ridică întrebarea fundamentală asupra punctelor pro și contra de a avea un serviciu public cu reguli specifice și întrebarea cu privire la modelele și tipurile diferite de organizare în zona OECD. În studiul său asupra serviciilor publice în statele în curs de aderare Verheijen notează că sistemele vestice clasice de carieră „par a fi sursa principală de

inspirație...”.³ O excepție evidentă este Estonia, a cărei (încă incompletă) reformă a legii serviciului public a fost în mod evident puternic influențată de către tradiția țărilor Scandinave (în mod special Suedia și Finlanda). Este, de asemenea, notabil că multe din măsurile de reformă și instrumentele de management care (în cel mai larg sens) au fost împrumutate din paradigma teoriilor Noului Management Public și au fost larg acceptate în multe țări OECD,⁴ nu și-au găsit încă drumul spre statele în curs de aderare și recent aderate. De exemplu, sunt făcute eforturi minime pentru a aborda chestiunea „creării flexibilității”. Un progres mic a fost făcut chiar și pentru a face timpul de lucru mai flexibil.

Toate studiile anterioare conduse spre serviciul public în statele membre și în statele în curs de aderare au conturat o imagine surprinzătoare: în timp ce în multe state membre UE este posibilă sublinierea unei anumite tendințe spre armonizarea serviciului public și a sectorului privat (în special în termeni ca sisteme de remunerație, sisteme de pensii, introducerea sistemelor de management al performanțelor, modele ale timpului de lucru, sisteme de evaluare a personalului și modele de promovare, etc.) și „managerializarea” serviciului public continuă repede, (majoritatea) statelor în curs de aderare și recent aderate se străduiesc să creeze un serviciu public ale cărei condiții de lucru diferă în mod substanțial de condițiile de

angajare în sistemul privat. Această dezvoltare remarcabilă este, de asemenea, notată în studiul Goetz/Wollmann: „în timp ce în Europa de Vest, există semne de lipsă a privilegiului serviciului public și o coincidență crescută în drepturile și responsabilitățile funcționarilor de stat și ale angajaților obișnuiți (...), în CEE profesionalizarea la nivelul administrației centrale de stat a fost văzută ca echivalentă cu crearea unui grup de funcționari de stat separat de restul angajaților publici...”.

Totuși, această tendință nu este bine formată: actualul proces de reformă din Estonia înseamnă mutarea de la un model de carieră foarte rigid la un model care a fost în mod clar inspirat de tradiția suedeză și finlandeză (delegarea puterilor agențiilor din politica personalului, introducerea managementului performanței, fără creșterea automată a salariului și a promovării, cerințele de angajare în serviciul public descentralizat, poziții de vârf ocupate de competiția publică, ușurința de mobilitate dintre sectorul privat și serviciul public). Estonia încă mai menține elemente care aparțin de birocrația clasică (fără dreptul de grevă al funcționarilor de stat, datoria de a păstra secretul, sisteme speciale de pensii pentru anumite grupuri de muncitori). În afară de acestea, serviciul public estonian este, de asemenea, caracterizat de un grad foarte ridicat de descentralizare (în mod special în probleme ale evaluării personalului, instruirii, promovării și angajării) – sau opusul – lipsa coordonării centrale.

Din cauza acestor desfășurări, nu putem să fim de aceeași părere cu declarația lui Goetz/Wollmann că

³ Verheijen, *op.cit.*, p. 330-331

⁴ Vezi C. Pollitt, G. Boukaert, *Reforma managementului Public: O analiza comparativa*, Oxford, 2000

„inspirația călăuzitoare a fost cel clasic Weberian...”⁵ conform căreia sistemele alese sunt prea diverse pentru a fi atribuite unui model anumit. Este dificil, de exemplu, să descri modelul estonian, care este în mod clar bazat pe modelul suedez și finlandez, ca model al tipului Weberian. Pe de altă parte, serviciul public din Malta este bazat în mod tradițional pe modelul Westminster britanic, în timp ce Slovenia a fost ghidată de către modelul legii serviciului public german (și, cu unele extinderi, modelul austriac) iar România de către modelul francez.

Un punct de plecare esențial pentru toate planurile pentru reformarea serviciului public în statele în curs de aderare este să accentueze standardele „diferite” de conducere și chestiunile etice ale administrației publice ca fiind comparate cu sectorul privat. Trăsături individuale specifice pentru administrația guvernamentală (structură organizațională ierarhică, bazarea pe date, concentrarea asupra regulilor și proceselor decât asupra ținutelor, etc.) sunt de asemenea reținute. Mai mult decât atât, angajații guvernului aproape pretutindeni sunt legați de drepturi și îndatoriri speciale, concentrându-se asupra obiectivelor statului, asupra neutralității, justiției, respectarea legii, corectitudinii, egalității și imparțialității.⁶ În toate statele în curs de aderare există, de asemenea, „o clasă socială a funcționarului de stat” căreia îi este acordat un statut special. Acest statut special al oficialilor are

aspecte și scopuri variate. Este bazat pe drepturi specifice, îndatoriri și chiar privilegii de diferite feluri. În special, privilegiile se leagă deseori de durata și siguranța angajării (o slujbă pe viață) și asigură o prevedere pentru însănătoșire și pentru vârstă înaintată. Pe de altă parte, îndatoririle constau într-un cod specific de etică și – în mod frecvent – obligația de a rămâne neutru când își îndeplinește sarcina. Diferența majoră în relația cu statele membre UE este că salariile și plata pensionării sunt foarte scăzute în statele recent aderate. Deși unele state membre au – cel puțin pe termen lung – compensatii pentru plata relativ scăzută – comparativ cu sectorul privat – plătind pensii speciale pentru serviciul public, majoritatea statelor recent aderate nu au nici ele sisteme favorabile de securitate socială.

În multe state recent aderate, statele clasice birocratice (Franța, Germania) pot fi doar folosite ca model pentru o anumită extindere. Trăsăturile esențiale ale birocrăției, ca structura, în aceste două țări sunt angajarea pe viață, clauză de sănătate specifică sub forma unei pensii a serviciului public, o procedură specială de angajare în serviciul public, recrutarea pentru o carieră specifică sau un corp specific, și – mai ales în Germania – un drept limitat la grevă pentru funcționarii de stat.⁷

Deși multe state, recent aderate, au acceptat câteva dintre aceste elemente tradiționale ale birocrăției, sub nici o formă nu s-au conformat toate. Pe scurt, se poate declara că modelele clasice de

⁵ *Ibidem*

⁶ B. Becker, *Die öffentliche Verwaltung*-Stamberg, 1989, p.71

⁷ L. Rouban, *La fonction publique*-Paris, 1996, p.16

guvernare își pierde funcția exemplară. Un număr de motive pot fi amintite pentru acestea:

- Chiar dacă întrebării: „funcționarii de stat sau personalul salariat sunt „mai costisitori”?” nu i s-a dat răspuns, în nici un fel, situația financiară generală și tendințele demografice nu permit crearea unor sisteme de pensii speciale pentru funcționarii de stat.

- În statele clasice birocratice statutul special al funcționarilor de stat a fost și este în parte justificat de natura specială a îndatoririlor lor. Exercițarea puterii suverane trebuie să rămână neschimbată asupra funcționarilor de stat; acestea sunt măsuri pentru a păzi societatea, pentru a menține ordinea și protejarea cetățenilor. Totuși, întrebarea clasică: „asupra căror sarcini ar trebui îndeplinite de către funcționarii de stat?” nu a fost niciodată stabilită definitiv nici chiar în statele birocratice clasice. Nu există nici un model pentru practica cea mai bună a statelor în curs de aderare sau recent aderate. Motivul pentru aceasta este că în toate serviciile publice multe îndatoriri tehnice efectuate nu diferă în nici un fel de îndatoririle prestate în sectorul privat și astfel, în multe țări, sunt realizate, de asemenea, „privat”. Chiar și distincția dintre funcționarea legii și a ordinii (de exemplu: dintre poliția statului ca parte a serviciului public și servicii de securitate privată) devine, din ce în ce, mai instabilă și mai neclară.

Până la urmă, relațiile ocupaționale diferite sunt, de asemenea, create cu o frecvență din ce în ce mai mare înăuntrul serviciului de sănătate, în serviciile de protecție a mediului și în profesia de învățător.

Unele țări și-au privatizat chiar complet serviciul de sănătate, profesia de învățător și multe domenii din serviciile de protecție a mediului. De aici motivul pentru care răspunsul la întrebarea, asupra căror slujbe pot fi rezervate pentru funcționarii de stat, este departe și continuă să fie un subiect arzător disputat și este așadar cel mai des lăsat la discreția statelor în curs de aderare, sau recent aderate.

Totuși, la începutul secolului 21, statutul funcționarilor de stat este de, asemenea, pus sub semnul întrebării în statul birocratic clasic: cum statul birocratic clasic este legat în mod direct de ideea statului național și cetățenia națională, orientările spre globalizare și internaționalizare, influența legii europene (în special articolul 39, paragraful 4 și articolele 136-141 ale Tratatului CE) și schimbarea din conceptul de statalitate (datorită definiției alterate ale conceptului de naționalitate, dimensiunea multiculturală în creștere a societății, descentralizarea guvernului, privatizarea „agențificarea” și sursele exterioare ale responsabilităților guvernului, etc.) reprezintă mari provocări pentru noțiunea statutului clasic al funcționarului de stat și abilitatea de a o reforma⁸.

În final, reformele (reforma sistemelor de pensii, mobilitatea dintre sectorul privat și serviciul public, numiri pe termen scurt pentru pozițiile de vârf, reforma sistemelor de remunerație, introducerea acordurilor pentru obiective și

⁸Danielle Bossaert, Christoph Demmke, Koen Nomden, Robert Polet, *Civil Service in the Europe of Fifteen: Trends and New Developments*, EIPA, 2001

instrumente pentru managementul performanțelor, flexibilizarea timpului de lucru și relații contractuale, etc.) în serviciile publice naționale vor rezulta într-o tendință spre alinierea cu sectorul privat și un abandon parțial al principiilor clasice ale legii serviciului public. La începutul secolului 21, într-un număr din ce în ce mai mare de țări, perspectiva comună este că deseori nu mai pare să existe nici o justificare pentru tratamentul diferențiat și un statut diferit vis-a-vis de sectorul privat. În plus, condițiile sociale, orientarea spre valoare, orientarea spre client, cerințele mobilității, cererile instruirii, motivarea și chiar și recrutarea personalului devin mai asemănătoare în exact același fel ca și problemele cu care se confruntă atât sectorul public, cât și cel privat.

În Europa, din cauza conceptului nerezolvat de „suveranitate” și rolul diferit al statului și al societății, diferite sisteme de servicii publice depinzând de tipul de guvernare – anumite paradoxuri au evoluat, acestea depinzând de modelul statal, influențează puțin modelul țărilor în curs de aderare sau recent aderate. În Germania, serviciul public conține funcționari de stat, personalul cu guler alb și muncitorii cu guler albastru. Totuși, toate grupurile execută fie muncă independentă fie muncă dependentă (chiar dacă articolul 33 din Constituția Germaniei precizează altceva). Mai mult decât atât, munca este executată de aceste grupuri de muncitori care este, de asemenea, executată și în sectorul privat. Este exact din cauza acestei inconsistențe în alocarea îndatoririlor faptul că oamenii întreabă din ce în ce mai mult

de ce aceste diferențe există între funcționarii de stat și angajații civili și care este însemnătatea conceptului de „funcție suverană” dacă angajații civili pot îndeplini această funcție la fel de bine (sau de rău). În unele dintre celelalte țări (exemplu dat de Olanda și prin extindere Finlanda), majoritatea covârșitoare a celor angajați în serviciul public au o relație ocupațională care este guvernată de legea publică. În aceste țări, totuși, condițiile unei relații ocupaționale în serviciul public au fost tot mai atent armonizate cu cele din sectorul privat, chiar dacă serviciul public exercită funcții suverane clasice.

Acestea ridică întrebarea de bază asupra legitimării unei legi publice despre relațiile ocupaționale dacă are puține trăsături specifice distincte. Serviciile publice franceze sunt alcătuite aproape exclusiv din funcționari de stat într-o lege publică despre relațiile ocupaționale, ale căror relații ocupaționale diferă fundamental de relațiile ocupaționale din sectorul privat. Totuși, aceasta ridică întrebarea despre motivul pentru care aproape toate relațiile ocupaționale sunt guvernate de legea publică în ciuda faptului că majoritatea activității nu este legată de performanța îndatoririlor suverane și ar putea fi guvernată, la fel de bine și de corespunzător, de către contractele de angajare din sectorul privat. Până la urmă, în Suedia sunt foarte puține diferențe rămase între relațiile ocupaționale⁹. În acest moment, am fi îndreptățiți să întrebăm: care este sensul și scopul de

⁹Simon Duke, *The EU and Crisis Management: Development and Prospects*, EIPA, 2002

a avea un serviciu public ca sector alternativ al sectorului privat?

Datorită acestor progrese serviciul public nu este o entitate statică. Nu există un exemplu sau model perceptibil. Pe de altă parte, serviciul public este într-o anumită măsură în criză și este criticat din toate părțile. Răspunsul la întrebarea asupra sensului și scopului legii specifice a serviciului public și asupra organizării serviciului public ar putea, totuși, veni chiar de la statele în curs de aderare, sau recent aderate: simplul motiv este dorința expresă a acestor state să pună bazele unui serviciu public (cu funcționari de stat angajați) exprima faptul că serviciul public este la fel de necesar acum așa cum a fost până acum și că nici un stat nu poate funcționa fără o administrație publică¹⁰. O dezbatere cerută, urgent, asupra nevoii pentru serviciul public în secolul 21 poate fi astfel inițiată de către statele recent aderate.

În cele mai multe state recent aderate și procedurile de recrutare pentru locuri de muncă pentru funcționarii de stat de varf sunt guvernate de reglementări statutare detaliate, principalul obiectiv care creează servicii publice bazate pe principiul de acces egal pentru toți pe baza competenței și calificărilor profesionale. În toate aceste state angajarea în serviciile publice este restricționată legal de criterii, cum ar fi: o diplomă de universitate recunoscută peste tot, cunoașterea limbii țării respective, a nu avea un cazier judiciar, a fi sănătos sau a avea stagiul militar efectuat (în unele situații). În unele state (Lituania, Bulgaria, Letonia, Estonia) candidații

¹⁰ *Ibidem*

nu pot fi admiși pe posturi din serviciile publice care sunt supervizate de persoane între care există diferite grade de rudenie.

Odată cu introducerea monedei unice pe 1 ianuarie 1999 procesul integrării europene a marcat o nouă etapă. Uniunea monetară europeană a creat mediul propice pentru stabilitatea monetară și pentru creșterea economică: inflația era mai mică de 2%, cursurile valutare între majoritatea statele membre sunt anulate, finanțele publice sunt regularizate. Se poate spune astfel că aceste modificări economice au o influență asupra pieței muncii și a ratei șomajului, asupra stabilității prețurilor și mai ales asupra finanțelor publice „sănătoase”, asupra reformelor ce au loc pe piața muncii. Punându-se astfel accent pe susținerea finanțelor publice și pe restructurarea cheltuielilor, a impozitelor și taxelor în vederea imprimării unui ritm mai alert al angajărilor și al creării de posturi, cele două tendințe politice au astfel influențe asupra politicilor de protecție socială.

Acordurile semnate de către Consiliul Uniunii Europene cu ocazia reuniunilor de la Amsterdam și Luxemburg ce au avut ca temă de dezbatere strategia europeană privind angajările, au consolidat cooperarea între statele membre și instituțiile din UE. Influența acestora asupra protecției sociale este considerabilă¹¹. Stimularea performanțelor în ceea ce

¹¹ Conference Proceedings Series From Luxembourg to Lisbon and Beyond: Making the Employment Strategy Work, *Eduard Best/Danielle Bossaert (eds)*, EIPA 2002

privește angajarea – adică asigurarea unui loc de muncă pentru fiecare precum și cele mai bune perspective de angajare – contribuie la ameliorarea situației sociale a cetățenilor și la lupta împotriva excluziunii sociale, adică la îndeplinirea unora dintre obiectivele fundamentale ale politicilor sociale.

O viitoare alăturare a țărilor din Europa centrală și orientală reprezintă în același timp un avantaj și o amenințare pentru Uniunea Europeană în ceea ce privește politicile sociale. Această nouă dimensionare diferă considerabil de precedentele, pentru că Uniunea Europeană nu a negociat până în acest moment cu atât de multe țări deodată, dar și datorită numărului de persoane pe care îl presupune alăturarea țărilor candidate, a nivelului lor de venituri comparat cu cele existente deja în Uniune.

Având în vedere coordonatele trasate, precum și tendințele pe care le-a căpătat strategia în ceea ce privește politicile sociale, noile obiective stabilite sunt următoarele:

- furnizarea unor servicii de sănătate conform cu așteptările populației, prin elaborarea și implementarea legii privind asigurările obligatorii de sănătate

- reducerea sărăciei, prin elaborarea strategiei de reducere a sărăciei

- strategia ocupării forței de muncă

Uniunea Europeană are o lungă tradiție în promovarea egalității de șanse, a cărei temă a fost abordată pentru prima dată în Tratatul de la 1957. Cadrul juridic al Uniunii Europene asigură egalitatea femeilor

cu bărbații în fața legii. Promovarea acestei idei este un element important în relațiile externe ale UE și în cooperarea în realizarea politicilor și, în special, promovarea și protecția drepturilor femeii este o parte integrantă a drepturilor omului puse în aplicare de către UE în țări terțe.

Bibliografie selectivă:

1. Becker, B., *Die öffentliche Verwaltung*-Stamberg, 1989
2. Conference Proceedings Series From Luxembourg to Lisbon and Beyond: *Making the Employment Strategy Work*, Eduard Best/Danielle Bossaert (eds), EIPA 2002
3. Danielle, Bossaert, Christoph, Demmke, Koen, Nomden, Robert, Polet, *Civil Service in the Europe of Fifteen: Trends and New Developments*, EIPA, 2001
4. Pollitt, C., Boukaert, G., *Reforma managementului Public: O analiza comparativa*, Oxford, 2000
5. Rouban, L., *La fonction publique*-Paris, 1996;
6. Simon Duke, *The EU and Crisis Management: Development and Prospects*, EIPA, 2002
7. Verheijen, T., *Sistemele Serviciului Public in Europa Centrală și de Vest*, Elgar Publishing, Cheltenham /Massachusetts, UK/USA, 1996
8. www.worldbank.org

A brief study upon social inclusion in the European Union

PhD. St. Alexandra PORUMBESCU
University of Craiova
alexandraporumbescu@yahoo.com

Abstract: *The paper consists of an analysis of the means of creating an efficient system of social inclusion in the member countries of the European Union, both old and new. It explains the way in which the examples of experienced democracies can conduct to a proper understanding of the way in which social systems should work. Another major point of interest consists in the highlighting the characteristics of the public employment, analyzing the working conditions and promoting the reform and adoption of easily reaching laws in the field. As with large organizations, recruiting new employees from different social levels, bringing new ideas and visions into the system will enhance public service. It can thus be assumed that the public service in the new member states, many of them former communist republics, will be more open in the future and the possibility of an open recruitment for the functions of medium and top management will become a reality. In practice, however, it is often difficult to recruit candidates from outside the public service without a relevant experience in public service management positions.*

Keywords: *society, public, services, government, community, beneficiaries.*

In the context of the expansion of the EU in 2004 which included 10 new members plus Romania and Bulgaria in 2007, a comparative study of the structure and

organization of public services in the acceding states is considered to be more current than ever. It is also true that public services in these countries had to go through fundamental reform processes over the last decade. However, unlike economic and structural transformation from a centralized state economy to market economy, the process of transformation of public services and introduction of a modern law of public service, based on democratic principles, certainty, transparency and openness had a debate rather pale in the literature.

We believe that now is the time to a more detailed observation of public services in these countries, some of which are characterized by striking differences. Although similar studies have been conducted at different times in the past (example given Verheijen,¹ World Bank / OECD / SIGMA in 1999² based on detailed questionnaires Goetz / Wollmann, etc.), But as far as we know, none of these studies cover all the states acceding or recently acceded.

Because of the communist traditions shared, public services, in

¹ T.Verheijen, *Sistemele Serviciului Public în Europa Centrala si de Vest-* Elgar Publishing Chelternham/ Massachussets,UK/USA,1999

² [http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/cs law.](http://www1.worldbank.org/publicsector/civilservice/cs%20law)

most acceding countries, except Turkey, Malta and Cyprus, have developed features that have so far been a major barrier to the reform process.

Social services are a form of active support for families and communities in need. The concept may be defined as the whole complex of measures and actions taken to respond to social needs of individual, family or group, to prevent and overcome the difficulty of situations, vulnerability and dependence, to preserve individual autonomy and protection, to prevent marginalization and social exclusion, promoting social inclusion. When individual and collective welfare are at risk the most important ingredient is the beneficiary, the person who needs support, whose independence and quality of life may be endangered without the provision of social services, prompting the emergence of risk of social exclusion. Social services, along with social benefits and other social security systems, interfere for solving potential problems involved that may generate social exclusion. This involves in particular the politicization of public administration - preparation of policies and legislation, management and policy implementation were strong political topics of the ruling parties; ethical principles such as "neutrality"; and "incorruptibility" were often violated because the government was highly politicized. A severe lack of mobility in public services appeared. Moreover, career opportunities and advancement were very closely related to the availability of adaptation to a single political vision; a high degree of

decentralization and fragmentation of responsibilities in personnel policy; the staff at central level was again very fragmented, with no recruitment at the central level and with minimal inter mobility among employees. There was no common pay structure and payment differences existed among ministries. In many cases, decisions to recruit and dismiss staff were not specifically the responsibility of the central department, agency or department staff, but the ministers' and a poor image of public service was generated by the politicization of public administration. Moreover, conditions for service personnel were sufficiently weak, very inflexible and only occasionally related to individual performance, motivation and potential for development and the staff poorly paid. Payment of public servants was often so small that a job in government was not (in financial terms) a very attractive future.

The criteria of a law on public service reform were and are difficult to achieve in the reorganization of public service in the acceding states and recently joined, fact that points up the fundamental question on the pros and cons of having a public service with specific rules and the question on the models and different types of organization in the OECD. In his study on public services in acceding states Verheijen notes that western classical career systems "appear to be the main source of inspiration"³. An obvious exception is Estonia, whose (still incomplete) reform of the civil service law was obviously strongly influenced by the tradition of

³ Verheijen, *op.cit.*, p. 330-331

Scandinavian countries (particularly Sweden and Finland). It is also notable that many of the reform measures and management tools that (in the broadest sense) were borrowed from the New Public Management paradigm and theories were widely accepted in many OECD countries⁴ have not yet found the way to acceding states and recently joined. For example, there are being made minimal efforts to address the issue of "creating flexibility". Little progress has been made even to make working time more flexible.

All previous studies conducted on public services in member states and acceding states have outlined a surprising picture: while many EU countries can underline a certain trend towards harmonization of public service and private sector (especially in terms of the system of remuneration, pensions, performance management systems, models of working time, staff appraisal systems and promotion patterns, etc..) and the management of the public service continues quickly, (most) states recently joined strive to create a public service whose working conditions differ substantially from conditions of employment in the private system. This remarkable development is also noted in the study of Goetz / Wollmann, "while in Western Europe, there are signs of lack of privilege of public service and a high coincidence with the rights and responsibilities of state officers and employees of retail (...), the EEC

⁴ Vezi C. Pollitt, G. Boukaert, *Reforma managementului Public: O analiza comparativa*, Oxford, 2000

higher performance in the central state administration was seen as equivalent to the creation of a separate state officials remaining public servants".

However, this trend is not well formed: the current reform process in Estonia means moving from a very rigid model career in a model that was clearly inspired by traditional Swedish and Finnish (delegation of powers agency of personnel policy, the introduction of management performance, no automatic increase in salary and promotion, conditions of employment in the civil service, devolved top positions filled by public competition, the ease of mobility between private and public service). Estonia still maintains elements belonging to the bureaucracy fever (without the right to strike state officials a duty to maintain secrecy, special pension schemes for certain groups of workers). In addition, the Estonian public service is also characterized by a very high degree of decentralization (particularly in matters of personnel assessment, training, promotion and employment) - or the opposite - lack of central coordination. Because of this conduct, we can not agree with the statement of Goetz / Wollmann that "the guiding inspiration was the Weber's classic"⁵ that the chosen systems are too different to be assigned a specific model. It is difficult, for example, to describe the Estonian model, which is clearly based on Swedish and Finnish model, as the model of the Weber type. Moreover, public service in Malta is traditionally based on British

⁵ *Ibidem*

Westminster model, while Slovenia has been guided by the model of German public service law (and, with some extensions, Austrian model) and Romania by the French model.

An essential starting point for all plans to reform public service in the acceding states is to emphasize different standards in leadership and ethical issues of public administration as compared with the private sector. Individual features specific to government administration (hierarchical organizational structure, relying on data, focusing on rules and processes rather than on targets, etc..) are also accepted. Moreover, government employees everywhere are tied to specific rights and duties, focusing on state goals, on neutrality, justice, respect for law, fairness, equality and impartiality⁶. In all the acceding states there also is "a class of public workers" to whom it is granted a special status. This special status of the officials has various aspects and purposes. It is based on specific rights, duties and even different privileges. In particular, privileges are often linked to the duration and security of employment (a job for life) and provide a provision for recovery and age. Moreover, duties consist of a specific code of ethics and - frequently - the obligation to remain neutral when performing the duties. The major difference in the relationship with EU member states is that wages and retirement pay are very low in recent members. Although some member states have - at least on the long term - a compensation for relatively low pay -

⁶ B. Becker, *Die öffentliche Verwaltung*-Stamberg, 1989, p.71

compared to private sector - paying special pensions for public service, most new members don't have favorable social security systems.

In many recently joined states, classic bureaucratic states (France, Germany) can only be used as a model for a particular extension. Essential features of the bureaucracy, as structure in these two countries, are engaging for life, a specific health clause as a public service pension, a special procedure for employment in public service, recruiting for a specific career or a specific body, and - especially in Germany - a limited right to strike for state officials.⁷ Although many of the recently joined states accepted some of these traditional elements of the bureaucracy, in any form have not complied with all. In short, it can be said that traditional models of governance lose their exemplary function. A number of reasons can be said for them:

- Even though the question: "State officials or staff person is" more expensive "?" was given no response in any way, the overall financial situation and demographic trends do not allow the creation of the special pension system for state officials.

- In classic bureaucratic states the special status of state officials was and is in part justified by the special nature of their duties. The exercise of sovereign power must remain unchanged on state officials, these are measures to guard society to maintain order and protect citizens. However,

⁷ Rouban, *La fonction publique*-Paris,1996, p.16

the classical question “which tasks should be performed by civil servants? was never fully clarified even in classic bureaucratic states. There is no best practice model for acceding states or recently joined! The reason for this is that in some public services most of the technical tasks performed do not differ in any way from the duties performed in the private sector and thus, in many countries they are also being made “private”. Even the distinction between the functioning of law and order (e.g. the state police as part of public and private security services) becomes increasingly more unstable and uncertain.

Eventually, different occupational relations are also being created with an increasing frequency inside health service, in environmental services and the profession of teacher. Some countries have even completely privatized health services, the profession of teacher and many areas of environmental services. Hence why the answer to the question, on which jobs can be reserved for state officials, is far and continues to be a burning issue and is therefore played most often left to the discretion of the acceding states, or recently joined.

However, in the early 21st century, the status of state officials is also questioned by the classic bureaucratic state: as classic bureaucratic state is directly linked to the idea of national state and national citizenship, globalization and internationalization guidelines to influence European law (especially Article 39, paragraph 4 and Articles 136-141 of the EC Treaty) and change the concept of statehood

(because of the altered definition of the concept of nationality, size of the growing multicultural society, government decentralization, privatization, and external sources of government responsibilities, etc..) are great challenges for the classical notion of official state status and the ability to reform⁸.

Finally, reforms (pension reform, mobility between private and public service, short-term appointments to top positions, reforming pay, introducing arrangements for performance management objectives and tools, flexible working time and contractual relationships, etc..) in the national public services will result in a tendency to align with the private sector and a partial abandonment of the classical principles of public service law. In the early 21st century, a growing number of countries, the common view is that it often no longer seems to be any justification for differential treatment and a different status regarding the private sector. In addition, social conditions, value orientation, customer orientation, mobility requirements, applications training, staff recruitment, motivation and even recruitment become the exact same way as the problems facing both public and private.

In Europe, due to the unresolved concept of "sovereignty" and the different roles of the state and society, different systems of public

⁸Danielle Bossaert, Christoph Demmke, Koen Nomden, Robert Polet, *Civil Service in the Europe of Fifteen: Trends and New Developments*, EIPA, 2001

services depending on the type of government - some paradoxes have evolved; they depend on the state model, influence a little bit the model of the acceding or recently joined countries. In Germany, public service includes civil servants, white collar staff and blue collar workers. However, all groups execute either independent or dependent work (even if Article 33 of the German Constitution states otherwise). Moreover, the work is done by these groups of workers which are also enforced in the private sector. It is precisely because of the inconsistencies in the allocation of duties that people increasingly ask more why these differences exist between state officials and civilian employees and which is the significance of the concept of "sovereign function" if civilian employees can perform this function as good (or bad). In some other countries (e.g. Netherlands and the extension given by Finland), the overwhelming majority of those employed in public service have an occupational relationship which is governed by public law. In these countries, however, the conditions of occupational relations in the public service were more closely aligned with the private sector, although public service executes sovereign functions.

This raises the basic question of the legitimacy of public laws on occupational relations that has few specific distinct features. French public services are composed almost exclusively of civil servants in a public law on occupational relations, occupational relations which differ fundamentally from the private sector

occupational relations. However, this raises the question about why almost all occupational relations are governed by public law, despite the fact that most activity is not related to performance of duties of sovereign and could be governed, as good and appropriate, by the private sector employment contracts. Eventually, in Sweden are very few differences remaining between occupational relations⁹. At this point, we are entitled to ask: what is the meaning and purpose of having a public service as an alternative to the private sector?

Because of these advances the public service is not a static entity. There is no such thing as a sensible model. Moreover, public service is in some degree in crisis and criticized from all sides. An answer to the specific meaning and purpose of a law on public service and public service organization could, however, come right from the acceding states, or the recently joined: a simple reason is the express desire of these countries to establish a public service (with civil servants employed) expresses the fact that public service is as necessary now as it was until now and that no state can function without a government¹⁰. A debate required urgently on the need for public service in the 21st century can thus be initiated by the states that joined recently.

In most recently joined states, the workplace and employment recruitment procedures for top state

⁹ Simon Duke, *The EU and Crisis Management: Development and Prospects*, EIPA, 2002

¹⁰ *Ibidem*

officials are governed by detailed statutory regulations, the main objective which creates public service based on the principle of equal access for all the competence and professional qualifications. In all these countries engage in public services is legally restricted criteria, such as a university degree everywhere, knowing that country's language, not having a criminal record, to be healthy or to have performed military service (in some situations). In some countries (Lithuania, Bulgaria, Latvia, Estonia) applicants may be admitted to positions of public services which are supervised by people between them varying degrees of relationship.

With the introduction of the single currency on January 1, 1999 the European integration process marked a new stage. European Monetary Union has created the environment conducive to monetary stability and economic growth: inflation was less than 2%, exchange rates between most member states are abolished, and public finances are regularized. It can be said so that these economic changes have an impact on the labor market and unemployment rate, on price stability and in particular on public finances "sound", the reforms taking place in the workplace. Thus putting emphasis on supporting public finance and restructuring expenses, taxes and charges for printing a higher rate of employment and the pace of job creation, the two political trends such influences on social protection policies.

Agreements signed by the EU Council at meetings in Amsterdam and Luxembourg which have focused

on the debate on the European employment strategy, strengthened cooperation between Member States and EU institutions. Their influence on social protection is significant¹¹. Boosting performance in terms of employment – i.e. providing a job for each and the best prospects for employment - is improving the social situation of citizens and the fight against social exclusion, i.e. from some of the fundamental objectives of social policies.

Futures join the countries of central and Eastern Europe is both an advantage and a threat to the European Union as regards social policies. This new dimension can differ considerably from the previous, because the EU has negotiated so far with so many countries at once, but given the number of people it means joining the candidate countries, their level of income compared with those already the Union. Given the coordinates mapped, and trends that it has acquired the strategy regarding social policies, new objectives are efficient work, ensuring retirement income secure and sustainable pension systems, promoting social inclusion, ensure high quality and sustainable health services view of these new objectives, it can be said with certainty that the Republic of Moldova began implementing the system of social policies consistent with these, focusing primarily on:

¹¹ Conference Proceedings Series From Luxembourg to Lisbon and Beyond: Making the Employment Strategy Work, *Eduard Best/Danielle Bossaert (eds)*, EIPA 2002

- the provision of health services in accordance with people's expectations through the development and implementation of mandatory health insurance law

- reduce poverty by developing the strategy to reduce Poverty
- Employment Strategy.

The European Union has a long tradition in promoting equal opportunities, whose subject was first addressed in the treaty of 1957. EU legal frameworks ensure women equality with men before the law. Promoting this idea is a major element of EU external relations and cooperation in carrying out policies, and in particular the promotion and protection of women's rights is an integral part of human rights implemented by the EU in third countries.

References:

1. Becker, B., *Die öffentliche Verwaltung- Stamberg*, 1989
2. Conference Proceedings Series From Luxembourg to Lisbon and Beyond: *Making the Employment Strategy Work*, Eduard Best/Danielle Bossaert (eds), EIPA, 2002
3. Danielle Bossaert, Christoph Demmke, Koen Nomden, Robert Polet, *Civil Service in the Europe of Fifteen: Trends and New Developments*, EIPA, 2001
4. C, Pollitt, G Boukaert, *Reforma managementului Public: O analiza comparativa*, Oxford, 2000
5. L. Rouban: *La fonction publique*, Paris, 1996
6. Duke, Simon, *The EU and Crisis Management: Development and Prospects*, EIPA, 2002
7. T. Verheijen, *Sistemele Serviciului Public in Europa Centrala si de Ves*, Elgar Publishing Cheltenham/Massachusetts, UK/USA, 1996
8. www.worldbank.org

Abordarea istorică a concurenței – punct de pornire pentru teoria economică contemporană

Drd. Adina Gabriela DASCĂLU
Universitatea din Craiova
adina_gabriela_dascalu@yahoo.com

Rezumat: *Existența concurenței pe piața bunurilor și serviciilor nu este doar o preocupare majoră a economiștilor din toată lumea, dar și a tuturor statelor, mai ales în ultima perioadă. Aceasta deoarece, concurența internă între agenții economici naționali sau între aceștia și cei străini, contribuie la creșterea gradului de competitivitate internațională.*

Se știe că autonomia agenților economici le conferă acestora libertate în alegerea domeniului economic în care își investesc capitalul, în stabilirea propriilor strategii de realizare a activităților, iar, pe de altă parte, proprietatea privată este cea care stimulează procesul de consolidare pe piață a pozițiilor deținute de întreprinderi, cea care mobilizează toate resursele pentru eficientizarea activității și, în ultimă instanță, asigură realizarea obiectivului fundamental, maximizarea profitului (pe termen scurt) și a valorii întreprinderii (pe termen lung).

Totuși, în cadrul procesului competițional, unii agenți economici câștigă, alții pierd. Acesta este, însă, un fenomen normal, specific economiei de piață, deoarece prin protejarea concurenței nu se urmărește protejarea celor afectați negativ de concurență, ci asigurarea realizării în condiții normale a concurenței, adică de corectitudine sub aspectul loialității și,

de orientare a economiei în ansamblu către progres și bunăstare.

Preocuparea economiștilor pentru definirea cadrului optim de manifestare a concurenței dintre agenții economici și pentru determinarea celor mai potrivite reguli de guvernare a activităților economice bazate pe principii concurențiale nu este o încercare nouă, această preocupare apărând încă în ideile teoriei clasice de unde a evoluat și a căpătat mai multe forme odată cu dezvoltarea societății.

Cuvinte cheie: *concurența, progres, bunăstare, maximizarea profitului, maximizarea valorii întreprinderii.*

Abordarea istorică a concurenței

De-a lungul timpului, concurența a fost un subiect controversat pentru economiștii care au încercat să explice mecanismele acesteia și să ofere soluții adecvate situațiilor în diferite stadii ale dezvoltării societății.

Analizând cererea și oferta, Adam Smith a remarcat că o ofertă redusă conduce la concurența dintre cumpărători, care ridică prețurile, în timp ce un exces de ofertă conduce la concurență pentru a scăpa de surplusul care cauzează scăderea prețului¹. În „Avuția națiunilor”,

¹ Mark Blaug, *Teoria economică în retrospectivă*, ediția a IV-a, Editura

Cartea I, capitolul 7, el nu menționează numai mulțimea vânzătorilor, ci și informarea perfectă și mobilitatea perfectă a resurselor ca o premisă a concurenței efective; doar omogenitatea produsului nu este luată în considerare, condiție prezentă în orice analiză modernă cu privire la concurența perfectă. Prin urmare, analiza făcută de Smith asupra concurenței nu este echivalentă cu conceptul modern al concurenței perfecte. El evidențiază procesul concurenței care conduce prețul pieței spre prețurile naturale. Scurta sa prezentare a monopolului este de „modă veche”: monopolul constă pentru orice produs într-o ofertă fixă. Mărfurile nereproductibile, cum sunt picturile de valoare sau „podgoriile din Franța”, cad în afara scopului teoriei prețului competitiv. Totuși, Smith remarcă faptul că „secretele industriei” implică monopolul, înțelegând că ele dau industriașului puterea de a decide asupra prețului. El concluzionează ca „prețul de monopol este aproape în fiecare situație cel mai înalt care poate fi stors de la cumpărători”, o afirmație care recunoaște că cererea trebuie să corespundă nivelului prețului.

Cartea a IV-a, capitolul 2 prezintă opinia lui A. Smith în favoarea comerțului liber. Prin afirmația că „ceea ce este prudența în conducerea fiecărei vieți de familie, poate să fie mai rar o prostie în viața unui mare regat” este o falsă teorie pe care el a condamnat-o de timpuriu la mercantiliști. A. Smith arată motivul de bază al propriului interes pentru a dovedi că bunăstarea generală este cel

mai bine promovată prin eliminarea tuturor restricțiilor asupra importurilor și exporturilor. Urmărind numai propriul lor bine, oamenii sunt conduși de o „mână invizibilă” către obiective sociale viitoare. Fiecare om, dacă este lăsat singur, va intenționa să maximizeze propria sa avuție și, de aceea, toți oamenii, dacă sunt neîmpiedicați vor maximiza avuția totală. Suma tuturor acestor acțiuni separate determină prețurile; fiecare persoană privită separat, este dominată de prețuri, iar prețurile sunt guvernate de suma totală a reacțiilor indivizilor. „*Mâna invizibilă*” a pieței asigură astfel rezultatul social care este independent de dorințele și intențiile individuale. Dar sistemul libertății naturale, despre care se spune că reconciliază interesele particulare și eficiența economică, devine după o examinare atentă identic cu conceptul de concurență: „mâna invizibilă nu este nimic mai mult decât mecanismul automat de echilibrare a pieței concurențiale”.

Afirmația lui Smith arată că concurența, prin nivelele care se egalizează ale câștigului și prin surplusul de câștig care se cheltuiește, conduce la o alocare optimă a forței de muncă și capitalului între ramurile industriale. Măsurile protecționiste sunt justificate în cazul industriilor embrionare și în cazul revanșei față de tarifele străine. Statul are trei îndatoriri importante: asigurarea apărării militare, administrarea justiției și datoria de a ridica și întreține lucrările publice și instituțiile publice corespunzătoare, care nu sunt destinate intereselor unui individ ci ale întregii societăți.

Așadar, în condițiile dezvoltării sectorului public, Adam Smith

Didactică și Pedagogică, București, 1992, p. 77

încearcă să demonstreze că mecanismul pieței conduce la armonie, dar că acesta trebuie înconjurat de un cadru instituțional și legal corespunzător.

În anul 1870, Jevons, Menger și Walras au descoperit, aproape în același timp, *principiul diminuării utilității marginale*. Jevons a abordat teoria valorii analizând doi indivizi angajați într-un schimb de mărfuri. El s-a folosit de cazul izolat al *schimbului bilateral și concurențial* pentru a demonstra simpla logică determinării prețului. Dar, de fapt, schimbul izolat are proprietăți neîntâlnite la schimbul competitiv, iar, mai târziu, Edgeworth a arătat că schimbul izolat, sau ceea ce el a numit „monopol bilateral” nu este unic și nu determină prețurile relative.

Pe baza regulii că fiecare din părți își maximizează satisfacția cu ocazia schimbului bilateral, când fiecare persoană își procură astfel cantitățile de mărfuri, ca, în final, gradul de utilitate al oricărei perechi de mărfuri să fie invers proporțional cu raporturile de schimb ale mărfurilor, Jevons ajunge la concluzia că toate mărfurile sunt distribuite prin intermediul schimbului pentru a produce maximum de beneficiu. Dar chiar dacă considerăm distribuția venitului ca fiind dată, nu este posibil să presupunem pe baza analizei schimbului bilateral că schimbul competitiv maximizează toate satisfacțiile. Jevons nu ține cont de faptul că utilitatea marginală a fiecărei mărfi trebuie să fie egală pentru ambele părți implicate în schimb, la momentul de echilibru. Deci, utilitatea este măsurabilă numai în termeni de comparație ai două sau mai multor mărfuri și Jevons nu ia în

calcul posibilitatea comparațiilor privind utilitatea între persoane, iar concluzia că „libertatea totală a schimbului trebuie să fie în avantajul tuturor” nu are un înțeles prea clar.

Cournot este unul dintre predecesorii lui Alfred Marshall. El a fost primul scriitor care a definit și a desenat funcția cererii. El n-a fost interesat de teoria utilității, dar a presupus că curba cererii de pe piață este înclinată negativ: această curbă a cererii de pe piață nu exprimă cantitățile de pe piață pe care consumatorii le-ar cumpăra la prețuri diferite, când distribuția averii, gusturile și obiceiurile de consum sunt constante, ci cantitățile actuale pe care le cumpără anual la prețuri medii; curba cererii trasată de Cournot reprezintă relația empirică între vânzări și prețuri. El a tratat monopolul ca un caz pur și a confruntat funcțiile venitului total și marginal cu funcțiile costului total și marginal în scopul de a arăta că câștigurile instantanee pot fi maximizate dacă monopolistul realizează o producție la care costul marginal egalează venitul marginal. El a demonstrat unicitatea acestui maxim punând condițiile ca prima derivată a funcției profitului total să se anuleze, iar a doua derivată să fie negativă în anul 1838.

Marshall a adoptat analiza lui Cournot pentru maximizarea profitului în cartea sa „Principii”, dar a exprimat condițiile de echilibru mai mult în termeni de cost și venit total al monopolistului decât în termeni de valori marginale ale acestor variabile. Astfel, conceptul venitului marginal a trebuit redescoperit în anul 1920 când situația concurenței imperfecte a atras atenția teoreticienilor asupra

posibilității înclinării în jos a curbei cererii în cazul firmei individuale.

Cournot nu numai că a fondat teoria pură a monopolului, ci și teoria duopolului. Fiecare duopolist estimează funcția cererii pentru produsele sale și apoi își stabilește cantitatea ce trebuie vândută presupunând că producția nivelului său rămâne fixă. Ei își ajustează producția la prețuri date. Deși fiecare duopolist își ajustează producția simultan la producția celuilalt, fiecare presupunând în orice clipă că producția nivelului său rămâne constantă, soluția determinantă nu apare niciodată. Producția optimă a unui duopolist este reprezentată ca funcție a producției rivalului său, considerând că fiecare poate oferi întreaga producție dintr-un bun și că costul de producție este zero. Echilibrul se atinge atunci când nivelele celor două producții sunt compatibile una cu alta, mai mult chiar, Cournot arată că acest echilibru este „stabil” în anumite condiții specifice, în sensul că orice deviație de la el conduce la reacții, care readuc cantitățile oferite la nivelurile de echilibru.

În anul 1880, matematicianul francez Bertrand a criticat soluția lui Cournot și a sugerat că vânzătorii trebuie să-și stabilească prețurile și că fiecare trebuie să-și determine prețul presupunând prețul rivalului său, în timp ce producția sa rămâne constantă. Edgeworth, în lucrarea „Teoria monopolului”(1897), a dus această idee mai departe și a introdus incertitudinea reacțiilor mutuale, ajungând la concluzia că aceasta redă soluția nedeterminată.

Atunci când se ține cont de comportamentul firmelor care își

testează reciproc reacțiile, pot să apară o multitudine de cazuri. Ele pot conduce la punctul de vedere al lui Cournot, cazul echilibrului necooperativ în care fiecare parte își maximizează profiturile în raport cu reacția celeilalte părți; ele pot conduce la „punctul minim și maxim” și maximiza profiturile considerând că rivalul va adopta politica cea mai periculoasă sau pot conduce la echilibrul cooperativ. Fiecare dintre aceste situații conține diferite perechi de prețuri- cantități.

Tot Cournot a introdus și ideea că competiția perfectă limitează întregul spectru al structurilor de piață definite prin numărul vânzătorilor. El a încercat să demonstreze că duopoliștii vor ajunge în final la un preț comun care va fi mai mic decât prețul ce s-ar obține în condițiile unui monopol, dar mai mare decât cel generat de concurența liberă cu mai mulți vânzători. El a întreținut concepția că pe măsură ce numărul vânzătorilor crește, producția ramurii converge la limita producției ramurii perfect competitive. Aici apare, sub formă incipientă, conceptul de concurență perfectă răspândit mai târziu drept standard pentru judecarea structurilor necompetitive pe piață.

Abordarea lui Marshall a moștenit accentul pus pe concurența prețurilor din concepția statică a lui Cournot și pe procesul egalizării profiturilor din școala clasică, acestea constituind obstacole în analiza procesului concurențial. Concepția lui Marshall cuprinde trei elemente: înlocuirea echilibrului parțial prin *echilibrul general*, introducerea în cadrul static a problemelor legate de *trecerea timpului*, presupunerea că acest model este potrivit să reprezinte

în mod concret chestiunile legate de lumea reală².

Timpul este introdus în analiza lui Marshall prin construirea a două modele distincte. Este vorba de un model pe termen scurt, cu capital determinat, în care considerațiile neoclase sunt dominante, în special cele legate de concentrarea economică (numărul participanților pe piață) într-o piață dată și modurile de concurență adoptate de ei, și, un model pe termen lung, clasic, în care este avut în vedere și fluxul de capital ce intră sau iese de pe piață. Decizia de a stabili când o piață este concurențială presupune scheme fixe puțin populare printre economiști. Situația concurenței pe o piață poate fi definită ca „pură” când se întâlnește un număr mare de producători, în timp ce calificativul „perfectă” presupune condiția intrării libere pe piață.

În ceea ce privește profitul monopolului, Marshall ajunge la concluzia că venitul maxim net se găsește prin maximizarea diferenței dintre venitul total și costul total, ceea ce tinde să egaleze venitul marginal cu costul marginal.

Dorind să răspundă la întrebarea dacă concurența perfectă maximizează câștigurile rezultate din schimbul liber, Walras și Jevons au făcut eroarea să generalizeze analiza la cazul a două persoane și două mărfuri.

Abordarea dinamică. Friedrich von Hayek. Unul dintre cei mai reprezentanți economiști

contemporani ai abordării dinamice a concurenței și critic al abordării statice, este F. Von Hayek. Printre criticile sale se numără și cea asupra concurenței perfecte, deoarece, susține acesta, dacă stadiul afacerilor presupuse de teorie a existat vreodată în mod real, acesta ar priva de scopul lor toate acțiunile pe care le presupune verbul „a concura”, mai mult chiar, le-ar face practic imposibile.

Astfel, accentul asupra concurenței perfecte, ca echilibru static, exclude toate manifestările agenților economici care concurează: publicitatea, vânzarea la prețuri mai mici decât cele ale concurenților, diferențierea bunurilor și serviciilor oferite, aceasta deoarece, concurența perfectă înseamnă absența oricăror activități concurențiale. Fundamentul abordării dinamice a lui Hayek asupra concurenței ca o activitate comportamentală dinamică este o analiză a felului în care cunoștințele sunt dobândite și comunicate într-un sistem economic. Pentru el, presupunerea neoclasică a cunoașterii perfecte a pieței are un efect inhibitor asupra înseși investigării comportamentului firmelor pentru cineva care vrea să cerceteze piața. Se presupune că producătorii știu deja care este cel mai mic cost la care poate fi produs un bun, dar, totuși, această informație care se presupune a fi dată și cu care se începe analiza este unul dintre elementele care pot fi obținute doar prin procesul concurenței. Cea mai nocivă trăsătură a monopolului nu este, de fapt, probabilitatea creșterii excesive a ratei profitului, ci tendința de a genera costuri mai mari decât în condițiile unei concurențe normale. Chiar și în

² Tatiana Purcărea Moșteanu, Theodor, *Concurența. Ghidul afacerilor performante*, Editura Economică, București, 1998, p.62

condițiile unei concurențe normale, atingerea costurilor minime nu poate fi presupusă de la sine, dar aceasta determină concentrarea tuturor eforturilor manageriale pentru micșorarea costurilor de producție. De fapt, cel mai mic cost la care s-ar putea produce un bun reprezintă o dilemă, după cum afirma și Henry Ford: „Cu toate că unii calculează cu grijă care este costul lor de producție, iar costurile noastre sunt, desigur, calculate cu cea mai mare grijă, nimeni nu știe care este cel mai scăzut cost cu care s-ar putea produce. Una dintre căile de a descoperi acest lucru ar fi ca pe piață să se stabilească un preț atât de jos, astfel încât toată lumea „să sape după profit”.” Se poate spune că producția fără profit nu este neapărat un semnal pentru creșterea prețurilor, ci, în primul rând, pentru a căuta soluții de raționalizare a consumului de resurse și scădere a costurilor de producție.

Așadar, spre deosebire de concepția clasică în care costurile sunt privite ca o variabilă exogenă ce determină constrângeri pentru management în determinarea funcției de producție, pentru Hayek, acestea reprezintă o provocare pentru rezolvarea problemelor economiei reale. O preocupare importantă în abordarea lui este modul de dobândire și utilizare a cunoștințelor în adoptarea deciziilor economice: „A devenit o obișnuință pentru economiști de a accentua numai nevoia cunoașterii prețurilor aparent pentru că, în urma confuziei între date obiective și subiective, cunoașterea completă a celorlalte elemente care compun situația reală a fost luată ca de la sine înțeleasă”. Cunoștința nu înseamnă numai o stăpânire a

stadiului tehnologiei care este luat drept cunoscut în analiza statică. Teoria clasică presupune că există un set de planuri detaliate pentru desfășurarea activității economice, în timp ce Hayek acceptă un număr mare de moduri în care se fac afacerile. Pentru el este imposibil să creadă că informația este disponibilă pentru toți agenții și fără nici un cost. Întreprinzătorul nu trebuie să continue să maximizeze o funcție obiectiv supusă constrângerilor variabilelor exogene și universal recunoscute, dictate de nivelul cunoștințelor tehnologice și de preferințele existente pe piață. Din contră, printr-un proces de interacțiune cu mediul, întreprinzătorul trebuie să dezvolte și să experimenteze noi metode de producție (chiar în absența inovației tehnologice) și să ofere produse noi, ca răspuns la situațiile concrete.

Teoria lui Hayek despre firmă este legată de comportament. Firma nu este un simplu obiect al constrângerilor variabilelor exogene, ci are sarcina de a manipula aceste constrângeri. Însăși natura activității antreprenoriale este de a înlătura asemenea piedici, de a crea piețe noi și de a le considera pe cele vechi drept părți ale activității lor creative.

Analiza lui Hayek se oprește la analiza acțiunii unei singure persoane din dorința de a demonstra eficacitatea instituțiilor unei piețe libere în orice condiții. Pentru toate timpurile și locurile, pentru toate condițiile schimbului, informația comunicată prin preț agenților economici individuali, va fi pentru colectivitate de mai mare importanță și mai utilă și, oricare ar fi clienții, tradițiile, obiceiurile, superstițiile în cadrul pieței, aceste prețuri vor

conduce întotdeauna la utilizarea optimă a resurselor de către agenții economici individuali. Teoria neoclasică ajunge la aceleași concluzii, dar oferă și o listă de precondiții necesare pentru un asemenea rezultat.

Această abordare a lui Hayek nu trebuie confundată cu insistența pe o separație a datelor subiective valabile pentru indivizi, pe de-o parte, și faptele obiective, pe de altă parte. Confuzia a fost adesea întreținută de două concepții diferite asupra subiectivității prezentate în lucrările lui.

Conform primei concepții, concurența este un proces dinamic, comportamental, care-și are bazele în percepția subiectivă a agenților economici asupra realității obiective. A doua concepție spune că o cunoaștere a procesului concurențial poate fi câștigată printr-o analiză subiectivă, introspectivă a părții raționale. Hayek și susținătorii teoriei sale au adoptat atât prima cât și cea de-a doua abordare, dar pentru a face demonstrații precum că, în economie, concurența este în creștere, aceștia sunt obligați să folosească categoriile structurale ale lui Marshall.

Ca reacție la ideile dezvoltate de Hayek, teoreticienii clasici au afirmat că orice analiză economică competentă trebuie să privească dincolo de teoria echilibrului static. Teoria clasică poate fi considerată ca fiind potrivită, în general, pentru confirmarea statistică din dorința de a stabili o generalizare științifică fundamentală, pe lângă care studiul cazurilor individuale dă impresia de a fi lipsit de metodă și direcție.

În schimb, poziția centrală în abordarea dinamică o deține

comportamentul. Separarea între intențiile și percepțiile ex ante și rezultatele ex post este foarte importantă, dar dificil de desprins din datele statistice. În plus, există numeroase informații disponibile într-un caz studiat care devin greu de observat într-un test statistic.

Sintetizând, Hayek consideră concurența drept principal factor de descoperire a resurselor (umane, materiale și financiare) și de stimulare a creativității științifico-tehnice, ei revenindu-i meritul de a ordona pe o scară a importanței valorice și utilitare satisfacerea trebuințelor. În concepția lui economia de piață nu poate funcționa decât în cadrul democratic al unui stat de drept, cu condiția ca structura acestuia să fie compatibilă cu comportamentul oamenilor, toți agenții economici să fie egali în fața legilor, iar libertatea lor de inițiativă să fie realizată doar în interiorul societății civile³.

Concluzii

Teoria economică elementară identifică drept important factor al progresului economic existența pieței concurențiale. Concurența reprezintă principiul vital al economiei de piață. Ea determină producătorii să acționeze eficient pentru satisfacerea preferințelor consumatorilor. Competiția îi elimină pe cei ineficienți⁴. Concurența determină

³ Costel Petcu, *Factorii dezvoltării economice*, Editura Hermes, Craiova, 2000, p.38

⁴ Costel Petcu, *Teoria și știința economică. Microeconomia*, Editura Drobeta, Drobeta Turnu-Severin, 2006, p. 322

dezvoltarea unor produse superioare și duce la descoperirea unor metode de producție la costuri tot mai mici. Interesul personal, atunci când este orientat către competiție, reprezintă o puternică sursă de progres economic. Efectele benefice ale manifestării concurenței dintre agenții economici asupra bunăstării societății în ansamblul său sunt puse în evidență de analiza numeroaselor funcții pe care aceasta le îndeplinește. Trebuie subliniat un fapt important, și anume acela, că *obiectul concurenței* nu-l constituie doar prețul, cum apare la prima vedere, ci și produsul, distribuția și promovarea (elemente constitutive ale mixului de marketing). De aceea, specialiștii consideră, că, de fapt, cauzele succesului unei întreprinderi se găsesc în: buna calitate a produsului, lansarea de produse noi, prețuri competitive, avantaje în privința costului, buna ei localizare, mărimea și importanța firmei, dominarea canalelor de distribuție, metode de vânzare și distribuție, publicitate și promovare, design etc⁵. Dar, pe scurt, rațiunea de a fi a mecanismului concurențial este aceea de a servi consumatorul.

Concurența reprezintă o premisă importantă a economiei de piață, iar manifestarea acesteia aduce o serie de avantaje precum încurajarea inovației tehnice, economice și manageriale, cu implicații benefice asupra costurilor pe termen lung, sau asigurarea consumatorilor de existența pe piață a unei game largi de produse și servicii de calitate superioară și

facilitarea repartizării echitabile a veniturilor în societate, printre altele.

După cum reiese din analizele întreprinse de economiști de-a lungul timpului, deși nu sunt foarte clare pierderile de bunăstare în cadrul monopolului, iar piața concurențială este doar modelul spre care se tinde, cele două tipuri de piață nu se regăsesc într-o formă pură în realitate, ci, mai degrabă caracteristici combinate ale acestora în cadrul unor structuri precum oligopol sau concurență monopolistică. Totuși, în cadrul teoriei economice, ele rămân tipurile de referință, la care se raportează toate celelalte structuri. Concurența perfectă rămâne, indiscutabil, modelul din punct de vedere al beneficiilor și al câștigurilor în planul prosperității, fără a ignora aspectele pozitive ale monopolului, în ciuda amprentei negative pe care o are în cadrul binomului concurență perfectă-monopol.

În majoritatea cazurilor, practicile de restrângere a concurenței au efecte predominant negative, care aduc mai mult dezavantaje decât beneficii consumatorilor, în plus, dintotdeauna există și va exista un conflict între interesul monopolistului și interesele consumatorilor. Acesta este motivul și explicația pentru necesitatea intervenției statului, în sensul creării politicilor necesare și urmării modului de aplicare a acestora, fie pentru a controla comportamentul acestora și a reduce efectele nocive ale unui astfel de comportament asupra bunăstării consumatorului.

Aceste măsuri legislative au fost adoptate și de România, prin alinierea legislației în domeniu cu

⁵ Sică Stanciu, *Bazele generale ale marketingului*, Universitatea din București, 2002

legislația aplicabilă la nivelul Uniunii Europene.

Bibliografie selectivă:

1. Blaug, Mark, *Teoria economică în retrospectivă*, ediția a IV-a, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1992
2. Moșteanu, Tatiana Purcărea, Theodor - *Concurența. Ghidul afacerilor performante*, Editura Economică, București, 1998
3. Petcu, Costel, *Factorii dezvoltării economice*, Editura Hermes, Craiova, 2000
4. Petcu, Costel, *Teoria și știința economică. Microeconomia*, Editura Drobeta, Drobeta Turnu-Severin, 2006
5. Stanciu, Sică, *Bazele generale ale marketingului*, Universitatea din București, 2002

**ASISTENȚA ȘI PROTECȚIA
DREPTURILOR COPILULUI
Autor: Maria Pescaru**

Editura Universității din Pitești,
Pitești, 2010, 232 p.

Lucrarea *Asistența și protecția drepturilor copilului* prezintă aspecte sociale și legale privind drepturile copilului, atât la nivel național cât și la nivel internațional; organismele, instituțiile și serviciile interne și internaționale, cu atribuții în protecția drepturilor copilului; rolul climatului familial, dar și intervenția specializată pentru ocrotirea drepturilor copilului; măsurile de protecție a drepturilor copiilor aflați în dificultate.

Tema este actuală și semnificativă ca importanță dacă avem în vedere: necesitatea cunoașterii și respectării drepturilor copilului în societatea contemporană, aspectele normative cuprinse în legislația internă și internațională, principalele obiective ale măsurilor de asistență socială luate în domeniu.

În România, protecția drepturilor copilului s-a bucurat de o atenție deosebită în ultima perioadă, atât datorită instaurării regimului democratic, fapt ce a permis alinierea țării noastre la reglementările internaționale existente în acest domeniu, cât și datorită necesității existenței unui sistem real și eficace de protecție a drepturilor copilului. Acest fapt conferă subiectului tratat în lucrare maximă actualitate. Popularizarea și apărarea drepturilor copilului nu trebuie văzute exclusive prin prisma aspectelor umanitare, caritabile, ci, mai ales, prin valoarea lor acționabilă, de construcție a unui viitor mai bun.

Lucrarea este structurată în șase capitole, în cuprinsul cărora sunt examinate: geneza drepturilor copilului, protecția drepturilor copilului pe plan intern și internațional, mediul familial ca principal cadru de satisfacere a nevoilor copilului, modalități de ocrotire a copilului de către părinți și de îngrijire alternativă, protecția copilului aflat în dificultate și a unor categorii de minori (copilul cu handicap, delincvenții juvenili, copiii străzii etc.). Toate cele șase capitole ale lucrării alcătuiesc o viziune de ansamblu privind aspectele sociale majore și semnificative referitoare la drepturile copilului, mijloacele tehnico-financiare utilizate de puterea publică pentru aplicarea politicilor sociale în domeniu.

Primul capitol al cărții, este de fapt o introducere în problematica drepturilor copilului prezentând noțiunea de asistență socială, drepturile de asistență socială și evoluția lor istorică, organisme interne și internaționale, instituții și servicii cu atribuții în protecția socială a drepturilor copilului, legislația românească și principalele obiective ale măsurilor juridice luate în domeniul drepturilor copilului.

În cel de-al doilea capitol, autoarea abordează aspecte legate de rolul sistemului familial în educație, funcțiile și responsabilitățile familiei în creșterea, îngrijirea și respectarea drepturilor copilului, în dezvoltarea copilului și în integrarea acestuia în societate. Semnificative sunt precizările privind modalitățile de intervenție specializată pentru ocrotirea drepturilor copilului în Argeș, în situațiile în care copii nu

beneficiază de un cadru corespunzător de satisfacere a nevoilor în familie.

Analizând protecția socială a drepturilor copilului în cadrul mediului familial, autoarea insistă și asupra caracteristicilor privind ocrotirea copilului de către unul singur dintre părinți, soluționarea neînțelegerilor dintre părinți cu privire la exercițiul drepturilor și îndeplinirea îndatoririlor părintești, obligației legale de întreținere a copilului de către părinți.

În România ultimilor ani, sistemul de protecție a copilului încearcă să găsească soluții de rezolvare a numeroaselor situații de încălcare a drepturilor copilului: copii lipsiți de ocrotirea părintească, trăind în instituții sau pe stradă, copii care nu frecventează școala etc. În acest sens, autoarea prezintă importanța dezvoltării unor servicii alternative instituționalizării, dublată în același timp de o dezinstituționalizare treptată, soluții alternative pentru protecția copilului: plasamentul familial, adopția, tutela, curatela.

Un alt capitol important al lucrării face referire la asistența și protecția socială a copilului aflat în dificultate, modalitățile de protecție, legislația și instituțiile specifice protecției copilului instituționalizat, relatându-se și soluționarea unui caz de familie aflată în dificultate. Este evidențiat faptul că responsabilitatea de a asigura copilului aflat în dificultate protecție și asistență în realizarea și exercitarea drepturilor sale, revine în primul rând colectivității locale din care face parte. Astfel datele statistice prezentate arată efectul politicilor de reducere a numărului de copii aflați în îngrijire instituționalizată, iar

programele anuale de interes național amintite în cuprinsul lucrării urmăresc realizarea obiectivelor politice pentru protecția drepturilor copilului.

Într-o secțiune a lucrării este tratat un subiect despre îngrijirea instituțională care nu poate asigura respectarea drepturilor copilului neexistând mecanisme de planificare și nici prevederi pentru păstrarea contactului între copii și familiile lor.

Ultimul capitol tratează asistența și protecția socială specială a unor categorii de copii: copii cu handicap, delincvenții juvenili, copiii străzii, copiii supuși violenței și maltratării. Sunt descrise aspecte referitoare la ansamblu de instituții, programe, măsuri, activități profesionalizate, servicii speciale de protecție privind aceste categorii de copii care din cauza unor motive de natură economică, socio-culturală, biologică sau psihologică, nu au un mod decent de viață.

În lucrarea *Asistența socială și protecția drepturilor copilului* autoarea evidențiază faptul că o societate respectabilă, care dorește să-i fie recunoscute valențele europene, va trebui să se preocupe ca principiile cuprinse în Convenția ONU cu privire la drepturile copilului să devină șanse reale și egale pentru toți copiii. Sistemul de bunăstare a copilului este exprimat de triada copil-familie-stat, ținând seama de interesele și drepturile tuturor acestor trei instanțe. Statul trebuie să ofere toate încurajările și tot sprijinul pentru a contribui la dezvoltarea armonioasă a copilului, iar familia are răspunderea pentru a ajuta copilul să-și mențină sau să-și descopere identitatea.

Autoarea întreprinde o abordare complexă atât din

perspectivă teoretică, cât și din cercetare empirică, utilizându-se în acest scop, cu profesionalism atât date statistice, cât și date calitative legate de protecția internă și internațională a drepturilor copilului, responsabilitățile parentale și funcțiile familiei, măsuri de îngrijiri alternative, situația copilului în dificultate, organizații non-guvernamentale și instituții cu rol în protecția socială drepturilor copilului, cadru legal intern și internațional.

În concluzie, cartea *Asistența și protecția drepturilor copilului* își propune să ofere o incursiune pe această temă dat fiind faptul că legislația în interesul copilului primează în raport cu drepturile și obligațiile părinților ori reprezentanților legali, toate autoritățile publice, organismele private autorizate și instanțele judecătorești fiind obligate să țină cont de acest fapt în luarea deciziilor.

Asist.univ.drd. Gabriela MOTOI
Universitatea din Craiova

SOCIAL WORK ASSISTANCE AND PROTECTION OF CHILD RIGHTS

Author: Maria Pescaru

Publisher University of Pitesti, Pitesti, 2010, 232 p.

The paper *Social Work Assistance and Protection of Child Rights* work represent social and legal issues concerning child rights, both nationally and internationally; the organizations, institutions and domestic and international services, with responsibilities in child protection, the role of family climate, but also for specialized intervention protection of children rights protection of their rights of children in need.

The theme is present and significant in importance if we consider: the need for knowledge and respect for children's rights in contemporary society, regulatory issues contained in the domestic and international law, the main objectives of the welfare measures taken in the field.

In Romania, child protection has received much attention lately, both by setting the democratic regime, which allowed alignment of our country to international regulations in this area and due to the need for a real and effective system of protection for children's rights. This confers to the treated topic from work maximum importance. Popularization and children's rights should not be seen exclusively in terms of humanitarian issues, charitable, but rather by their actionable value, for

building a better future.

The paper is structured in six chapters, the contents of which are examined: the genesis of children's rights, child protection regarded domestically and internationally, family environment as the main framework for meeting the needs of child care arrangements by parents and alternative child care, protection of children in difficulty and some categories of children (children with disabilities, juvenile offenders, street children, etc.). All six chapters of the work make up an overview on major social issues and significant on children's rights, financial and technical means used by the public authorities to implement social policies in the field.

The first chapter of the book is actually an introduction to child rights issues by presenting the concept of social assistance, social rights and their historical evolution, national and international bodies, institutions and social services with responsibilities in protecting children's rights, the Romanian legislation and major objectives of the legal measures taken in the field of child rights.

In the second chapter, the author addresses matters related to family system in education, family functions and responsibilities of upbringing, care and child rights, child development and its integration into society. Significant are the details on how specialized intervention for protecting children's rights in Arges, in situations where children do not receive an appropriate framework for meeting family needs. Analyzing the social protection of child rights within the family environment, the author highlights the characteristics of child

care by one parent, resolving disagreements between parents regarding the parental rights and fulfillment of parental duties, the legal obligation of child maintenance by parents.

In Romania in recent years, the child protection system seeks to find solutions to resolve many cases of violation of child rights: children without parental care, living in institutions or on the street, children not attending school, etc.. In this respect, the author presents the importance of developing alternative services for institutionalization, while backed by gradual institutionalization, alternative solutions for child welfare: foster placement, adoption, guardianship, and curatorship. Another important chapter of the paper refers to assistance and social protection of children in difficulty, methods of protection, child protection legislation and specific institutional institutions, relating and settling a family case in difficulty. It is clear the fact that the responsibility to ensure protection for children in need and assistance in achieving and exercising its right lies primarily with the local authority to which it belongs. Such statistical data shows the effect of policies to reduce the number of children in institutional care, and annual programs of national interest the paper said in its pursuit of child protection policy.

In a section of the paper there is treated a subject about which institutional care can not ensure children's rights, there is no provision or planning mechanisms for maintaining contact between children and their families. The last chapter deals with special social assistance

and protection of certain categories of children: children with disabilities, juvenile offenders, street children, and children subjected to violence and abuse. There are described aspects of whole institutions, programs, measures, professionalized activities, and special protection services for these categories of children due to economic reasons, socio-cultural, biological or psychological, not a decent way of life.

In the paper *The Social Work Assistance and Protection of Child Rights* the author points out that a respectable company that wishes its European valences to be admitted, should be concerned that the principles contained in the UN Convention on the Rights of the Child to become real and equal opportunities for all children. Child welfare system is expressed by-state child-family triad, taking into account the interests and rights of all these three instances. State should provide all encouragement and assistance to contribute to the harmonious development of child, and family is responsible for helping the child to maintain or to discover his/ her identity.

The author undertakes a comprehensive approach in terms of theoretical and empirical research, using for this purpose, with professionalism both statistical and qualitative data related to domestic and international protection of children's rights, parental responsibilities and family functions, measures for alternative care, children in difficult situation, NGOs and institutions involved in social protection of children's rights,

national and international legal framework.

In conclusion, the book *The Social Work Assistance and Protection of Child Rights* aims to provide an insight on this issue since the legislation in the interest of the child prevails in relation to rights and duties of parents or legal guardians, all public authorities, private bodies and courts are obliged take into account this decision making.

Assist.Prof., Ph.D. Gabriela MOTOI
University of Craiova

RECENZIE DE CARTE

Lumile sociale ale migrației românești în străinătate

Autor: Dumitru Sandu
Editura Polirom, Iași, 2010, 230 p.

Lucrarea *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate* este o încercare de a examina fenomenul migrației românilor în străinătate și din perspectiva modelelor de gândire, de acțiune și de afirmare identitară, pe care autorul le comprimă în conceptul *lumilor sociale*, dar și a efectelor asupra celor rămași sau întorși acasă.

Tema abordată este de o stringentă actualitate și importanță, datorită procesului de globalizare, a expansiunii europene și a schimbărilor ce au loc în societatea românească. Subiectul este de actualitate și datorită crizei financiare, ce are loc pe aproape toate continentele lumii, însoțită de recesiunea economică și șomajul în masă, ce au determinat o migrație masivă a populației în țări cu venituri mari, în căutarea unui loc de muncă.

Lucrarea este structurată în două părți, alcătuite din șase capitole, în cuprinsul cărora sunt prezentate emergența noului sistem de migrație al României, profilul etapelor procesului de emigrare temporară în străinătate și migrația românească de dată recentă pentru munca în străinătate, examinată prin remitențele trimise acasă, dorințele sau planurile de revenire în țară și comunicare cu cei din țara de origine.

În primul capitol al cărții, în prima parte, este realizată o scurtă inventariere a principalelor fluxuri de migrație, care structurează migrația în cazul României, iar în cea de-a doua

parte se evidențiază principalele legături dintre fluxurile menționate care sunt definitorii pentru sistemul românesc de migrație de după 1989.

În capitolul al doilea, în prima parte, autorul încearcă să realizeze reconstituirea atitudinii sociale față de emigrarea temporară în străinătate, la începutul anilor '90, iar în cea de-a doua parte a capitolului, sunt puse în evidență regularitățile care structurau deja câmpul emergent al migrației românești din rural pentru lucru în străinătate.

Capitolul patru, se axează pe migrația de revenire, pe intenția românilor de a reveni în țară. În urma sondajului realizat în rândul comunităților de români din Spania, în toamna anului 2008, reiese că există trei mari categorii de imigranți, și anume: cei care revin sigur acasă, în proporție de 32%, cei care revin condiționat, 39%, și cei care nu mai revin, în proporție de 29%.

Un capitol important este și ultimul, care se axează pe modul de gândire al foștilor migranți în străinătate. Din datele statistice prezentate reiese că munca în străinătate duce la schimbarea în bine a mentalității migranților. Rămâne însă dominantă, opțiunea de a folosi banii din migrație pentru construirea sau cumpărarea unei locuințe.

În cartea *Lumile sociale ale migrației românești în străinătate*, pe parcursul celor șase capitole, autorul își propune să ofere răspuns la următoarele întrebări: ce a determinat ca valurile de plecare la muncă să fie atât de puternice?; de ce rata remitențelor este atât de mare în România?; de ce revenirile acasă pe timp de criză au fost mult sub nivelul așteptărilor publice difuzate?; de ce

nu sunt semne că mentalitățile se schimbă, când atât de mulți oameni au contact cu străinătatea?

Pe tot parcursul lucrării sunt prezentate informații din principalele sondaje pe care autorul le-a coordonat pe teme de migrație și reformă.

Autorul desfășoară o abordare complexă, atât din perspectivă teoretică, cât și ca cercetare empirică, utilizând în acest scop atât date statistice oficiale și din sondaje de opinie, cât și date privind aspectele calitative legate de stilul de viață, motivațiile, aspirațiile, acestei categorii de oameni.

Drd. Elena BRATU (Opran),
Universitatea din Craiova

BOOK REVIEW

Social worlds of Romanian migration abroad

Author: Dumitru Sandu

Publishing Polirom, Iasi, 2010, 230 p.

Social world of Romanian migration work abroad is an attempt to examine migration in terms of Romanians abroad and patterns of thought, action and assertion of identity, the author compresses the concept of *social worlds*, but also impact the remaining or returned home.

The theme addressed is an urgent topicality and importance because of globalization, European expansion and the changes taking place in Romanian society. The subject is topical because of the financial crisis taking place on almost all continents, accompanied by economic recession and mass unemployment, which caused a massive migration of population in high income countries, looking for a job.

The paper is structured in two parts, consisting of six chapters, in which are presented the emergence of new migration system of Romania, profile stages in temporary migration abroad and the recent migration of Romanian workers abroad, considered by remittances sent home, desires or plans to return home and communication with home.

In the first chapter of the book, the first part, is made a brief inventory of the main streams of migration, migration structure for Romania and the second part highlights the main link between

those flows that are characteristic to the Romanian system migration after 1989.

In the second chapter, the first part, the author tries to make restoring social attitude towards temporary migration abroad in the early '90s and in the second part of the chapter, are highlighted regularities that structure already emerging field Romanian rural migration for work abroad.

Chapter four focuses on return migration, the Romanians intend to return to his country. In the survey conducted among Romanian communities in Spain in autumn 2008, shows that there are three main categories of immigrants, namely those who return home safe at the rate of 32%, those who return conditioning, 39%, and those who do not come back at a rate of 29%.

An important chapter is the last, which focuses on the thinking of former migrants abroad. From statistical data show that foreign workers lead to a change in mentality. Remains dominant, the option to use the money for construction or purchase of a house.

In the book *Social world of Romanian migration abroad*, the author aims to provide answer the following questions: What caused the waves of departure to work to be so powerful?, Why remittance rate is so high in Romania?, Why recalls home during the crisis were far below public expectations running?, why are not signs that attitudes are changing, when so many people have contacts with other countries?

Throughout the work are presented information from the main survey which the author has

coordinated on issues of migration and reform.

The author conducted a comprehensive approach, both from a theoretical perspective, as well as empirical research, using for this purpose both official statistics and surveys and data quality issues related to lifestyle, motivations, aspirations, this category of people.

Ph.D.St.. Elena BRATU (Opran),
University of Craiova